DAN APOSTOL

DIN TAINELE NATURII

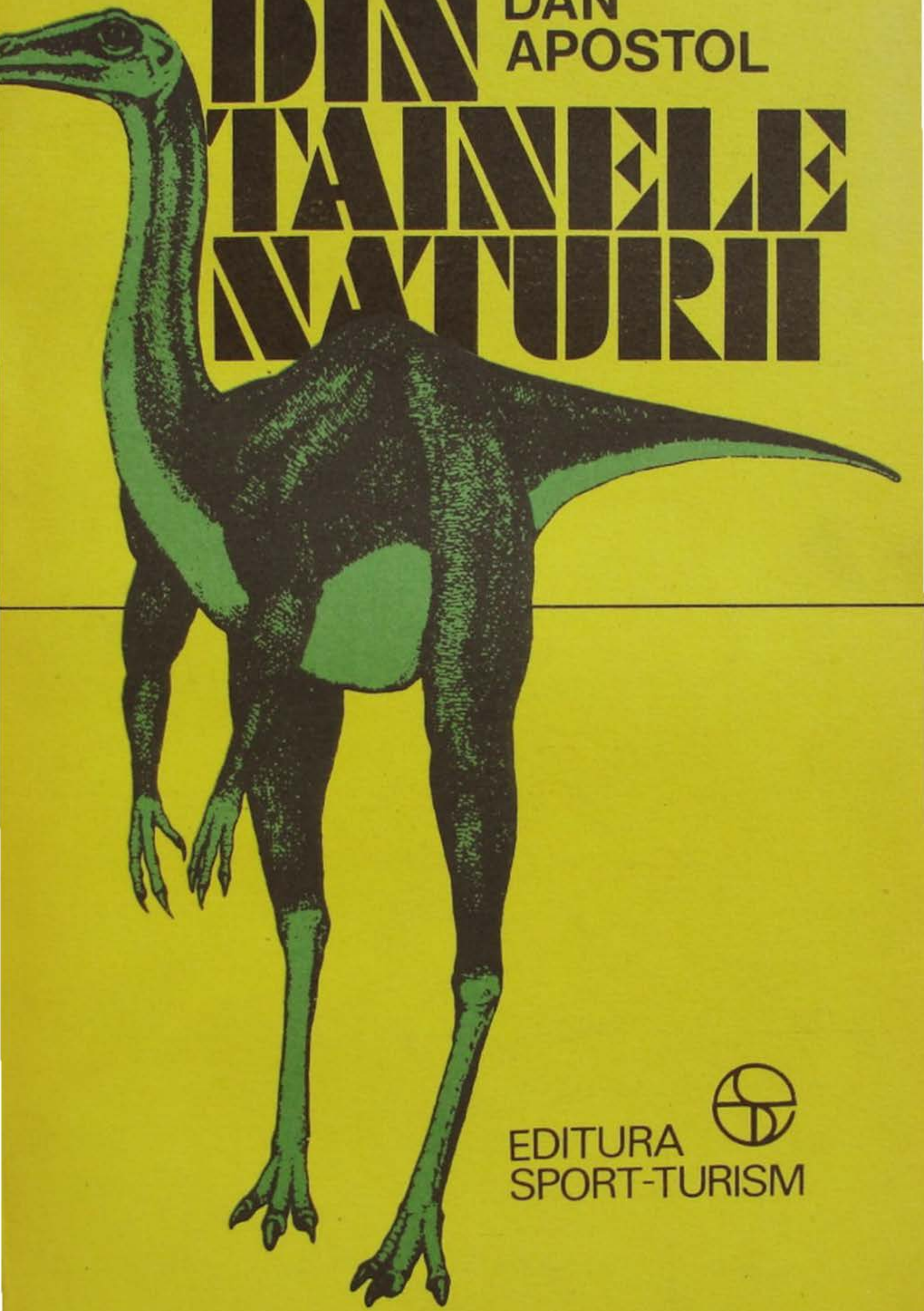

EDITURA
SPORT-TURISM

DAN APOSTOL

DIN TAINELE NATURII

EDITURA SPORT-TURISM
BUCUREŞTI, 1987

Celor care şi-au dedicat
viaţa îngustării petelor
albe de pe hărţile
cunoaşterii umane

INTRODUCERE

În secolul nostru, omenirea cunoaşte febra celor mai formidabile revoluţii tehnico-ştiinţifice şi explozii informaţionale din cursul existenţei sale. Ultimele opt decenii au fost martorele unor paradoxale „performanţe" : cele mai distrugătoare conflagraţii cunoscute în istorie şi inaugurarea Erei Cosmice ; apariţia spectrului morţii atomice şi eradicarea unor boli care cereau pînă acum un tribut greu de vieţi ; un nivel de trai nemaiîntîlnit vreodată şi persistenţa unor inegalităţi flagrante ; extraordinare descoperiri şi realizări ale geniului uman, alături de uimitoare manifestări de intoleranţă sau obtuzitate. Niciodată pînă în secolul al XX-lea nu au strălucit mai tare luminile Raţiunii şi niciodată somnul Raţiunii nu a născut monştri atît de hidoşi...

Dorim ca secolul al XXI-lea să aducă realizări tehnice, ştiinţifice şi culturale demne de măreţia mileniilor civilizaţiei terestre ; dispariţia definitivă a intoleranţei, iraţionalităţii, bolilor şi războaielor. Dar toate aceste deziderate vitale pentru însăşi supravieţuirea speciei umane nu pot deveni realitate fără trezirea conştiinţei indivizilor şi popoarelor în egală măsură, căci — aşa cum scria C. S. Lewis acum cîteva decenii — „atîta vreme cît privim obiectiv o problemă nerezolvată mai sînt încă speranţe, dar, atunci cînd se pretinde că această problemă nu există, nu rămîne nici o speranţă".

Fără îndoială, ultimele decenii ne-au confruntat cu mari probleme, dintre care unele cu totul neaşteptate. Necesitatea menţinerii echilibrului ecologic ne-a obligat să

„ne înțelegem" cu natura, după cum avertiza Francis Bacon : „Nu putem porunci naturii ; trebuie s-o respectăm". Sîntem departe încă de cunoașterea tuturor fenomenelor sau legilor micro și macrocosmosului. Descoperim numeroase specii de animale și grupuri etnice de oameni rămase necunoscute în plină eră cosmică ; dorim să explorăm universuri paralele, dar pe hărțile Terrei există încă mari pete albe ; ne gîndim destul de rar la viitor și uităm că trecutul prezintă lacune considerabile ; evoluția, posibilitățile fizice și psihice, realizările, adaptările sau performanțele speciei Homo sapiens sînt de cele mai multe ori doar superficial cercetate ; aspirăm la contacte cu alte ființe inteligente din Univers, dar nu acordăm o prea mare importanță pregătirii umanității pentru momentul în care se va vedea nevoită să admită că Pămîntul nu reprezintă alfa și omega Cosmosului.

Sîntem tentați uneori să uităm că, în fața măreției și complexității naturii, cunoștințele noastre nu sînt decît o peliculă de suprafață, uneori frumos lustruită, dar nu întotdeauna rezistentă. Acestui adevăr incomod i se adaugă constatarea că omenirea nu este în totalitatea ei dornică și aptă să-și recunoască limitele. Or, în fața necunoscutului, rațiunea umană poate să triumfe numai dacă este solicitată și lăsată să primeze asupra inerției. Una dintre condițiile evoluției viitoare a speciei Homo sapiens rămîne cea de a-și păstra intacte curiozitatea, dorința de cunoaștere și, nu în ultimul rînd, visele. Numai astfel a putut apărea pleiada de străluciți oameni de știință care, înfruntînd prejudecățile timpului, au luptat pentru sporirea tezaurului cunoașterii naturii : Humboldt, Darwin, Huxley, Haeckel, Verrill, Oudemans, Heuvelmans, Cousteau sau, mai recent, Leakey, Attenborough și Gould. De asemenea, trebuie subliniată contribuția savanților români Emil Racoviță, Gregoriu Ștefănescu, Grigore Antipa sau Eugen Pora, care, alăturîndu-se acestor spirite clarvăzătoare, au luptat întotdeauna pentru progres și adevăr în știință.

În cartea „Pe urmele unor animale rare sau nemaiîntîlnite", Igor Akimușkin a prezentat o serie de dovezi acumulate de-a lungul timpului, cu privire la existența unor ființe (mamifere, păsări, reptile, pești) necunoscute știin-

ţei. Pornind de la constatările biologului sovietic, autorul volumului de faţă a încercat să completeze paleta enigmelor zoologiei şi paleontologiei cu altele, ce ţin de antropologie şi exobiologie, căutînd totodată informaţii inedite şi argumente ştiinţifice sau doar logice pentru cele cunoscute.

Autorul

UN AVANPOST ÎN SPAȚIU

„Nimic nu se poate compara cu tezaurul inepuizabil al naturii ; ea ne arată doar suprafața, dar este de un milion de ori mai adîncă". Sînt puține domeniile de cercetare științifică în care cuvintele umanistului Ralph William Emerson să-și fi demonstrat valabilitatea mai mult decît în astronomie. Datorită perfecționării marilor telescoape optice, electronice și radiotelescoape ce scrutează cerul nopții în întreaga lume ni se deschide astăzi perspectiva unui tablou cosmic incredibil, univers al întunericului și luminii, unde curiozitatea umană găsește un cîmp infinit de explorare, plin de enigme încă nerezolvate.

Dacă Terra, leagănul civilizației noastre, face parte din trenul planetar care însoțește Soarele — el însuși un infim grăunte incandescent între miliarde de stele — galaxiile, la rîndul lor, sînt numai părți componente ale metagalaxiilor, supersisteme mobile, supuse unui impuls netemperat de interacțiunea puternicelor cîmpuri gravitaționale proprii. Universul este alcătuit dintr-o sumă de metagalaxii, care constituie cele mai mari structuri macroscopice de organizare a materiei cunoscute pînă în prezent, avînd uneori dimensiuni de ordinul milioanelor de ani lumină.

Sfidînd imensele distanțe cosmice, fiecare galaxie emite fluxuri de radiații care, după ce străbat cu viteza luminii abisul spațiilor interstelare, ajung în cîmpul de studiu al instrumentelor terestre. Comparînd înregistrările distanțelor parcurse de acești mesageri ai Infinitului, astrofizicienii au constatat o deplasare a spectrului tuturor galaxiilor aflate în observație, cu excepția Căii Lactee :

orice sursă cosmică ce se îndepărtează de noi este percepută ca avînd liniile spectrale deplasate spre roşu, în timp ce, la sursele care se apropie, liniile întunecate se deplasează spre capătul albastru al benzii de lumină vizibilă.

Considerînd ca punct relativ de referinţă galaxia noastră, cercetările au dus la concluzia că toate celelalte aglomerări galactice observabile de pe Terra se depărtează de noi în mod constant şi continuu : cu cît sînt mai distante şi mai greu vizibile, cu atît mai mare va fi deplasarea lor spectrală spre roşu. În realitate însă, Calea Lactee nu reprezintă decît una dintre galaxiile ce se mişcă în raport cu fiecare alt sistem galactic. Acceptînd modelul unui Univers care se extinde în mod uniform, nu are importanţă cărei aglomerări stelare îi aparţinem ca observatori, toate celelalte îndepărtîndu-se de zona unde sîntem localizaţi cu o viteză crescînd proporţional cu distanţa la care se află faţă de noi, datorită scăderii interacţiunii forţelor de atracţie gravitaţionale. Pornind de la ipoteza actualei expansiuni a Universului, oamenii de ştiinţă au reuşit să reconstituie pe calculator filmul evoluţiei cosmice şi, derulîndu-l invers, au putut vedea pe ecranele simulatoarelor cum Universul se contracta tot mai mult, ajungînd în cele din urmă la un „punct", Nucleul Cosmic Iniţial, care ar fi existat acum 15 miliarde de ani. Atunci s-a declanşat explozia în cursul căreia energia a fost condensată în structurile materiale care au format mai tîrziu metagalaxiile, sistemele stelare, aştrii şi planetele. Forţa acestui teribil „Big-Bang" trebuie să fi fost inimaginabilă, dacă impulsul dobîndit iniţial mai face încă şi astăzi metagalaxiile să-şi urmeze drumul prin spaţiu. În viitor, această deplasare poate continua la nesfîrşit după un astfel de model, roiurile de galaxii îndepărtîndu-se unele de altele atît de mult încît doar stelele din Calea Lactee vor mai rămîne în cîmpul de observaţie al astronomilor de pe Terra. Aceasta ar duce însă la izolarea şi stagnarea civilizaţiilor din Univers, pentru că, datorită spaţiilor uriaşe dintre galaxii sau chiar aştri, comunicaţia ar fi deosebit de dificilă, dacă nu chiar imposibilă.

Expansiunii eterne a limitelor Universului cunoscut i se opun însă cîmpurile gravitaţionale stelare, galactice şi

metagalactice, avînd o forță moderatoare sub acțiunea căreia s-ar ajunge probabil ca, peste alte miliarde de ani, creșterea să ajungă la o valoare nulă. În acest caz, Universul va rămîne static o perioadă, apoi, constrîns de forța cîmpului gravitațional total, va începe încet să se comprime, proces care va continua pe parcursul erelor cosmice cu o viteză progresiv crescătoare, pînă cînd, ajungîndu-se la o concentrare fantastică a materiei într-un singur punct, noul „Big-Bang" va deschide un alt ciclu evolutiv.

Acestea sînt cele două scenarii posibile imaginate deocamdată pentru nașterea și evoluția Universului : primul, cel al *Universului deschis,* prevede o explozie inițială, urmată de expansiunea eternă, în vreme ce al doilea avansează ideea *Universului închis,* care, după „Big-Bang"-ul primordial, se extinde, apoi se contractă, urmînd o nouă explozie, ciclul continuîndu-se la nesfîrșit. Considerînd valabilă această ultimă ipoteză, ar fi posibil să existe atunci un număr infinit de Universuri locuibile apărute succesiv pe spirala evoluției, civilizația umană fiind doar un minuscul atom în multitudinea lor.

Factorul hotărîtor care influențează scenariul cosmic este puterea cîmpului gravitațional al metagalaxiilor : dacă această forță depășește o anumită valoare critică, ea va fi suficientă pentru a opri expansiunea ; dacă însă cîmpul global al tuturor stelelor este prea slab, Universul rămîne un sistem deschis. Puterea cîmpului gravitațional fiind într-o dependență directă de densitatea medie a materiei din Cosmos, un sistem închis ar trebui să conțină — considerînd rata prezentă a expansiunii — cel puțin un atom de hidrogen la fiecare 340 litri de spațiu. Dar, în imensitatea nopții astrale, chiar și o densitate atît de mică reprezintă echivalentul a 25 sextilioane de stele de mărimea soarelui nostru, în realitate existînd abia o sutime din acest număr. S-ar părea deci că sistemul Universului rămîne *deschis* și se va extinde pentru totdeauna, dar un astfel de concept nefiresc sfidează logica umană, ridicînd nenumărate semne de întrebare în legătură cu originea enigmaticului Nucleu Cosmic sau cauzele declanșării Primei Explozii într-un anumit segment temporal și nu în altul. Ipoteza *sistemului închis* pare într-un fel

mai confortabilă pentru oamenii de știință, deoarece se poate postula că Universul a existat dintotdeauna, fără început și fără sfîrșit, „Big-Bang"-ul reprezentînd doar granița dintre două stadii de expansiune-contracție...

O dată cu acumularea imensei cantități de date despre spațiul extraterestru, a observațiilor inedite ce îmbogățesc tezaurul informațional al umanității, astronomii s-au trezit în fața unor descoperiri fascinante. Astfel, în Univers există unele îngrămădiri stelare de sute de ori mai mari decît Calea Lactee, numite galaxii „cD" (deoarece se află întotdeauna în *centrul* ciorchinelui galactic, avînd o structură *diferită* de a formațiunilor stelare obișnuite) a căror origine a rămas un mister. La început s-a crezut că acestea se formează într-o regiune deosebit de densă a spațiului, însă presupunerea avansată nu explică proprietățile lor neobișnuite — de exemplu, faptul că multe „cD"-uri reprezintă surse radio foarte puternice, iar altele emit jeturi de gaze incandescente. În anii '60, astronomul sovietic Iosif Șklovski susținea că la baza acestor fenomene stau marii nori de gaz intergalactic, ce furnizează materie primă violentelor explozii și energie pentru emisiile radio, alcătuind substanța necesară formării noilor stele. Însă norii intergalactici s-au dovedit imposibil de localizat, iar în 1975 astronomii de la Princeton University — New Jersey au avansat o altă ipoteză, considerînd că, la trecerea unei galaxii mici prin apropierea uneia mai mari, viteza îi este încetinită de forța gravitațională combinată a tuturor stelelor galaxiei-gigant, atracția exercitată făcînd ca prima să fie treptat absorbită. În mod surprinzător, efectele acestui fenomen sînt neglijabile, căci distanța dintre stele este atît de mare, încît două galaxii pot fuziona fără să se producă măcar o singură coliziune !

Se pare că și galaxia noastră a absorbit, acum două miliarde de ani, o mică formațiune stelară de formă neregulată... Potrivit ultimelor teorii, stelele din Calea Lactee se pot clasifica în două tipuri distincte : unele se deplasează încet și sînt bogate în metale, altele au o mișcare rapidă, dar conținutul de metale este sărac, fiind compuse predominant din gaze. Recent a fost descoperită însă o a treia categorie stelară — prea tînără pentru a se fi format o dată cu restul galaxiei — pe care astronomii

au numit-o *Stelele Maverick*, astre ce se mișcă foarte rapid, fiind — paradoxal — bogate în metale. Astronomul dr. Alec Rodgers și colegii săi de la Universitatea Națională Australiană au încercat să furnizeze o explicație cu privire la natura neobișnuitului grup stelar, care sfidează orice încercare de catalogare. Conform afirmațiilor cercetătorului australian, *Stelele Maverick* sînt rezultatul unei spectaculoase ciocniri, reprezentînd rămășițele altei galaxii, înglobate în Calea Lactee după o coliziune produsă acum două miliarde de ani. „Victima" straniului accident cosmic era probabil un însoțitor al Norilor lui Magellan, căci distanța pînă la fiecare dintre ei depășește doar o dată și jumătate diametrul galaxiei noastre, fiind cu mult mai redusă decît cea care separă în general două galaxii vecine. S-ar putea spune, deci, că Norii lui Magellan și Calea Lactee formează un sistem triplu, în care galaxia noastră trebuie considerată corp principal, iar Norii lui Magellan, sateliți. Cercetătorii australieni bănuiesc existența în trecut a unei a patra componente a sistemului, enigmatica însoțitoare a Norilor lui Magellan fuzionînd cu galaxia noastră în urma coliziunii nonviolente, iar rezultatul fiind cele 700 milioane de *Stele Maverick* aflate acum la periferia Căii Lactee...

Pentru oamenii de știință, posibilitatea unor formațiuni stelare galactofage este șocantă poate, dar nu de neconceput. Însă descoperirea unei superstele de proporțiile corpului ceresc înregistrat la începutul anilor '80 cu simbolul de *R 136 a* reprezintă un eveniment chiar și pentru astrofizicienii familiarizați cu cifrele „astronomice" și gigantismul din universul populațiilor stelare.

Mai mare decît oricare alt astru identificat pînă acum, steaua *R 136 a* se află în Nebuloasa Tarantula din Marele Nor al lui Magellan și are masa de 3 500 de ori mai mare decît a soarelui nostru, în timp ce precedentul record era deținut de o stea ce îl depășea „numai" de 120 de ori. Există însă și alte caracteristici neobișnuite care fac din acest corp ceresc obiectul unor studii pasionante și controverse nesfîrșite în lumea științifică. După teoriile savanților americani și britanici, steaua este prea masivă pentru a fi stabilă, expulzînd în spațiul cosmic o extraordinară

cantitate de materie, echivalentă în 3,15 secunde cu tot ceea ce soarele emite într-o mie de ani. Acest „vînt stelar" de carbon ionizat gonește prin îndepărtatele genuni cosmice cu o viteză de 3 500 kilometri pe secundă, astfel încît, chiar avînd masa colosală a lui *R 136 a*, în ritmul acesta de irosire a propriei materii, viața ei va fi de numai un milion de ani, în comparație cu existența soarelui nostru, estimată la zece miliarde de ani. Emițînd de 150 de milioane de ori mai multă energie decît el, această gigantă a Universului este în același timp foarte fierbinte, înregistrînd la suprafață o temperatură de 60 000° C !

Astronomii americani Joseph Cassinelli, John Mathis și Blair Savage de la Universitatea din Wisconsin studiază de cîțiva ani curioasa enigmă a spațiului, cu ajutorul metodelor spectroscopice și al unui satelit de observație cu raze ultraviolete.. Totuși, unii oameni de știință nu sînt de acord cu posibilitatea existenței unui corp ceresc de asemenea dimensiuni, susținînd că *R 136 a* este de fapt o minigalaxie. Dar, în acest caz, după cum demonstrează profesorul Cassinelli, ea ar trebui să fie de fapt o aglomerare de 40 de stele mari — fiecare egală cu cele mai strălucitoare stele din Calea Lactee — avînd un diametru de numai un an lumină ! Ceea ce, practic, este o imposibilitate, interacțiunea forțelor de atracție gravitațională într-un spațiu atît de restrîns ducînd fără îndoială la o rapidă și extraordinară ciocnire în lanț...

Fenomenele de coliziune între diversele corpuri cerești interesează în mare măsură lumea științifică, bucurîndu-se de o atenție constantă și din partea opiniei publice. Dacă spectacolul ciocnirii stelelor sau chiar al galaxiilor este însă de neimaginat pentru majoritatea oamenilor, pericolul unor impacte catastrofale ale marilor asteroizi rătăcitori prin cosmos cu solul Terrei a provocat întotdeauna îngrijorare, omenirea considerînd, ca și René Descartes, că „vidului îi repugnă rațiunea". Recent, astronomii Tom Gehrels (de la Universitatea din Arizona) și Eugene Shoemaker (de la Jet Propulsion Laboratory — Pasadena, California) au propus experților N.A.S.A. construirea unui aparat complex, denumit „Camera de observare spațială", ce va fi montat la Observatorul Kitt Peak pentru a putea urmări traiectoriile acestor stînci hoinare

prin Univers. Cu ajutorul „radarului spațial" de mare precizie, oamenii de știință vor putea identifica orbitele asteroizilor apropiați, localizînd — în vederea unei eventuale exploatări — roiurile bogate în minerale atît de necesare metalurgiei terestre. Rolul „Camerei de observare" nu se reduce însă la furnizarea datelor despre natura și comportamentul asteroizilor sau la identificarea celor destul de bogați în elemente rare pe Terra, pentru a putea constitui resurse ale dezvoltării viitoarei industrii spațiale de minerit. Oricît ar părea de incredibil, supravegherea atentă a Cosmosului și continua alertă a echipelor de astronomi în fața pericolului reprezentat de asteroizii înregistrați pînă acum în sistemul solar contribuie la evitarea unei coliziuni accidentale cu unul dintre cele aproape 1 500 de blocuri de stîncă avînd diametre de peste un kilometru. Dacă un astfel de uriaș „bob de grindină" ar lovi Terra, efectul ar fi echivalent cu forța distructivă dezvoltată de o bombă de 200 000 Megatone („*OMNI*", septembrie 1981).

De altfel, traiectoriile unor asemenea asteroizi au mai interferat în trecut cu orbita terestră — pădurile arse, cîmpiile pîrjolite și rănile deschise ale solului rămînînd peste secole mărturia impactelor catastrofale — avansîndu-se chiar ipoteza potrivit căreia un asteroid-gigant ar fi nimicit... dinozaurii.

Într-adevăr, după zeci de milioane de ani de la dispariția reptilelor preistorice, cauzele acestui fenomen de proporțiile unei catastrofe la scară planetară rămîn încă învăluite în mister. Ieșirea bruscă a dinozaurilor de pe scena evoluției lumii animale reprezintă o problemă spinoasă pentru oamenii de știință, vechii saurieni fiind una dintre verigile a căror lipsă îngreunează considerabil reconstituirea istoriei speciilor. Detalii precise privind spectaculoasa dispariție a unei întregi grupe de viețuitoare sînt greu de aflat după trecerea unei perioade de timp îndelungată, chiar dacă milioanele de ani nu reprezintă decît clipe trecătoare la scara geologică a existenței Pămîntului. Se știe însă cu certitudine că sfîrșitul acestei linii de dezvoltare biologică a dus la formarea în arealul terestru a unui gol pe care mamiferele l-au umplut cu o multitudine de noi forme, printre care și *Homo sapiens*.

Savanții au afirmat încă din secolul al XIX-lea că acest fenomen se datorează răcirii rapide a climei, fatală reptilelor care au nevoie de căldura zilei pentru a-și regla temperatura corpului, inferioară celei a mamiferelor și dependentă de surse calorice exterioare. Dar, după cîte s-a demonstrat; prima glaciație (Günz) a început de-abia acum 600 000 de ani, în vreme ce dinosaurienii au dispărut la sfîrșitul Mezozoicului — acum aproape 70 de milioane de ani. Ipoteze recente susțin că pieirea monștrilor care au stăpînit lumea zeci de milioane de ani a fost cauzată fie de un front deosebit de intens de radiații cosmice, fie de impactul cu un asteroid-gigant. A doua ipoteză și-a găsit doi fervenți susținători în americanii David Milne de la Colegiul de Stat Evergreen din Washington și Chris McKay de la Universitatea Colorado, după opinia cărora ciocnirea ar fi avut loc acum 65 milioane de ani, ducînd la dispariția a două treimi din speciile ce populau atunci Terra (*„OMNI"*, aprilie 1981).

În urma impactului cu asteroidul s-ar fi format un strat gros de praf rămas în suspensie în atmosferă ca o imensă cortină neagră, împiedicînd pătrunderea luminii pînă la suprafața planetei. Radiațiile solare fiind un factor vital în procesul complex al fotosintezei, lipsa lor a avut efecte dezastruoase pentru echilibrul lumii vii. Pe Pămînt era noapte... În adîncurile oceanelor s-a declanșat un proces ireversibil de distrugere masivă a plantelor și animalelor care populau mediul acvatic, în timp ce, pe toate continentele, întreruperea bruscă a lanțului trofic a dus la dispariția dinozaurilor vegetarieni rămași fără hrană, urmați de cei carnivori. De altfel, specialiștii în biologie marină afirmă că o reducere de numai o sutime sau o miime din nivelul normal al intensității radiației solare ar avea efecte ireparabile asupra vieții pe planeta noastră. Or, după ipoteza cercetătorilor Milne și McKay, negura ce acoperea cerul Terrei era atît de densă, încît a făcut să dispară într-o singură săptămînă baza lanțului trofic: fitoplanctonul oceanic. Zooplanctonul a supraviețuit cel mult douăsprezece zile, peștii mici au pierit în decurs de patru săptămîni, cei mari au rezistat doar două luni după explozia meteoritului, iar rechinii — fiind mai rezistenți și avînd hrană la discreție — peste cinci luni.

Deşi există unii savanţi care afirmă că ecranul ce oprea lumina solară s-ar fi menţinut pe o durată de cîţiva ani, cei doi americani sînt de părere că el s-a risipit în mai puţin de şase luni, căci altfel nu se explică performanţa supravieţuirii rechinilor, prezenţi astăzi nu printre fosile, ci printre speciile dovedind o mare vitalitate.

Dinozaurii însă, aflaţi în declin datorită creşterii corporale exagerate în dauna sistemului nervos, n-au reuşit să treacă proba rezistenţei biologice. Dacă ar fi cîştigat acest joc a cărui miză era supravieţuirea speciei, tabloul lumii vii de pe Terra ar fi fost astăzi surprinzător de diferit...

Practic, şansele ca un asteroid-gigant să se ciocnească de planeta noastră sînt estimate ca fiind extrem de mici, probabilitatea nedepăşind 1 la 100 de milioane. Dar, dacă pericolul unui „bombardament" de asteroizi poate fi evitat, în faţa omenirii se ridică în ultimii ani o problemă nouă şi neaşteptată, legată de siguranţa zborurilor cosmice.

Dacă pînă de curînd se considera că în imensitatea spaţiilor extraatmosferice posibilitatea ca două nave lansate de pe Terra să îşi intersecteze traiectoriile rămîne o simplă ipoteză speculativă, într-un viitor destul de apropiat, această eventualitate îngrijorătoare poate deveni realitate. Specialiştii americani, sovietici şi britanici apreciază că, în următorul deceniu, coliziunile rachetelor purtătoare de sateliţi ar putea fi destul de obişnuite. După afirmaţiile N.A.S.A., probabilitatea unei ciocniri pe orbitele circulare joase va ajunge în 1995 să afecteze jumătate din lansările efectuate la fiecare o mie de zile, pentru navele cu diametrul de peste 50 m („*OMNI*", martie 1981). Aceste accidente nu se vor datora în primul rînd creşterii numărului de sateliţi, ci poluării tot mai intense a spaţiului cu „deşeuri cosmice" provenind de la numeroasele lansări din perioada de pionierat : anii '57—'77.

În repetate rînduri, savanţi şi specialişti de prestigiu din domeniul astronauticii (Werner von Braun, Hans Oberth, Claude Poher, Vladimir Chobotov) au avertizat omenirea asupra pericolului poluării iresponsabile a spaţiului cosmic. După calculele Agenţiei Spaţiale Vest-Europene, anul trecut existau pe orbitele Terrei aproximativ zece mii de obiecte artificiale, destul de mari pentru a fi

detectabile prin radar. Aceste periculoase „deşeuri spaţiale" prinse în capcana gravitaţională a planetei noastre învăluie Pămîntul într-o adevărată mantie de inutilităţi, avînd cele mai diverse forme şi dimensiuni : trepte şi fragmente de rachete, staţii, laboratoare, capsule orbitale şi sateliţi dezafectaţi, sonde meteorologice avariate de meteoriţi, containere cu deşeuri şi diverse obiecte aruncate de navele cosmice...

Această stranie „populaţie" metalică se roteşte în jurul Terrei, pierzînd treptat din altitudine şi sfîrşind, în general, prin a fi distrusă de căldura degajată prin frecarea cu aerul la intrarea în atmosferă — cum a fost cazul laboratorului cosmic american *Skylab*. Dar aceasta se întîmplă după mulţi ani de zbor pe orbitele terestre, iar pînă atunci sateliţii şi navele noastre spaţiale sînt confruntate cu un pericol real. De aceea, pentru rezolvarea problemei „centurii deşeurilor", N.A.S.A. prevede afectarea unor misiuni ale navetelor spaţiale, sperînd să evite a primi din Cosmos dramaticul mesaj lansat de orice aparat de zbor aflat în pericol : May Day, May Day...

Astfel de iniţiative nu pot fi decît binevenite, căci viitorul omenirii depinde în prea mare măsură de cunoaşterea şi explorarea Universului pentru a eluda problemele zborurilor spaţiale. În condiţiile epuizării rapide a resurselor energetice şi minerale terestre, ale suprapopulării planetei şi pericolului de degradare treptată a mediului natural, dificultăţile pe care le vom avea de înfruntat în mileniile următoare ar putea fi rezolvate în imensul spaţiu sideral. Măreţia Universului a incitat întotdeauna curiozitatea sau imaginaţia şi nu trebuie să uităm că nimic nu a contribuit mai mult la evoluţia umanităţii decît dorinţa de cunoaştere şi înţelegere. Capacitatea speciei *Homo sapiens* de a crea şi asimila a ridicat-o deasupra celorlalte vieţuitoare terestre, ajutînd-o să supravieţuiască şi să ajungă la civilizaţia pe care o cunoaştem astăzi. Numai continuarea acestui drum, adesea dificil şi plin de obstacole, va putea asigura urmaşilor noştri o existenţă demnă de marile realizări ale umanităţii de-a lungul zbuciumatei, dar fertilei sale istorii.

Obiectivele astronauticii pentru următoarele două secole constituie tot atîtea dovezi ale îndrăznelii gîndurilor

și realizărilor unei specii aflate abia la opt decenii de la primul zbor controlat al unuia dintre reprezentanții ei : navete spațiale refolosibile, laboratoare cosmice recuperabile, stații orbitale de tip modular, cosmoporturi pe orbite apropiate, vaste sisteme de sateliți geostaționari, remorchere și patruloare cosmice, baze spațiale independente peregrinînd prin noaptea siderală asemeni unor avanposturi ale umanității... Mijloacele tehnice necesare înfăptuirii acestor minunate aspirații ne sînt la îndemînă și astăzi : aliajele de titan, wolfram, materiale refractare speciale, metale ultraușoare, propulsiile nucleare și cu plasmă, toate vor fi folosite în mod cert. Este misiunea oamenilor de știință să concretizeze în soluții acceptabile ideile actuale, a căror formă finală este dificil de prevăzut încă.

Dar problemele tehnice pot fi rezolvate relativ ușor în comparație cu eforturile pe care le necesită pregătirea, psihică și fizică, a oamenilor pentru viața în spațiu. Pentru ca umanitatea să poată visa la o reală și eficientă expansiune în Cosmos, trebuie ca generațiile viitoare să capete o altă viziune a raportului Terra-Univers, înțelegînd că planeta noastră nu este alfa și omega macrouniversului ! Dincolo de limitele atmosferei Pămîntului începe spațiul sideral, a cărui imensitate trebuie să ne devină familiară pentru a o putea considera oricînd ca alternativă acceptabilă a ecosistemului terestru.

Așa cum spunea Sir James Jeans în celebra sa conferință *„The Dying Sun"* (*„Soarele muribund"*), ținută la Universitatea din Cambridge : „Instalați pe microscopicul nostru fir de nisip, am ajuns a ne sili să înțelegem natura și scopul Universului care ne înconjoară în spațiu și timp. Prima impresie este asemănătoare cu groaza. Universul ne înspăimîntă prin imensitatea distanțelor sale, prin lungimea de neconceput a perspectivelor lui temporale — ce reduc toată istoria omenirii la durata unei clipiri din ochi —, prin extrema noastră singurătate, prin lipsa de însemnătate materială a Terrei în spațiu : o milionime dintr-un singur fir de nisip de pe toate plajele lumii. Dar mai presus de toate, Universul ne apare îngrozitor, fiindcă se arată indiferent față de orice formă de viață asemănătoare nouă ; emoția, ambiția, succesul, arta și religia,

toate acestea sînt străine de planurile sale. Ar trebui poate să se spună că Universul pare ostil formelor de existență cunoscute de noi. Spațiul are o temperatură atît de joasă, încît îngheață orice vietate, partea cea mai mare a materiei răspîndite prin Univers fiind, dimpotrivă, atît de arzătoare, încît face imposibilă existența ; cosmosul este brăzdat și corpurile astronomice sînt bombardate neîncetat de felurite radiații, majoritatea lor defavorabile vieții sau capabile să o nimicească.

Într-un astfel de Univers am picat noi, oamenii, fără să știm prea bine cum, în orice caz prin efectul a ceea ce se poate numi pe bună dreptate un accident (...). Uimirea nu poate decît să ne sporească, atunci cînd încercăm să trecem de la problema originilor la aceea a scopului existenței, adică la previziunile asupra destinului speciei *Homo sapiens*.

Viața, așa cum o cunoaștem, nu poate exista decît în condiții convenabile de lumină și căldură ; noi înșine nu trăim decît pentru că Pămîntul primește de la Soare cantitățile necesare de radiații ; dacă s-ar rupe echilibrul într-un sens ori altul, exces sau lipsă, viața ar dispărea inevitabil de pe globul nostru. Și trăsătura esențială a situației este că echilibrul se poate rupe foarte lesne.

Dar atunci, la atît se reduce viața ? A cădea aproape din greșeală într-un Univers ce n-a fost făcut pentru viață și care, după toate aparențele, îi este indiferent sau hotărît ostil ? A rămîne cramponați pe un fir de nisip pînă cînd frigul morții ne va fi nimicit ; a ne juca rolul timp de o oră pe scena unui teatru minuscul, știind foarte bine că aspirațiile ne sînt condamnate la eșec și tot ce vom fi făcut va trebui să piară împreună cu specia noastră, lăsînd Universul neatins, ca și cînd n-am fi existat ? Să sperăm, cu inima și mintea, că vom avea o „soartă mai bună".

Cuvintele rostite de savantul englez cu decenii în urmă sînt astăzi mai valabile ca oricînd, pericolul venind acum nu din partea indiferenței sau ostilității Universului, ci a concepției antropocentriste și iraționalității, cu tot cortegiul lor de orori : războiul, poluarea, intoleranța... Iar problemele pe care le are de rezolvat umanitatea pe propria

sa planetă la începutul a ceea ce numim, cu nedisimulat orgoliu, Era Spațială, sînt prea importante pentru a ne putea permite luxul de a le ignora.

PASĂREA TUNETULUI

Cunoscutul etnograf german Julius Lips observa că toate legendele indienilor *zuñi* (din grupul de triburi nord-americane *pueblo)* încep cu o stranie formulă tradițională, veche de cîteva milenii : „Demult de tot, pe vremea cînd Pămîntul mai era încă moale..." (Julius Lips, *„Vom Ursprung der Dinge"*, Brokhaus, Leipzig, 1955). Povestitorii tribului atribuie această insistență dorinței zeilor ploii, KOKO, de a se reaminti permanent oamenilor care a fost starea primordială a lumii. Dar... de unde știau strămoșii indienilor *zuñi* că Terra a fost, acum peste patru miliarde de ani, o imensă masă de materie fierbinte și vîscoasă ?! Teritoriul tribului *zuñi* este și a fost situat din cele mai vechi timpuri într-o zonă aridă, cu ploi rare, deci povestitorii nu se referă la eventuale mlaștini...

Străbătînd fluviul timpului asemeni unui memento al zbuciumatei, dar fascinantei existențe umane, mitologiile multor popoare conțin din abundență „ciudățenii" destinate parcă agasării cercetătorilor rigizi. Desigur, problema nu trebuie generalizată abuziv, căutîndu-se pentru fiecare element straniu dintr-o veche legendă un corespondent modern sau extraterestru. Este însă indiscutabil faptul că diferențierea fragmentelor demne de a fi studiate de cele pur metaforice sau fanteziste poate și trebuie să fie făcută în cursul unor studii serioase, care se pot dovedi mai utile decît par la prima vedere. Să nu uităm că Schliemann a descoperit Micene și Troia, acordînd credit „poveștilor" lui Homer ! Nu putem să nu reflectăm în fața unor legende ce descriu cu o vizibilă siguranță nave metalice zburătoare, care lăsau în urma lor jeturi de flăcări și produceau zgomote asurzitoare în timpul deplasării. Or, astfel de elemente stranii revin cu regularitate în mitologia unei epoci numite „copilăria omenirii" !

Legendele unor triburi de indieni din Canada și Statele Unite (*delawarii, dakota, apașii pueblo* și *mescaleri*), transmise sub aceeași formă de multe secole, afirmă că : „Focul și roadele Pămîntului (plantele și animalele — *n.a.*) au fost aduse oamenilor de o gigantică Pasăre a Tunetului, care a venit dinspre stele și s-a întors apoi în cer, fără să mai revină". Tribul *tlinghit* susține că : „Pasărea tunetului este mai mare decît un sat ; corpul ei este tare ca granitul și strălucitor ca Luna. Cînd zboară pasărea se aude tunetul și cînd clipește ea din ochi țîșnesc trăsnetele. Dar pasărea nu face rău oamenilor" (*„Natural History"*, decembrie 1939). Ce le-a sugerat oare vechilor indieni asocierea unor ființe vii cu tunetul și zborul spre stele ? Să fie doar o simplă metaforă ? Analiza credințelor specifice triburilor de indieni nord-americani oferă destule argumente împotriva acestei ipoteze. Dacă povestitorii afirmă că o apariție materială (fie ea pasăre sau navă aeriană) i-a ajutat pe oameni independent de intervenția Marelui Spirit, înseamnă că la baza acestei legende stă un eveniment istoric real, care s-a înscris pentru totdeauna în memoria triburilor.

Astăzi este bine cunoscut faptul că unul dintre motivele determinante ale aparent inexplicabilei conquiste a imperiului aztec de către Cortez a fost acela că ultimul împărat, Montezuma, i-a primit foarte bine pe spanioli, considerîndu-i urmașii lui Quetzalcoatl. Într-adevăr, atît mitologia mayașă, cît și cea aztecă sînt pline de referiri la adresa acestui faimos personaj, numit Kukulkan (sau Kukumatz) de către mayași și Quetzalcoatl de către azteci. El este descris ca fiind un om alb, înalt, cu barba bogată, care a venit dinspre Soare-Răsare și a pus bazele celor două state. Quetzalcoatl a fost „înțeleptul și viteazul binefăcător" al celor două popoare : el le-a învățat să cultive și apoi să prelucreze bumbacul și porumbul (ale căror semințe le adusese cu sine de peste Ocean), plante vitale pentru indienii americani ; le-a dat avansate noțiuni de drept și numeroase legi sociale, morale sau de guvernare ; le-a învățat astronomie, matematică, arhitectură, sculptură, sistematizarea urbanistică și agricultura. Apoi le-a organizat administrația, serviciile sanitare, le-a învățat să construiască și să folosească șosele, canale de

irigație, piramide, palate, temple și diguri de proporții ciclopice, observatoare astronomice, rezervoare de apă gigantice, ecluze și terenuri de sport. Pretutindeni, Quetzalcoatl s-a arătat plin de bunătate și înțelepciune, iar aztecii și mayașii i-au păstrat o amintire respectuoasă și plină de recunoștință, de care au profitat mai tîrziu spaniolii. Aceasta, deoarece legendele indienilor spuneau că, în momentul plecării sale peste Ocean, spre Soare-Răsare (sau, după unele surse mayașe, spre planeta Venus), Quetzalcoatl le-a promis „popoarelor sale" că se va reîntoarce cîndva pentru a le da noi cunoștințe și a le reforma legile. Cine a fost oare Quetzalcoatl ? În mod sigur nu putea fi european sau asiatic, pentru că, în acest caz, le-ar fi adus în plus indienilor grîul, roata, calul, căruța și prelucrarea metalelor feroase, elemente extrem de importante pentru progresul vechilor popoare. Or, este interesant de remarcat faptul că olmecii, aztecii și incașii nu cunoșteau roata, pe care mayașii o aveau (după cum o atestă jucăriile găsite în morminte), dar nu o întrebuințau curent. Armele indienilor, făurite din aramă sau bronz, erau mai flexibile și, în același timp, mai rezistente decît platoșele sau săbiile spaniolilor. Totuși, nici mayașii, nici aztecii nu cunoșteau tehnologia prelucrării fierului...

Înaintînd spre sudul continentului american se pot întîlni alte legende stranii. În Brazilia, în zona dintre fluviile Orinoco și Cassiquiare se găsesc stîncile *Tepumereme* acoperite cu picturi reprezentînd stele, sisteme planetare și ființe humanoide înaripate zburînd printre tigri, crocodili și maimuțe. Indienii *tamanaci* afirmă că, în urmă cu foarte mult timp („mai mult decît oamenii pot socoti"), s-a produs o inundație catastrofală datorată creșterii nivelului oceanic și ploilor torențiale fără de sfîrșit. Apa se ridicase atît de sus, încît „acoperise vîrfurile Munților Encaramada și înecase toți oamenii". Atunci a apărut un erou legendar, „viteazul și înțeleptul Amalivaca", un om „alb, cu barba mare, a cărui soție era albă și avea părul blond-roșcat". Ei au venit dinspre Soare-Răsare într-o navă care zbura peste oceanul dezlănțuit și „au populat din nou Pămîntul cu oameni cărora le-au rupt picioarele" (figură de stil care semnifică interdicția de a duce în con-

tinuare o existență nomadă), obligîndu-i să treacă la viață sedentară, să-și construiască locuințe permanente și să practice agricultura. Aceasta a dus la crearea unor noi relații de producție și la dezvoltarea unei societăți căreia Amalivaca i-a dat un codex de legi sociale și morale. „Apoi a pictat din nava sa partea superioară a stîncilor *Tepumereme*, pentru ca oamenii să-și aducă aminte de inundație, după care a plecat cu soția sa înapoi, peste Ocean".

Similar s-au petrecut lucrurile în Peru, unde legendarul Manco-Capac „a venit din cer cu soția sa, o femeie albă cu ochii albaștri și părul roșu" ; în Noua Grenadă, unde oamenii au fost ajutați de Bochica, un bătrîn alb cu barbă și, în sfîrșit, în provincia Anahuac, unde apare din nou înțeleptul alb Quetzalcoatl pentru „a pune ordine în societate" — după expresia lui Alexander von Humboldt. Pînă și în secolul al XIX-lea misionarii portughezi care pătrundeau pe teritoriile *tamanacilor* și *caribilor* erau întrebați dacă au fost trimiși de Amalivaca și dacă știu cînd se va reîntoarce acesta !

Mitologiile incașe sau cele apărute înaintea lor în Peru, Bolivia și Chile sînt pline de referiri la faimosul Viracocha, căruia i se atribuie crearea Pămîntului din haosul primordial, „într-o vreme cînd domneau întunericul și frigul, căci nu existau încă Soarele și celelalte stele". (De unde știau indienii că în spațiul cosmic interstelar domnește întunericul și că stelele se „nasc" și „mor" ca și oamenii ?!) Apoi Viracocha a cioplit din piatră un popor de uriași cărora le-a dat viață, dar, „văzînd cruzimea și răutatea lor, s-a mîniat și i-a înecat pe toți, inundînd uscatul cu un val gigantic de apă din Ocean". Apoi „a înălțat Soarele și Luna deasupra lacului Titicaca și astfel pe Pămînt s-a făcut lumină". A modelat din lut oameni și animale, cărora le-a dat viață în fostul oraș al uriașilor — Tiahuanaco. După ce le-a dăruit graiul și focul, Viracocha i-a învățat pe oameni agricultura, prelucrarea metalelor, meșteșugurile, arta și le-a dat legi sociale ; în cele din urmă, pe cei mai buni și mai curajoși dintre ei „i-a trimis în zbor să populeze alte pămînturi". În final el a pornit prin Anzi într-o lungă călătorie, pentru a vedea dacă indienii îi urmează sfaturile. Îmbrăcat în hainele unui bă-

trîn povestitor şi însoţit de două ajutoare, a mers mii de kilometri, ajutînd şi dînd sfaturi folositoare pretutindeni. Doar locuitorii oraşului Cacha s-au arătat atît de răi, încît l-au mîniat şi Viracocha le-a făcut o demonstraţie a puterii sale imense „aprinzînd un munte". După ce oamenii l-au implorat să-i ierte, el „a stins focul printr-un simplu gest al mîinilor" (să fie oare un fenomen de hipnoză colectivă sau rezultatul cunoştinţelor precise despre exploziile vulcanice din zonă ?!). În cele din urmă şi-a luat rămas bun de la „popoarele sale" pe coasta provinciei Manta şi, promiţînd că va reveni cîndva, „a păşit peste valurile oceanului, făcîndu-se nevăzut în zare, departe, spre locul de unde răsare Soarele..." (fig. 1). Este inutil să mai menţionăm că Viracocha şi însoţitorii săi, „Fiii soarelui", erau, după cum afirmă categoric legendele, oameni albi foarte înalţi, cu părul şi barba blonde sau roşii — amănunte ciudate ţinînd seama de faptul că popoarele amerindiene au pilozitatea facială practic inexistentă, iar pigmentaţia pielii, culoarea părului, statura şi prognatismul lor sînt tipice mongolizilor.

Se remarcă faptul că Manco-Capac, Bochica, Amalivaca, Quetzalcoatl, Kukulkan sau Viracocha nu au fost „zei" în sensul religios al cuvîntului : indienii îi consideră personaje reale, care au trăit într-un trecut foarte îndepărtat printre oameni, ca fiinţe vii (materiale) venite dinspre stele sau de peste ocean. Aceşti albi înţelepţi şi curajoşi au fost întotdeauna bine diferenţiaţi de Marele Spirit, divinitatea supremă a mitologiilor indiene.

Legendele altor popoare preincaşe afirmă fără ezitare că „stelele sînt locuite" şi că „zeii albi au venit în urmă cu foarte mult timp pe Terra din constelaţia Pleiadelor". În sfîrşit, Popol Vuh, mitologia sacră a mayaşilor, aminteşte că „zeii" ştiau totul despre Univers (poziţia stelelor, punctele cardinale, mişcările galaxiilor) şi spuneau că Pămîntul este rotund ! Ei bine, dacă este admisibil ca „zeii" să fi cunoscut aceste lucruri, de unde le ştiau... MAYAŞII?! Spaniolii au rămas uluiţi în 1529 aflînd că acest popor, care nu navigase niciodată, ştia de milenii un lucru pe care europenii îl aflaseră doar cu cîţiva ani înainte, datorită călătoriei lui Magellan, şi anume că Pămîntul este rotund ! Să mai amintim şi legendele vechi de milenii, ale

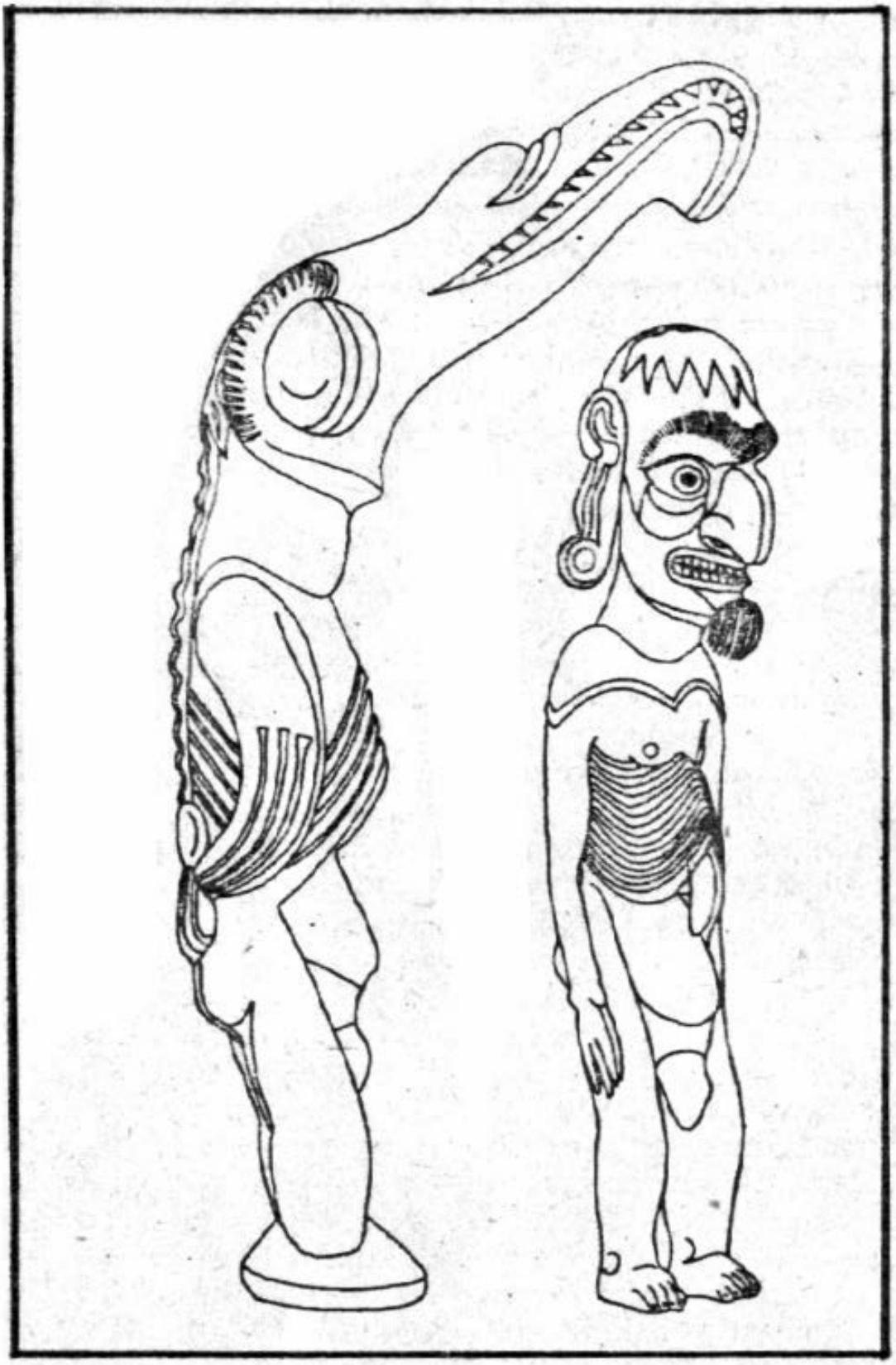

Fig. 1 Statuete în tradiție viracochas (Insula Paștelui)

popoarelor indiene din munții Boliviei : ele afirmau că puternica lor civilizație a fost înfrîntă și exterminată într-un război necruțător cu o rasă ne-umană, al cărei sînge nu era roșu și care venise dinspre stele. De altfel, se amintește arareori faptul că doar o parte dintre mumiile descoperite în străvechile morminte peruane aparțin rasei amerindiene mongolide (venită din Asia în urmă cu 70 000 de ani peste Strîmtoarea Bering), avînd pielea „roșie" și părul negru, lucios și drept ; celelalte provin de la o rasă evident europidă, au ochii albaștri, pielea albă și părul blond sau roșu cu firul mătăsos și cîrlionțat. Cine erau acești oameni, de unde veneau ei și unde au dispărut oare ?!

Matto Grosso... Țara Comorilor. Pămînt pe care atîția aventurieri porniți de pe coasta Braziliei spre interiorul necunoscut, toți fiii aventurii și ai morții, l-au scormonit veacuri de-a rîndul în căutarea aurului și diamantelor. Eldorado al suferinței, îmbibat cu sîngele indienilor masacrați de-a lungul Conquistei. Supraviețuitorii s-au retras adînc în imensa pădure amazoniană, cea mai ucigătoare și mai pestilențială din lume. Aici, la adăpostul liniilor de apărare naturale, s-au luptat cu îndîrjire puternice triburi de indieni : *xavantes, caiapos, tapirapé, txucarramaes*... S-au apărat cu săgeți împotriva archebuzelor, carabinelor, mitralierelor, bombelor și grenadelor folosite, rînd pe rînd, de alte și alte generații ale conquistadorilor care i-au măcelărit. Indienii au fost exterminați ; puținii supraviețuitori s-au refugiat în rezervația Xingu, condusă de celebrii frați Orlando și Claudio Villas Boas. Dar aceștia sînt convinși că între rîurile Xingu și Tapajos mai există cîteva zeci de mii de indieni sălbatici, ascunzîndu-se în cele mai îndepărtate și înfricoșătoare unghere ale selvei, acolo unde aventurierii nu i-au mai putut urmări.

Printre aceste triburi numite Los Bravos („cei liberi și curajoși") se ascund și enigmele vii ale Amazoniei : indienii cu pielea albă, părul blond și ochii albaștri.

Unul dintre cele mai mari triburi de indieni albi este cel al vitejilor *acurinis* (două pînă la trei mii de oameni), care trăiesc în pădurea din regiunea cursului mijlociu al

rîului Xingu, supranumită „a cascadelor și frigurilor". Despre ei, Orlando Villas Boas îi povestea în 1968 lui Lucien Bodard, autorul zguduitorului volum *„Masacrul indienilor"* (*„Le Massacre des Indiens"*, Éditions Gallimard, 1969) : „Au trupuri bine proporționate, cu pielea albă, părul blond sau roșu și ochii albaștri. Sînt zvelți și, dacă ar fi îmbrăcați, i-ai putea lua drept niște domni din Rio de Janeiro. Dar așa, complet goi și cu trupurile vopsite sînt înspăimîntători. Neîntrecuți trăgători cu arcul, înalți și puternici, dau dovadă de o vitejie fără seamăn. Moartea nu-i înspăimîntă. Se spune uneori că indienii din selvă sînt lași, pentru că recurg la viclenie, atacă prin surprindere și nu se încumetă să se lege de albii înarmați cu puști. Ei bine, *acurinis* pornesc la atac frontal grupați în formații de 20—30 de oameni și nu dau înapoi nici în fața mitralierelor... Nu-și cunosc originea și nimeni nu le-o cunoaște. Nici măcar colanele de pene sau desenele care le împodobesc trupurile splendide nu sînt la fel cu ale indienilor piei-roșii. Cînd misionarii și funcționarii postului de la Tucuri i-au văzut pe primii *acurinis*, au crezut că aveau de-a face cu niște aventurieri albi, care s-au deghizat în indieni !".

Ar mai fi de adăugat, poate, că *acurinis* au fost și rămîn unul dintre cele mai hăituite triburi din regiunea Xingu : atît indienii piei-roșii, cît și aventurierii brazilieni se tem de ei, dar îi atacă în permanență, în special pentru a le răpi femeile, care se remarcă printr-o frumusețe ieșită din comun. Dar în Matto Grosso mai există și un alt trib de indieni albi, mai puțin cunoscut decît *acurinis*. Primul contact cu acești stranii locuitori ai pădurii a avut loc în 1977, cînd membrii unei expediții anglo-braziliene s-au trezit înconjurați, la izvoarele rîului Araguaia, de o sută de albi blonzi, înalți de doi metri, înarmați cu arcuri, săgeți și lănci. Fără a fi vopsiți sau tatuați și fără vreo podoabă pe trupurile complet goale, de o perfecțiune fizică statuară, războinicii, bărbați și femei la fel înarmați, i-au privit minute nesfîrșite pe cei cîțiva cercetători. Nu păreau ostili, ci doar foarte curioși. Apoi, brusc, la o comandă rostită într-o limbă sonoră și melodioasă, indienii blonzi s-au retras tot atît de fantomatic și rapid cum apăruseră.

Cînd ştirea a ajuns la Brasilia şi Rio de Janeiro, specialiştii s-au străduit să potolească spiritele, afirmînd că este vorba probabil de urmaşii supravieţuitorilor unor expediţii portugheze dispărute cu secole în urmă. Dar în următorii doi ani, misterioasele „fantome albe" au fost văzute şi fotografiate de piloţi şi paraşutişti din F.A.B. (Armata Braziliană a Aerului), cercetători francezi, italieni, britanici sau brazilieni, misionari americani, căutători de aur şi vînători. Oficiile guvernamentale au primit numeroase rapoarte despre ei, toţi cei care i-au văzut afirmînd că, indiferent de vîrstă sau sex, membrii acestui trib necunoscut au părul blond şi ochii albaştri, ceea ce anulează teoria originii portugheze. Este evident faptul că puţinii supravieţuitori ai expediţiilor nu puteau fi toţi blonzi, caracter genetic greu de transmis cu atîta precizie urmaşilor.

În 1979 specialiştii de la F.U.N.A.I. (Fundaţia Naţională pentru Problemele Indienilor) au avut şansa de a intra pentru prima oară în contact direct cu aceşti indieni albi, în apropierea rîului Pixuma situat la 700 km de Brasilia. Tabăra expediţiei F.U.N.A.I. a fost timp de două zile gazda unui grup de peste o sută de indieni blonzi, femei, bărbaţi şi copii, toţi avînd ochii albaştri şi pielea albă, fără podoabe sau tatuaje. Acest trib (numit de cercetători *pixuma)* a vădit o indiscutabilă ascendenţă europidă, aparţinînd tipologic şi fiziologic rasei *Cro-Magnon-Chancelade.* Înarmaţi cu arcuri, lănci şi cuţite lungi de piatră, splendid finisate, ciudaţii oaspeţi au manifestat un interes deosebit pentru obiectele metalice. Din nefericire, orice analiză de natură medicală a fost imposibilă, căci, deşi nu au manifestat ostilitate, indienii *pixuma* se comportau cu o prudentă rezervă, refuzînd orice tentativă de a fi studiaţi. Cercetătorii au avut un dublu şoc : primul, provocat de perfecţiunea fizică a membrilor tribului (cu talia medie de doi metri) ; pigmentaţia pielii ; culoarea şi densitatea părului, blond-roşcat la bărbaţi şi blond-argintiu la femei. Al doilea motiv de stupoare pentru brazilieni a fost limba vorbită de ciudaţii lor oaspeţi : ea nu semăna cu nici un alt dialect amazonian, amintind în schimb puţinele cuvinte încaşe transcrise de cuceritorii spanioli...

După două zile, tribul *pixuma* a dispărut din jurul taberei tot atît de fantomatic cum apăruse. Dovezile existenței sale (filme și înregistrări) au ajuns la Brasilia și... nimeni n-a mai auzit vreodată de ele. În schimb, acești indieni blonzi au mai fost văzuți sporadic pînă în septembrie 1982 de aproape trei sute de persoane. În anii 1983—1984, *pixuma* au dus un victorios război de guerilla împotriva unui puternic grup de garimpeiros („căutători de diamante") care încercaseră să le invadeze teritoriul...

Faptul că aceste triburi refuză orice contact cu civilizația este perfect explicabil, ținînd seama de soarta indienilor amazonieni exterminați aproape complet în ultimele trei secole de necontenite masacre. Acest genocid a continuat și sub înaltul patronaj al... S.I.P. (Serviciul pentru Protecția Indienilor), fondat de legendarul general Rondon, tocmai pentru a-i apăra pe indieni !

Așa cum îi spunea un brazilian influent lui Lucien Bodard : „Odinioară indienii existau cel puțin ca dușmani. Acum nu mai sînt nici măcar atît. N-au mai rămas decît indieni-argumente care devin foarte curînd indieni-cadavre". Bodard constata la rîndul său : „Anatema a fost aruncată asupra ucigașilor — marii *señores* care vînd sau cumpără terenurile și bogățiile junglei — chiar de către guvernul brazilian. Principalele capete de acuzare : genocid prin mitralieri și bombardamente aviatice, epidemii provocate prin dăruirea de rufe infectate cu bacili, distribuirea de alimente otrăvite, în special bomboane cu arsenic pentru copii. Astfel au fost lichidate triburi întregi, supraviețuitorii fiind supuși unor torturi monstruoase sau vînduți ca sclavi. La acestea se mai adaugă jefuirea pămînturilor, angajamente și contracte smulse prin forță sau sub influența alcoolului, prostituarea și torturarea femeilor. Aproape toate crimele prevăzute de Codul Penal brazilian au fost săvîrșite, și asta datorită complicității S.I.P., transformat încetul cu încetul într-un instrument de nimicire a indienilor". Într-adevăr, numai în cadrul anchetei din 1966—1967 (devenită necesară după ce un incendiu misterios izbucnit la Brasilia distrusese arhivele S.I.P.) s-a întocmit un dosar de 5 000 de pagini (!) enumerînd ororile comise de funcționarii S.I.P., dintre care 200 au fost demiși pentru participarea la genocid și 134 pentru

omucidere, alți aproape 1000 fiind acuzați de violuri, torturi, complicitate la jafuri și abuzuri în administrație. Anchetatorii au fost supuși la nenumărate încercări de șantaj și au primit 32 de amenințări cu moartea, urmate de 11 tentative de asasinat ale unor ucigași plătiți. Funcționarii S.I.P. dați afară nu au fost însă și *inculpați*, astfel că, la următoarea anchetă ordonată de guvernul brazilian, numărul delictelor împotriva indienilor era de : 982 asasinate ; 16 lichidări în masă ;.27 cazuri de jefuire a pămînturilor ; 1 142 vînzări sau închirieri de sclavi ; 672 cazuri de tortură sau mutilare și peste 900 de violuri declarate de victime...

Este oare surprinzător faptul că frații Villas Boas au refuzat să conducă recenta expediție care urma să-i contacteze pe indienii blonzi pentru a-i „civiliza" ? De altfel, autoritățile nu s-au arătat prea dornice să insiste și uitarea i-a învăluit din nou pe ciudații *acurinis* și *pixumá*. Motivul acestei aparente lipse de interes nu este greu de ghicit : unul dintre principalele argumente în favoarea masacrării indienilor pentru a le fura pămînturile a fost „inferioritatea rasială a sălbaticilor piei-roșii". Or, această teorie atît de necesară „civilizatorilor" ce rîvnesc ultimele terenuri neocupate încă din Amazonia, ar fi dificil de susținut în privința unor „indieni albi". Așa cum declara un funcționar S.I.P. : „Mai bine să dispară, și problema se va rezolva de la sine...".

Dar cine sînt acești „indieni" ? Să fie oare urmașii oamenilor înalți albi și blonzi ale căror mumii au fost descoperite în America de Sud ? Să fie urmașii „Fiilor Soarelui" conduși de Viracocha ? De altfel, după cum remarca Thor Heyerdahl, Viracocha înseamnă în limba indienilor *aymaras* „om alb cu barbă" ! Legendele indienilor *quechua* și *aymaras* susțin că o întreagă populație de albi conduși de Kon-Tiki-Viracocha (trimisul personal al Soarelui pe Pămînt) a venit cu mii de ani în urmă și s-a stabilit pe insula Soarelui, din mijlocul lacului Titicaca. După ce au construit gigantica fortăreață de la Tiahuanaco și i-au învățat pe indieni agricultura, meșteșugurile, arhitectura și artele frumoase, „Fiii Soarelui" au plecat spre sud, fondînd în Munții Anzi impresionantul imperiu incaș. Această legendă era pentru incași atît de reală, încît atunci

cînd mîna de aventurieri spanioli ai lui Francisco Pizarro a pătruns pe teritoriul lor, armatele incaşe, viteze, puternice şi foarte disciplinate, nu au îndrăznit să-i atace, considerîndu-i urmaşii lui Viracocha. În raportul său către rege, Pizarro aprecia acest lucru drept una dintre cauzele determinante ale succeselor sale incredibile, recunoscînd totodată uimit că, după cîte se părea, legendele aveau un sîmbure de adevăr : cea mai mare parte a familiei Incasului şi unele căpetenii militare aveau pielea mai albă decît spaniolii şi purtau barbă sau plete dese de culoare roşie ! Faptul este confirmat astăzi nu numai de cronicile lui Pedro Pisarro şi Cieza de Leon, dar şi de descoperirea uriaşelor peşteri mortuare din Deşertul Paracas (situat pe coasta peruană a Pacificului), unde au fost găsite sute de mumii bogat împodobite cu bijuterii de aur şi platină. Avînd alături obiecte şi arme splendide, aceste mumii perfect conservate aparţin unei rase europide, cu statura medie de doi metri, pielea albă şi părul blond sau roşu. Analiza firelor de păr şi a pielii, efectuată de experţi francezi, peruani şi nord-americani, a dovedit faptul că era vorba de o rasă Cro-Magnon. Ar fi greu de explicat însă cine erau aceşti „europeni" care conduceau imperiul incaş şi apăruseră în America de Sud cu 4 000 de ani î.e.n., aducînd cu sine porumbul, bumbacul, cacaoa, chinina, precum şi multitudinea cunoştinţelor ştiinţifice şi tehnice care le-au permis civilizarea popoarelor de indieni. Legendele incaşilor afirmă că unii viracochas au coborît din Anzi în pădurile fără sfîrşit ale Amazoniei, pentru a-i civiliza pe indienii din selvă, dar majoritatea acestor albi ciudaţi au plecat conduşi de Kon-Tiki-Viracocha pe Oceanul Pacific, spre Vest.

Într-adevăr, traversarea oceanului cu ajutorul unor plute uriaşe din lemn de balsa sau chiar al navelor cu pînze putea fi realizată într-un timp relativ scurt. Expediţia „Kon-Tiki" a parcurs 4 300 de mile marine, adică aproximativ 8 000 km (din portul peruvian Callao pînă la insula polineziană Raroia) în timp de 101 zile, deci mica plută construită de Heyerdahl a fost purtată de vînturi şi curenţi marini cu aproape 80 km pe zi. Viracochas erau însă adevăraţi maeştri în arta navigaţiei cu vele ; ei au

născocit chiar şi un ingenios sistem de a cîrmi plutele şi corăbiile prin ansambluri perfecţionate de chile fixe şi mobile. Specialiştii au ajuns la concluzia că eficienţa guvernării navei creştea cu 40% în cazul folosirii acestui sistem mai asemănător derivelor submarinelor decît cîrmelor folosite de navele maritime de suprafaţă pînă în preajma celui de-al doilea război mondial...

Traseul urmat de acest popor de exploratori şi civilizatori poate fi reconstituit cu uşurinţă după vestigiile arheologice şi influenţele antropologice pe care le-au lăsat în fiecare loc unde s-au stabilit : Insulele Paştelui, Pitcairn, Morotiri, Rapaiti, Raivaevae şi Marchize. După Arhipelagul Tahiti însă urmele grupurilor de viracochas dispar. Poate că imensitatea mărilor şi teritoriilor Australiei, Noii Zeelande, Polineziei, Indoneziei şi Microneziei a copleşit această populaţie puţin numeroasă sau dispariţia lor a avut alte cauze, pe care nu le vom cunoaşte niciodată, căci viracochas au luat cu ei, în umbra începuturilor Istoriei, enigma straniei lor existenţe.

OAMENII MĂRII

După cum se pare, prima menţiune „documentară" a sirenelor îi aparţine lui Homer, a cărui „*Odisee*" consemna existenţa unor fiinţe jumătate peşte jumătate om, ce trăiau în mare, ademenindu-i pe navigatorii imprudenţi spre stîncile submarine şi scufundîndu-le corăbiile. De la grecii antici, legenda s-a răspîndit în toată Europa, ajungînd ca în evul mediu să dobîndească o largă credibilitate la popoarele scandinave şi la cele de pe coasta Adriaticii. Numeroase documente medievale atestă capturarea sau uciderea unor vieţuitoare marine asemănătoare omului pe coastele Dalmaţiei, Italiei, Irlandei, Scoţiei, Danemarcei, Suediei sau Norvegiei, iar poveştile navigatorilor arabi şi legendele popoarelor Indochinei demonstrează că sirenele erau bine cunoscute şi în Orient.

Secolul al XIX-lea a adus o clarificare momentană a străvechilor legende, savanţii francezi şi britanici afirmînd

că ființele văzute de marinari aparțineau de fapt speciilor de mamifere marine numite dugongi și lamantini, al căror bust prezintă glande mamare proeminente și alungite, în timp ce coada li se aseamănă cu a delfinilor. După acest prozaic verdict al științei, sirenele au fost uitate, menționarea lor sporadică fiind considerată rezultatul confuziilor cu dugongii sau al declarațiilor false, mai ales după încercările de mistificare ce au existat în evul mediu și ulterior, între 1860—1910, în special în Statele Unite.

De curînd însă au reînceput să apară numeroase rapoarte despre ființe humanoide ce trăiesc exclusiv în mare, iar calitatea și credibilitatea observațiilor ridică de această dată probleme greu de rezolvat. Astfel, zoologii americani, britanici și australieni au fost confruntați în ultimii ani cu o serie de rapoarte ciudate venite din Noua Guinee. Antropologul Roy Wagner de la Universitatea din Virginia a strîns sute de mărturii ale papuașilor barok, susurungă, nakela și nor, care afirmă că au văzut așa-numiții „Oameni ai Mării", ființe cu capete și torsuri umane, dar avînd jumătatea inferioară a corpului terminată cu o înotătoare caudală orizontală în loc de picioare. Wagner, care și-a petrecut ultimii 22 de ani studiind structurile sociale, miturile, simbolurile și dialectele triburilor din Noua Guinee, auzise pentru prima oară despre „Oamenii Mării" în 1979, cînd un bătrîn i-a povestit despre teroarea pe care apariția acestora o răspîndise cu mulți ani în urmă pe coastele Noii Guinee. Treptat însă, localnicii din diverse zone se obișnuiseră cu aceste ființe, considerîndu-le tot atît de firești ca și peștii. Tribul susurunga le numește *Ilkai*, triburile barok și nakela le-au botezat *Ri*, iar tribul nor, *Tamo Ri*. Părerile asupra aspectului lor exterior sînt împărțite. Un papuaș povestea că, atunci cînd a prins în plasă o adolescentă *Ri*, a rămas uimit văzînd că aceasta nu semăna cu femeile tribului, ci avea pielea deschisă la culoare, aproape albă și părul lung, negru. Wagner a aflat că „Oamenii Mării" trăiesc în grupuri de 40—50 indivizi, obișnuind să se deplaseze înotînd în linie, unul după altul, dar uneori pot fi întîlniți și în grupuri mici (2—5 indivizi) sau chiar singuri. Cînd americanul i-a întrebat ce se întîmplă cu ființele *Ri* capturate, pescarii i-au răspuns că ele sînt ucise și vîndute la un preț mare pe piață, pentru

că au o carne foarte gustoasă. Ceea ce l-a făcut pe antropolog să-şi aducă aminte că insularii din Comore foloseau solzii celacanţilor pentru a... curăţa noroiul de pe camerele de bicicletă ! Numai că, de această dată, nu părea să fie vorba de o specie de animale necunoscute...

Potrivit relatărilor martorilor oculari din triburile barok, nakela şi nor, „Oamenii Mării" au pielea lucioasă, deschisă la culoare, iar figurile lor sînt „la fel ca ale oamenilor" cu excepţia gurii, pe care toţi pescarii au calificat-o drept „ciudată", uneori cu „buze drepte şi subţiri". Femelele au glande mamare rotunde şi mari, fiecare sex posedînd organe genitale asemănătoare celor umane. Picioarele sînt unite de la genunchi pînă la glezne, iar tălpile au devenit opozabile, asemănîndu-se mai curînd cu înotătoarele delfinilor. Aceşti neobişnuiţi locuitori ai mării au părul foarte lung şi negru, unghiile ascuţite, iar palmele prezintă o ciudată formă de carenă, cu pielea întărită datorită înotului prelungit. *Ri* mănîncă peşti mici, respiră ca orice mamifer şi nu au fost auziţi vorbind, deşi pescarii din tribul barok îşi aduceau aminte de „strigătele aproape umane" scoase de o femelă pe care o măcelăriseră pentru a-i vinde carnea.

Tribul susuruŋga făcea o descriere asemănătoare ciudatelor creaturi marine pe care le numea *Ilkai,* afirmînd că au braţe şi mîini asemeni oamenilor, păr lung, ochi aşezaţi unul lîngă altul în faţă şi nu în părţile laterale ale capului ca la peşti, gură mică „foarte ciudată" (unii martori spunînd că „iese în relief"), partea inferioară a corpului terminîndu-se cu o coadă de peşte, dar turtită lateral şi fără solzi, iar pielea lucioasă, de culoare deschisă mergînd de la alb pînă la cafeniu. Deci, sirene... După cum afirma, în 1983, biologul Roy Mackal de la Universitatea din Chicago : „O sirenă adevărată — jumătate peşte jumătate om — este o imposibilitate genetică. Dar aceste creaturi pot fi o specie necunoscută de sireniene (grup de mamifere care include dugongii şi lamantinii). S-ar putea chiar ca *Ri* să fie un grup humanoid rezultat în urma unor defecţiuni genetice". Antropologul Roy Wagner consideră că „din punct de vedere anatomic şi evoluţionist, aceşti *Ri* sînt o problemă, dar autenticitatea rapoartelor este dificil de contestat".

În 1981 zoologul Richard Greenwell (de la Universitatea din Arizona), editorul revistei „*Cryptozoology*", a auzit despre ființele *Ri* și a luat legătura cu Roy Wagner care se întorsese de cîteva luni din Noua Guinee. Acesta i-a explicat că petrecuse ultimii ani studiind tribul barok din Insula New Ireland, provincie a Noii Guinee. Acolo auzise cele mai multe și mai interesante informații despre *Ri*, dar nu-și arătase pe față dorința de a-i fi aduse exemplarele capturate sau măcar cea de a nu mai fi ucise, pentru că băștinașii erau foarte susceptibili și orice acțiune de acest gen (chiar și manifestarea unui interes prea vădit pentru anumite laturi ale vieții lor) se putea solda cu urmări dintre cele mai neplăcute.

Pînă la urmă, în iunie 1983, o expediție compusă din Richard Greenwell (zoologie-Arizona), Roy Wagner (antropologie-Virginia) și Gale Raymond (geografie-Texas) a plecat spre New Ireland, unde, în iulie, li s-a adăugat Kurt von Nieda (geografie-Los Angeles). Ajunși în orașul Kavieng (capitala insulei), cercetătorii americani au primit sprijinul primului ministru al provinciei și al altor oficialități care s-au arătat foarte interesate cînd li s-a explicat scopul expediției. Deplasîndu-se la Ramat Bay (golf aparținînd tribului barok), Greenwell și ceilalți au fost găzduiți de englezul Bernie Gash, care le-a pus la dispoziție o casă și provizii. În timp ce Wagner își vizita vechile cunoștințe din trib, Greenwell și Raymond explorau împrejurimile, fascinați de bogăția florei și faunei adăpostite în pădurile de mangrove și recifurile de corali. Știau amîndoi că, de la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial (cînd insula fusese ocupată de importante forțe japoneze, împotriva cărora trupele australiene și americane duseseră lupte grele), provincia nu fusese vizitată decît de un singur zoolog (specialist în clasificarea liliecilor) și își dădeau seama de numărul incredibil de specii necunoscute care trebuiau să existe acolo.

În următoarele două săptămîni, expediția a descoperit numeroase specii de pești (printre care mulți rechini de recif și rechini-pisică) necatalogate de oamenii de știință, dar, cum ființele *Ri* nu se arătau, Wagner a fost de părere să-și mute tabăra 50 de mile mai la sud, în Nokon Bay, golful tribului susurunga. Despre acest loc, Greenwell

scria : „Golful Nokon este larg de aproape 450 de metri, fiind încadrat de două recifuri vaste şi avînd apa de cea mai splendidă culoare albastru-turcoaz pe care am văzut-o vreodată“ (*„OMNI“*, mai 1984).

Auzindu-i pe băştinaşi povestind despre *Ilkai*, fiinţele humanoide cu coadă de delfin, Greenwell a fost de părere că era vorba de aşa-numitul dugong Indo-Pacific *(Dugong dugong)* care trăieşte în apele Australiei şi Noii Guinee. Dar cei din tribul susurunga cunoşteau acest animal şi îl deosebeau de *Ilkai,* iar Wagner şi călăuza expediţiei l-au asigurat pe zoologul din Arizona că tribul barok face şi el distincţie între *Ri* şi dugongi (fig. 2) pe care îi numeşte *Bo narasi.*

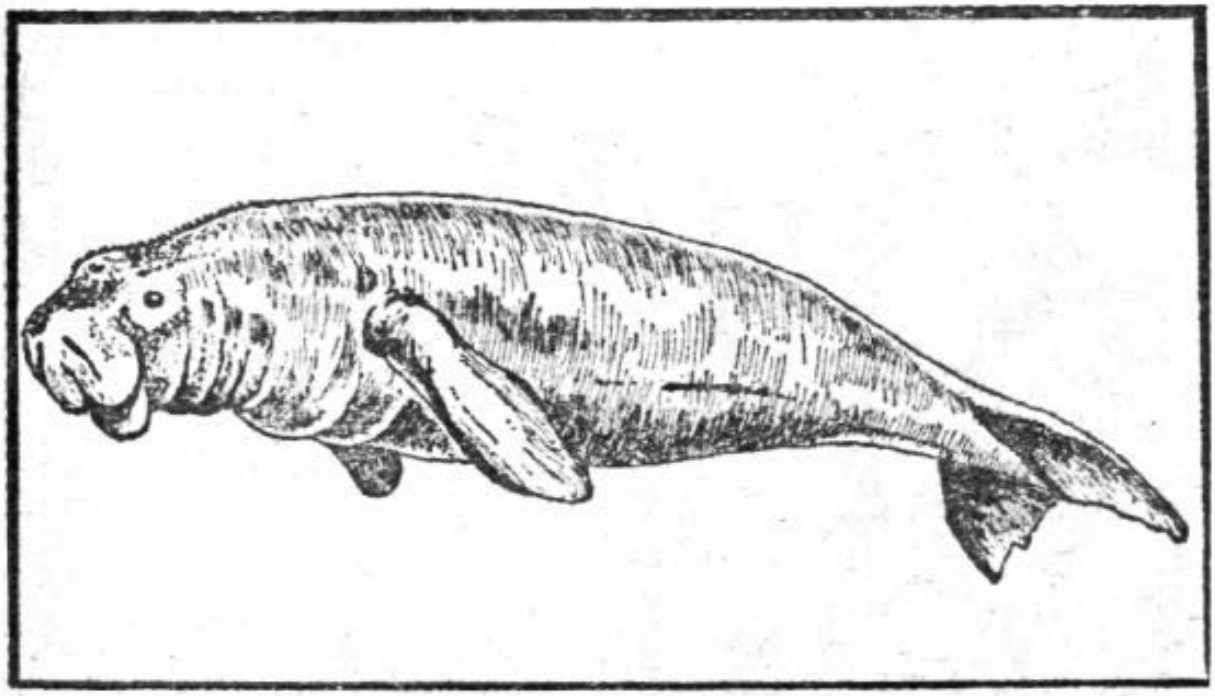

Fig. 2 Dugong *(Dugong dugong)*

În zorii zilei de 5 iulie, Wagner şi Greenwell se aflau pe malul golfului în timp ce Raymond aştepta în sat (situat pe coastă, dincolo de reciful ce mărginea golful în partea dreaptă). Deodată, un grup de tineri le-au arătat ceva în apă ; Greenwell a văzut o fiinţă cu trupul zvelt, lucios, de culoare cafenie, care a spintecat suprafaţa apei, arcuindu-se în sus, apoi în jos şi dispărînd în aproximativ două secunde, înainte ca Wagner să o poată remarca. Greenwell nu observase capul, părul sau mîinile creatu-

rii, dar era sigur că nu avea înotătoare dorsală ca peştii şi putea să-şi arcuiască trupul cu mai multă agilitate şi mobilitate decît orice mamifer marin pe care îl cunoştea, comparaţia cu dugongii, focile sau chiar delfinii fiind lipsită de sens.

După zece minute, fiinţa a reapărut şi de data aceasta Wagner a văzut-o şi el. Dar *Ilkai* ieşea la suprafaţă doar 1—2 secunde la fiecare 10 minute şi era imposibil să o fotografieze. Atunci Greenwell a alergat înapoi în sat, aducînd, ajutat de călăuză (Kurus din tribul barok), barca gonflabilă a expediţiei. Wagner s-a suit şi el, apoi cercetătorii au început să lopăteze susţinut, încercînd să ajungă din urmă ciudata creatură. Aceasta le-a simţit imediat apropierea şi a pornit spre larg, ieşind mai des la suprafaţă, dar înotînd destul de lent, deşi, după cum spunea Greenwell : „Era evident că ne-ar fi putut lăsa mult în urmă dacă ar fi vrut". La un moment dat, fiinţa s-a scufundat, arătîndu-şi coada cu înotătoare laterale „care fluturau deasupra apei ca şi cum ne făceau semne". Wagner a reuşit să le fotografieze în ciuda distanţei mari şi a stropilor de apă, dar, cînd barca a ajuns la 15 metri de *Ilkai,* aceasta a dispărut definitiv sub apă.

Întorcîndu-se în sat, cei doi americani au aflat că Raymond văzuse făptura înaintea lor, observînd-o aproape 20 de minute în apa înspumată din faţa satului, în timp ce Wagner şi Greenwell pîndeau zadarnic în golf. Geograful texan o descrie ca fiind de culoare cafeniu deschisă, cu corpul lucios şi zvelt, fără înotătoare dorsală şi spintecînd apa cu o viteză extraordinară („ca o torpilă") în urmărirea peştilor care erau atît de speriaţi, încît, la apropierea ei, săreau din apă încercînd să-i scape. Viteza şi mişcările agile ale fiinţei necunoscute nu i-au permis însă lui Raymond să observe forma capului, a mîinilor şi a părţii inferioare a trunchiului.

În următoarele zile, cercetătorii americani au mai văzut de cîteva ori ciudăţenia, dar întotdeauna la mare depărtare şi cu mai puţină claritate. Năvodul pe care l-au întins între plajă şi unul din recifurile ce o flanca a prins mulţi peşti (inclusiv rechini de recif, foarte periculoşi), dar nici o fiinţă *Ilkai.* Pînă la urmă, tot ce au putut aduna s-a rezumat la observaţiile incomplete, efectuate de la distanţe

cuprinse între 30 și 300 de metri, precum și la două fotografii destul de neconcludente, una înfățișînd o coadă de mamifer cu înotătoare laterale scufundîndu-se în apă, și cealaltă un corp zvelt arcuindu-se la suprafață.

Cu o săptămînă înainte de plecare, localnicii i-au arătat încă o dată lui Greenwell o creatură *Ilkai* : aceasta sărea în apele golfului la mare depărtare și soarele îi poleia în purpuriu spinarea lucioasă, dar aparent plată, nu rotundă ca a delfinilor. A doua zi, Greenwell a făcut o experiență pentru a elimina orice posibilitate de confuzie : văzînd doi delfini intrînd în golf, a alergat spre plajă țipînd *„Ilkai ! Ilkai !"*. Dar localnicii l-au privit calmi, explicîndu-i binevoitori că vede delfini, nu *Ilkai*. Deci, tribul susurunga deosebea clar delfinii și dugongii de „humanoizii din mare".

Cînd s-a întors în Statele Unite, Greenwell a trecut prin Hawaii, vizitînd laboratorul local al lui Naval Ocean Systems Center (cu sediul în San Diego, California), principala stațiune de cercetări științifice din Oceanul Pacific aparținînd U.S. Navy. Acolo a putut compara de aproape toate varietățile de mamifere marine cunoscute în Pacific : nici una nu semăna cu ființa pe care o văzuse. Doar două varietăți de delfini nu aveau înotătoare dorsale, dar ele trăiau mult mai la nord, erau mai mari și se comportau altfel decît *Ilkai/Ri.*. Foci nu existau în acea zonă și, de altfel, erau mult mai greoaie și corpolente decît *Ri.* În sfîrșit, cercetătorul american observa că dugongii sînt incomparabil mai masivi, nu pot sta sub apă decît puțin timp, nu sar, nu se arcuiesc la suprafața oceanului și... sînt ierbivori.

Din nefericire, membrii expediției au fost confruntați cu mari dificultăți, nedispunînd de timpul și echipamentul necesare unei investigații precise și de lungă durată, dar Greenwell și Wagner speră să poată strînge fonduri pentru a se reîntoarce.

Între timp, în alte zone unde fuseseră observați acum cîțiva ani „Oamenii Mării" s-a adăugat un alt mister : papuașii au încetat să părăsească insulele sau coastele din cauza unei amenințări pe cît de reale, pe atît de surprinzătoare — peștii ace (fig. 3).

Totul începuse în vara anului 1983, cînd noul director al spitalului din Milne Bay, dr. Peter Barss, a fost confruntat, la cîteva zile de la sosire, cu o întîmplare tragică : la autopsia cadavrului unui pescar descoperit mort în barca sa a găsit o bucată de os foarte ascuțit, adînc înfiptă în pieptul omului. Crezînd că era vorba de un cuțit ru-

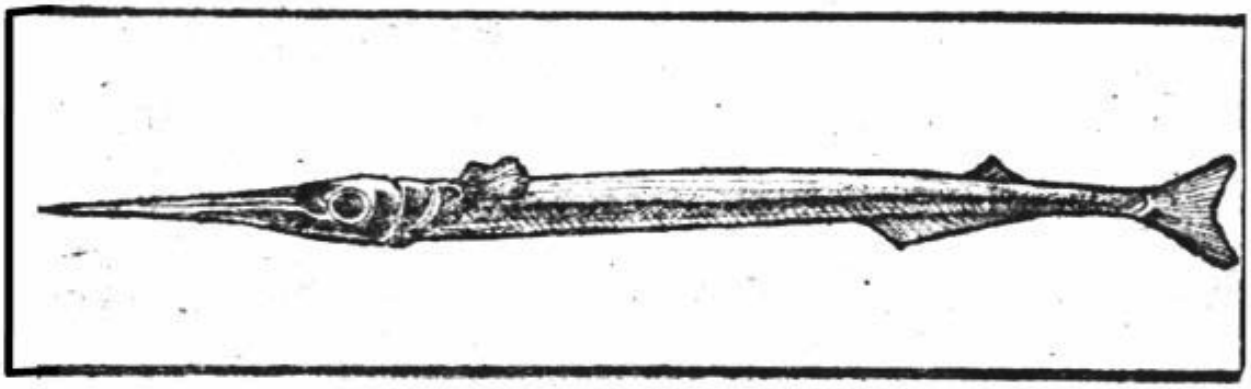

Fig. 3 Pește ac (*Gonorrhynchus greyi*)

dimentar, chirurgul a anunțat poliția în legătură cu presupusul asasinat. O săptămînă mai tîrziu însă, cîțiva săteni i-au adus un alt pescar mort și de această dată, Barss a descoperit vinovatul : un pește subțire, argintiu, care, viu încă, se lupta să străpungă cît mai adînc stomacul victimei. După alte incidente similare, doctorul și-a dat seama că pescarii erau într-adevăr uciși de peștii lungi de 30 cm, cunoscuți sub numele de „pești ace". Aceste animale în formă de torpilă țîșneau afară din apă cu o viteză extraordinară, înjunghiind oamenii cu boturile lor osoase lungi de 7—8 cm.

Situația a devenit în scurtă vreme îngrijorătoare : într-o singură săptămînă, patru pescari au murit din cauza rănilor de la piept și stomac, trei și-au pierdut vederea, iar doi au rămas paralizați în urma unor lovituri la cap. Zoologii chemați să analizeze cauzele acestui fenomen straniu au ajuns la o concluzie aparent corectă : atacurile erau provocate de faptul că pescarii foloseau lanterne puternice sau torțe strălucitoare, iar peștele ac, răpitor nocturn, sărea afară din apă, atras de lumină și își lovea accidental victimele. Dar dr. Barss a respins ipoteza, argumentînd că multe atacuri aveau loc în timpul zilei, cum a fost cazul unei fetițe de trei ani, paralizată de un pește

ce i s-a înfipt în coloana vertebrală în timp ce se juca pe plajă. O altă explicație era însă foarte dificil de găsit pentru că zona coastelor papuane este nepoluată și echilibrul ecologic marin a rămas netulburat, așa că nimeni nu putea înțelege comportamentul ciudat al acestor animale, care nu atacaseră oamenii pînă atunci. Papuașii, convinși că peștii se răzbună pentru că au fost vînați intensiv datorită cărnii lor foarte gustoase, au încetat să mai pescuiască această specie, ceea ce nu a făcut decît să întețească atacurile.

În luna septembrie 1983, spre exemplu, lista victimelor cunoscute ale tuturor marilor prădători marini din întreaga lume (rechini, barracude, orci, caracatițe, anghile și țipari) s-a ridicat la 65 de morți și 60 de răniți, în timp ce peștii ace au provocat singuri numai în apele Noii Guinee 89 de cazuri de răniri grave sau decese. Exasperat, Peter Barss declara : „Deși majoritatea oamenilor consideră că rechinul este cea mai periculoasă ființă care trăiește în ocean, puțini știu că rechinii nu ucid decît cel mult 10 oameni lunar în toată lumea. Peștii ace, în schimb, fac minimum 20 de victime pe lună doar în apele papuane“ („*OMNI*“, august 1983).

Mai mult chiar, acești pești par să-și fi schimbat complet obiceiurile : cunoscuți ca vînători exclusiv nocturni și ascunzîndu-se la adîncimi relativ mari ziua, au devenit treptat animale diurne și de suprafață. O astfel de schimbare comportamentală este prea complexă și s-a petrecut prea rapid pentru a putea fi provocată de o cauză „normală“. S-a observat însă că primele atacuri ale peștilor ace au coincis cu perioada de apogeu a vînătorii împotriva „Oamenilor Mării“, cînd, într-o singură lună, fuseseră uciși, după afirmațiile pescarilor, peste o duzină de *Ri*.

În ciuda considerabilei recompense promise, papuașii nu au predat pînă acum vreun exemplar de *Ri* capturat, cauza fiind probabil cea menționată de un pescar bătrîn : „noi ne temem că *Ri* vor fi prea mulți și de aceea le ucidem mai ales femelele. Dacă (...) nu i-am vîna, ei ar mînca toți peștii, pentru că sînt iuți și înoată mai bine ca delfinii“. Într-adevăr, ființele *Ilkai/Ri* sînt carnivore și, după cum se pare, nu se tem nici măcar de periculoșii rechini ai recifurilor. Dar ele sînt prea puține la număr pentru

a pune în pericol pescuitul în largul coastelor papuane. Oricum ar fi, masacrul „Oamenilor Mării" a provocat un efect contrar celui scontat : papuașii nu mai pot ieși la pescuit din cauza peștilor ace, deranjați probabil de „Oamenii Mării", care s-au refugiat la adîncimi mari pentru a scăpa de urmăritori. Încă un exemplu ce demonstrează că nimeni nu poate perturba echilibrul ecologic, nici măcar triburile primitive — „copiii naturii".

Dar dacă această ipoteză s-ar dovedi corectă, atunci apare o nouă enigmă în legătură cu ciudații *Ri* : extraordinara lor rezistență biologică și adaptare la viața din adîncuri.

După cum se știe, scufundătorii autonomi sînt pîndiți de multe pericole sub apă, numărul și gravitatea incidentelor crescînd o dată cu adîncimea la care coboară.

Cunoscute încă din secolul al XIX-lea, așa-numitele „boli ale chesoanelor" (accidente de decompresiune) au fost studiate amănunțit de specialiști francezi, englezi sau americani, ca Bert, Haldane și Behnke. Astăzi, cauza acestor accidente (pornind de la simple senzații de amețeală sau mîncărime și ajungînd la paralizii sau embolii mortale) este bine cunoscută : azotul conținut în aerul atmosferic se dizolvă în corpul scafandrului (din cauza presiunii de la mare adîncime) ca gazul carbonic într-o butelie de sifon și adeseori singele sfîrșește prin a se umple cu bășici de azot, clocotind ca șampania într-o sticlă deschisă. Unicul remediu împotriva decompresiunii rămîne deocamdată revenirea „în palier", scufundătorul fiind obligat să se oprească pentru perioade din ce în ce mai mari, pe măsură ce urcă spre suprafață.

Un alt efect al prezenței azotului în aerul respirat este „beția adîncurilor", numită de Behnke „narcoza azotului". Acest fenomen extrem de periculos se manifestă la început printr-o stare de euforie asemănătoare cu cea provocată de un anestezic ușor. Dacă scufundătorul nu-și dă seama de pericol și coboară în continuare, intoxicația devine tot mai acută, luînd forme uneori hilare, dar mai întotdeauna cu sfîrșit letal. Astfel, Jacques Yves Cousteau cita cazurile a doi dintre scafandrii săi care s-ar fi înecat dacă nu erau salvați de coechipierii lor. Primul oferise,

plin de generozitate, tubul său de oxigen unui peşte care părea că respiră cu greutate la adîncimea de 40 de metri... Al doilea începuse deodată să scoată o serie de sunete nearticulate şi apeluri desnădăjduite, apoi, văzînd că partenerul său nu-l înţelege, încercase să-şi scoată masca. Din fericire, Cousteau reuşise să-l aducă la suprafaţă, pentru a afla pe puntea vasului că, odată ajuns la 59 metri adîncime, scafandrul simţise o nevoie imperioasă de a... cînta Marseilleza !

Spre deosebire de „bolile chesoanelor", mecanismul fiziologic al „beţiei adîncurilor" nu este prea bine cunoscut. Unica modalitate de a preveni această intoxicaţie rămîne înlocuirea azotului din amestecul respiratoriu folosit de scafandri cu gaze mai uşoare, ca heliul sau hidrogenul, care au permis scufundările experimentale realizate de englezul Bollard (180 m) şi respectiv suedezul Zetterström (160 m). Dar aceste amestecuri sintetice nu sînt respirabile decît scurtă vreme şi numai după un antrenament prealabil foarte îndelungat, neputînd fi utilizate decît experimental, în laboratoare sau pentru îndeplinirea unor misiuni militare de excepţie.

Primele experimente privind efectele „beţiei adîncurilor" au fost efectuate de G.R.S. (Grupul de Cercetări Submarine) fondat de Jacques Yves Cousteau, Philippe Tailliez şi Frédéric Dumas. Conştient de faptul că activităţile scafandrilor autonomi sînt periclitate în permanenţă de „beţia adîncurilor", Cousteau a iniţiat în vara lui 1947 o serie de scufundări la mare adîncime, ale căror rezultate şi performanţe au rămas neegalate pînă astăzi. Iată cum descria şi motiva specialistul francez această aventură, în cartea sa *„Lumea tăcerii"* (*„Le Monde du Silence"*, Éditions de Paris, 1957) : „Ţin să subliniez că scopul nostru nu era acela de a stabili recorduri, deşi am ajuns repede la astfel de rezultate. (...) Dacă am coborît din ce în ce mai adînc, a fost pentru că era singurul mod de a studia practic efectele beţiei adîncurilor şi a determina limitele scafandrilor autonomi. Experienţele au fost pregătite minuţios şi controlate cu grijă. (...) Adîncurile erau măsurate cu o funie avînd la capăt un lest greu, funie pe care o desfăşuram de la pupa avizoului *Elie Monnier* şi care era prevăzută la fiecare cinci metri cu o scîndurică

albă. Scafandrii aveau creioane de scris sub apă și trebuiau să semneze pe ultima scîndură la care ajungeau, adăugînd, dacă era posibil, și o frază scurtă. Pentru a evita orice oboseală provocată de coborîre, scufundătorii luau cu ei o bucată de fier în greutate de cinci kilograme. Dacă doreau să frîneze sau să întrerupă coborîrea, era de ajuns să se agațe de frînghie. Ajungînd la adîncimea maximă pe care o puteau suporta, oamenii semnau pe scîndura cea mai apropiată, își aruncau lestul și se întorceau de-a lungul funiei. La urcare, pentru a evita accidentele de decompresiune, li se impuneau paliere, mai întîi la șase și apoi la trei metri de suprafață".

Experiențele au decurs bine la început, toți scafandrii G.R.S.-ului ajungînd la 65 m adîncime. Apoi Cousteau a reușit să coboare cu mare greutate la 90 m și a semnat pe scîndură cu un nume pe care nu l-a înțeles nici el atunci cînd funia a fost scoasă din apă. Iată cum își descria impresiile comandantul *de facto al* G.R.S.-ului : „Am senzația că sînt bolnav, stau în pat și mă îngrozesc văzînd că toate lucrurile din lume sînt înfiorător de groase : degetele îmi sînt ca niște cîrnați, limba este o minge de tenis, buzele lipite de tubul respirator mi se umflă incredibil, aerul s-a transformat în sirop, apa încremenește... Este ca și cum aș fi gata să mă înăbuș în aspic (...) Lîngă mine simt prezența unei alte ființe, tînără, degajată, care îmi seamănă puțin, dar este în deplinătatea facultăților sale mintale. Zîmbește ironic văzînd ce neputincios sînt. (...) În acest moment sînt scufundătorul autonom care a coborît la cea mai mare adîncime. În creierul meu dedublat, această satisfacție este umbrită de un dispreț sardonic față de mine însumi".

După Cousteau, Philippe Tailliez, Frédéric Dumas, Maurice Fargues și Guy Morandière au atins aceeași adîncime ; toți s-au resimțit puternic în urma experimentului, acuzînd migrene, dureri de stomac, genunchi și umeri.

În toamna lui 1947 experiența a fost reluată, dar prima încercare s-a sfîrșit tragic : subofițerul instructor Maurice Fargues a coborît pînă la 120 de metri adîncime, semnîndu-se pe scîndura de palier, apoi și-a pierdut cunoștința, scăpînd tubul respirator din gură. Cele cîteva zeci de secunde necesare pentru a fi adus la suprafață

i-au fost fatale ; Fargues s-a înecat după ce stabilise un record rămas neegalat vreodată. Comandantul Cousteau conchidea : „Moartea lui Fargues și experiențele din timpul verii au dovedit că 90 de metri sînt limita maximă a scufundătorilor cu aer comprimat. După un antrenament serios, orice amator poate să coboare pînă la 40 de metri adîncime. Pînă aici, profesioniștii ce respectă cu strictețe indicațiile tabelelor de decompresiune pot executa lucrări grele. Între 40 și 65 de metri, un scufundător experimentat poate efectua munci fizice ușoare și scurte cercetări. Mai jos, în zona întunecată unde domnește beția adîncurilor, nu se pot aventura decît specialiștii și numai pentru foarte puțin timp".

Recordurile ulterioare la scufundare liberă aveau să certifice adevărul concluziilor lui Cousteau : în 1948, Frédéric Dumas a coborît lîngă Toulon pentru a examina o dragă înțepenită la 93 de metri adîncime și s-a reîntors după 3 minute și 10 secunde, iar în 1983, scufundătorul francez Jacques Mayol a reușit o scufundare *fără aparate de respirație* lîngă insula Elba la adîncimea de 105 metri, revenind după 3 minute și 15 secunde.

Toate rezultatele cercetărilor G.R.S.-ului au fost confirmate de experiențele și studiile ulterioare ale Royal Navy, U.S. Navy, Royal Canadian Navy etc. Dar ele par a nu se aplica ciudaților „Oameni ai Mării" din Nouă Guinee, care nu suferă de „boala chesoanelor" sau „beția adîncurilor". Căutătorii de perle și pescarii papuași afirmă că i-au văzut nu o dată pe *Ri* scufundîndu-se la adîncimi foarte mari pentru a scăpa de dușmani.

Desigur, dacă o specie humanoidă s-ar fi putut adapta la viața exclusiv acvatică, atunci este probabil că, de-a lungul mileniilor, transformările ei fiziologice ar fi devenit foarte pronunțate. Dar, oricine ar fi acești *Ri*, ei rămîn totuși mamifere, obligate să iasă la suprafață pentru a respira. Or, posibilitatea existenței unui grup humanoid care a părăsit pentru totdeauna uscatul nu este mai curioasă decît existența delfinilor, cașaloților, balenelor, lamantinilor, dugongilor și a altor mamifere marine sau chiar a unor specii de reptile care au optat pentru viața în mare, însuflețind suprafața Continentului Albastru cu zgomotul respirației, atît de neobișnuit în Lumea Tăcerii...

DISPĂRUȚI FĂRĂ URMĂ ?

Homo Neanderthalensis... Specie enigmatică, apărută acum 150 000 de ani de nu se știe unde, după un hiatus evolutiv de peste 250 000 de ani. „Oamenii cavernelor", denumiți astfel datorită faptului că perioada în care au trăit a fost dominată de ultima glaciație (Würm : 120 000—25 000 î.e.n.), erau populația cea mai bine înzestrată pentru supraviețuire din cîte se născuseră pînă atunci pe Terra. Aveau o talie medie de 1,55 m, capacitatea cutiei craniene (1 600 cm^3) aproape dublă față de veriga anterioară (*Homo erectus* : 900 cm^3), dantura tipic umană, prelucrau piatra, osul și lemnul, foloseau focul, vînau cu topoare și suliițe... Dar ceea ce este mai important, trăiau în cete, aveau limbaj semiarticulat — completat de semne și gesturi cu semnificație precisă —, ritualuri de vînătoare și înmormîntare, inventaseră capcane simple, iar cînd temperatura scădea prea mult se acopereau cu blănuri de animale.

Această specie reprezentînd apogeul evoluției în momentul terminării perioadei glaciare a dispărut din unele zone ale Terrei fără nici un motiv aparent, exact cînd clima se încălzise considerabil, ușurînd enorm lupta pentru existență. Scheletele descoperite de paleontologi dovedesc faptul că neanderthalienii *nu* au fost eliminați de populațiile ulterioare (*Homo sapiens Cro-Magnon*), apărute în Europa și Africa după stingerea ultimilor „oameni ai cavernelor". În Asia, aceștia au rezistat însă, dînd naștere raselor mongolidă și australidă, care au trecut ulterior în cele două Americi și respectiv Jawa, Australia, Tasmania, Noua Guinee și Micronezia. Ascendența lor neanderthaliană poate fi ușor demonstrată, datorită numeroaselor caractere antropologice comune : statura mică, pigmentația, prognatismul și capacitatea craniană specifice, aspectul anatomic al corpului (în special la femei) și, mai ales, rezervorul genetic propriu — toate acestea fiind relativ diferite de cele ale rasei Cro-Magnon. Este posibil ca neanderthalienii să fi fost prea puțin capabili de abstractizări și anticipări, căci nu par să-și fi dezvoltat vreo formă de artă, însă aveau probabil o me-

morie extraordinară, datorată dezvoltării lobilor parietali şi occipitali ai creierului în dauna celor frontali (ca urmare a presiunii exercitate de apăsarea osului frontal care se teşea mult spre arcade). Poate că, din această cauză societatea lor era oarecum „statică", dar în mod sigur a fost mai civilizată decît credem astăzi, din moment ce unul dintre scheletele descoperite în grota Shanidar din Irak aparţinuse unui bătrîn sexagenar, atît de deformat de artrită, încît nu mai putea folosi un braţ şi fusese fără îndoială incapabil să participe la vînătoare sau alte activităţi ale comunităţii din care făcea parte, supravieţuind totuşi mult timp, datorită ajutorului celorlalţi membri ai tribului.

Dispariţia bruscă şi aparent completă din Europa, Africa şi chiar o parte a Asiei a lui *Homo Neanderthalensis* constituie una dintre marile enigme ale preistoriei. În anii 1974—1975, o echipă de savanţi americani, lingvistul Phillip Lieberman de la Universitatea Brown din Providence (Rhode Island) şi anatomistul Edmund Crelin de la Facultatea de Medicină a Universităţii Yale din New Haven (Connecticut) au lansat o ipoteză îndrăzneaţă, conform căreia oamenii de Neanderthal, al căror craniu diferă simţitor de al speciei *Homo sapiens Cro-Magnon*, au dispărut datorită conformaţiei specifice a cavităţii bucale şi laringelui, ce nu le permitea dezvoltarea unui limbaj rapid şi uşor inteligibil, provocînd astfel stagnarea relaţiilor sociale inter şi intracomunităţi.

După aproape cinci ani de cercetări comparative între craniile fosile neanderthaliene, craniile maimuţelor antropoide şi cele ale speciei *Sapiens* (adulţi şi nou-născuţi), Crelin a reuşit să reconstituie un model complet de cavitate bucală şi laringe al omului de Neanderthal (fig. 4), realizare supusă ulterior de Lieberman unor studii pe calculator pentru a determina cu exactitate ce sunete putea produce. S-a constatat astfel că neanderthalienii nu puteau pronunţa vocalele *A*, *I* şi *U*, asemeni maimuţelor antropoide şi nou-născuţilor speciei *Homo sapiens*, care nu izbutesc să articuleze toate aceste sunete (decît cel mult foarte neclar) deoarece laringele lor (zona unde este produs sunetul) se deschide direct în cavitatea

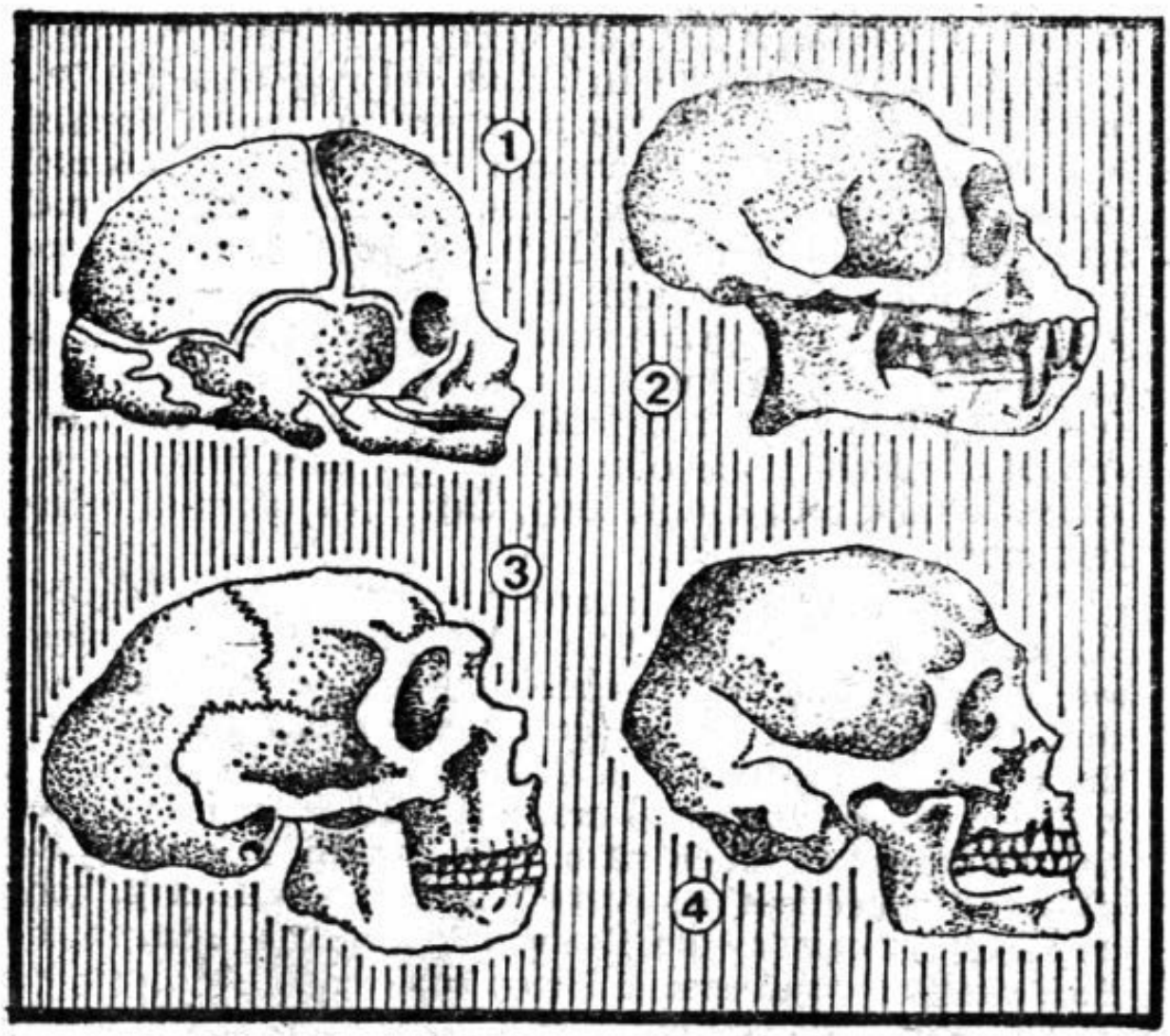

Fig. 4 Studiu comparativ al craniului la :
a — nou-născut ; b — maimuță antropoidă ; c — *Homo Neanderthalensis* ; d — *Homo sapiens Cro-Magnon*

bucală, organul vocal avînd deci un singur „tub" rezonant.

Adulții speciei *Homo sapiens* au în schimb un sistem format din două „tuburi" : cavitatea faringiană și cea bucală. Sunetul născut în laringe penetrează mai întîi cavitatea faringiană și abia apoi pe cea bucală, omul modern dispunînd deci de doi modificatori sonori, care funcționează independent ori simultan (fig. 5).

Avînd doar cavitate bucală, neanderthalienii nu puteau pronunța probabil principalele vocale (întîlnite practic în toate limbile cunoscute, vii sau moarte), singurele nemodificabile de mișcările limbii și considerate de către lingviști esențiale pentru o vorbire inteligibilă și efici-

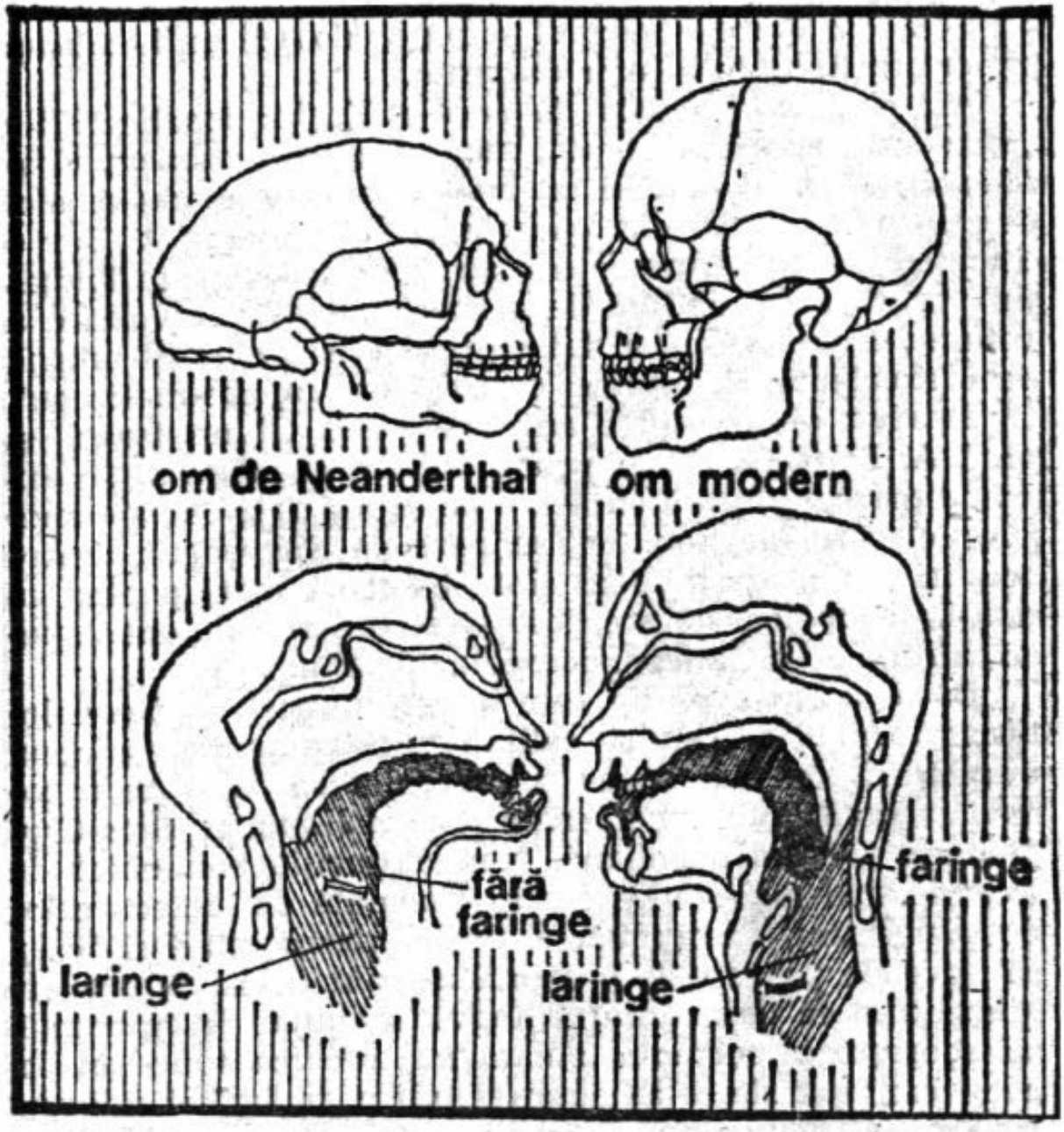

Fig. 5 Studiu comparativ al organelor vorbirii la *Homo Neanderthalensis* şi *Homo sapiens*

entă. (De altfel, *A*, *I* şi *U* sînt elementele cheie în majoritatea experienţelor de înţelegere şi interpretare prin ordinator a limbajului uman modern.) Or, în cursul evoluţiei a două specii concurente (căci în unele locuri din Europa, Israel şi Zimbabwe au fost descoperite schelete de neanderthalieni alături de rămăşiţele omului de Cro-Magnon, în aceleaşi peşteri şi provenind din aceeaşi perioadă), dezavantajul unei vorbiri elementare sau al lip-

sei totale de limbaj articulat se putea dovedi un handicap important în lupta pentru existență.

Așa cum scria revista „*Science et Vie*" în martie 1975 : „Momentul apariției omului modern *(Homo sapiens Cro-Magnon — n.a.)* rămîne un mister, necunoscîndu-se nici mecanismul precis, nici cauzele ce l-au provocat. Dar o caracteristică determinantă a speciei *Sapiens* este limbajul vorbit, care, alături de o spectaculoasă dezvoltare a volumului creierului, a dat naștere unei facultăți umane prin excelență, și anume capacitatea de abstractizare".

Potrivit observațiilor antropologului Glynn Isaac și prof. A. Leroi-Gourhan, prima cultură capabilă să se exprime printr-o formă oarecare de artă a fost cea a oamenilor de Cro-Magnon, or, se pare că diferențele dintre aceștia și neanderthalieni sînt destul de mari pentru ca mulți antropologi de prestigiu să considere cele două specii ca fiind etape independente una de alta.

Dacă lanțul evolutiv este discontinuu și conține hiatusuri urmate de salturi calitative neașteptate, procesul umanizării nu mai poate fi prezentat ca fiind de o comodă regularitate, iar apariția speciei *Homo sapiens Cro-Magnon* rămîne o enigmă. Nici dispariția oamenilor de Neanderthal nu este pe deplin elucidată de ipoteza celor doi americani, Lieberman și Crelin recunoscînd ei înșiși că dovezile pe care le prezintă nu sînt decisive, dar argumentînd că dezavantajul lingvistic, minor în aparență, își sporește importanța o dată cu trecerea timpului. În acest caz însă, de ce au supraviețuit neanderthalienii mai bine de 100 000 de ani, fiind eliminați abia acum 30 000—40 000 de anï, o dată cu apariția oamenilor moderni, care nu puteau extermina o populație atît de numeroasă (dovezile despre asemenea masacre lipsind de altfel cu desăvîrșire) ?

În ultimele decenii au apărut ipoteze susținînd existența unor zone unde supraviețuiesc — ascunși în masivele muntoase greu accesibile — neanderthalieni aflați în același stadiu al paleoliticului timpuriu în care erau cu multe milenii în urmă.

În 1982, arheologul dr. Myra Shackley de la Universitatea din Leicester (Marea Britanie) scandaliza antropologii conservatori afirmînd că, după toate probabilită-

ţile, în Mongolia trăiesc mici grupuri de „oameni ai cavernelor", numiţi de localnici *Alma*. „Este imposibil de negat existenţa acestor fiinţe", declara cercetătoarea britanică, prezentînd o serie de dovezi şocante, adunate la faţa locului în cursul expediţiei arheologice la care participase cu un an înainte. Descoperind unelte de piatră de tip neanderthalian — topoare, vîrfuri de suliţă, răzători, dălţi şi cuţite — într-un dezolant deşert stîncos, dr. Shackley a fost atît de intrigată încît şi-a consacrat toate eforturile încercării de a clarifica această enigmă. După ce colindase regiunea întrebînd păstorii mongoli şi triburile nomade despre proveniența uneltelor găsite, a avut surpriza să constate că toţi localnicii erau profund nedumeriţi de ignoranţa ei. „Topoarele de piatră ? Sînt folosite de oamenii *Alma* care trăiesc ascunşi în grotele din munţi ! N-aţi auzit de ei ? Dar noi îi întîlnim cîteodată, ca şi părinţii părinţilor noştri" — erau răspunsurile invariabile. Călăuzindu-se la început după sănătosul aforism al lui Euripide („Cea mai valoroasă calitate a omului este acel bun simţ de a şti ce *nu* trebuie să creadă"), cercetătoarea şi-a văzut scepticismul serios zdruncinat cînd păstorii i-au arătat urmele unei tabere a „oamenilor sălbatici" din Altaiul Gobian : cenuşa unui foc mare, oase de animale prezentînd zgîrieturi provocate de lamele rudimentare de piatră ce curăţaseră carnea, o legătură de topor făcută din tendoane de cal sălbatic, coada ruptă a unei bîte de lemn... Mai tîrziu, reputata specialistă a avut ocazia să studieze sute de rapoarte provenind din Uniunea Sovietică, Mongolia şi China. Cetăţeni respectabili (doctori, ingineri, vînători, geodezi, agronomi), oameni de ştiinţă (arheologi, zoologi, paleontologi), triburi nomade şi păstori afirmau că hominizi de tip neanderthalian trăiesc în masivele muntoase din Asia Centrală şi sud-estul Uniunii Sovietice („*OMNI*", septembrie 1982).

De fapt se cunosc mărturii despre *Alma* datînd încă din secolul al XIII-lea. Astfel, în 1245 călugărul Giovanni da Pian del Carpinni, solul papei Innocenţiu IV, îl vizita pe Batu Han care, separîndu-se de imperiul mongol, constituise în 1243 Hoarda de Aur pe cursul inferior al Volgăi. În 1246 italianul ajungea la Kara-Korum („Nisipurile negre"), capitala uriaşului imperiu condus pe atunci de

Marele Han Guiuk, nepotul lui Ghinghis-Han. În ambele locuri Carpinni i-a auzit pe mongoli vorbind despre o populație de oameni sălbatici care nu domesticiseră calul — fapt de neconceput pentru călăreții asiatici — și luptau cu „pietre prinse la capetele unor bețe groase".

Între 1253 și 1254 călugărul Wilhelm van Ruysbroock (Rubricius) a dus la bun sfîrșit o dificilă solie din partea regelui Ludovic al IX-lea (aflat pe atunci în prizonierat la mameluci) pe lîngă Marele Han Munke ce domnea la Kara-Korum. În cartea ce descrie peripețiile călătoriei sale, van Ruysbroock povestea că, pe drumul de întoarcere, la una din faimoasele stații de curieri mongoli, a văzut o tînără femeie *Alma*, recent capturată. „Creatura avea trupul acoperit cu păr de culoare închisă ce crescuse în plete lungi pe cap, dar lipsea de pe față, pîntece și piept. Mongolii îi dădeau carne crudă pe care o rupea lacomă cu dinții. Soldații din escortă mi-au spus că poporul ei trăiește în peșterile munților din vestul marelui deșert de nisip și nu coboară decît rareori în cîmpie, pentru a prinde cîte o oaie rătăcită de turmă".

Următorii europeni care au consemnat mărturii despre existența „oamenilor acoperiți cu păr" au fost Marco Polo (care efectua între 1275 și 1292 faimoasa lui călătorie în Asia) și preoții nestorieni ce primiseră îngăduința de a crea primul episcopat în China, de la Marele Han Kubilai (1260—1294), fondatorul dinastiei Yüan (1271—1368), singura sub care întreg „imperiul celest" s-a aflat sub stăpînire mongolă.

La începutul veacului al XV-lea, Hans Schiltberger, nobil bavarez prizonier al lui Timur Lenk (1370—1405) amintea în memoriile sale despre ciudații „oameni sălbatici din deșert", bărbați și femei foarte păroși, pe care i-a văzut expuși în cuști la curtea hanului.

Recent descoperită într-o mănăstire din Ulan Bator, o lucrare tibetană din secolul al XVIII-lea conține o descriere a faunei din Mongolia, printre reprezentanții căreia se remarcă o ființă humanoidă păroasă, cu urechi mari și arcade proeminente, pe care textul trilingv o numește „omul animal".

În anul 1925, un regiment de cavalerie al Armatei Roșii, condus de generalul M. S. Topilski, a pătruns în

zona podișului Pamir din R.S.S. Tadjikă în urmărirea bandelor contrarevoluționare. Într-una din zile, detașamentul de avangardă a observat amprente de picioare goale în zăpada adîncă. Luîndu-se după șirul de urme, soldații au ajuns în fața intrării unei peșteri ce se adîncea ca o prăpastie întunecată în peretele stîncos. Temîndu-se de o cursă, cavaleriștii au tras două salve înăuntru, apoi au intrat pregătiți pentru lupta la baionetă. După cîțiva metri s-au oprit uimiți : în fața lor, părînd și mai straniu în lumina tremurătoare a torțelor, zăcea cadavrul unui om gol, acoperit cu păr des, de culoare închisă. Venit la fața locului, generalul Topilski a cerut medicului militar al regimentului să noteze descrierea amănunțită a ciudatei făpturi. Iată ce consemna doctorul : „La prima vedere am crezut că era o maimuță mare, dar corpul semăna foarte mult cu cel al unui om. Am încercat să smulgem părul de pe el ca să vedem dacă nu cumva fusese o simplă deghizare, însă am constatat că era chiar blana naturală a animalului. Am răsturnat cadavrul de mai multe ori pe fiecare parte și l-am măsurat. Creatura, un bărbat înalt de 1,65—1,70 m, destul de înaintat în vîrstă, judecînd după nuanța gri-argintie a blănii în cîteva locuri, avea pieptul acoperit cu păr lung și rar, cafeniu închis, iar pîntecele cu o blană deasă, dar scurtă, de culoare gri. Părul era foarte des pe tot corpul în afară de fese, ceea ce ne-a permis să deducem că această ființă obișnuise să stea așezată la fel ca oamenii (...) Genunchii se transformaseră în plăci rotunde ca niște bătături. Labele picioarelor erau de asemeni lipsite de păr, cu tălpile întărite de mersul pe jos. Palmele arătau și ele bătătorite, iar pielea de pe mîini și picioare avea o culoare cafeniu închis. Fața era negricioasă, lipsită de barbă sau mustăți, cu fruntea teșită și arcadele foarte proeminente (...). Nasul era turtit, gros la bază, urechile mult mai depărtate decît la om, maxilarul inferior masiv și dinții sănătoși. Creatura avea un piept foarte puternic și mușchi bine dezvoltați. Nu am găsit nici o diferență anatomică importantă față de om. Brațele aveau lungimea normală, palmele erau mai largi, iar labele picioarelor mai scurte, dar mai late decît ale omului".

După acest examen sumar — marcat de imprecizia inerentă momentului dificil și condițiilor grele în care fusese efectuat — cadavrul a fost îngropat în peșteră. Din nefericire, eforturile depuse de specialiștii sovietici în ultimii ani pentru a identifica locul s-au dovedit zadarnice și scheletul nu a putut fi analizat.

În 1925—1926 profesorul leningrădean Piotr Kuzlov a întreprins o călătorie în sudul Deșertului Gobi, la Hara-Hoto, sperînd să descopere mormîntul lui Ghinghis-Han. Încercările nu i-au fost încununate de succes, dar, întors la Leningrad, cercetătorul sovietic a trimis o comunicare Academiei de Științe, afirmînd că văzuse urmele unor „oameni sălbatici" ce trăiau în regiunile deșertice stîncoase, iar călăuzele mongole i-au arătat chiar și rămășițele unui adult *Alma* devorat de lupi. Ele se aflau într-o stare de descompunere prea avansată pentru a fi conservate, dar chiar și așa se vedea că ființa aceea ciudată avusese corpul acoperit cu păr de culoare închisă.

În 1945 un hidrolog din Leningrad observa în Pamir o creatură foarte asemănătoare cu cea împușcată de cavaleriștii generalului Topilski. După o lună de la prima întîlnire a zărit din nou un bărbat gol și foarte păros alergînd după o pasăre rănită, într-o vale situată la cîteva sute de metri depărtare. Hidrologul le-a povestit localnicilor cele văzute, aflînd cu stupoare că păstorii kirghizi știu de multe generații despre existența în Podișul Pamir a unor grupuri de „oameni păroși" pe care îi denumesc printr-un cuvînt împrumutat de la mongoli — *Alma*.

În anul 1958 Academia de Științe a U.R.S.S. a înființat Comisia pentru Studiul Problemei Omului Zăpezilor, trimițînd ulterior în Pamir o expediție ale cărei cercetări au dovedit realitatea legendarilor *Alma* și lipsa de prejudecăți a forurilor științifice sovietice în tratarea acestei probleme. Profesorul Boris Porșnev, dr. Marie-Jeanne Kauffman și prof. W. Rinchen și-au consacrat activitatea studiului „oamenilor sălbatici", devenind specialiști de notorietate mondială în acest domeniu. De altfel, profesorul Rinchen, savant cunoscut prin valoroasele sale studii despre civilizația mongolă, se ocupa de *Alma* încă dinainte de constituirea comisiei reușind să adune numeroase date și dovezi în legătură cu aceste enigme vii.

„Mongolii și kirghizii — scria Rinchen — se întîlnesc adesea cu *Alma*, care îi observă cu multă curiozitate, deși sînt foarte sperioși. Atît păstorii, cît și vînătorii triburilor nomade respectă o lege nescrisă ce interzice uciderea sau rănirea unui *Alma*. Nu am putut descoperi motivele care stau la baza conduitei mongolilor, dar ea este veche de cel puțin două secole". Totuși, numărul „oamenilor sălbatici" s-a restrîns continuu în ultimele decenii pe măsura pătrunderii lui *Homo sapiens* în zonele unde trăiesc aceștia și perturbărilor echilibrului ecologic, rămas neschimbat de aproape 200 000 de ani. Cămila, calul sălbatic, măgarul sălbatic și *Alma* se sting repede, ca o teribilă acuzație adusă omului modern ce a reușit într-o jumătate de secol să provoace extincția unor specii pe care nu le-au putut învinge erele glaciare...

Astăzi, aria de răspîndire a „oamenilor din peșteri" este redusă la circa 1 000 km^2 în Munții Altai din sud-vestul Mongoliei, o zonă restrînsă în sudul Deșertului Gobi, Podișul Pamirului și, probabil, Altaiul sovietic, deși mai apar cîteodată și în alte regiuni, cum s-a întîmplat la 13 februarie 1974, cînd păstorul Musai a întîlnit un bărbat *Alma* în munții provinciei mongole Bayan-Ölgi.

Neanderthalieni foarte asemănători cu *Alma* au fost semnalați de peste un secol și în Munții Caucaz, la granița comună Gruziei, Daghestanului și Azerbaidjanului. Numiți de localnici „*Kaptar*", ei au corpul acoperit de păr des, negru sau cafeniu, nu pot vorbi, trăiesc în păduri și sînt mai „sociabili" decît *Alma*. După cum afirmă dr. Marie-Jeanne Kauffman — care studiază încă din 1963 problema existenței grupurilor caucaziene de hominizi primitivi — *Kaptarii* au încercat chiar să comunice prin semne cu localnicii. Aceștia nu sînt însă prea încîntați de vecinătatea lor, din cauza pagubelor pe care „oamenii sălbatici" le aduc culturilor de porumb și turmelor de oi. În cursul unei comunicări științifice susținute în fața membrilor Societății Sovietice de Geografie, dr. Kauffman a citat declarațiile a 30 de persoane care au văzut o fetiță *Kaptar* mușcînd vîrfurile dulci ale știuleților dintr-un lan situat la marginea pădurii. Nu o dată paznicii cîmpurilor au asmuțit cîinii asupra ciudatelor creaturi care, mînate de foame, încercau să fure porumb sau mazăre...

De altfel, acestei antipatii a localnicilor i se datorează o întîmplare petrecută cu mai bine de un secol în urmă, întîmplare ale cărei urmări aveau să prezinte o importanță științifică deosebită : femeile *Kaptar* pot naște copii în urma contactelor sexuale cu oamenii, de unde rezultă faptul că diferențele genetice dintre cele două specii sînt minore, căci în caz contrar cuplurile de acest gen ar rămîne sterile.

Cercetătorul Boris Porșnev a descoperit într-un sat din munții Zadan cîțiva țărani bătrîni care i-au povestit că un consătean de-al lor prinsese o tînără *Kaptar* ce îi jefuia cu regularitate cursele de iepuri și o adusese acasă la el, închizînd-o într-o magazie de piatră. Acolo, „femeia sălbatică" își săpase o groapă în pămîntul ce ținea loc de podele și se refugia în ea ori de cîte ori intra stăpînul să-i aducă de mîncare. Țăranul a botezat-o „Zana" și, după un timp, văzînd că biata creatură se zgribulea iarna în groapă, gata să înghețe în timpul somnului, i s-a făcut milă și a luat-o în casă, instalînd-o într-o cușcă mare de lemn. Zana era scundă, însă puternică și avea pielea de culoare gri închis, acoperită — exceptînd chipul, abdomenul, fesele și pieptul — cu păr roșcat, des ca o blană, crescut în șuvițe lungi pe cap. Fruntea se teșea spre arcadele proeminente, ochii erau adînciți în orbite, nasul turtit și lat la bază, iar prognatismul părții inferioare a feței aducea aminte de antropoide. Avînd gîtul scurt și maxilarul inferior mult împins în afară, Zana nu putea articula cuvinte, dar se înțelegea prin semne cu cel care o capturase. După cîțiva ani, țăranul a eliberat-o și femeia *Kaptar*, privită la început ca o bizarerie a stăpînului casei, un fel de animal domestic, a ajuns treptat... să ia conducerea gospodăriei !

Zana a născut trei copii, care au rămas în sat, fiind considerați oameni. Erau deosebit de puternici, aveau pielea cafenie, arcade proeminente, dar, spre deosebire de mama lor, *vorbeau* și pierduseră o parte din „blana" care acoperea corpul acesteia, ceea ce înseamnă că, probabil, codul genetic neanderthalian a fost mai slab decît cel al speciei *Homo sapiens*.

Femeia *Kaptar* a murit în 1880 și bătrînii satului își mai amintesc și astăzi înmormîntarea ei, la care autori-

tăţile ecleziastice n-au vrut să dea autorizaţie de înhumare a unui „animal" în cimitir, punîndu-i pe cercetătorii secolului al XX-lea în imposibilitatea de a localiza scheletul. În schimb, a putut fi găsit craniul fiului ei cel mic, Kvit, care a murit la vîrsta de 70 de ani. Studiindu-l, antropologii sovietici au confirmat autenticitatea „legendei", căci conformaţia oaselor parietal şi occipital, precum şi a arcurilor supraciliare şi foselor nazale prezentau caractere arhaice preumane...

După doi ani de întrerupere, Comisia Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. şi-a reluat (în 1984) cercetările în zonă, sperînd că pînă la sfîrşitul deceniului va putea determina cu certitudine aria de răspîndire a grupurilor neanderthaliene din Caucaz, pregătindu-se astfel premisele întîlnirii dintre *Homo sapiens* şi specia anterioară lui, *Homo Neanderthalensis :* oamenii erei cosmice şi rudele lor, ieşite din noaptea timpurilor.

De altfel, anii 1984—1985 au fost bogaţi în descoperiri privind oamenii de Neanderthal, strămoşii probabili ai grupurilor *Alma* şi *Kaptar*. Astfel, în Franţa a fost găsit craniul unui copil care a trăit cu zeci de mii de ani în urmă ; din analiza acestuia a rezultat că multe dintre caracteristicile fiziologice ale neanderthalienilor par a fi urmarea unei dezvoltări bruşte, precoce, în loc să fie cauzate de o evoluţie lentă, provocată de sporirea activităţii fizice şi psihice. Într-o peşteră din Gornii Altai (Asia Centrală Sovietică) s-au descoperit oseminte ale unui om de Neanderthal, alături de unelte şi arme de piatră, oase de mamuţi, bizoni şi rinoceri, ceea ce, după opinia savantului sovietic A. Derevianko, dovedeşte că această populaţie ocupa o zonă terestră aproape dublă faţă de cea cunoscută pînă acum.

În urma dovezilor paleontologice acumulate după studiul fosilelor găsite în ultimul deceniu în Asia, Africa şi Europa, majoritatea oamenilor de ştiinţă admit astăzi că *Homo Neanderthalensis* şi *Homo sapiens Cro-Magnon* au fost două etape distincte ale evoluţiei omului, fără nici o legătură între ele. Nu numai că, aşa cum arăta într-o comunicare ştiinţifică C. P. Stringer (de la Muzeul de Istorie Naturală din Londra), *Homo Cro-Magnon* nu a fost urmaşul lui *Homo Neanderthalensis*, dar a şi coexistat cu el

timp de cîteva mii de ani (acum 30—40 000 de ani), după care ultimul a dispărut pur și simplu, în condiții neelucidate. Lipsa dovezilor despre catastrofe climaterice și geologice, molime sau ciocniri de amploare cu *Homo Cro-Magnon* face dificilă găsirea unei explicații rezonabile pentru acest mister. Teoria americanilor Crelin și Lieberman privind handicapul lingvistic este probabil corectă, dar insuficientă pentru a motiva stingerea bruscă a unei întregi populații. Singura posibilitate de clarificare a enigmei rămîne, deocamdată, descoperirea grupurilor *Alma* și *Kaptar*, ceea ce ar permite cercetătorilor să studieze direct fiziologia, anatomia, rezervorul genetic și comportamentul unor ființe foarte asemănătoare neanderthalienilor.

GNOMII ȘI GIGANȚII PĂDURILOR

Cu 4—5 milioane de ani în urmă, grupuri de „pitici păroși" — mai asemănători cu antropoidele decît cu oamenii — cutreierau văile rîurilor africane, organizînd vînători de iepuri, paviani și chiar antilope mici, pe care le omorau aruncînd o grindină de pietre ascuțite...

Australopitecii („maimuțele din sud") erau înalți de 1,20 m, nedepășind 40—50 kg în greutate și aveau mersul exclusiv biped, ceea ce reprezintă un fapt uluitor deoarece, dacă pînă acum se crezuse că poziția bipedă s-ar datora creierului (și implicit nivelului de inteligență) mai dezvoltat decît al primatelor, descoperirile recente infirmă vechea teorie, ridicînd o problemă de nerezolvat deocamdată pentru paleontologi.

Primul craniu de australopitec (descoperit în 1924 într-o carieră de var din Deșertul Kalahari) a fost studiat de Raymond Dart, care nota în lucrarea sa *„Australopithecus Africanus"* (Paris, 1925) faptul că aceste ființe erau bipede, aveau o dentiție apropiată de cea umană, iar capacitatea cutiei craniene a adulților atingea 700 cm^3, fiind deci net superioară celei a cimpanzeilor, care nu depășește 450 cm^3.

Descoperirile ulterioare, făcute între anii 1960—1977 de Richard Leakey în Kenya, expediţiile franco-americano-etiopiene „IARE" în Deşertul Afar sau de către oamenii de ştiinţă chinezi în sud-estul Chinei au confirmat imaginea general admisă despre australopiteci. Scheletul unei femele ce a trăit acum 3,8 milioane de ani (faimoasa „Lucy"; descoperită în 1974 în Afar) avea oase lungi şi drepte, femurele sale indicînd un mers exclusiv biped. Craniul era aproape rotund, incisivii şi caninii bine dezvoltaţi, ceea ce dovedea prezenţa cărnii în alimentaţie, bolta palatină avea forma de *U* (şi nu de *V* ca la maimuţe), iar mîinile erau subţiri şi lungi, complet deosebite de labele anterioare ale primatelor.

Iată însă că, între 1981 şi 1983, o nouă expediţie internaţională în Afar dădea la iveală fosile aparţinînd unui hominid vechi de 4 milioane de ani, care fusese biped (deşi avea un craniu mai mic decît al cimpanzeilor !), iar antropologul american Tim White de la Universitatea Berkeley (California) a reuşit să demonstreze lumii ştiinţifice faptul că strămoşii omului adoptaseră poziţia verticală cu mult timp înainte de a-şi fi dezvoltat creierul şi de a fi început să folosească unelte, ceea ce răstoarnă teoriile actuale, căci, aşa cum afirma Richard Leakey în 1984, nimic nu poate justifica deocamdată cauza pentru care australopitecii au devenit bipezi. Trebuie să aşteptăm descoperirea altor fosile mai vechi sau să ignorăm milioanele de mutaţii genetice necesare unei astfel de schimbări, mecanisme complexe despre care orice om de ştiinţă ştie că nu se pot produce decît în sute de milioane de ani. Probabil că din impas nu ne-ar putea scoate decît un australopitec viu, ce s-ar prezenta voluntar pentru teste şi analize minuţioase. Este puţin probabil să se întîmple aşa ceva însă, pentru că *Australopithecus africanus (fig. 6)* s-a stins cu 2 milioane de ani în urmă...

Dar au dispărut oare toţi australopitecii ? Naturalistul britanic Frank Lane afirma cu decenii în urmă că printre cele mai enigmatice fiinţe din jungla africană se numără fără îndoială şi omuleţii de pădure *Agogve*, după cum scrie Igor Akimuşkin în cartea *„Pe urmele unor animale rare sau nemaiîntîlnite"* (trad. în lb. română, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1968).

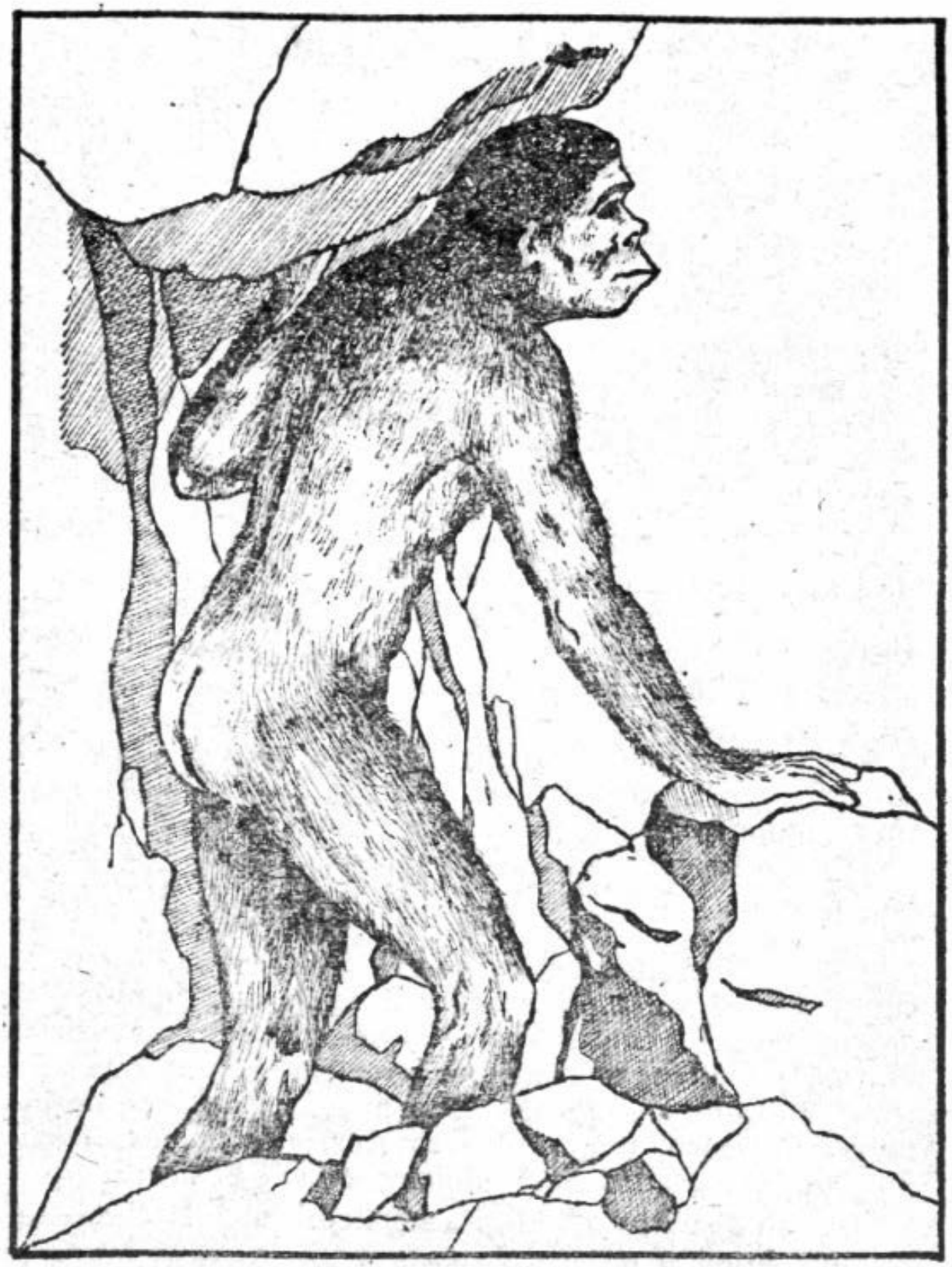

Fig. 6 Australopithecus africanus (reconstituire)

Prima relatare competentă despre aceste animale ciudate datează încă din 1937, cînd revista engleză „*Discovery*" publica un articol al căpitanului W. Hitchens, care,

în cursul expediției sale din 1932 în regiunea Issure-Simbiti (Tanganyika), s-a întîlnit cu două ființe neobișnuite, ce au fugit speriate la vederea oamenilor. „Păreau niște omuleți foarte mici, cu înălțimea de aproximativ 1,20 m, care mergeau în două picioare și erau acoperiți de blană roșcată", scria vînătorul englez. Uimit de apariția acestor animale care nu semănau cu nici o specie de maimuțe cunoscute, Hitchens și-a întrebat călăuzele dacă mai văzuseră vreodată astfel de ființe. Localnicii l-au asigurat că îi cunosc bine pe *Agogve* („Omuleții Pădurilor"), care sînt însă imposibil de prins, datorită faptului că au simțuri neobișnuit de ascuțite și o agilitate deosebită de a se strecura prin junglă. Deși au o figură destul de asemănătoare cu a maimuțelor, se deosebesc de acestea fiind exclusiv bipezi, iar mîinile lor au palme înguste și lungi ca ale omului.

În următoarele trei decenii, numeroși vînători, exploratori, medici, funcționari de administrație și chiar zoologi au văzut ciudatele „maimuțe bipede" ori au auzit localnicii vorbind despre ele. Povestirile despre *Agogve* se răspîndiseră pe o suprafață de mii de kilometri pătrați, din sud-vestul Kenyei și Uganda pînă în Tanganyika și Mozambic.

Între 1940—1960 au fost înregistrate mai mult de 30 de rapoarte ale unor vînători și funcționari portughezi din Mozambic, ce relatau despre întîlnirea cu ființe asemănătoare maimuțelor, dar avînd statiunea verticală bipedă. Martorii afirmau că animalele erau acoperite cu blană roșcată sau cafeniu închisă, aveau maxilare proeminente și ochii adînciți în orbite ca ai cimpanzeilor.

În 1960 revista Societății de Științe Naturale din Africa de Est și Uganda consemna : „Locuitorii regiunii Kwa-Ngombe sînt siguri că munții lor sînt locuiți de bivoli sălbatici, facoceri și triburi de omuleți roșcați care își păzesc cu strășnicie domeniile (...). Vînătorii și alți ghizi din Embu afirmă că, de fiecare dată cînd au încercat să urce pe platourile și vîrfurile montane (situate la 1 700—2 000 m înălțime — *n.a.*), au fost opriți de o adevărată grindină de pietre aruncate de omuleți părosi, de înălțimea unui copil de 12 ani" („*Nairobi Natural Science Review*", citată de „*Times*" în toamna lui 1960).

Cîțiva ani mai tîrziu, vînătorul și exploratorul J. Cottnay relata că localnicii din munții kenyeni Mau (3 049 m) și Langonot (2 777 m) i-au povestit despre existența omuleților *Mau*, care îi împiedică pe păstori să-și ducă oile la pășunat pe povîrnișurile celor două masive muntoase. *Mau* („Omuleții Zăpezilor") au fost descriși de vînătorii și păstorii kenyeni astfel : sînt mici de statură, au pielea albă, corpul acoperit cu blană neagră și obișnuiesc să arunce cu pietre asupra dușmanilor. O eventuală confuzie cu cimpanzeii este exclusă, căci *Mau* sînt bipezi și *nu au coadă*. Ei nu pot fi nici pigmei, pentru că aceștia nu au păr pe corp. În plus, fața albicioasă îi deosebește vădit de pigmei sau cimpanzei. Cottnay — ca și alți exploratori sau vînători britanici, portughezi și francezi — explica și cauza pentru care nu a putut să împuște sau să captureze vreun exemplar *Mau* : localnicii se opuneau cu fermitate oricărui atac împotriva acestor ființe, fiind convinși că moartea unui *Mau* ar aduce oamenilor mari nenorociri. O echipă de zoologi britanici a fost confruntată cu această situație paradoxală în 1983, refuzul localnicilor de a-i vîna pe omuleții *Agogve-Mau* fiind unanim din Kenya sau Uganda pînă în Mozambic și cu atît mai greu de înțeles, cu cît aceștia produc pagube importante culturilor sau chiar turmelor de animale domestice.

Triburile din Uganda și Kenya susțin că *Agogve* sînt „bunicii oamenilor" și de aceea îi ocrotesc, în ciuda vecinătății lor nu prea comode. Această legendă le-a amintit antropologilor despre ipoteza lui Frank Lane, care susținea că descrierea omuleților *Agogve* este asemănătoare cu imaginea australopitecilor, așa cum au prezentat-o oamenii de știință. Într-adevăr, reconstituirea făcută de Donald Johanson după analiza scheletului femelei de australopitec „Gracil" descoperită în Afar, nu diferă prea mult de omuleții *Agogve*.

Este posibil însă ca o grupă de australopiteci să fi supraviețuit mai bine de patru milioane de ani în masivele muntoase est-africane ? Antropologii britanici și sovietici consideră că, datorită izolării acestor munți (a căror altitudine menține o climă prea scăzută pentru locuitorii Africii) și lipsei dușmanilor naturali, s-ar putea ca unele ramuri ale speciei *Australopithecus* să fi rămas neschim-

bate din punct de vedere evolutiv pînă astăzi. Savantul britanic David Attenborough este de părere că „dacă se vor organiza expediții în zonă, s-ar putea să ne găsim în fața unor descoperiri de o mare importanță".

Într-adevăr, ar putea fi găsită soluția dificilelor probleme legate de staţiunea bipedă, capacitatea cutiei craniene sau dezvoltarea dentiției de carnivor, momente marcante în evoluția speciei umane. În 1982, cercetătorii Glynn Isaac și Henry Bunn de la Universitatea California, împreună cu Richard Potts de la Universitatea Yale au descoperit în Africa de Est, la Rift Valley, oasele unor animale mari (elefanți, hipopotami și bivoli sălbatici) ce prezentau urme de tăieturi și zgîrieturi. Erau semnele rămase de la uneltele oamenilor primitivi *(Homo habilis)*, care desprindeau carnea de pe oase cu ajutorul unor silexuri ascuțite („*OMNI*", iulie 1982). Pînă în 1982 se *presupunea* doar că strămoșii omului consumau, printre alte alimente, și carne, datorită dezvoltării incisivilor și caninilor descoperiți la craniile fosilizate. Dar această carne putea fi a unor animale mici sau bolnave, pe cînd recenta descoperire indică o cooperare la vînătoarea de animale mari acum două milioane de ani ! Este posibil ca o astfel de întrajutorare să fi existat și acum patru milioane de ani ? Vînătorile de antilope sau vite domestice și apărarea „teritoriului propriu" de către omuleții *Agogve* demonstrează prezența unor forme rudimentare de organizare la ființe asemănătoare australopitecilor, ceea ce a provocat uimirea și neîncrederea multor oameni de știință. Dar așa cum scria Marcel Sendrail : „Niciodată savantul n-ar trebui să se mire ; noul, neașteptatul, inexplicabilul constituie tributul său cotidian. Doar mentalitățile deosebit de primitive descoperă în natură un obiect de stupoare. Prima calitate a savantului ar trebui să fie curiozitatea. Poate nega cineva că știința se află în plină evoluție ?" (Marcel Sendrail : *„Sagesse et délire des formes"*, Librairie Hachette, 1967).

De altfel, „gnomii pădurilor" s-au mai găsit, cu decenii în urmă, în centrul atenției generale datorită unei întîmplări al cărei grotesc a frizat absurdul. Aflînd despre cercetările savanților britanici și descoperirea australopitecilor, considerați că o verigă a lanțului evolutiv ce a

dus la *Homo sapiens*, Adolf Hitler i-a convocat în 1938 pe cei cîțiva paleontologi germani care nu reușiseră să fugă din țară, expunîndu-le părerea sa asupra acestor probleme. În esență, dictatorul era de părere că trebuia făcut totul pentru a ralia noua descoperire la teoria sa preferată despre arieni — „Die Herrenvolk". Australopitecii trebuiau prezentați ca avînd *blana roșcată* și *constituția foarte robustă* pentru a putea fi strămoșii poporului de blonzi înalți și solizi pe care îl visa conducătorul Germaniei. Și cum Hitler monologa, fiind prea puțin predispus să tolereze dialoguri, cu atît mai puțin păreri contrare, o singură voce s-a ridicat împotriva „teoriei" lui, și aceea îi aparținea „credinciosului său aliat" Mussolini. Ducele considera că strămoșii omului trebuie să fi avut *blana neagră* și *maxilare puternice*, din moment ce portretul făcut de Mario Carli „Supraomului ideal" pe care fascismul plănuia să-l „producă" era următorul : „a) cap vivace, genial, cu păr negru și strălucitor ; b) ochi arzători, mîndri, candizi, care nu ignoră ironia ; c) gură senzuală și energică, gata să sărute focos, să cînte mieros, să comande impetuos ; d) mușchi viguroși, elastici, iradiați de fascicule de nervi ultrasensibili ; e) inimă de dinam, plămîni pneumatici, ficat de leopard ; f) picioare de veveriță, capabile să se cațăre pe orice creastă și să scormonească abisurile ; g) eleganță sobră, virilă, sportivă, gata de luptă, de fugă, de dans, să agite mulțimea".

Diviziile de voluntari fasciști dovediseră deja o parte din aceste calități (inimă de dinam, plămîni pneumatici, ficat de leopard și picioare de veveriță) în timp ce fugeau cu o eleganță sobră, dar sportivă din fața Brigăzilor Internaționale în Spania sau a cavaleriei abisiniene în Etiopia și cîntau mieros sau comandau impetuos la parăzile militare de acasă, așa că fantezia lui Carli se dovedea mai aproape de realitate decît strictețea lui Hitler în conceperea „Supraomului"...

După cum se pare, acest concept a necesitat un mare efort de imaginație încă din cele mai vechi timpuri : „El trebuie să aibă ochi de struț, gît de cocor, urechi de porc, inimă de leu, mîini ca ghearele de vultur sau grifon, picioare ca labele de urs...". Astfel încerca să-și reprezinte în secolul al XIII-lea Reimar von Zweter, „Der Besser

Mensch" — „Omul mai bun" al viitorului. Căci, explica el : „Struțul are o privire amabilă, gîtul lung al cocorului dă timp de reflecție înainte de a spune o prostie, iar porcii au cel mai fin auz. Fiecare cunoaște noblețea leului și generozitatea vulturului ; în același timp, ghearele grifonului și labele ursului țin bine ceea ce apucă". Cît despre femei, iată cum le vedea Brun von Schönebach : „Inimă de porumbel, urechi de iepure, limbă de papagal, sîni de sirenă și picioare de iapă pentru a-i pedepsi pe imprudenți".

Asemenea deliruri zoomorfice nu ne pot duce decît la reflecția lui Marcel Sendrail : „Cînd ne lăudăm că am atins supraomul, sîntem uneori cel mai aproape de a pierde simplul nume de om". Să fi știut bieții australopiteci africani ce dispute va provoca peste milioane de ani culoarea blănii lor...

Cîte ființe misterioase s-au putut ascunde în pădurile Terrei, rămînînd necunoscute pînă astăzi ? Cîte dintre speciile nou descoperite și descrise pe baza informațiilor obținute de la un singur exemplar n-au mai ajuns apoi, zeci, poate chiar sute de ani, în posesia oamenilor de știință, în pofida tuturor eforturilor depuse de exploratori și vînători ?

Un exemplu faimos îl constituie istoria familiei de urși panda, compusă — după cum se credea pînă în anii '80 — din 2 specii : micul panda *(Ailurus fulgens)* și marele panda *(Ailuropoda melanolencus)*. Marele panda (care, după opinia unui specialist american în zooanatomia comparată, prof. William Gregory, ar fi urmașul, în sens evoluționist, al micului panda) trăiește numai în China și a fost descoperit în 1869. Dar primul exemplar a putut fi capturat de-abia la sfîrșitul anului 1937 de către exploratoarea americană Ruff Harkness, în provincia chineză Sichuan. De atunci au fost cartografiate cu precizie zonele unde trăiește această specie de urs care se hrănește numai cu bambus și are o frumoasă blană colorată în negru și alb. Iată însă că, în anii 1985—1986, a fost capturat întîmplător în regiunea Shaanxi, un panda gigant, avînd blana albă cu pete cafenii. Specialiștii de la Universitatea din Beijing îl consideră ca făcînd parte dintr-o specie distinctă, a treia în

familia urşilor panda şi a 26-a specie de mamifer necunoscut descoperită în secolul nostru pe Terra.

Ce trebuie să facă oamenii de ştiinţă, cercetătorii, exploratorii şi chiar publiciştii într-o astfel de situaţie ? Să continue a prezenta dovezile privind apariţia unor animale noi, care nu au putut fi capturate încă sau să aştepte pînă vor fi prezente în muzee şi grădini zoologice pentru a binevoi să ia cunoştinţă de existenţa lor ?

Toată lumea a auzit de faimoşii „oameni ai zăpezilor", denumiţi „Yeti" în Tibet, Nepal şi India, „Tchoutchounaa" în U.R.S.S. şi „Yeren" în R. P. Chineză. Există destule mărturii (inclusiv mulaje de urme şi filme) provenind şi din Statele Unite — atît de la graniţa cu Canada, cît şi din Sud —, unde aceste fiinţe sînt cunoscute sub numele indian de „Sasquatch" ori prin cel englez de „Patton", dar ele sînt acerb controversate şi, pînă în prezent, cercetătorii nu au putut stabili cu certitudine procentul de informaţii credibile şi respectiv de mistificări din istoria „omului zăpezilor" american. De aceea se preferă în general analiza dovezilor venite din Asia, unde lucrurile stau cu totul altfel. Atît oficialităţile cît şi oamenii de ştiinţă din China, India, Nepal şi U.R.S.S. sînt în posesia unor indicii greu de contestat în ceea ce priveşte existenţa acestor creaturi, iar faptul că ele n-au fost capturate încă nu miră pe nimeni, dat fiind zonele aproape inaccesibile în care trăiesc.

În U.R.S.S., Comisia pentru Studiul Problemei Omului Zăpezilor (din cadrul Academiei de Ştiinţe) a adunat o impresionantă cantitate de date, iar periodicele *„Trud"*, *„Soţialisticeskaia Industria"*, *„Tehnika Molodieji"*, *„Moskovskaia Izvestia"* şi altele, au publicat adesea articole în care erau prezentate mărturiile vînătorilor din Iakuţia (Siberia Orientală). Aceştia susţin că „Tchoutchounaa" este o fiinţă humanoidă, înaltă de 3 m, îmbrăcată în piei de animale, capabilă să folosească arcul şi suliţa şi să alerge foarte repede. Trebuie remarcat faptul că descrierile concordă la sute de persoane care nu se cunosc între ele şi trăiesc la mare distanţă una de alta, deci, ar fi greu de atribuit exclusiv unei legende. Etnograful A. Savin reproducea nu de mult în *„Soţialisticeskaia Industria"* declaraţii ale unor vînători, geologi, meteorologi şi silvicultori, localnici sau nu, care îl descriau pe „Omul Zăpezilor" ast-

fel : „Este foarte înalt, puternic, poartă îmbrăcăminte din piei de ren, bine ajustată pe corp, nu poate vorbi, dar fluieră și aleargă repede (...). Se pare că nu cunoaște focul, dar vînează cu arcul ori cu sulița (...) Adesea fură pește și carne din locuințele izolate, dar niciodată n-a atacat omul". Rapoarte asemănătoare provin și din Munții Pamir sau din Caucaz, dar unii savanți sovietici afirmă că acolo se pot produce confuzii cu *Alma* și *Kaptar*, rămășițele unor grupuri neanderthaliene despre care se știe că trăiesc în zonele respective.

În India, Departamentul Silviculturii din statul Sikkim a anunțat că dispune de fotografii ale lui „Yeti" și benzi de magnetofon pe care sînt înregistrate strigătele acestuia. Specialiștii indieni consideră că aceste dovezi nu sînt trucate și au început cu cîțiva ani în urmă o amplă acțiune de cercetare în Parcul Național Kancendjanga, unde se construiește o rețea de observatoare dotate cu stații radio, instrumente optice și aparate de fotografiat. Se preconizează, de asemeni, instalarea de capcane și posturi de pîndă și constituirea unui corp de alpiniști și vînători care să deservească permanent acest complex. Din nefericire, așa cum observa agenția France Presse, proiectul înaintează foarte lent din lipsă de fonduri.

În ceea ce privește Tibetul, acolo istoria lui „Yeti" este mult mai lungă și mai complicată. Primul european care a pătruns adînc în regiunea Munților Himalaya, în 1899, a fost exploratorul Weddell. Cartea sa, *„În Himalaya"*, menționează descoperirea unor urme asemănătoare celor omenești, dar mult mai mari, imprimate în zăpadă în Trecătoarea Donkial. De atunci, aproape fiecare expediție care a străbătut Himalaya a adus noi vești despre ființele humanoide păroase, cu aspect de gorilă uriașă, care ar trăi acolo. La început, zoologii au refuzat să admită că la înălțimi de cîteva mii de metri, acoperite tot timpul de zăpadă, pot supraviețui mamifere și încă antropoide (deși „Yeti", are un mers exclusiv biped, ceea ce nu este caracteristic antropoidelor). Expediții pentru prinderea acestor creaturi au fost organizate în 1954 (engleză), 1957 (americană, condusă de Tom Sleek), 1958 (scoțiană), 1959 (americană), dar nu au dus la nici un rezultat, cu excepția găsirii unor urme. Interesul cercetătorilor a fost redeșteptat două decenii mai

tîrziu, cînd valul de alpinişti ce se întreceau a escalada Everestul a strîns noi dovezi, printre care fotografii de „Yeti" şi de culcuşuri ale acestuia. Printre cele mai recente probe s-au remarcat fotografiile urmelor descoperite de alpiniştii britanici conduşi de John Edwards (care, în valea rîului Hirku din Nepal, au fost urmăriţi cu ţipete furioase de o fiinţă ce a preferat să rămînă ascunsă) şi mărturia unui faimos explorator englez, Lord Hunt, care a escaladat Everestul în 1953.

Într-un articol publicat în prestigioasa revistă britanică „*National Geographical Magazine*" la începutul anilor '80, Lord Hunt scria că, în 1953, a văzut şi fotografiat în aceeaşi zi trei serii de urme ale lui „Yeti", situate la o înălţime de 5 000 m, urme asemănătoare celor descoperite în prima lui expediţie în Himalaya, cea din 1937. Deşi amprentele păreau proaspete, Hunt nu a zărit niciodată un „Yeti", însă nu are îndoieli asupra existenţei acestei creaturi cu caractere fiziologice de om şi de gorilă. Exploratorul englez îşi motiva convingerea prin numeroasele mărturii ale şerpaşilor nepalezi, dar şi ale alpiniştilor europeni, care i-au povestit adesea despre întîlnirea cu „Yeti", insistînd asupra faptul că acesta se fereşte de om cu o consecvenţă cel puţin surprinzătoare, dat fiind statura şi forţa sa cu totul ieşite din comun. De altfel, în ţările de limbă engleză s-a încetăţenit denumirea dată în 1915 de un alpinist britanic glumeţ : „The Abominable Snow Man" („Abominabilul om al zăpezilor") şi „Yeti" a devenit un personaj de comicsuri sau desene animate, tot atît de popular ca răţoiul Donald. Zoologii consideră însă că nu există indicii suficiente pentru recunoaşterea sa ştiinţifică. Unde se pot găsi aceste dovezi convingătoare ?

Probabil că cea mai serioasă posibilitate de a-l întîlni pe „Yeti" se întrezăreşte în China. Primele informaţii de acolo au parvenit abia în iunie 1981, cînd marele cotidian din Shanghai „*Xinmin Wanbao*" a publicat materialul semnat de un specialist de la secţia din Wuhan a Academiei de Ştiinţe. Autorul articolului anunţa descoperirea a nu mai puţin de 1 000 de amprente gigantice ale unor picioare de humanoid, în masivele muntoase din centrul ţării. Cea mai mare urmă avea 48 cm lungime şi respectiv

23 şi 16 cm lăţime la degete şi călcîi, iar pasul creaturii care o lăsase măsura 2,20 m lungime.

A urmat Congresul naţional de etnografie, ţinut la Shanghai în iulie 1985 şi cotidianul *„Xinmin Wanbao"* a reprodus integral intervenţia profesorului Li Jian, directorul Institutului de Cercetări Istorice al Academiei de Ştiinţe Sociale din provincia Hubei. Comunicarea acestuia era într-adevăr şocantă : amintind faptul că mărturii despre „omul zăpezilor" — pe care localnicii îl numesc „Yeren" — se pot întîlni în documentele chineze încă de acum 4 000 de ani, Li Jian a reconstituit portretul fiinţei în cauză cu multă precizie, opinînd că existenţa sa este indiscutabilă. „Yeren" ar fi deci, după toate rapoartele, un primat de 2—3 m înălţime, cu lungimea medie a tălpii de 35 cm, 300 kg greutate, cu mers exclusiv biped, chip uman avînd unele trăsături simiene, corp foarte musculos acoperit cu păr roşcat (foarte rar gălbui sau cenuşiu-albicios), plete lungi de culoare roşie (o caracteristică specific umană, nemaiîntîlnită la marile antropoide) şi regim alimentar omnivor, cu preferinţe vegetariene. Se pare că nu cunoaşte focul, nu foloseşte unelte, nu are limbaj articulat (cel puţin nu a fost auzit vorbind), nu are viaţă socială (trăieşte în cupluri care-şi cresc singure puii), nu atacă omul (se fereşte de el, fără să-i fie teamă însă). Dovezi ale faptului că se apropie mai mult de om decît de maimuţă : 1) aspectul anatomic (chipul cu arcade puţin pronunţate şi ochi mari, dar avînd maxilarele mult ieşite în afară ; braţele mai scurte decît picioarele ; tălpile aproape omeneşti, deşi degetul mare se îndepărtează mult de celelalte) ; 2) faptul că îşi construieşte un fel de cuiburi măiestrit împletite din bambus, în care doarme ; 3) îşi exprimă durerea plîngînd şi bucuria rîzînd ; 4) manifestă curiozitate şi inteligenţă ceea ce nu se poate spune spre exemplu despre gorile.

În urma acestui articol, a ştirilor publicate de majoritatea marilor ziare, precum şi de buletinele informative editate de Academia de Ştiinţe a R. P. Chineză în limbile chineză, engleză şi franceză, oamenii de ştiinţă din întreaga lume au putut lua cunoştinţă despre tulburătoarea enigmă a „omului maimuţă" ce apare adesea în pădurile Chinei. Interesul stîrnit de această problemă a determinat revista

franceză „*Paris Match*“ să publice în luna august 1986 un vast articol la rubrica „Dosarele Paris Match“, consacrată descoperirilor deosebite sau fenomenelor cu totul ieşite din comun. Articolul, intitulat „*Yeren*“, conţinea de fapt extrase din raportul pe anul 1985 al SCERY (Société Chinoise d'Enquêtes et des Recherches sur le Yeren), fondată de Li Jian (în prezent activînd la Universitatea din Shanghai). Sexagenarul profesor de istorie a strîns în cursul anilor sute de mărturii din China (interogînd personal mii de martori, de la care a selectat 300 de rapoarte de mare valoare), precum şi o bogată arhivă în care a adunat mii de cazuri de observaţie din U.R.S.S., Statele Unite, Nepal sau India, alegîndu-le pentru analizele sale pe cele mai de încredere, verificate de oamenii de ştiinţă şi menţionate de publicaţii prestigioase. Redactorul revistei „*Paris Match*“ îl caracterizează pe Li Jian drept un om calm, deosebit de tenace, posedînd o inteligenţă sclipitoare şi o cultură remarcabilă. A terminat cursurile de istorie ale Universităţii din Beijing şi a lucrat ca redactor şef al ziarului „*Quotidien du Hubei*“, pînă în 1973, cînd a fost promovat responsabil cu propaganda în regiunea Shennongja din provincia Hubei. Acolo, în acea zonă sălbatică cu o suprafaţă împădurită imensă, populată doar de cîteva sute de ţărani, Li Jian avea să audă pentru prima oară de „Yeren“. Shennongja este o veritabilă rezervaţie naturală, în care locuinţele omeneşti sînt risipite la distanţe de sute de kilometri una de alta, iar ursul panda şi maimuţa aurie trăiesc netulburaţi de intruşi. Aceasta rămîne una dintre rarele regiuni chineze unde hărţile mai prezintă pete albe şi Li Jian s-a trezit în plin necunoscut. Locuitorii i-au povestit despre uriaşii „Yeren“ care le provoacă o permanentă stare de nelinişte, deşi recunoşteau că aceştia nu i-au atacat niciodată fără să fie provocaţi. „Totuşi, femeile se duc să ia apă, copiii merg la şcoală, iar bărbaţii trebuie să vîneze ori să taie lemne ; toate astea înseamnă să mergi mulţi kilometri şi multe ore în pădure şi nu este o plăcere să ştii că, oricînd, un Yeren poate apărea de după primul copac, speriindu-te de moarte“, spuneau ţăranii din Shennongja.

Cînd profesorul chinez a solicitat o descriere cît mai amănunţită a fiinţei cu pricina, a putut constata că în 20%

din cazuri era vorba despre o specie foarte rară de maimuțe aurii, dar, în restul de 80%, animalul respectiv nu figura printre cele cunoscute pe Terra. Afirmația care l-a surprins cel mai mult a fost cea legată de culoarea creaturii : toți martorii susțineau că ar fi de un roșu strălucitor. Or, în natură nu există animale cu blana roșie (roșul adevărat și nu portocaliu, brun sau cafeniu deschis), această culoare neputînd fi întîlnită nici la urși, nici la maimuțe sau chiar vulpi. „Yeren" ar avea ochii foarte mari (în general de culoare roșie) și urechile situate de o parte și de alta a capului, asemeni oamenilor și unor specii de maimuțe (în loc de a fi deasupra craniului ca la urși). Aceste ființe merg cu picioarele îndreptate din genunchi, ajutîndu-se cu mîinile doar cînd urcă o pantă abruptă (ceea ce se întîmplă adesea și oamenilor). Spre deosebire de toate primatele cunoscute astăzi, „Yeren" au picioarele mai lungi decît mîinile, iar degetul mare de la picior pare să nu fie opozabil.

Primatele se tem de foc, pe cînd „Yeren", deși nu știe să-l facă, se poate folosi de el atunci cînd îl găsește întîmplător. Astfel, în 1976, cîțiva vînători care se aflau pe Muntele Leigong și aprinseseră un foc de tabără pentru a se apăra de frigul nopții s-au pomenit cu un vizitator neașteptat. Cînd uriașa siluetă s-a desprins din întuneric, oamenii au dat să înșface armele, dar căpetenia călăuzelor localnice, un muntean bătrîn, le-a strigat să se arunce la pămînt și să rămînă nemișcați, prefăcîndu-se că dorm. Vînătorii l-au ascultat și, privind printre pleoapele întredeschise, au fost martorii unei scene uimitoare. Un mascul „Yeren" a pășit printre ei și s-a așezat lîngă foc, încălzindu-se cu o vizibilă plăcere. Cînd flăcările au început să scadă, a luat lemne din rezerva taberei, începînd să hrănească rugul de jar cu gesturi neîndemînatice, de parcă ar fi făcut acest lucru pentru prima oară. A continuat pînă cînd vreascurile s-au sfîrșit, apoi a dispărut grăbit în pădure. Vînătorii au dat să se ridice comentînd surescitați întîmplarea, însă bătrînul muntean le-a ordonat să se culce la loc. La mai puțin de o jumătate de oră, musafirul se întorcea cu o legătură imensă de crăci pe care le-a aruncat deodată în foc, provocînd o creștere exagerată a

flăcărilor, ce au atins pantalonii celui mai apropiat vînător. Terorizat, acesta nu îndrăznea să se mişte, dar „Yeren" a observat imediat ce se întîmplă şi, cu un gest grijuliu, a îndepărtat picioarele omului de lîngă foc. A mai stat cîtva timp, apoi a plecat tot atît de brusc cum venise, pierzîndu-se în noapte.

Dovezile despre existenţa „omului zăpezilor" din China nu se reduc la mărturii şi descrieri. Li Jian a fost fotografiat de revista „*Paris Match*" ţinînd în mîini un mulaj de ghips, făcut după o urmă de picior de 48 cm lungime. Proporţiile sale sînt identice cu cele umane, cu excepţia degetului mare (7 cm lungime şi 6 cm grosime), singurul care se îndepărtează de axa piciorului cu 30°. Este doar una dintre sutele de amprente descoperite în ultimii 25 de ani de către un ofiţer din Armata Populară Chineză, şef de patrulă în regiunea Shennongja. Au fost găsite urme similare în NV Statelor Unite, în Canada şi Tibet, dar unii specialişti le contestă, motivînd că majoritatea erau imprimate în zăpadă şi nu trebuie exclusă posibilitatea ca ele să fie amprente de urs, lărgite şi deformate din pricina topirii zăpezii dimprejur. (O astfel de ipoteză nu ia în seamă declaraţiile alpiniştilor britanici şi ale poliţiştilor canadieni sau americani, care afirmau că urmele erau proaspete.) Însă nici o rezervă de acest gen nu poate plana asupra amprentelor din China, întrucît ele au fost lăsate în pămînt umed şi se conturează cu precizie. Obiectiv, Li Jian s-a întrebat dacă lungimea de 48 cm nu se datorează unei eventuale alunecări a creaturii în noroi. Dar este posibil ca fiecare „Yeren", indiferent de vreme, de sol şi de vîrsta sa, să meargă tîrşindu-şi picioarele ?! Greu de crezut. În Canada au fost găsite urme humanoide uriaşe, care s-au dovedit falsuri grosolane, menite să atragă turiştii în zonele de agrement. Cele din China au fost analizate atît de specialiştii chinezi, cît şi de cei străini, printre care antropologul american Grover Krantz (de la Universitatea de Stat din Washington). Cînd s-a apucat să studieze cele cinci mulaje de plastic trimise de la Shanghai, a constatat uimit că degetele aveau linii dermale asemănătoare amprentelor umane. Tipul de combinaţie a şanţurilor curbe, adîncite în piele era specific primatelor şi ele păreau aproape identice la degetele de la piciorul opus. Krantz

declara revistei americane „OMNI" (ianuarie 1983) : „Cine poate falsifica asemenea urme trebuie să fie mai îndemînatic decît cei mai buni falsificatori de bancnote şi monede din S.U.A. şi să dispună de un laborator sofisticat". De unde aşa ceva în Shennongja şi de ce s-ar îndeletnici tăietorii de lemne de acolo cu astfel de mistificări cînd ele nu le-ar aduce decît necazuri, autorităţile chineze neapreciind asemenea glume ?! Cum s-ar putea imprima urmele pe sute de kilometri, în păduri inaccesibile şi de ce tocmai acolo unde sînt cele mai puţine şanse de a fi găsite ?!

Se mai pot aduce şi alte probe : ţăranii din Shennongja şi alte regiuni „bîntuite" de „Yeren" au convingerea că părul creaturii are proprietăţi curative. Acestei superstiţii i se datorează faptul că multe familii păstrează meşe de păr roşu, foarte vechi, rămase de la strămoşii lor (odinioară vînători renumiţi în întreaga Chină). Astfel de fire, provenind de pe ţeasta exemplarelor ucise, cît şi cele culese de cercetători de pe arborii bătrîni (ca şi urşii, „Yeren" au obiceiul să-şi freţe spinarea de scoarţa aspră) au fost examinate la SCERY, apoi trimise unor zoologi chinezi şi străini, printre care echipa profesorului Huang Guangzhao de la Colegiul de Medicină din Wuhan. După expertiză, profesorul Huang a declarat : „Caracteristicile eşantioanelor primite de mine sînt mai apropiate de cele umane decît ale maimuţelor. Totuşi nu este vorba de păr omenesc". Profesorul american Frank Poirier (de la catedra de antropologie a Universităţii din Ohio), care a cercetat alte probe, are o părere diferită. El a stat cîteva luni în China pentru a studia maimuţa aurie şi a avut ocazia să constate că în zonele unde trăieşte această specie foarte rară, „Yeren" este menţionat foarte des. Profesorul Poirier scria : „Deşi urmele de Yeren pe care le-am văzut relevează într-adevăr o talie impresionantă, probele de păr care mi-au fost aduse provin fără îndoială de pe umerii şi spatele unor maimuţe aurii". Totuşi, cercetătorul american a recunoscut că nu poate explica diferenţele de mers, statură, mod de alimentaţie, comportament şi caracteristici anatomice, pe care martorii le sesizează la „Yeren" faţă de maimuţele aurii.

Sintetizînd rapoartele deţinute de SCERY, cercetătorii chinezi au reuşit să reconstituie obiceiurile ciudatelor crea-

turi. Ele își petrec cea mai mare parte a timpului căutînd ceva de mîncare, căci, la talia și greutatea sa, un „Yeren" trebuie să mănînce foarte mult ca să-și păstreze forțele. Analizînd resturile de hrană și excrementele presupuse a proveni de la aceste ființe, oamenii de știință din Shanghai au ajuns la concluzia că alimentația unui „Yeren", indiferent de vîrstă, constă exclusiv în legume, fructe și nuci. Un țăran din provincia Hubei, în vîrstă de 40 de ani, a văzut o femelă care sfărîma nucile în podul palmei, alegînd cu grijă miezul. Alți martori susțin că „oamenii zăpezilor" apleacă spre ei crengile pomilor fructiferi, scuturîndu-le ca să culeagă poamele, în loc să le rupă asemeni maimuțelor. În același timp există foarte rare rapoarte despre cazuri în care aceste ființe s-au apropiat de locuințele omenești ca să fure de-ale gurii, pe cînd maimuțele o fac adesea.

Martorii au fost unanimi asupra unui detaliu : noaptea, „Yeren" dorm în paturi făcute din bambus. Primul care i-a descris lui Li Jian un astfel de „pat" a fost un bătrîn din regiunea Hunan. După spusele sale, „Yeren" este capabil să împletească trestii și să le asambleze apoi într-o formă rotunjită ca un bol de orez, un „cuib" mare, foarte ingenios construit. Cîțiva ani mai tîrziu, cercetătorii SCERY au găsit ei înșiși astfel de „cuiburi" ovale, măsurînd maximum 3 m lungime și 2,50 m lățime.

Viața socială și de familie a acestor ființe rămîne un mister. Martorii au întîlnit în general „Yeren" solitari, mame cu copii sau familii. Femelele nu nasc decît un pui la cîțiva ani și îl cresc cu deosebită grijă. Grupurile de „Yeren" nu sînt decît arareori mai numeroase de trei indivizi, cum a fost cel de opt masculi înfuriați care au terorizat un sat întreg în 1949 (mai tîrziu s-a emis ipoteza că aceștia văzuseră niște vînători ucigîndu-le femelele și copiii lîngă satul respectiv).

Există foarte rare rapoarte despre „Yeren" care atacă omul. Un exemplu tipic este cazul din 1976, cînd tînărul Zeng (un țăran de 19 ani din satul Fangxian) s-a aventurat prea adînc în pădure și a dispărut pentru trei zile. Cînd a revenit era aproape înnebunit de spaimă și le-a povestit sătenilor că un mascul mare de „Yeren" l-a fugărit, prinzîndu-l și aplicîndu-i cîteva lovituri puternice. Ime-

diat ce tînărul s-a prăbuşit la pămînt însă, creatura nu s-a mai interesat de el, lăsîndu-l să plece, fără să-i mai arunce o privire. Li Jian este de părere că : „Zeng a intrat fără să ştie pe teritoriul acelui mascul şi respectivul i-a dat un avertisment". Într-adevăr, mărturiile concordă asupra faptului că „Yeren" (ca şi unele specii de urşi sau de gorile) îşi delimitează o zonă a sa şi o păzeşte cu îndîrjire de orice intrus.

În general, comportamentul acestor fiinţe ciudate este paşnic, chiar rezervat. Un caz edificator a fost raportat de un tînăr geolog, ce primise misiunea de a face prospecţiuni în Munţii Qinling din provincia sa natală, Shaanxi. Găzduit chiar de cei doi fraţi ai săi, care locuiau într-o casă de la poalele Munţilor Qinling, tînărul Fan a fost prevenit să nu iasă afară după apusul soarelui sau înaintea zorilor, pentru că s-ar putea întîlni cu „Yeren". Crescut la oraş, geologul nu auzise niciodată despre o asemenea creatură şi a crezut că fraţii săi îl iau în rîs. Însă, la nici o săptămînă de la sosire s-a întîlnit într-un crîng de aluni cu o femelă al cărei copil a venit încrezător spre el. Pe cînd Fan încremenise, neputîndu-şi reveni din stupoare, mama a scos un strigăt ascuţit, ca o chemare şi copilul s-a reîntors imediat la ea, apoi au dispărut în pădure. Cînd le-a povestit întîmplarea fraţilor săi, aceştia l-au sfătuit ca, la viitoarea întîlnire, să se apropie încet de femela „Yeren" ţinînd în mînă nişte nuci. Procedînd întocmai, geologul s-a împrietenit repede cu cele două fiinţe pe care fraţii lui le „cunoşteau" de cîţiva ani, încă de la naşterea copilului, şi le ajutaseră adeseori cu hrană în iernile grele.

O mărturie şi mai uimitoare este cea din provincia Yunnanul de Sud, unde un mascul „Yeren" a intrat în plină zi într-un sat şi a început să se învîrtă în jurul turmei de vaci care veniseră de la păşunat. La început, ţăranii s-au speriat, dar, văzînd că uriaşa fiinţă nu le face nici un rău, au decis s-o accepte. I-au dat de mîncare şi un cort, însă „Yeren" a refuzat să doarmă în altă parte decît în „cuibul" pe care şi l-a aşezat sub un copac. Era foarte blînd şi a devenit repede păstorul „oficial" al satului, în schimbul unei cantităţi zilnice de legume şi fructe proaspete, pe care le primea cu bucurie. Un timp lucrurile

au mers bine, dar, cînd niște soldați gomindaniști în trecere pe acolo (întîmplarea se petrecea înainte de 1947) au încercat să-l pună în lanțuri și să-l ia cu ei, „omul zăpezilor" a fugit în pădure și nu s-a mai întors niciodată.

Li Jian constata : „După datele deținute de SCERY, cu excepția cîtorva cazuri de agresiune provocate de om, Yeren se dovedesc rezervați, adeseori prietenoși, uneori chiar predispuși la 'glume". Astfel, în 1973, martorul Xie Minggao, originar din provincia Sichuan, traversa pădurea comunală, cînd cineva l-a apucat brusc de braț. Întorcîndu-se a dat cu ochii de un mascul „Yeren", avînd 2 m înălțime, 1 m lățime la umeri, ochii mari, roșii și dinți enormi. Xie Minggao își amintește : „Înghețasem de spaimă. Avea plete roșii, lungi de cel puțin 30 cm și blana de un roșu strălucitor îi acoperea tot corpul, fără excepție. Mă ținea de mîna stîngă, apoi m-a ridicat învîrtindu-mă în aer, m-a pus jos și a plecat cu un hohot tunător de rîs".

Într-o singură privință rapoartele par a justifica neliniștea țăranilor din regiunile montane izolate în care sînt întîlnite aceste creaturi. Datorită faptului că „Yeren" sînt ființe singuratice și își găsesc destul de greu perechea, au existat numeroase cazuri cînd martori de ambele sexe, dar în special femeile ieșite la cules de fructe sau după apă, s-au trezit inoportunați de avansurile cam insistente ale cîte unui „Yeren". O mărturie de acest gen aparține învățătorului Li Mingzhi (din provincia Yunnanul de Sud), surprins de o tînără femelă, în timp ce dormea în pădure. Trezindu-se în brațele creaturii de 2 m, care-i surîdea în toată frumusețea trăsăturilor sale preneanderthaliene, bietul Li Mingzhi s-a îngrozit de moarte. Lovind-o cu pumnii în față a luat-o la fugă, în vreme ce femela îl privea cu o expresie de nedumerire atît de comică, încît învățătorul a pufnit în rîs fără să vrea. Li Jian remarca însă faptul că nu au fost semnalate cazuri de violență și nici o răpire, cu excepția unei întîmplări cu o femelă căreia îi murise puiul și care a încercat să fure un băiețel de 6 ani. Speriată de țipetele acestuia, l-a abandonat însă după cîțiva metri și a fugit înainte ca părinții copilului să se fi putut dezmetici. Or, un astfel de comportament este foarte interesant, întrucît maimuțele antropoide (uneori și alte specii), fie ele captive (chiar dresate) ori sălbatice, nu sînt ca-

pabile să-şi înfrîneze instinctele, fapt cunoscut atît de dresori cît şi de exploratori, preveniţi să evite situaţiile limită de acest gen. Revista „*Paris Match*“ amintea cu cîţiva ani în urmă o asemenea întîmplare, la început amuzantă, dar care se putea sfîrşi rău. Astfel, în timpul filmărilor la noua serie „*Tarzan*“ (începutul anilor '80) uriaşul urangutan dresat special pentru aceste turnări a devenit tot mai nervos şi nimeni nu se mai putea înţelege cu el. Chemat de urgenţă, dresorul a fost de părere că animalul este... gelos şi a cerut întreruperea filmărilor. Regizorul a refuzat să ia în serios argumentaţia specialistului şi a continuat, pînă într-o zi cînd urangutanul a încercat s-o răpească pe interpreta principalului rol feminin, actriţa suedeză Bo Svenson. A fost nevoie de eforturile întregii echipe de filmare pentru ca tînăra actriţă, ce trecuse prin emoţii deloc plăcute, să fie scoasă din braţele antropoidului, care părea foarte hotărît s-o considere proprietatea sa exclusivă.

În 1981 pe treptele spitalului guvernamental din satul Magburaka (Sierra Leone) a apărut o fetiţă de 5—6 ani, despre care se crede că a fost răpită de babuini şi crescută întocmai ca o maimuţă. Nu poate vorbi, nu merge în poziţie verticală (de altfel muşchii gambelor îi sînt atrofiaţi), bea şi mănîncă fără să se ajute de mîini, iar reeducarea ei pare imposibilă. Nici măcar nu se ştie cine îi sînt părinţii sau cum a ajuns din junglă în satul Magburaka, dar specialiştii sînt siguri că a trăit tot timpul numai printre maimuţe.

În legătură cu relaţiile dintre om şi „Yeren“ nu s-a semnalat nimic asemănător. Se datorează această situaţie inteligenţei sporite, comportamentului mai omenesc al creaturii ori „uriaşul zăpezilor“ este, pur şi simplu, un timid, aşa cum afirmă Li Jian ?

SCERY a început în 1986 pregătirile pentru o mare expediţie în Shennongja : numeroşi vînători, cercetători, zoologi şi călăuze locale vor cerceta un teritoriu relativ întins, împărţit în zone pătrate (ca la şantierele arheologice, dar la o scară mult mai mare). Metodele preconizate sînt moderne şi eficiente, însă echipamentul ultrasofisticat necesar lipseşte. Ar fi nevoie de puşti cu tranchilizante, camere cu teleobiectiv şi în infraroşii, material complex de

camping, capcane automate nevătămătoare, staţii radio, proiectoare, laboratoare medicale mobile, jeepuri, elicoptere, bărci cu motor etc. Or, toate acestea se ridică la un preţ exorbitant. Fără ele însă s-ar reedita ghinionul din 1981, cînd o expediţie SCERY a ratat capturarea unui „Yeren" în munţii din Shennongja. Cei 3 cercetători chinezi se aflau la 2 500 m altitudine, cînd unul dintre ei a observat creatura pe flancul opus al muntelui, 1 000 m mai jos. Cînd au ajuns acolo n-au mai găsit decît un „patcuib" făcut din bambus, lung de 3 m şi larg de 2 m. Nu au reuşit să-i descopere urmele pe terenul pietros şi s-au întors fără prada atît de căutată.

Există însă şi sceptici, al căror reprezentant de frunte este zoologul Tan Bangje din Beijing. Acesta a publicat faimosul articol „Există Yeren ? Răspund : NU !" în revista *„Daziran" („Nature Magazine")* a Muzeului de Istorie Naturală din Beijing.

Autocaracterizîndu-se ca singurul adevărat specialist în maimuţe antropoide, Tan Bangje afirmă : „Toate poveştile astea despre Yeren mă irită profund. Afacerea are exclusiv o latură pseudoştiinţifică şi propun ca expediţiile viitoare să nu se mai ocupe de căutarea creaturii, ci mai curînd cu demonstrarea faptului că declaraţiile martorilor şi probele sînt false".

Într-un buletin special al SCERY, publicat în octombrie 1985, Li Jian a reprodus în întregime articolul respectiv şi apoi i-a răspuns punct cu punct. Argumentaţia sa a fost considerată de toţi specialiştii chinezi şi străini drept o adevărată performanţă de documentare şi logică ştiinţifică. În plus, toată lumea a remarcat tonul calm şi ponderat al profesorului din Shanghai prin comparaţie cu fulgerele olimpiene ale zoologului, deranjat că nu i se ceruse avizul la înfiinţarea SCERY. Tan Bangje a afirmat că toţi martorii sînt „ţărani ignoranţi şi greoi" sau „nesiguri moralmente", însă Li Jian i-a răspuns recenzînd o impresionantă listă de ingineri, profesori, ofiţeri sau cadre de partid care afirmă că l-au văzut pe „Yeren" şi observînd în acelaşi timp că articolul din *„Daziran"* nu ia în discuţie nici una dintre probele materiale existente, analizate de specialişti din afara SCERY.

Unii primatologi străini consideră „omul zăpezilor" din China ca fiind o specie necunoscută de gorilă, orangutan sau maimuță aurie. Însă aceste ipoteze sînt departe de a putea fi acceptate ca realiste. Maimuțele aurii ating ararеori 1 m înălțime și *au coadă* ceea ce nu a fost semnalat la „Yeren". Ele nu pot merge mult timp în poziție verticală, nu au picioarele mai lungi decît mîinile și nu își pot îndrepta picioarele din genunchi. Orangutanul (*Pongo pygmaeus)* este singura specie asiatică de maimuță antropoidă și trăiește astăzi doar în Borneo și Sumatra. Cu milioane de ani în urmă însă era destul de răspîndit și în China, astfel că unii zoologi afirmă posibilitatea existenței unei specii străvechi, supraviețuitoare a epocilor geologice, care a rămas nedescoperită pînă în prezent. Este adevărat că orangutanii au blana cafeniu-roșcată, uneori portocalie, nu posedă coadă și masculii adulți ating 1,94 m înălțime. Însă există și diferențe notabile față de „Yeren" : picioarele orangutanilor rămîn foarte scurte (trunchiul ajungînd în schimb la 1,35 m), iar brațele sînt atît de lungi încît animalele își pot atinge gleznele chiar cînd stau în poziție verticală. În plus, aceste animale preferă pădurile umede și nu coboară decît foarte rar pe pămînt.

Gorilele nu trăiesc decît în Africa. Totuși, paleontologul olandez G.H.R. van Koenigswald consideră că numai o specie de gorilă poate atinge dimensiunile „omului zăpezilor" din China. Într-adevăr, unii masculi vînați în Congo aveau 2,50 m înălțime, 1,70 m circumferința pieptului, 2,70 m deschiderea brațelor și 350 kg greutate. Gorila este un animal terestru și calcă pe toată talpa, nu doar pe marginea exterioară a ei asemeni celorlalte primate. Mîinile și picioarele ei sînt mai scurte, avînd un aspect relativ humanoid, însă rămîn organe de apucat, căci trecerea de la viața arboricolă la cea de pe sol s-a făcut destul de recent (în termeni geologici). Dar asemănările cu „Yeren" se opresc aici. Gorila merge în general în patru labe, nu își poate îndrepta picioarele din genunchi, are o cu totul altă fizionomie și pielea ei este neagră ca ardezia. Părul de pe corp poate fi cenușiu închis ori negru-albăstrui, cu pete brune *(Gorilla gorilla),* cu o dungă dorsală alb-gălbuie *(Gorilla beringei)* sau cu o zonă roșie pe cap *(Gorilla castaneiceps* și *Gorilla matschiei). De asemeni,* nici gorila

nici orangutanul nu au păr lung pe cap, căzîndu-le în plete pe umeri ca la om și la... „Yeren". Ochii, dantura, maxilarele, nasul și fruntea ființelor necunoscute din Shennongja aduc mai mult a om decît a gorilă, deși păstrează trăsături primitive. De aceea, paleontologul olandez recunoaște că această eventuală gorilă chineză ar avea multe și stranii afinități cu hominidele. De altfel istoria descoperirii gorilelor prezintă unele asemănări amuzante cu cea a „Oamenilor Zăpezii". Astfel, deși primul om alb care a văzut o gorilă (și a botezat-o cu acest nume) a fost călătorul cartaginez Hannon, pe cînd străbătea munții din Sierra Leone acum 2 400 de ani, animalul nu a putut fi capturat pînă în secolul al XIX-lea. Unii naturaliști aveau rezerve serioase cu privire la existența lui și disputa nu a încetat decît în 1855, cînd exploratorul și zoologul francez Paul de Chailloux a reușit să împuște un mascul de 2 m înălțime, aducîndu-l în Europa.

Există și o ipoteză foarte interesantă, cu șanse considerabile de a se dovedi corectă. Astfel, antropologul Grover Krantz susține că „Yeren" ar fi probabil urmașul (eventual evoluat) al unei specii de hominide, *Gigantopithecus*, apărută acum aproape 10 milioane de ani și stinsă cu un milion de ani în urmă. Această primată de talie mare (un uriaș în comparație cu *Australopithecus*) a trăit și în China, iar fosilele ei abundă în special în provinciile Hubei, Yunnan și Shaanxi, unde „Yeren" a fost văzut cel mai adesea. Krantz consideră că „omul zăpezilor" ar putea fi chiar „veriga lipsă" (faimoasa „missing-link") pe care paleontologii o caută încă din secolul trecut. După cum se știe, omul nu descinde din speciile de maimuțe antropoide cunoscute dar are un strămoș comun cu ele. De aceea, veriga de legătură care lipsește pentru a clarifica evoluția (de fapt prima dintre ele, căci în lanțul evolutiv există mai multe hiatusuri) trebuie căutată nu între om și maimuțele antropoide, ci între cele mai vechi etape de evoluție ale strămoșilor omului. Una dintre disputele majore în antropologia contemporană este dacă staționea bipedă și eliberarea mîinilor aduc sau nu în mod automat inteligența, capacitatea de a produce și folosi unelte, limbajul etc. Studiul creaturii din Shennongja ar putea furniza un răspuns și acesta pare a fi că mersul în poziție bipedă nu este în

mod obligatoriu declanşatorul procesului de umanizare. În orice caz, *Gigantopithecus* ori „missing-link", „Yeren" rămîne o adevărată minune a naturii, supravieţuirea sa de-a lungul a milioane de ani reprezentînd o performanţă, cu atît mai curioasă cu cît în anatomia lui se îmbină caractere umane şi de maimuţă, mixaj care nu favorizează evoluţia. Profesorii Huang Guangzhao şi Li Jian sînt de părere că fiinţa cu plete roşii poate să fie ceea ce sugerează Krantz, dar nu pot opta hotărît pentru una dintre ipoteze. „Pînă nu vom dispune de date suplimentare este prematur să alegem între *Gigantopithecus* şi veriga lipsă. Dar nu văd ce altceva ar putea fi «Yeren»", declara profesorul Huang.

Revista „*Paris Match*" menţiona că singurul punct asupra căruia scepticii, entuziaştii şi prudenţii sînt de acord este necesitatea capturării unui specimen întreg de „om al zăpezilor", de preferinţă viu. Se pare că aşa ceva s-a întîmplat, acum cîteva decenii.

Era în anul 1942, cel mai sîngeros al conflictului chino-japonez (1931—1945). Liu Jikuan (astăzi muncitor într-o fabrică de jucării din Shennongja) îşi aminteşte ziua în care Regimentul 75 de Infanterie din Armata Gomindanistă (Kuomintang) a traversat satul său natal. „Aveam 13 ani. Auzisem că soldaţii au prins un «Yeren» şi îl poartă cu ei. Dar oamenii din sat n-au crezut zvonul : se temeau să nu fie o minciună, căci soldaţii făceau totul ca să-i prindă pentru a-i înrola cu forţa în armată. Aşa că, la apropierea regimentului, în case n-au mai rămas decît bătrînii şi copiii ; bărbaţii în putere şi femeile tinere s-au ascuns în pădure. Cînd trupele au intrat în aşezarea noastră, eu şi alţi băieţi mai mici am alergat să le vedem. În primele rînduri mergeau doi «Yeren», mascul şi femelă, legaţi cu lanţuri grele. Aveau blană roşcată şi plete lungi, roşii, care le cădeau pe umeri. Capetele le erau mai mari decît ale oamenilor, cu ochi neobişnuiţi, roşii, maxilare ieşite în afară şi buze groase. Femela părea mai tînără, corpul îi era mai zvelt şi avea sîni mari, alungiţi. Masculul, foarte lat în umeri, mergea puţin aplecat înainte, plîngea amarnic şi lacrimile îi udaseră toată faţa".

După cum arată unele indicii obţinute de Li Jian în legătură cu urmarea acestui caz, soldaţii gomindanişti,

veşnic înfometaţi de o subzistenţă prea puţin preocupată de soarta lor, i-au ucis pe cei doi „Yeren", mîncîndu-i apoi, în timpul marşului spre front.

O întîmplare asemănătoare a avut loc în aceeaşi zonă, cîteva luni mai tîrziu. La sfîrşitul anului 1942, ţăranii din satul micului Jikuan i-au chemat în ajutor pe cei dintr-o aşezare apropiată, condusă de Jia Wenzhi, un personaj ciudat, fost soldat, îndrăzneţ şi fără scrupule. Cînd Jia a aflat că în pădurea din apropierea celor două sate se ascunde o fiară ale cărei urlete înfiorătoare îngrozesc oamenii, a pufnit în rîs : „Nici un monstru nu poate rezista celor 50 de oameni ai mei, înarmaţi cu puşti şi grenade. Avem chiar şi o mitralieră !". Unul dintre cei pe care-i comanda, Zhang Yujin (avînd pe atunci 20 de ani) povesteşte: „Am plecat cu toţii, călăuziţi de săteni. Urcînd spre pădurea de deasupra satului care ne chemase, am auzit strigăte foarte puternice. Deodată am văzut cele două creaturi. Una, aşezată pe trunchiul unui arbore doborît de trăsnet, plîngea în hohote. Cealaltă se învîrtea în jurul ei şi o lovea din cînd în cînd. Fiinţa de pe buştean răspundea şi ea cu lovituri, apoi izbucnea din nou în plîns. Noi şi ţăranii am urmărit ciudăţenia asta cam o oră şi jumătate, apoi, la un semnal, am deschis focul. Creatura aşezată s-a prăbuşit peste copac în vreme ce a doua a dispărut în pădure. Ne-am apropiat : fiinţa ucisă era un mascul de «Yeren», înalt de 2 m, cu blana roşie şi deasă. Chipul său aducea foarte mult cu al oamenilor, dar avea ochii mai mari şi maxilare proeminente. Abia cînd am vrut să-l ridicăm ne-am dat seama ce se întîmplase. Masculul îşi prinsese laba piciorului într-o crăpătură a trunchiului pe care se aşezase, ceea ce îi provoca dureri groaznice. Femela nu putea să-l ajute, dar nu voia să-l părăsească şi încerca să-l scoale cu forţa (...) Am tîrît corpul în sat şi am început să-l jupuim, însă pielea acoperită de păr era atît de fină încît se sfîşia în bucăţi. Nu părea deloc o piele de animal".

Oamenii au tăiat carnea în bucăţi şi au pus-o la fiert într-o marmită militară, însă cei mai mulţi n-au putut să mănînce, căci fiertura emana un miros foarte puternic. Numai Jia Wenzhi şi-a terminat porţia fără multe fa-

soane, ba chiar a pus să se afume un picior al „vînatului", pe care l-a trimis în dar guvernatorului provinciei Shennongja.

Interesante aceste întîlniri între „Yeren" şi oameni : „animalul", uriaş, sălbatic, nu atacă niciodată, se manifestă cu blîndeţe, chiar naivitate, în vreme ce omul, ruda sa evoluată, îl ucide pentru a-l mînca. Li Jian conchide cu tristeţe : „Este de mirare cum au putut supravieţui aceste creaturi după apariţia omului. Numai faptul că zonele în care trăiesc Yeren nu sînt populate i-a putut salva pînă acum". SCERY a instituit un premiu echivalent cu 3 500 dolari pentru capturarea unui „Yeren" viu (sumă colosală pentru un ţăran din Shennongja) şi se speră că, într-un viitor nu prea îndepărtat, „omul zăpezilor" din China va putea fi studiat de zoologi, antropologi şi paleontologi, furnizînd, poate, răspunsuri preţioase la unele dintre enigmele evoluţiei lui *Homo sapiens*. Cu atît mai mult cu cît dovezile despre existenţa acestor fiinţe continuă să se acumuleze. Astfel, în octombrie 1986, revista vest-germană *„Bunte"* publica articolul unui renumit alpinist austriac, Reinhold Messner, care afirmă că, în iulie 1986, se întîlnise în Masivul Himalaya cu „Yeţi". Alpinistul străbătea un podiş împădurit, aflat la altitudinea de 4 200 m, cînd s-a pomenit înaintea unei fiinţe de 2 m înălţime, acoperită cu o blană neagră şi deasă. Avea faţa lipsită de păr şi nu semăna cu omul, ursul sau maimuţa, ci mai curînd cu o stranie combinaţie între toţi trei la un loc. Creatura a dispărut între copaci înainte ca Messner să se dezmeticească, dar alpinistul i-a fotografiat urmele. O a doua întîlnire a avut loc cîteva ore mai tîrziu, cînd Messner străbătea un desiş ; omul şi fiinţa necunoscută s-au privit cîteva clipe, apoi au luat-o la fugă, în direcţii contrare...

VÎNĂTORII DE DINOZAURI

Pînă nu de mult se considera că „prima verigă a lanţului evolutiv ce a dus la *Homo sapiens*" a fost *Ramapithecus*, apărut acum 14 milioane de ani, ultima confirmare

fiind descoperirea în 1963 a fosilelor de *Kenyapithecus* (vechime aproximativă de 12 milioane de ani, după Louis Leakey), varietatea africană a acestei specii, catalogată imediat ca „protohominida inițială". În zadar atrăgea atenția Richard Leakey asupra pericolului și inutilității construirii unei atît de complexe teorii a evoluției speciei umane pe terenul șubred al unor descoperiri incomplete care puteau fi oricînd depășite în importanță de altele mai recente („*OMNI*", martie 1983)... Problema fusese clasată : omul avea 14 milioane de ani. Nici mai mult nici mai puțin.

Iată însă că, la sfîrșitul anului 1984, o echipă de antropologi japonezi și kenyeni găsea la Nachola (Kenya) 180 de piese fosile (maxilare, membre, coaste, dinți etc.) aparținînd unei ramuri anterioare separării dintre *Pongide* (maimuțele antropoide) și *Hominide*, care a avut loc acum aproape 15 milioane de ani. Osemintele — extrase din lava solidificată în bazinul a ceea ce fusese probabil un lac — aparțin unor hominide care au trăit cu 16 milioane de ani în urmă, „30—40 indivizi (bărbați, femei și copii) ce nu erau în nici un caz maimuțe", după cum aprecia șeful expediției japoneze, dr. Hidemi Ishidă de la Universitatea din Osaka.

Fără îndoială, ipoteza existenței oamenilor aparținînd speciei *Homo sapiens* la sfîrșitul erei mezozoice, în cretacic (adică acum 140 de milioane de ani), ar fi mai mult decît șocantă. Și totuși... În albia rîului Paluxy de lîngă Glen Rose (Texas—S.U.A.), identificată ca fiind o formațiune geologică din cretacic, au fost găsite, în 1939, sute de urme pietrificate de brontozauri (fig. 7), dinozauri și tyrannozauri. La cîțiva metri de ele, americanul Jim Ryals a descoperit și decupat o porțiune de sol pe care a vîndut-o doctorului C. C. Cook din orășelul Celeburne (Texas-S.U.A. În mijlocul ei era imprimată o amprentă de picior stîng, cu lungimea de 45 cm, care aparținuse indiscutabil unui *Homo sapiens*...

Știrea a făcut senzație și prof. dr. Roland T. Bird de la Facultatea de Paleontologie Vertebrată a Muzeului Național American de Științe Naturale s-a deplasat imediat la Glen Rose, unde se descoperiseră între timp alte dovezi ale prezenței omului în cretacic. În „*Natural History*",

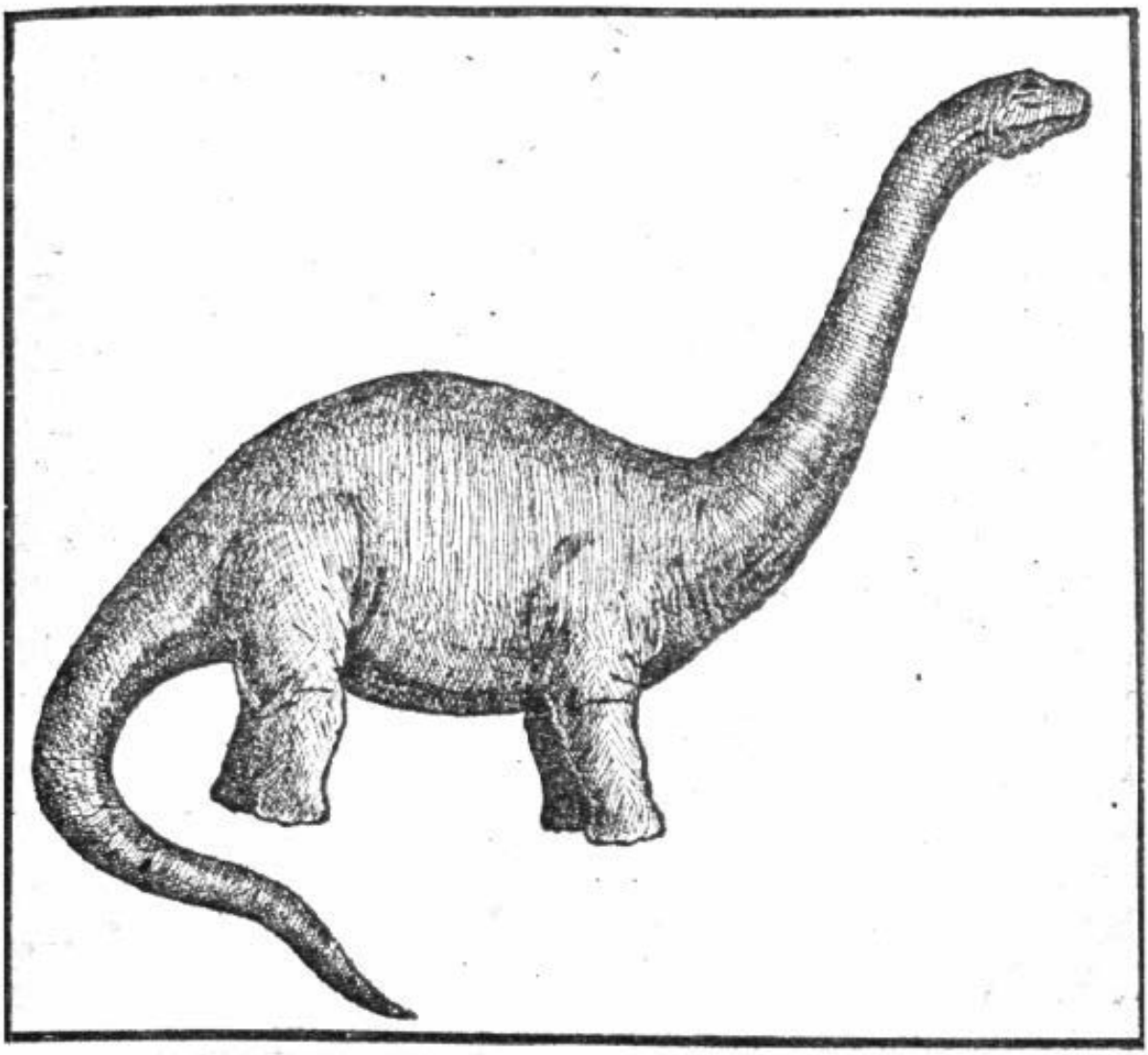

Fig. 7 Brontosaurus (reconstituire)

(mai 1939), dr. Bird scria : „Am avut pietrele în mînă — erau cele mai stranii lucruri de acest fel pe care le-am văzut în viaţa mea. Pe suprafaţa fiecăreia se găsea imprimată forma unui picior uman gol, perfectă pînă la cel mai mic detaliu ! Cînd am auzit că existau urme de dinozaur în exact acelaşi fel de piatră, dintr-un nivel stratografic absolut identic, cu greu îmi mai puteam stăpîni curiozitatea. Chiar posibilitatea unei asemenea asocieri părea greu de imaginat... Cu toate acestea, unele tipuri de urme proveneau din albia de la Glen Rose .

În articolul său din luna mai, dr. Bird reproducea şi o fotografie a urmelor omeneşti — considerînd însă că acestea sînt falsificate —, iar în articolele următoare se ocupa numai de amprentele dinosaurienilor. Argumen-

tele sale merită să fie citate integral, nefiind de altfel prea numeroase : „Avînd în vedere că omul nu putea fi contemporan cu dinozaurii ce au lăsat aceste urme vechi de 140 de milioane de ani (căci formațiunea geologică este fără îndoială din cretacic), amprenta tălpilor omenești trebuie să fi fost falsificată". *Quod erat demonstrandum !* Dacă urmele umane erau contrafăcute, nu exista nici un motiv ca cele de reptilă să nu fie la rîndul lor falsificate. Însă dr. Bird nu se îndoia de autenticitatea acestora din urmă, nu pentru că le-ar fi verificat, ci datorită faptului că toată lumea știe că reptilele uriașe existau în mezozoic, pe cînd omul nu ! Un raționament mai apropiat de dictonul „Crede și nu cerceta" decît de adevăratul spirit științific.

De altfel, cîteva decenii mai tîrziu, analizele efectuate cu aparatură modernă aveau să dovedească veridicitatea indiscutabilă a descoperirilor de la Glen Rose, căci atît urmele dinosaurienilor, cît și cele umane prezentau aceleași caracteristici de formare. Mai precis, în momentul imprimării tălpii în albia rîului, microstructura solului se orientase perpendicular pe axa piciorului, fiind „împinsă" de la centru spre marginile urmelor sub greutatea ființei care se deplasa, iar pietrificarea avînd loc *ulterior* acestui proces. Este evident faptul că, în cazul unui fals, amprentele ar fi fost pur și simplu decupate în stratul de piatră, a cărui microstructură trebuia să apară *secționată*, păstrîndu-și dispunerea neregulată. Pentru a se putea produce falsuri atît de perfecte era necesară transformarea pietrei în nisip, imprimarea urmelor cu modele precis dimensionate pentru a respecta greutatea animalului și impresia de echilibru dată de fermitatea amprentelor și, în sfîrșit, „redurificarea) solului cretacic. Or, dacă asemenea realizări sînt imposibile astăzi, ele nu puteau fi accesibile tehnicii deceniului al patrulea.

În martie 1964, dr. Clifford L. Burdick, expert în geologie și bun cunoscător al formațiunilor străvechi de pe teritoriul texan, a descoperit alte urme de dinozaur cu trei degete, brontozaur cu patru degete și tyrannozaur (fig. 8), atît pe malurile, cît și în albia rîului Paluxy. Cîțiva ani înaintea lui, un localnic din Glen Rose (dl. McFall) dă-

duse peste cîteva amprente umane și reptiliene într-un strat pietrificat gros de 25 cm.

Săpăturile au fost reluate în toamna anului 1965 de către dr. Clifford L. Burdick, apoi în 1981 de o echipă de la Universitatea California. Pînă acum au fost găsite

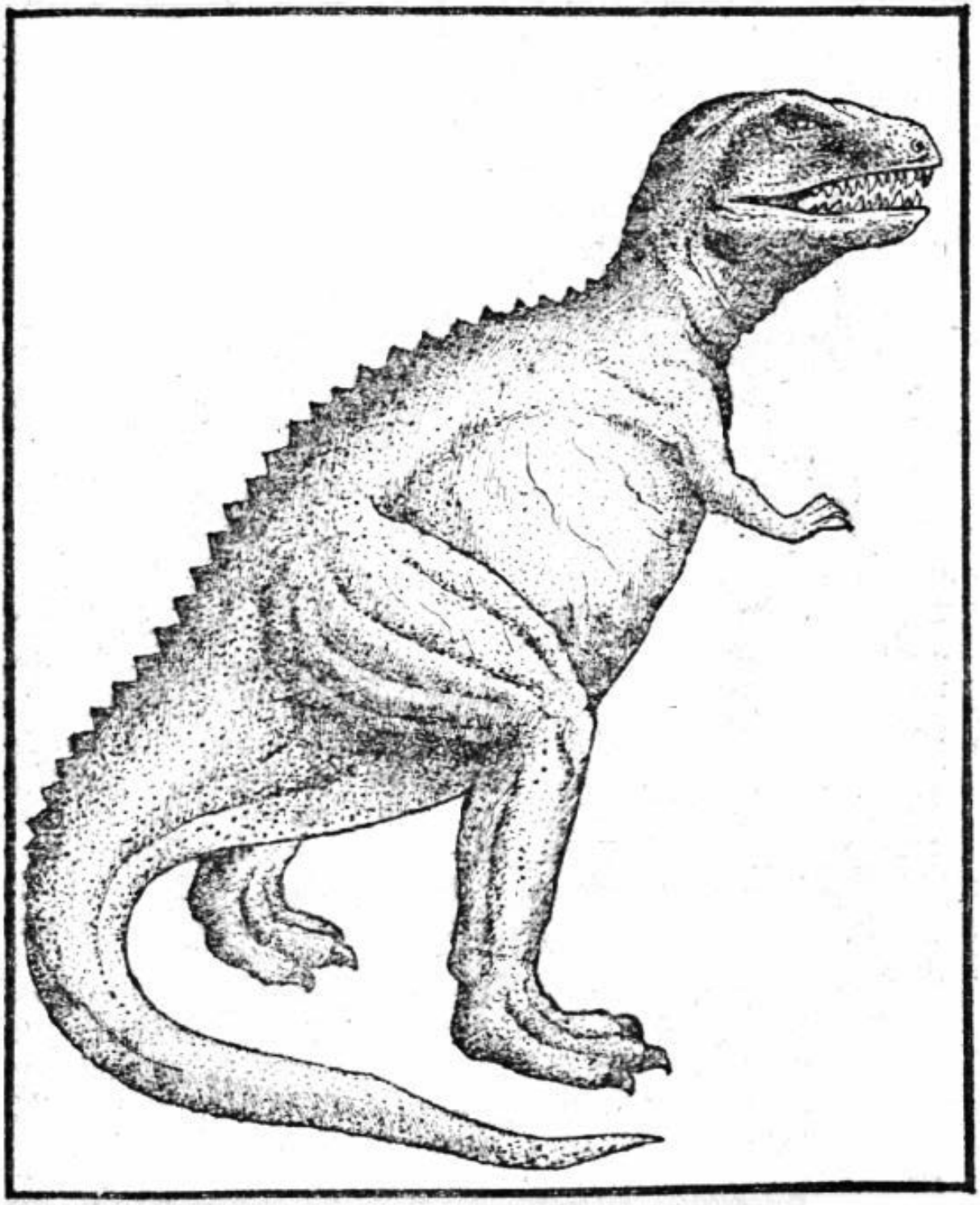

Fig. 8 Tyrannosaurus Rex (reconstituire)

aproape o mie de urme aparţinînd dinosaurienilor şi mai mult de două duzini de amprente umane : unele, cu lungimea de 13 cm (fiind probabil ale unor copii), celelalte lungi de 38—45 cm şi atingînd pînă la 14 cm lăţime !

Cu toate acestea, conform teoriilor general admise, acum 140 de milioane de ani nu apăruseră nici măcar cei mai îndepărtaţi strămoşi ai omului — primatele...

În eventualitatea acceptării ipotezei contemporaneităţii urmelor de om şi a celor de dinosaurieni — au obiectat unii cercetători — rezultă în mod evident faptul că specia de hominide din cretacic ar fi căzut victimă reptilelor carnivore. Dar un hominid cu înălţimea de 3—4 metri (!) (corespunzătoare unei amprente lungi de 45 cm şi late de 14 cm) nu pare o pradă prea uşoară, iar un grup de asemenea uriaşi ar fi dat poate de furcă pînă şi unui tyrannozaur. Înarmaţi cu suliţe şi bîte (de proporţii corespunzătoare staturii celor care le mînuiau), oamenii din cretacic — dacă au existat — au fost mai mult vînători decît vînat pentru dinozauri.

De altfel, urmele de la Glen Rose nu sînt singurele descoperite pe Terra. În 1984, un fotoreporter al revistei sovietice „*Moskovskaia Izvestia*" a găsit pe un platou calcaros din sud-estul Turkmeniei peste 1 500 de amprente ale unei specii necunoscute de dinosaurieni cu trei degete, asemănători iguanodonilor. Publicarea fotografiilor a avut drept rezultat organizarea unei expediţii paleontologice de către Academia de Ştiinţe a R.S.S. Turkmenă. Cercetările au dus la concluzia că grupul de reptile cuprindea probabil 500 de exemplare, adulţii atingînd 12 m înălţime ! Amprentele aveau 60—80 cm, iar lungimea pasului putea ajunge la 150 cm ; dinosaurienii erau bipezi, dar se sprijineau şi pe coadă, căci aveau labele anterioare scurte şi lipsite de forţă.

Fapt remarcabil, aceste animale posedau instinctul colectivităţii, urmele arătînd că grupul era compus din aproape 120 de „familii" : masculul, femela şi puii care se ţineau întotdeauna de părinţi. Este pentru prima oară cînd se poate stabili cu certitudine că unii dinozauri trăiau în grupuri şi nu izolaţi, ceea ce argumentează împotriva opiniei generale despre lipsa totală de inteligenţă a reptilelor gigante.

Cea mai senzațională descoperire a expediției o constituie însă urmele de hominid găsite printre cele ale dinosaurienilor : cîteva amprente de picior gol aparținînd în mod clar unui om modern (tip *Homo sapiens fossilis).* Dar aceste urme au fost imprimate în cretacic, acum aproape 150 de milioane de ani, cînd platoul era acoperit de un strat calcaros moale. Specialiștii sovietici sînt de acord că nu este vorba de un fals, analiza la microscop relevînd faptul că pietrificarea solului s-a produs într-un proces geologic normal, *după* lăsarea amprentelor de om și dinozaur.

Urme de hominid uriaș au fost găsite și în formațiuni cretacice din statele americane Arizona, California și New Mexico. Dar mai uluitoare decît aceste amprente sînt cele găsite în formațiunile geologice din carbonifer, cu o vechime de 310 milioane de ani.

În numărul din ianuarie 1940 al revistei „*Scientific American*", cercetătorul Albert C. Ingalls publica un articol care a făcut vîlvă la timpul respectiv, pentru ca apoi să fie îngropat sub „oportunele" straturi de uitare ce se așternpeste orice descoperire incomodă : „*The Carboniferous Mystery*" („*Misterul din Carbonifer*"). Iată cîteva fragmente elocvente : „În formațiuni carbonifere din Virginia, Pennsylvania, Kentucky, Illinois și Missouri, întinzîndu-se spre vest pînă la Munții Stîncoși, au fost descoperite urme omenești cu lungimi de 12,5—25 cm (...). Dacă omul, strămoșul său maimuța sau chiar strămoșul mamifer al celei mai vechi maimuțe a existat în perioada carboniferă, indiferent de forma sau statiunea sa, bipedă sau nu, atunci întreaga geologie modernă este atît de greșită, încît toți geologii ar trebui să se lase de meserie. Prin urmare, știința respinge, cel puțin în prezent, ipoteza că omul a lăsat aceste urme în mîlul perioadei carbonifere cu propriile sale picioare". Pe baza fotografiilor acestor extraordinare descoperiri, Ingalls conchidea : „Consecințele acceptării unei singure amprente de acest gen ca veridică ar aduce modificări majore în geologie și antropologie".

Dar este oare o soluție ignorarea acestor dovezi ?

În Peru, pe aridul platou Marcahuasi (aflat la o altitudine de 3 800 de metri) au fost găsite în 1952 stînci sculptate în formă de cămile, vaci, lei, struți (animale necu-

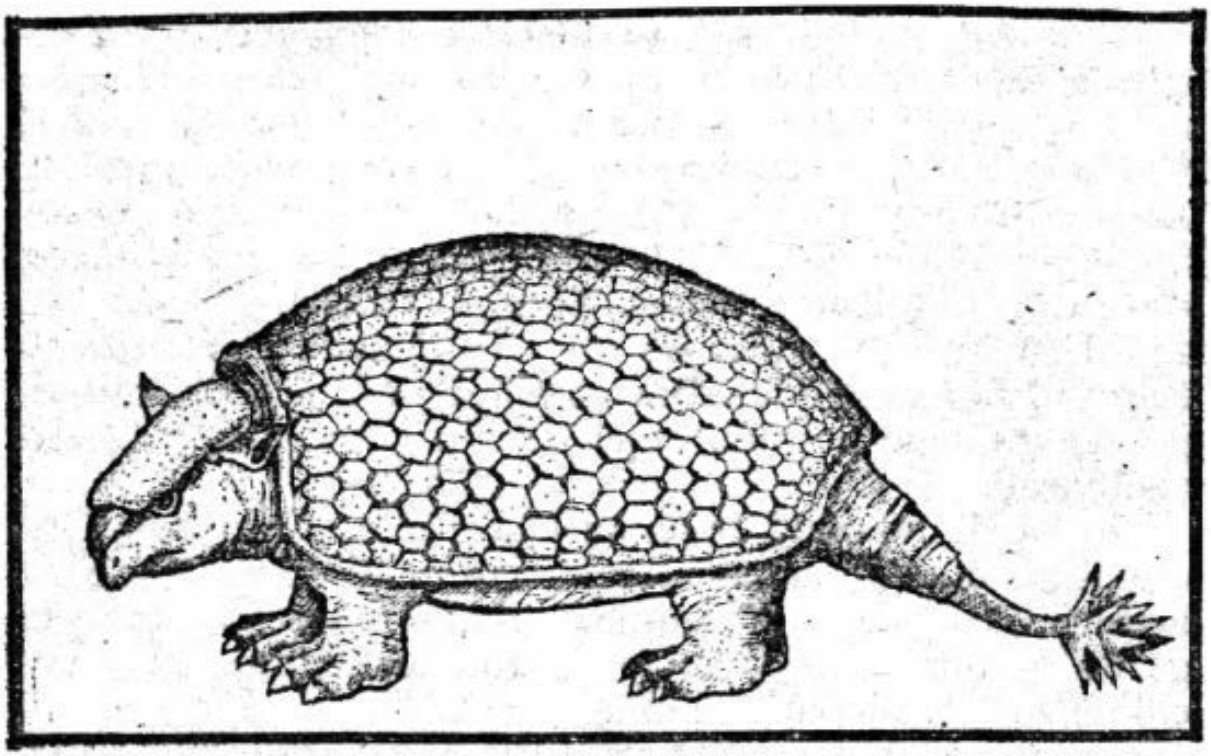

Fig. 9 Glyptodon (reconstituire)

noscute amerindienilor) și... gliptodoni (fig. 9) dispăruți cu mai bine de 25 milioane de ani în urmă. La începutul secolului al XX-lea a fost descoperită la Tiahuanaco o „potterie" pe care este redat cu multă acuratețe un toxodon — dispărut și el acum peste 35 milioane de ani.

Pereții văii Havasupai din Marele Canion (S.U.A.) sînt acoperiți cu sute de imagini ale unor dinosaurieni care au trăit în jurasic și cretacic ; brontozauri, iguanodoni, tyrannozauri, stegozauri... Lîngă Acámbaro (Mexic) au fost găsite în 1945 statuete de lut vechi de cîteva mii de ani reprezentînd cai, rinoceri, cămile și diñosaurieni din era secundară (iguanodoni, brachiozauri etc.). O pictură rupestră din Uzbekistan (veche de peste 6 000 de ani) are ca personaje principale doi dinozauri bipezi, foarte asemănători iguanodonilor. Un desen străvechi săpat pe o stîncă de lîngă Big Sandy River (statul Oregon — S.U.A.) reproduce imaginea unui stegozaur.

În mitologiile popoarelor din Europa, Asia, Africa, America de Nord și Centrală sau în lucrările unor cunoscuți autori antici și medievali se pot întîlni numeroase referiri la „dragoni" — reptile uriașe asemănătoare dinosaurienilor preistorici.

Majoritatea limbilor și dialectelor conțin un cuvînt similar celui de „balaur" sau „dragon" care desemnează o șopîrlă gigantică.

Multitudinea acestor dovezi, ca și faptul că ele sînt descoperite în locuri situate la o mare depărtare unele de altele face improbabilă ipoteza ca dinosaurienii reprezentați grafic sau cei ale căror urme au fost găsite alături de cele umane să fie exclusiv exemplare sau grupuri ce supraviețuiseră pînă în cuaternar. Este greu de crezut că rezistaseră aproape toate speciile cunoscute în cretacic (căci solul în care fuseseră imprimate amprentele avea în mod cert vechimea de 140—310 milioane de ani).

În acest caz, cît de vechi este omul ?

AVENTURA „CIMPANZEILOR PITICI"

Toată lumea știe de cel puțin un secol că cele mai apropiate „rude" ale omului sînt maimuțele din familia *Pongidae :* gorila, cimpanzeul și orangutanul. Iată însă că, în 1929, cercetătorul german Ernst Schwarz a descoperit o nouă specie de antropoide... într-un muzeu. Cercetînd colecția muzeului belgian „Congo" — de care nu se atinsese nimeni de peste două decenii — Schwarz a găsit o serie de schelete cu oase mici și fragile, pe care le-a catalogat ca aparținînd unei specii de cimpanzei pitici. Mai tîrziu au fost vînate și chiar capturate cîteva exemplare vii din această specie, iar oamenii de știință europeni și americani le-au putut descrie amănunțit.Scheletul, musculatura și aspectul blănii acestor ființe ciudate au fost studiate de zoologii Coolidge (1933), Rode (1941) și Miller (1952), iar despre obiceiurile și modul lor de viață au scris cam în aceeași perioadă naturaliștii Frechkop și Urbain. Părerile acestor savanți erau împărțite : unii considerau că se găsesc în fața unei subspecii a cimpanzeilor, alții credeau că este vorba de o specie de cimpanzei pitici. Toți le considerau maimuțe obișnuite, deși rare și dificil de prins. După cîțiva ani însă, o întîmplare din timpul războiului avea să atragă din nou atenția lumii științifice asupra acestor locuitori ai junglei africane.

În 1944 mai multe escadrile de „Superfortăreţe zburătoare“ din Armata a 8-a Americană a Aerului au bombardat din greşeală grădina zoologică din oraşul german Hellabrunner, aflat nu departe de München. După ce covorul de bombe incendiare şi brizante şi-a desăvîrşit „opera“, personalul grădinii a descoperit, printre animalele rare ucise, cadavrele tuturor maimuţelor antropoide etichetate drept „cimpanzei pitici“. După cum scrie Akimuşkin, acestea erau singurele care nu muriseră din pricina rănilor, ci a spaimei provocate de canonada artileriei antiaeriene şi exploziile bombelor. Infernul dezlănţuit le zdruncinase sistemul nervos, provocîndu-le infarcte sau congestii cerebrale care acţionaseră mai rapid decît schijele şi fosforul. Observînd comportamentul acestor animale neobişnuite, paznicii şi îngrijitorii grădinii zoologice aflaseră mai mult decît ştia pleiada renumiţilor specialişti care se ocupaseră exclusiv de stabilirea unor date fiziologice generale, pe baza disecţiilor. Astfel, personalul secţiei „Primate“ susţinea că cimpanzeii mari şi cei mici nu se înţelegeau între ei. Cimpanzeii mici erau foarte vioi şi sociabili, sporovăiau şi gesticulau însufleţit, iar în strigătele lor se distingeau clar vocalele *a* şi *e*. Cimpanzeii mari erau singuratici şi nu scoteau decît arareori strigăte surde, în care se deosebeau vocalele *o* şi *u*. Deseori se luptau cu violenţă, muşcîndu-şi sau zgîriindu-şi adversarii. Cimpanzeii mici se băteau rar dar nu se muşcau niciodată, ci se loveau, folosindu-şi călcîiele într-un mod inofensiv şi amuzant.

Relatarea martorilor de la grădina zoologică a stîrnit un mare interes după război, astfel că zoologii au reînceput să cerceteze ciudaţii „cimpanzei pitici“. Primii au fost savanţii germani Eduard Tratz şi Heinz Heck, care au publicat în 1954 un studiu ale cărui concluzii se dovedeau extrem de interesante. Deosebirea dintre maimuţele moarte la Hellabrunner şi celelalte era destul de mare şi cei doi savanţi au înregistrat existenţa unui nou gen de antropoide pe care le-au numit *Bonobo paniscus*. Dar Bonobo este numele dat de congolezi acestor fiinţe pe care triburile de vînători localnici le consideră distincte de celelalte primate, inclusiv cimpanzeii. La jumătatea anilor '60 însă, *Bonobo paniscus* a fost clasificat definitiv ca o spe-

cie nouă (cimpanzeii pitici), renunțîndu-se la ipoteza că ar fi un gen nou.

Fapt remarcabil, Bonobo are caracteristicile cele mai apropiate de ale omului dintre absolut toate maimuțele cunoscute pînă astăzi. Acum cîteva decenii, cercetătorul britanic Arthur Kate a făcut un calcul din care a rezultat că, din cele 1 065 de caracteristici anatomice ale omului, 312 îi sînt proprii numai lui, 396 sînt comune cu ale cimpanzeului, 386 cu ale gorilei, 354 cu ale orangutanului, 117 cu ale gibonului și 113 cu ale altor maimuțe. Dar Bonobo are aproape 440 de caractere comune cu ale omului ! Printre acestea se remarcă prezența unui craniu rotund, cu o capacitate mare (aproape 700 cm^3), lipsa arcadelor dezvoltate și a crestelor care dau un aspect caracteristic gorilei și cimpanzeului. Spre deosebire de primate care au botul foarte proeminent și fruntea oblică, teșindu-se spre creștet, Bonobo are o frunte dezvoltată (care se rotunjește în sus de la arcade) și bot relativ puțin ieșit în afară (element vizibil doar din profil). Igor Akimușkin observă că animalul are „urechi mici, umeri înguști și trunchi zvelt, iar talpa lui nu seamănă cu o labă, ci este îngustă și are o formă regulată". În general, maimuțele se deplasează pe sol cu ajutorul mîinilor, pe care se sprijină cînd merg pentru că labele lor posterioare sînt îndoite de sub rotulă. Bonobo este singurul care își poate îndrepta picioarele din genunchi ! În sfîrșit, el „este unicul reprezentant al lumii animalelor care nu are buzele negre, ci roșii, aproape ca ale omului".

Dar pentru cimpanzeii pitici recunoașterea „publică" din partea zoologilor a venit abia cînd cercetătorii nu mai aveau la dispoziție decît scheletele și pieile micuților Bonobo. După al doilea război mondial nu s-a mai reușit capturarea vreunui exemplar viu din această specie, căci maimuțele Bonobo trăiesc exclusiv în jungla din vestul bazinului Congo. Puține dintre animalele de pradă s-au putut adapta la viața din pădurile veșnic umede și întunecate, iar celelalte antropoide preferă regiunile limitrofe junglei. De aceea, Bonobo nu au prea mulți dușmani, dar sînt aproape imposibil de prins. Este adevărat că acum un deceniu a fost capturată în Congo o maimuță neobișnuită, cumpărată ulterior de *„Gentle Jungle"* din Burbank (statul Ca-

lifornia — S.U.A.), societate care dresează animale, transformîndu-le în adevărați actori, foarte solicitați de studiourile cinematografice și TV, circuri sau milionari excentrici. Botezat „Oliver", ciudatul animal are statura mică, pielea de culoare deschisă, fața și gîtul complet lipsite de păr, merge exclusiv în poziție verticală și posedă un coeficient de inteligență superior tuturor maimuțelor testate vreodată în Statele Unite. Capul său este aproape rotund, lipsit de arcadele proeminente și botul prelung al primatelor, nasul nu are aspectul de cartilaj terciuit caracteristic cimpanzeilor sau gorilelor, ci se reliefează clar din profil, iar buzele îi sînt roșii (fig. 10). Analizele medicale au relevat un fapt uluitor : „Oliver" are 47 de cromozomi, fiind un fel de verigă între antropoide (48) și *Homo sapiens* (46).

Ralph Helfer, specialistul în comportamentul animalelor care conduce *„Gentle Jungle"*, spunea recent : „Nu

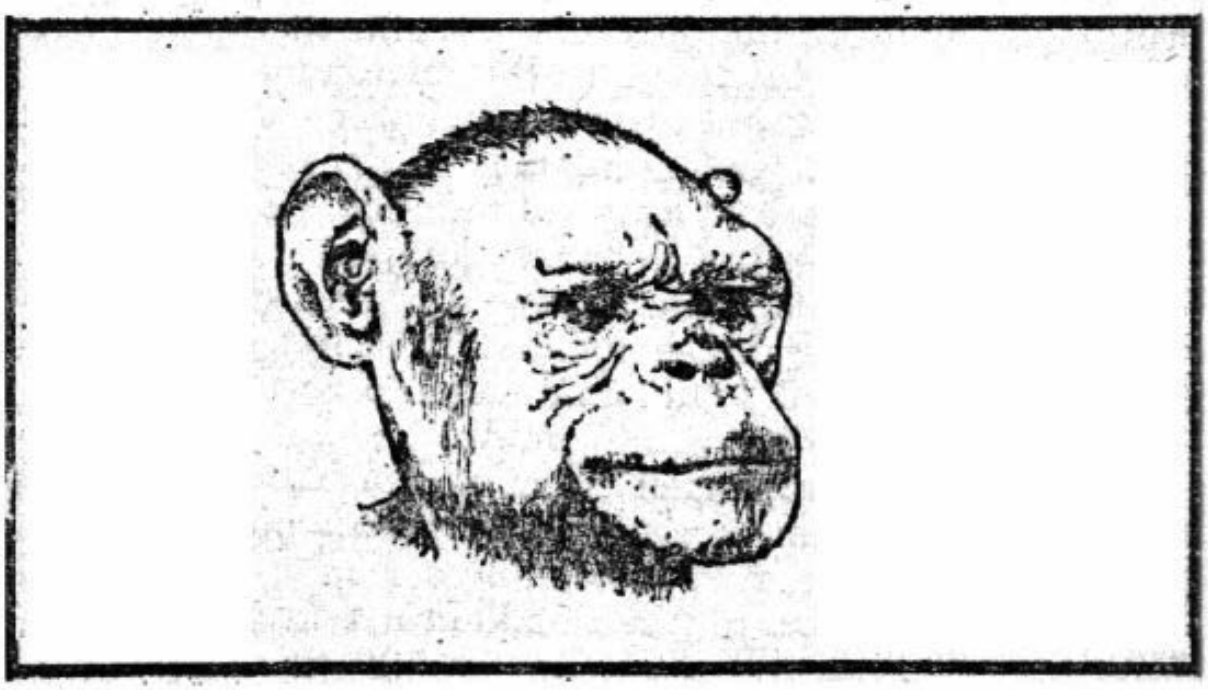

Fig. 10 „Oliver"

am văzut niciodată ceva asemănător lui Oliver. Coeficientul lui de inteligență este extrem de ridicat și de multe ori afișează un zîmbet care ne face să ne simțim ușor stînjeniți. Dacă un cimpanzeu obișnuit se plictisește după ce urmărește cîteva minute programul de televiziune, Oliver poate rămîne ore întregi în fața ecranului, urmărind fil-

mele cu real interes. Am chemat nenumărați zoologi, antropologi, vînători și medici să-l examineze, dar nimeni nu ne-a putut spune ceva sigur. Toată lumea a căzut de acord însă că nu este vorba de un cimpanzeu, ci de o primată cu totul neobișnuită" (*„OMNI"*, iunie 1984).

Nu se știe dacă „Oliver" este sau nu un exemplar din specia *Bonobo paniscus* pentru că acestor maimuțe nu li se făcuseră teste genetice și nimeni nu poate afirma cu certitudine că aveau 47 de cromozomi. Pe de altă parte, „Oliver" are urechile dispuse aproape de vîrful capului în loc să fie așezate în centru, ca la oameni sau primate, iar blana lui este de culoare mult mai deschisă decît a cimpanzeilor pitici morți la Hellabrunner. Pînă cînd nu vor fi capturate alte exemplare de Bonobo, nu vom putea afla adevărul despre această specie. Nu vom ști prea curînd nici dacă „Oliver" provine dintr-o verigă de legătură cu strămoșii omului ori este un simplu mutant, căci, așa cum spunea George Eliot, „selecția naturală se bazează pe numeroasele capricii ale unor animale atît de neserioase"...

ANIMALE ÎN ARMURĂ

Rinocerul. Monstru diform, al cărui cap îl face să semene mai curînd cu o reptilă ieșită din atlasul de paleontologie decît cu un mamifer, munte de oase și mușchi protejat de o piele prin care nu pătrund decît gloanțele blindate, mașină vie, înzestrată cu formidabile arme de luptă : coarnele și încăpățînarea de a zdrobi pe oricine îi provoacă furia...

În 1901, exploratorul englez Gibbons descoperea în mlaștinile din Sudan o subspecie a rinocerului alb sud-african, animalul terestru cu cel mai lung cap (1,6 m). Întîlnit mai tîrziu și în regiunea Uelle (Congo de nord-est) rinocerul alb sudanez, *Ceratotherium cottoni,* a demonstrat că în secolul nostru pot fi găsite animale mari despre care zoologii să nu fi auzit niciodată.

Într-adevăr, cu excepția elefantului african, rinocerul este cel mai mare animal de uscat ce trăiește în prezent

pe Terra. Cu milenii în urmă, strămoşii acestor creaturi greoaie hoinăreau nestingheriţi prin vastele savane din ambele emisfere, dar astăzi nu mai pot fi găsiţi rinoceri sălbatici decît în zone relativ restrînse din nordul şi sudul Indiei, Jawa, Sumatra, Borneo şi Africa neagră. Cele şapte specii şi subspecii existente actual nu sînt decît rămăşiţele vastei familii *Rhinocerotidea*, ce număra în trecut douăzeci şi şase de specii, a căror înfăţişare părea desprinsă din galeria „Fantasiei" lui Disney.

Interesant este faptul că elementele care dau un caracter atît de particular acestor mamifere ciudate, coarnele de pe septul nazal, sînt de origine epidermică, corespunzînd filogenetic părului ! Gîtul este aproape inexistent, iar corpul greoi, înclinat în spate, se sprijină pe picioare groase, puţin îndoite în afară. Aceste animale atît de cunoscute de toată lumea continuă să reprezinte o ciudăţenie zoologică : trăind cu precădere izolat, foarte rar în grupuri de 3—4 indivizi, iar sarcina femelelor fiind dificilă şi lungă, supravieţuirea lor în era glaciară şi adaptarea ulterioară la regiunile tropicale este surprinzătoare, dar indiscutabilă, specia nefiind în mod real ameninţată decît în ultimele două secole.

După cum spunea David Attenborough în serialul său ştiinţific de televiziune *„Life on Earth" („Viaţa pe Pămînt")*, realizat după cartea cu acelaşi nume : „Rinocerul reprezintă o «greşeală» a naturii, dar aceasta are grijă pînă şi de erorile ei, ajutîndu-le să nu piară, şi nu oamenii sînt cei mai în măsură să o corecteze". Mai ales că motivul exterminării acestor specii s-a dovedit a fi legenda — larg răspîndită în Asia — potrivit căreia praful obţinut din coarnele de rinocer ar constitui un afrodisiac foarte puternic. Contribuţia vînătorilor europeni dornici de trofee deosebite este minoră : dacă între anii 1904 şi 1914 au fost ucişi pentru colecţiile particulare şi muzee ori capturaţi pentru marile grădini zoologice aproape o mie de rinoceri africani, în schimb, numărul celor masacraţi de braconieri doar pentru a li se tăia coarnele s-a ridicat la peste treizeci de mii ! Astăzi au rămas mai puţin de şase mii de exemplare pe tot globul, iar un kilogram de coarne se vinde cu 30 000 de dolari la Hong Kong sau în Singapore. În ceea ce priveşte „produsul finit", o cutiuţă

de fildeș conținînd 50 de grame de praf alb (amestec de „trei sferturi corn pisat — un sfert opiu și zahăr") atinge prețul de 5 000 de dolari ! Ironia soartei a vrut ca detaliul ce-l deosebește pe rinocer de celelalte mamifere, faimosul corn frontal, arma sa de apărare sau atac, să fie totodată simbolul și cauza dispariției speciei.

Rinocerul indian are un singur corn, tocit, lung de 50—60 cm și este de talie relativ mică (3—3,6 m lungime, 1,70 m înălțime și 2 tone greutate), pielea sa de culoare cenușiu-brun închisă fiind acoperită cu o rețea de crețuri și pliuri care dă iluzia că animalul poartă o cuirasă nituită. În savanele însorite ale Africii trăiesc doar specii de rinoceri bicorni : „rinocerul negru" cu botul ascuțit (4 m lungime, 1,80 m înălțime, 3 tone greutate, coarnele curbate, lungi de 40—80 cm) și rinocerul cu bot lat numit de buri

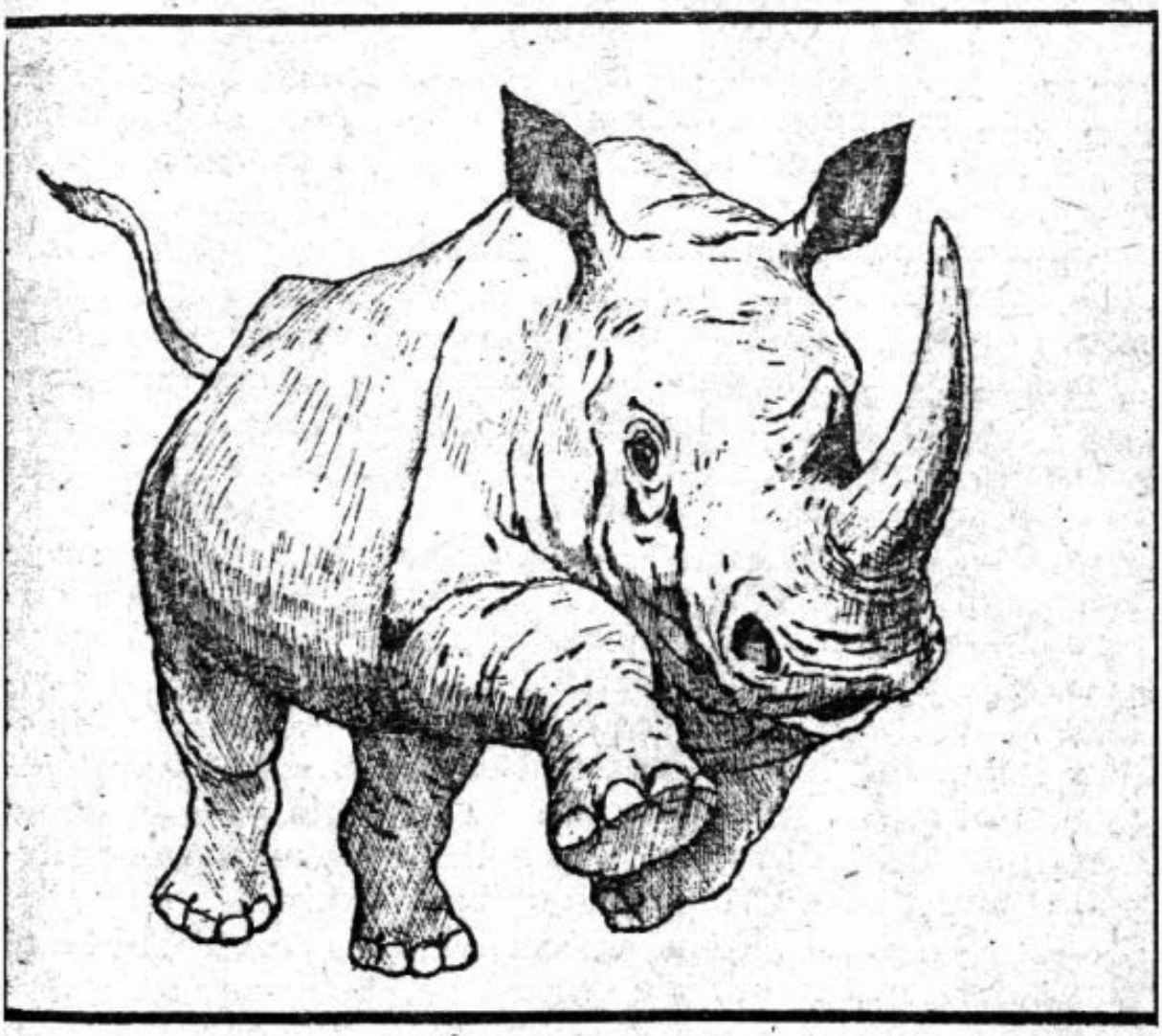

Fig. 11 Rinocerul alb (*Ceratotherium simun*)

„rinocerul alb“ (fig. 11). Acesta, un adevărat gigant (5 m lungime, 2 m înălțime, 4—5 tone greutate), are capul foarte lung (o treime din corp) și poate fi ușor identificat după aspectul celor două coarne : primul, drept, atingînd uneori 156 cm lungime, al doilea, curb, lung de 12—14 cm. Denumirile de rinocer „negru“ sau „alb“ sînt de altfel improprii, ambii avînd în realitate pielea de culoarea cenușiu murdar, cu o ușoară diferență de nuanță, la cel „alb“, fiind ceva mai deschisă.

Cele mai mici specii vieţuiesc în sud-estul Asiei (Sumatra, Borneo, Jawa) și sînt cunoscute sub numele de „rinocerii semiîmplătoșați“ *(Dicerorhinus)* ; au două coarne scurte, ascuțite, situate în linie pe partea frontală a capului și, din cauza părului țepos, animalele par de culoare foarte închisă. Rinocerul de Sumatra, numit de localnici „Chittagong“ este piticul familiei : 120 cm înălțime și 180 pînă la 200 cm lungime ! Datorită lobului cornos ce îi protejează partea anterioară a botului și nările, Chittagong, ale cărui coarne sînt drepte și subțiri, pare o miniatură nefinisată a Triceratopsului dispărut cu multe milioane de ani în urmă.

Rinocerii africani, puternici, fără dușmani naturali, preferă orizontul deschis al savanelor, pe cînd cei asiatici, mai mici și mai sperioși, caută răcoarea junglelor inundate. Ziua și-o petrec de obicei dormind și se deplasează doar după lăsarea serii, cînd aerul tropical încetează să mai dogorească. Neprovocați, chiar cei africani sînt în general liniștiți și pașnici, dar odată iritați devin extrem de violenți, dovedind, cu toată aparența lor greoaie, o surprinzătoare agilitate și o rezistență ieșită din comun la epuizare și răni. Nici un alt animal din zonele tropicale nu se dovedește mai periculos decît rinocerii furioși. Pînă la începutul secolului al XX-lea erau vînați cu ajutorul elefanților îmblînziți, iar după primul război mondial s-au folosit mașini rapide și rezistente. Însă, cu toată superioritatea evidentă a celor din spatele carabinelor, urmărirea se sfîrșea de multe ori cu victime în ambele tabere...

Rata de înmulțire a rinocerilor este foarte scăzută (după optsprezece luni de sarcină se naște un singur pui, alăptat aproape doi ani) și, după masacrul necugetat din ultimii două sute de ani, numărul exemplarelor rămase a

devenit aproape insignifiant, în ciuda măsurilor de protecţie luate după al doilea război mondial. Avînd vederea foarte slabă, rinocerul se bazează pe mirosul dezvoltat şi auzul extrem de fin pentru a detecta primejdia. Curios din fire, galopează neobosit după orice sau oricine îi trezeşte suspiciunea, însă renunţă repede dacă „obiectivul" se dovedeşte neinteresant. Majoritatea speciilor preferă desişurile umbroase sau malurile rîurilor unde se pot bălăci în noroi, dimineaţa devreme sau imediat după apusul soarelui.

Adulţii sînt însoţiţi de un stol de păsări mici (numite „păsările rinocerului"), care se agită în jurul lor ori li se plimbă calme pe spate, indiferent dacă aceştia aleargă sau rămîn tolăniţi la umbră. Este un interesant exemplu de simbioză din natură, căci păsările ciugulesc insectele cuibărite în încreţiturile pielii rinocerilor, avertizîndu-i, în schimb, prin ţipete stridente la apropierea oricărui pericol. Dar nici ajutorul acestor păsări, nici legile drastice date de guvernele africane şi asiatice nu-i mai pot salva pe monştrii greoi, care, pînă la apariţia omului, nu puteau fi învinşi decît de către elefanţii înfuriaţi !

Ne preocupăm serios de pericolul dispariţiei treptate a balenelor, elefanţilor sau marilor feline, însă adevărul este că nici o specie nu a ajuns mai aproape de pieire decît rinocerul. Astăzi rezervaţiile africane şi indiene se interesează în Europa şi America dacă grădinile zoologice nu au exemplare de vînzare. Dar, spre deosebire de lei, tigri şi elefanţi, rinocerii nu se prea înmulţesc în captivitate, iar fecundarea artificială rămîne o problemă de viitor. Însă mai au oare speciile acestea viitor ? *„Carta Roşie"* a I.U.C.N. (document în care sînt menţionate animalele pe cale de dispariţie) avertizează că, pînă la sfîrşitul secolului, rinocerii vor dispărea definitiv dacă nu se iau măsuri urgente.

Lumea vie este capabilă să ofere incredibile recorduri în materie de adaptare şi supravieţuire. Astfel, în statul australian Queensland trăieşte cel mai bătrîn arbore de pe Terra, un macrobian în vîrstă de peste 12 000 de ani. La universitatea germană Geissen, bacteriile fosile (vechi de 650 de milioane de ani), care au fost puse într-un mediu de cultură steril, au înviat în cîteva ore, devenind o nouă

specie ce se adaugă celor cunoscute și, în același timp, este cea mai veche descoperită pînă acum *(Baccilus circulans)*. În urma unei furtuni ieșite din comun, o regiune deșertică a statului american California a fost transformată într-un lac uriaș, în care au apărut... trilobiți, ieșiți din ouă fosile, vechi de 450 de milioane de ani. Viermii nematozi suportă temperaturi cuprinse între zero absolut (—273,16°C) și +110°C, acoperind cel mai vast interval cunoscut în lumea animală (însă fenomene asemănătoare se întîlnesc și la viețuitoare superioare, cum ar fi de pildă pisica, ce rezistă între —110°C și +60°C). Bacteriile care nu produc spori suportă presiuni de 3 000 atm (dar și albinele, organisme relativ complexe, supraviețuiesc pînă la 520 atm). O specie de muscă *(Cephenomya)* depășește viteza sunetului, zburînd cu 1 300 km/h, iar unii țipari electrici din apele Americii de Sud dispun de surse care pot furniza peste 800 V. În cursul unor cercetări oceanografice de acum două decenii a fost prins un „pește reflector", de 600 kg, al cărui corp prezenta orificii acoperite cu un fel de pleoape, de sub care puteau țîșni emisii de radiații asemănătoare laserului, atît de coerente și intense încît provocau arsuri grave !

Singura problemă reală a naturii este... omul, care nu a depășit încă stadiul ambițiilor de a „modifica" lumea vie, în loc să învețe a trăi în armonie cu ea : datorită intervenției sale în echilibrul biologic, în ultimele două milenii au dispărut 106 specii de mamifere (dintre care 71 în secolul nostru) și 230 specii de păsări...

COPIII LUI KUPE

Noua Zeelandă a fost descoperită în anul 1642, de căpitanul Abel Tasman, care a numit-o astfel în amintirea provinciei olandeze Zeeland, unde se născuse. După ce navele expediției s-au pierdut la orizont, pămîntul acela cu o suprafață de 268 442 km² a rămas învăluit în uitare pînă în 1769, cînd l-a vizitat căpitanul Cook.

„Wonderland !“ — *„Țara Minunilor !“* — a exclamat Cook pe bună dreptate, Noua Zeelandă fiind una dintre cele mai frumoase regiuni ale lumii. Natura i-a dăruit gheizere islandeze, fiorduri norvegiene, lacuri finlandeze, munți elvețieni și ghețari groenlandezi. Exploratorii au întîlnit palmieri și cocotieri alături de molizi, eucalipți și cedri ; deșerturi de nisip și piscuri pleșuve presărate printre păduri de nepătruns și cîmpii veșnic verzi ; rîuri largi, domoale, alături de torente și cascade tumultuoase...

Arhipelagul este format din două insule între care se află strîmtoarea Cook. North Island (Insula de Nord) este plină de conurile unor vulcani stinși, dintre care cel mai înalt, Egmond, are 2 521 m și aduce aminte de faimoasa „Căpățînă de zahăr“ de la Rio de Janeiro. Lacurile din zonă sînt mereu ascunse sub o perdea de aburi datorită apei încălzite de izvoarele subterane a căror temperatură poate ajunge pînă la 300°C. South Island (Insula de Sud) are munți înalți de 3 600 m acoperiți de ghețari uriași, iar țărmul ei este dantelat de fiorduri ce pătrund în interiorul uscatului pe distanțe de 30—40 km, falezele de granit abrupte țîșnind din mare pînă la înălțimea de 300 m. Pe cele două insule nu există nici un animal de pradă și nici un mamifer terestru, cu excepția șobolanilor. Aici este împărăția absolută a păsărilor, al cărei stăpîn de necontestat era, pînă la începutul secolului nostru, pasărea *Dinornis,* numită de maori, Moa (fig. 12).

Începînd din anul 1840, naturaliștii au identificat pe baza resturilor fosile aproape 20 de specii ale acestor „struți“ lipsiți de aripi, dintre care unii atingeau înălțimea de cinci metri și greutatea de trei sute de kilograme ! În 1839 cînd a fost descoperit primul os al acestei păsări uriașe (în grotele de la Pyramid Valley), coloniștii englezi au crezut că aparținuse unui picior de cal... Trimis în Anglia, osul a fost identificat de paleontologul Richard Owen ca fiind al unei păsări, fapt atît de uluitor, încît Owen avea să-și consacre 45 de ani studierii speciilor *Dinornis.* Un alt cercetător englez al faunei neozeelandeze, Walter Mantell, a colecționat între 1847 și 1850 peste o mie de oase și aproape cinci mii de coji ale ouălor păsării Moa, ouă avînd mărimea unor butoiașe de 30—50 litri. Materialul adunat i-a permis lui Owen să identifice 16 specii

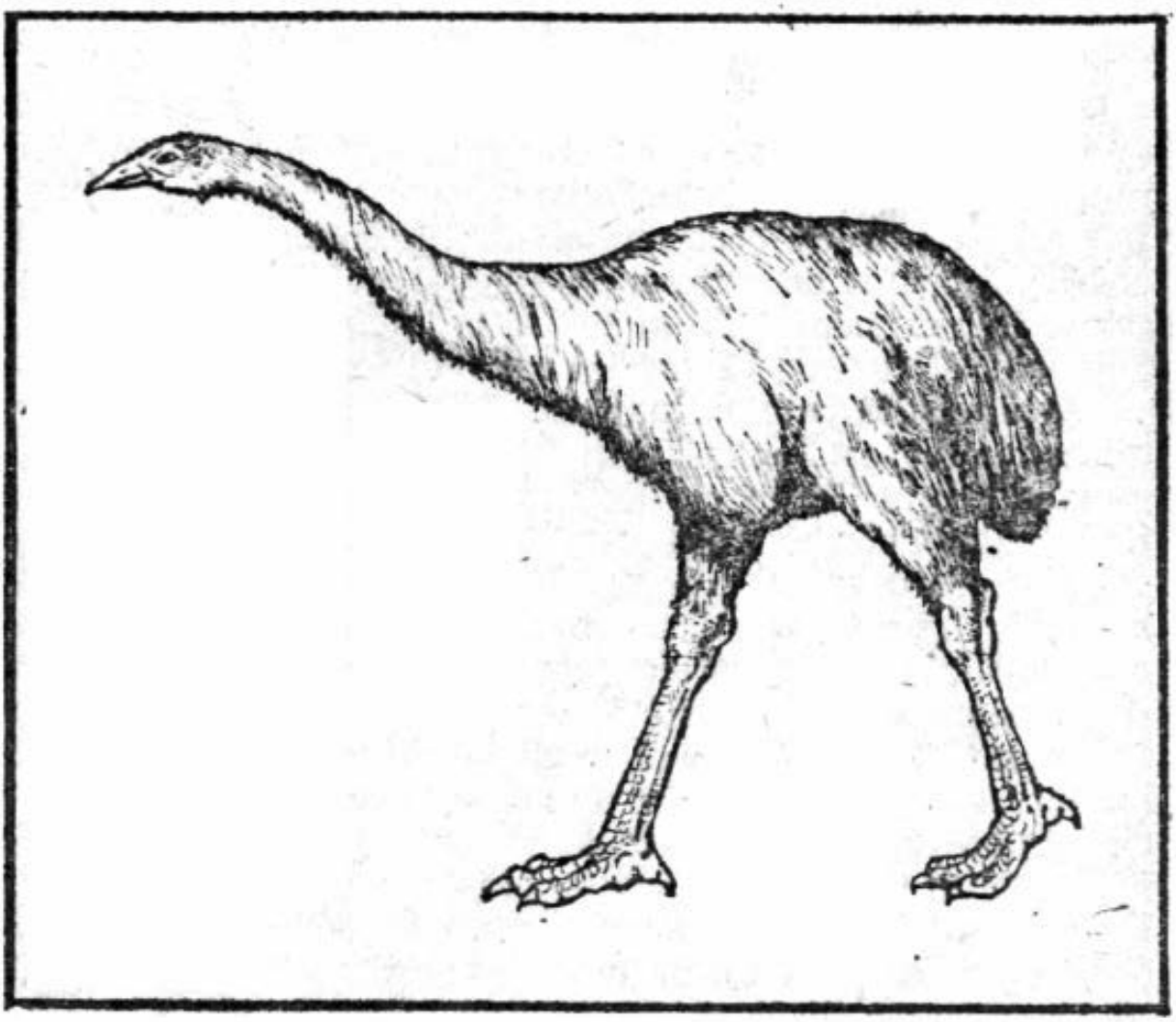

Fig. 12 Pasărea Moa *(Dinornis)*

diferite de *Dinornis*, reconstituind pentru marile muzee ale lumii o duzină de schelete complete ale acestor animale ciudate. Mai tîrziu, au fost descoperite în North Island sute de schelete întregi, perfect conservate, iar în South Island, depozite de oase gigantice, amintind de faimoasele „cimitire ale elefanţilor". În apropiere se aflau impresionante grămezi de pietre rotunde, şlefuite de o îndelungată frecare, provenind din stomacul păsărilor Moa care le înghiţeau pentru a-şi facilita digestia...

Dar, după cum nota Igor Akimuşkin, în insulele neozeelandeze nu sînt descoperite numai oase ale speciilor *Dinornis*, ci şi „pene, bucăţi de muşchi, piele, tendoane sau chiar ouă cu embrioni". Bătrînii maori povestesc şi astăzi despre vînătorile părinţilor lor, care ucideau cîteva zeci de păsări uriaşe într-o săptămînă. Pînă la începutul secolului

nostru au existat numeroase relatări ale unor martori care văzuseră păsări Moa, dar se pare că ultimele exemplare au dispărut în deceniul 1900—1910. Între 1950 și 1960 se vehiculau o serie de afirmații despre descoperirea și fotografierea unor păsări Moa vii, dar știrea s-a dovedit pînă la urmă doar un zvon. Zoologul Robert Falla — directorul Muzeului Dominioanelor din Wellington — a organizat în deceniul al cincilea numeroase expediții pentru a găsi faimoasele *Dinornis*, însă unicul rezultat a fost descoperirea unor resturi carbonizate de păsări Moa pitice (avînd doar 1,80 m înălțime !) din specia *Megalapterys didinus*, pe locul unei vechi așezări a maorilor, în valea din apropierea lacului Te Anau. Satul fusese părăsit însă de peste 80 de ani ! După cercetări insistente, dar zadarnice, care s-au desfășurat pînă în 1980, naturaliștii neozeelandezi au ajuns la concluzia că nu mai există nici o speranță de a găsi păsări Moa în viață, speciile lor stingîndu-se definitiv la începutul secolului nostru...

În 1850 vînătorii de foci care își stabileau taberele pe Middle Island (insuliță situată în Strîmtoarea Cook) erau frecvent puși pe fugă de niște păsări înalte de 4—5 m, ce scoteau țipete răgușite și pe care marinarii superstițioși le considerau strigoi. În 1860 o expediție topografică engleză a descoperit urmele acestor animale gigantice în estul Insulei de Nord. Amprentele de pe sol aveau 35 cm lungime și 27 cm lățime ! Șirurile de urme se pierdeau în grotele de calcar situate în rîpele inaccesibile dintre vulcanii insulei. În 1893 un grup de vînători europeni a observat patru păsări *Dinornis* mature alergînd într-o vale de lîngă Ti Kuiti. Ultima relatare despre Moa s-a înregistrat în 1903, cînd echipajul unei baleniere australiene își repara nava într-unul din golfurile Insulei de Sud și a fost înspăimîntat de apariția a cinci păsări „înalte cît girafele" care au fugit scoțînd țipete guturale în timp ce vitejii vînători de cetacee se îmbarcau în grabă pe vas și părăseau coasta ce adăpostea ființe atît de ciudate (*„Times"*, august 1904).

De obicei, dispariția majorității speciilor de animale mari din America, Africa și Asia este pusă pe seama europenilor care și-au folosit cu nesăbuință puternicele arme de foc, masacrînd bizonii, elefanții, rinocerii, hipopotamii, leii, tigrii sau leoparzii. Dar leii fuseseră exterminați în

India cu mult înainte de venirea englezilor, iar contribuţia triburilor negre şi pigmeilor, indienilor Sioux şi a eschimoşilor la extincţia elefanţilor, bizonilor şi respectiv a renilor caribu nu a fost cu nimic mai prejos decît cea a vînătorilor albi (chiar dacă motivele s-au datorat de multe ori unor influenţe economice exterioare). Nu toate populaţiile primitive au respectat echilibrul ecologic al zonelor unde trăiau şi de multe ori masacrul animalelor era absolut gratuit, cum a fost cazul păsărilor Dinornis ucise cu miile de maorii veniţi în arhipelagul neozeelandez din Insulele Tahiti prin secolele XII—XIII. Rîurile, pădurile, lacurile şi marea le ofereau cantităţi de hrană mai mult decît suficiente, ba chiar şi o modalitate rapidă de preparare a ei, căci dacă scufundau coşurile cu legume, peşte sau carne în gheizerele de apă clocotită, alimentele se fierbeau în mai puţin de zece minute. Ceea ce nu i-a împiedicat să caute o sursă de alimentaţie şi mai facilă : păsările Moa nu avuseseră duşmani naturali înainte de venirea omului şi nu se fereau de intruşii care le considerau nişte „potîrnichi înalte cît copacii, trimise de strămoşul Kupe ca să-şi hrănească fiii !" Indiscutabil „copiii lui Kupe" au savurat timp de cîteva secole cele mai mari fripturi de pasăre din lume, dar preţul a fost extincţia speciilor *Dinornis*. Ceea ce nu i-a afectat prea mult, căci, vorba lui Stanislaw Lee : „Un bulgăre de zăpadă dintr-o avalanşă nu se consideră niciodată răspunzător de urmări".

TIGRUL MARSUPIAL

Toate mamiferele australiene sînt marsupiale (cu excepţia cîinilor dingo, aduşi de oameni din Asia cu mii de ani în urmă), dar după cum observa Igor Akimuşkin, speciile locale numără destule „dublete" ale celor de pe alte continente. Printre acestea (asemănîndu-se foarte mult cu „verii" lor placentari) există : veveriţe zburătoare *(Petaurus)* ; jderi *(Dasyurus)* ; chiţcani *(Peramys)* ; şoareci săritori *(Antechinomys)* ; cîrtiţe *(Notoryctes)* ; bursuci *(Pe-*

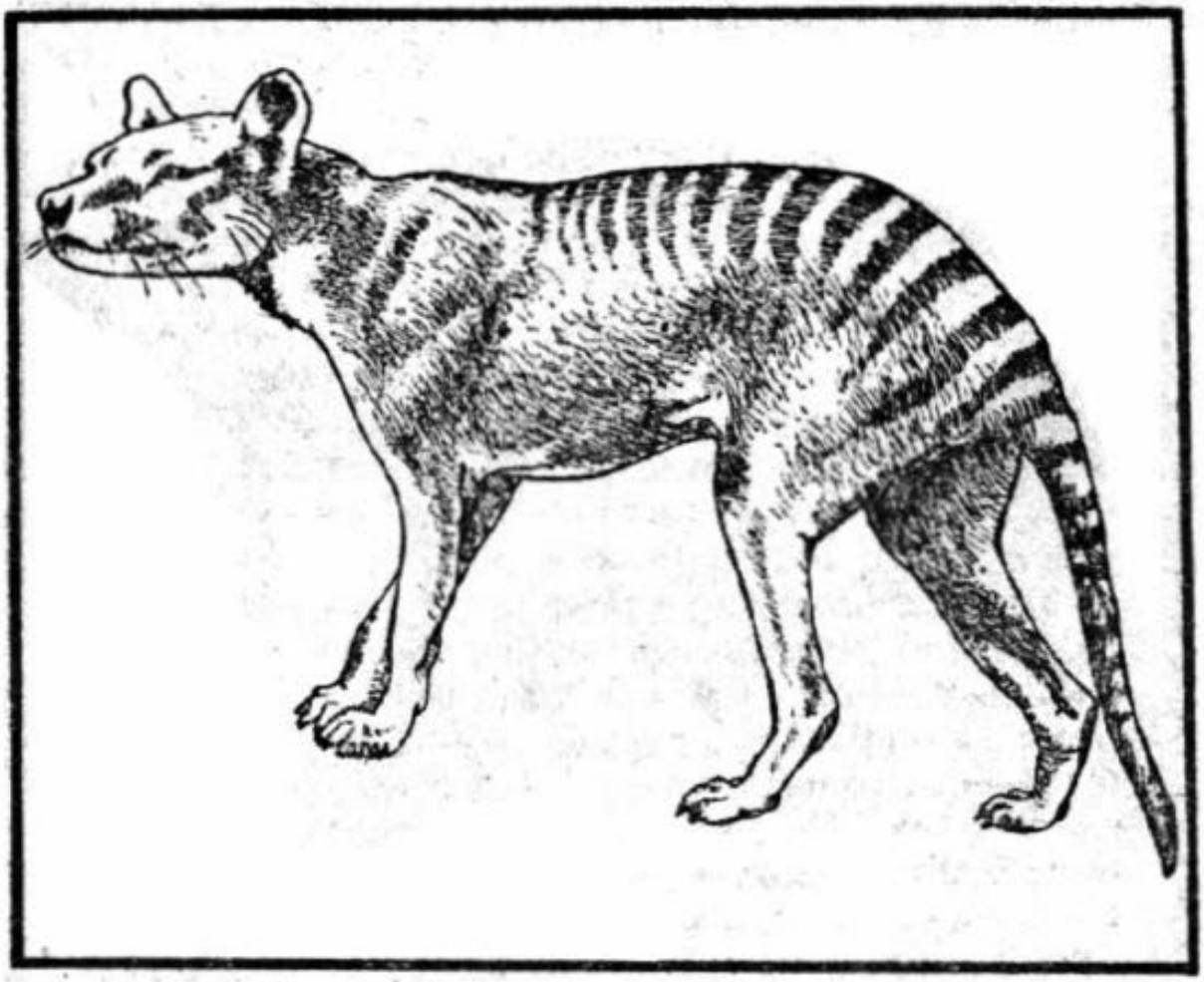

Fig. 13 Lup marsupial *(Thylacinus cynocephalus)*

rameles) ; hîrciogi *(Phascolomidae)* sau furnicari *(Myrmecobius).* Dispăruţi la sfîrşitul secolului al XIX-lea, lupii marsupiali *(Thylacinus cynocephalus)* (fig. 13) erau singurii carnivori ce reprezentau o ameninţare pentru canguri („giganţii" mamiferelor australiene) pînă la apariţia ciinilor dingo. Căci una dintre enigmele lumii marsupialelor este... absenţa felinelor, fenomen lipsit de orice motivaţie de ordin biologic şi cu atît mai curios cu cît, înaintea venirii omului, Australia avea o specie proprie de feline.

Acum zeci de mii de ani, clima continentului era mai umedă, în locul marilor deşerturi stîncoase de astăzi întinzîndu-se păduri luxuriante alături de savane cu ierburi înalte : Edenul turmelor de diprotodonţi. *Diprotodonta* este un subordin de marsupiale cu doi incisivi proeminenţi, singurele mamifere endemice Australiei şi Tasmaniei. Dintre speciile actuale fac parte cangurii *(Macropodinae),* dar

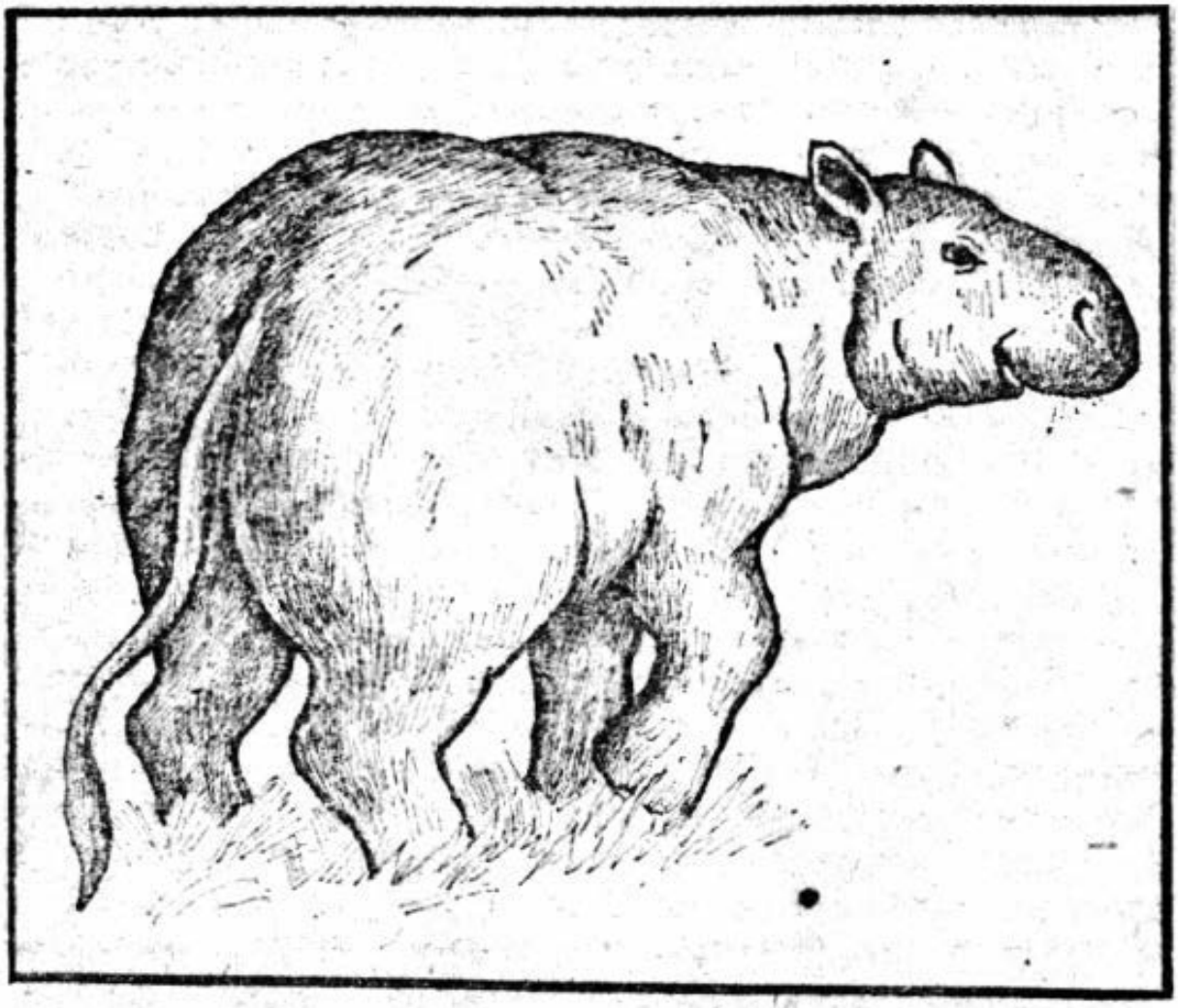

Fig 14 Diprotodont (reconstituire)

printre cele dispărute la sfîrșitul pleistocenului se numărau atît cangurii uriași, cît și așa-numiții „iepuri marsupiali giganți" (fig. 14). Aceștia (atingînd dimensiuni impresionante și avînd un aspect asemănător mai curînd cu al hipopotamilor) erau vînați fără cruțare de leii marsupiali (*Thylacoleo*), posesori ai unor colți lungi și ascuțiți ca ai Smilodonului. Oamenii de știință consideră însă că leii marsupiali au dispărut acum 15 000 de ani. Este posibil oare ca urmașii acestor carnivore să fi supraviețuit pînă astăzi ? ! (Trebuie menționat aici faptul că în ultimul deceniu s-a iscat o dispută aprinsă între zoologii ce susțin că *Thylacoleo* era carnivor și cei care afirmă că animalul era ierbivor, iar colții îi serveau la dezgroparea rădăcinilor. Dovezile pro și contra ambelor ipoteze nu lipsesc și, după cum consemna revista „*Science et Vie*" în 1977, dilema nu

a fost încă rezolvată în mod satisfăcător. Desigur, în cazul cînd leii marsupiali nu erau carnivori, felinele observate de-a lungul secolelor în Australia făceau parte dintr-o altă specie, autohtonă sau nu).

Primele menționări despre felinele australiene provin de la expediția Tasman, olandezii afirmînd că văzuseră „tigri" care atacau un grup de canguri. Orice confuzie cu lupii marsupiali este exclusă, descrierea făcută de marinari fiind incontestabil a unei feline dungate, de mărimea panterelor. Mai tîrziu, coloniștii englezi au avut și ei ocazia să întîlnească faimoșii „tigri", dar abia în 1871 a apărut prima știre de acest gen într-o publicație științifică. *„Lucrările Societății de Zoologie din Londra"* reproduceau o scrisoare în care judecătorul Sheridan din statul Queensland (nord-estul Australiei) îi relata secretarului Societății despre existența unei feline văzute de mulți coloniști (printre care și fiul judecătorului). Fiara era puțin mai înaltă decît un cîine dingo, avea botul rotund ca al pisicilor, iar blana ei prezenta dungi negre pe coaste.

În numerele următoare, aceeași publicație londoneză reproducea două scrisori ale unor australieni care se întîlniseră cu „tigrul marsupial". Toți martorii erau de acord că animalul are blana de culoare închisă, coada lungă (răsucindu-se înaintea atacului ca la tigri înfuriați) și scoate mîrîituri sau răgete puternice.

Mamiferul era, se pare, bine cunoscut atît aborigenilor, cît și coloniștilor din nordul statului Queensland, în special din peninsula Cape York. Acest teritoriu împădurit (aproape neexplorat chiar și astăzi) este de două ori mai mare decît Anglia, dar populația sa nu a depășit niciodată mai mult de 10 000 de aborigeni și cîteva zeci de albi.

Aici, pe cursul superior al rîului Tulli, naturalistul australian George Sharp a zărit un animal dungat, de talie mai înaltă decît un lup marsupial, avînd capul și botul rotund ca al felinelor. Pînă să ajungă la cortul unde își lăsase arma, animalul dispăruse în pădure. Sharp a avut ocazia să examineze, cîțiva ani mai tîrziu, blana unei asemenea feline, ucisă de un fermier căruia îi masacrase aproape două duzini de oi în mai puțin de trei luni. Blana măsura 154 cm din vîrful cozii pînă la bot și aparținuse în mod

evident unei „pisici" uriașe, necunoscute oamenilor de știință. Mai tîrziu, un fermier vecin a împușcat un pui de „tigru marsupial" înalt de 45 cm și lung de aproape 90 cm. Din nefericire, nici una dintre piei nu fusese bine conservată și naturalistul nu le-a putut salva de la o completă deteriorare. Analiza lor amănunțită nefiind posibilă, Sharp a trebuit să se limiteze la cîteva observații generale, printre care cea mai importantă era faptul că animalul nu avea gît, capul pornind aproape direct dintre umeri.

Igor Akimușkin reproduce și alte mărturii. Astfel, în aceeași perioadă, exploratorul australian Ian Idriess scria : „În peninsula York trăiește o pisică-tigru de înălțimea unui ciine mijlociu. Am avut prilejul să întîlnesc această frumoasă creatură într-o mlaștină. Croindu-mi drum printre ierburile înalte am auzit deodată un mîrîit cumplit. Privind împrejur am văzut un cangur care se lipise de un arbore. Una dintre labele lui era zdrelită. Brusc, o umbră întunecată a sărit asupra cangurului, care s-a prăbușit cu burta complet sfîșiată. Surprins, am făcut un gest imprudent și, în clipa aceea, pisica s-a oprit din ospățul pe care abia îl începuse și a încremenit. Privirea ei răutăcioasă s-a oprit asupra mea, pielea de pe bot i s-a încrețit, am văzut strălucind colții albi și i-am auzit mîrîitul. Am reușit să ies repede din iarbă (...)".

Frank Lane scria și el despre pățania a doi fermieri care au întîlnit o felină în timp ce călătoreau între Munna Krika și orășelul Tiaro. Animalul era mai înalt decît un dog englez, avea capul rotund, urechile ascuțite, iar mîrîitul său semăna cu cel al unui leopard. Deranjată de fermieri în timp ce sfîșia un vițel, fiara s-a ghemuit gata de salt, izbind pămîntul cu coada lungă și urlînd înfuriată. Oamenii au înfruntat-o cu pocnete puternice de bice, pînă cînd, speriată de sunetele necunoscute, s-a îndepărtat puțin, lăsîndu-i să-și continue drumul.

Cercetînd numeroasele rapoarte ale vînătorilor, fermierilor, naturaliștilor și exploratorilor care văzuseră „tigrul marsupial" profesorul E. Troughton (șeful Secției Mamifere a Muzeului Național Australian) conchidea, în cartea sa „*Animalele cu blană din Australia*" (publicată în 1947) : „În ciuda unor divergențe de păreri în legătură cu dimensiunile animalului și culoarea lui, se pare că într-adevăr,

o pisică marsupială mare, se ascunde în pădurile dese din nordul statului Queensland". Aceeași părere este împărtășită de dr. M. Burton de la Muzeul Britanic de Istorie Naturală, precum și de A. le Souef și G. Barrel, ultimii doi fiind autorii voluminoasei lucrări despre fauna australiană, publicată la Londra în 1926 : *„Animalele sălbatice din Australia, inclusiv mamiferele din Noua Guinee și insulele învecinate din Oceanul Pacific"*. Iată descrierea făcută de ei pe baza relatărilor unor martori oculari : „Animalul are blana scurtă și mai degrabă aspră. Culoarea de fond este roșcată sau cenușie, cu dungi negre, late, care îi acoperă ambele flancuri, dar nu se unesc pe spinare. Capul seamănă cu cel al pisicii, însă are un bot mai proeminent, urechi ascuțite și drepte. Coada este acoperită cu blană avînd tendința pronunțată de a se termina cu un smoc de păr. Labele sînt groase, iar ghearele ascuțite și lungi. Înălțimea la greabăn atinge 45 cm, iar lungimea totală este de circa 150 cm".

Între 1980—1982, sutele de rapoarte despre „tigrii marsupiali" au determinat organizarea unei expediții a Muzeului Queensland din Brisbane, condusă chiar de către directorul Muzeului, Alan Bartholomai. În ianuarie 1983, echipa de cercetători a descoperit la un fermier o blană de culoare închisă aparținînd unei feline înalte de aproape un metru, împușcată cu trei ani în urmă. Blana fiind incompletă și neputîndu-se constata dacă era vorba într-adevăr de un animal marsupial, A. Bartholomai a preferat să o considere ca provenind de la o pisică sălbatică uriașă : „Este posibil ca o pereche de pisici domestice să fi fugit în pădure cu mult timp în urmă ; acolo, datorită procesului de selecție naturală, au crescut extrem de mari pentru a supraviețui în noul mediu" (*„OMNI"*, ianuarie 1983). Dar cele nici două secole de cînd pisicile domestice au ajuns în Queensland (aduse de coloniștii britanici) n-ar fi fost de ajuns pentru a da naștere unei rase de asemenea dimensiuni și avînd caractere atît de uniforme. Un astfel de fenomen a dus într-adevăr la apariția cîinilor dingo, însă într-un interval de cîteva mii de ani ! În sfîrșit, exemplul cîinilor dingo este el însuși edificator : lipsiți de dușmani naturali, aceștia nu „au crescut extrem de mari pentru a putea supraviețui", adaptările ținînd de alte particularități

decît creşterea taliei. Or, dacă se foloseşte analogia, atunci ea ar trebui dusă pînă la capăt şi, admiţînd apariţia în 200 de ani a pisicilor de mărimea unor pantere, în 2000 de ani ciinii dingo ar fi atins dimensiunile urşilor grizzly. Inconsistenţa ipotezei ce susţine proveniența pisicii-tigru de Queensland din pisica domestică engleză este dovedită şi de rapoartele olandezilor (ajunşi în Australia înaintea englezilor), dar mai ales de vechile relatări ale coloniştilor britanici care văzuseră „tigri marsupiali" încă dinainte de a exista o singură pisică în Australia. De ce ar fi imposibilă supravieţuirea unei specii de feline marsupiale de-a lungul timpului şi de ce uimeşte faptul că ea nu este cunoscută de unii zoologi ?

Între 1930 şi 1980 au fost descoperite în întreaga lume 90 de specii de păsări, iar între 1900 şi 1986 zoologii s-au pomenit în faţa a 32 de specii sau subspecii necatalogate de mamifere şi reptile, printre care 4 de elefanţi, 2 de gorile, 1 de rinoceri, 1 de varani, 1 de tapiri, 3 de balene, 2 de delfini, 1 de urşi, 1 de lei de mare, 6 de copitate, 1 de feline etc. Se remarcă în această listă : cea mai mare maimuţă de pe Terra *(Gorilla beringei)* descoperită în 1903 ; o subspecie de rinocer alb *(Ceratotherium cottoni)* descoperit în 1901 ; aşa-numita girafă de pădure *(Okapia johnstoni)* descoperită în 1900; mistreţul gigantic de pădure *(Hylochoerus meinertzhageni)* descoperit în 1904 ; Koupreiul *(Bos sauveli)* descoperit în 1937 ; ghepardul regal *(Acinonyx rex)* descoperit în 1924 ; varanul gigant *(Varanus komodoensis)* descoperit în 1912 ; vicunia uriaşă *(Lama vicugna elfridae)* descoperită în 1944 ; tasmacetul sau balena cu plisc *(Tasmacetus shepherdi)* descoperită în 1937 etc.

Cine îşi mai aminteşte astăzi acerba controversă stîrnită în jurul ornitorincului *(Ornithorhyncus anatinus)* (fig. 15) considerat la început o simplă legendă ?! Cînd primele blănuri sau chiar exemplare împăiate au fost aduse în Anglia (pe la începutul secolului trecut), oamenii de ştiinţă le-au etichetat drept falsuri ieftine : blănuri de cîrtiţă, cărora li se lipiseră ciocuri de raţă.

Este adevărat că un animal care prezintă în acelaşi timp caractere reptiliene, aviene şi de mamifer poate deruta orice zoolog luat prin surprindere, dar disputa a con-

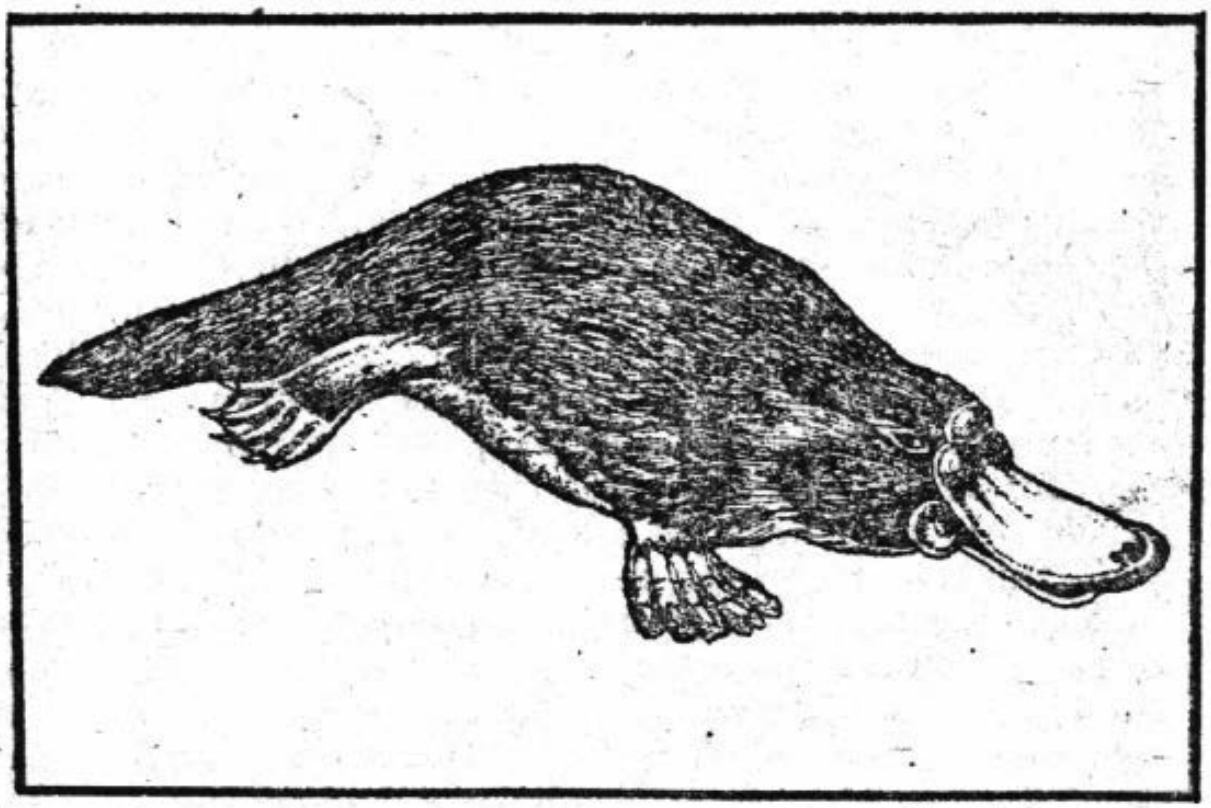

Fig. 15 Ornitorinc *(Ornithorhyncus anatinus)*

tinuat decenii întregi, chiar după ce fuseseră capturați cîțiva ornitorinci vii. De-abia după studiile cercetătorilor moderni s-au putut aduce argumente hotărîtoare pentru clasificarea acestor ființe ciudate printre mamifere.

Ce s-ar fi întîmplat dacă, urmînd sfatul unui savant german, naturaliștii australieni ar fi renunțat să mai caute ornitorincul pentru că „un asemenea animal este o imposibilitate biologică" ?!

DRAGONII BLINDAȚI

Cele mai mari șopîrle terestre care trăiesc în zilele noastre sînt varanii. Fără să atingă dimensiunile crocodilului cu creste *(Crocodylus porosus* — 10 m) sau crocodilului de Nil *(Crocodylus niloticus* — 8 m), varanul gigant *(Varanus komodoensis)* ajunge uneori la lungimea de 4,2 m. Or, pînă și varanul deșerturilor *(Varanus griseus)*, ce nu depășește 1,50 m lungime, stîrnește destulă teamă pentru că obișnu-

ieşte să atace animalele mari (cai, cămile, măgari) care îl deranjează, sărind şi înfigîndu-şi adînc dinţii în burta lor. Cu atît mai mult, localnicii din Insula Komodo se feresc de varanii giganţi, care doboară vitele sfîşiindu-le în bucăţi sau înghit prăzile mai mici întregi, datorită maxilarelor dilatabile ca ale şarpelui. Aceste reptile carnivore (constituind cea mai puternică, dar şi cea mai puţin răspîndită dintre cele 45 de specii şi subspecii de varani care trăiesc în Asia de Sud, Africa, Australia şi Oceania) au fost descoperite de europeni abia în 1912, cînd un aviator a aterizat forţat în Komodo, insulă situată la est de Jawa. Întorcîndu-se la Djakarta, el a relatat ziariştilor despre „dragonii" uriaşi care trăiesc pe insulă vînînd cerbi, porci, capre sau atacînd uneori şi omul. Localnicii îi denumeau pe aceşti monştri *boeaia-darat* sau *biavak*, ceea ce s-ar traduce prin „crocodil de uscat". Desigur, nici un zoolog nu a dat crezare aviatorului olandez, părerea generală fiind că acesta încerca să-şi facă reclamă pentru a strînge fondurile necesare cumpărării unui alt avion.

La scurt timp după aceea însă, P. Uwens, directorul grădinii botanice din oraşul Bogor (Jawa), a auzit că pe Insula Komodo trăiesc într-adevăr „crocodili" care nu intră în apă, ci vînează numai în savană. Faptul fiind în totală contradicţie cu obiceiurile crocodililor, ce nu atacă decît rareori pe uscat, Uwens l-a rugat pe prietenul său, Van Stein, rezidentul Insulei Flores (cea mai apropiată de Komodo), să verifice adevărul legendei. Deplasîndu-se pe Insula Komodo într-o misiune oficială, Van Stein a adunat numeroase informaţii despre aceste animale, cărora li se atribuiau lungimi de 7—8 metri, invulnerabilitate la gloanţele armelor de foc, forţa de a rupe spatele unui om cu loviturile cozii etc. Deşi neîncrezător, Van Stein a acceptat totuşi să cumpere o piele de „crocodil de uscat" lungă de 2 m, pe care a trimis-o lui Uwens, în Jawa. Acesta a organizat imediat o expediţie în Komodó şi, după cîteva luni de eforturi supraomeneşti, a reuşit să captureze patru şopîrle, dintre care cea mai mare măsura 3 m lungime. (După cîţiva ani însă, un soldat olandez avea să împuşte un varan de 4 m.) Uwens şi-a dat seama că avea în faţă o specie de varani şi nu de crocodili ; el a confirmat, de asemenea, şi adevărul unei părţi a legendei „crocodililor blindaţi" ;

o dată cu înaintarea în vîrstă, solzii cenușii-negricioși de pe spinarea și capul varanilor se întăresc datorită unui proces de osificare a pielii și pot face să ricoșeze gloanțele de plumb ce nu lovesc animalul perpendicular. Atît Uwens, cît și celebrul vînător, îmblînzitor și dresor Otto Sailer-Jackson (care a vînat varani dintr-o specie mai mică, *Varanus salvator*, în Ceylon, pentru John Hagenbeck) au confirmat extraordinara forță a acestor reptile. În cursul unei vînători, Sailer-Jackson a încercat să-l ajute pe unul dintre oamenii săi, care prinseșe în laț un varan de 1,80 m lungime. „Am făcut atunci prostia de neiertat să mă apropii de animal pe la spate ; bineînțeles, el a tras concluzia că-i sînt dușman și trebuie să scape de mine. Mi-a tras deci o lovitură de coadă în ceafă cu atîta putere, încît casca tropicală mi-a căzut pe nas, mi-am pierdut văzul și auzul și am căzut în genunchi amețit (...). Varanul se zbătea cu putere și doar cu mare greutate au izbutit să-l imobilizeze șase oameni voinici (...), iar mie mi-a vîjîit capul trei zile după formidabila lovitură pe care o primisem" (Otto Sailer-Jackson : *„Löwen, Meine Besten Freunde"*, Leipzig 1962),

Varanul de Komodo (fig. 16) are ghearele lungi și ascuțite, folosindu-le pentru a săpa gropile unde doarme noaptea sau ajutîndu-se de ele cînd își sfîșie prăzile mari. Ochii lui, cafenii, întotdeauna larg deschiși, sînt neobișnuiți pentru o reptilă ; are văzul și auzul foarte dezvoltate și se mișcă extraordinar de iute pentru dimensiunile sale. Coada, turtită lateral și foarte lungă, are mușchii atît de puternici, încît poate frînge dintr-o singură lovitură coloana vertebrală a unui om sau grumazul unui cerb. Apare cu atît mai curios faptul că zoologii refuzau să admită capacitatea varanului gigant de a ataca animale mari pe motiv că el își înghite prada întreagă și, oricît și-ar lărgi botul sau gîtlejul, nu poate cuprinde animale mai înalte decît cerbii tineri.

În 1981 însă, cercetătorii britanici care încercau să realizeze un film științific despre viața varanilor de Komodo au constatat cu stupoare că de fapt acești prădători de temut atacă și doboară cerbii maturi sau chiar vitele domestice. Unul dintre membrii echipei de filmare povestea unui reporter al revistei *„Science Digest"*, în anul 1982 : „Ne-am apropiat cu inconștiență de ei fără să luăm în

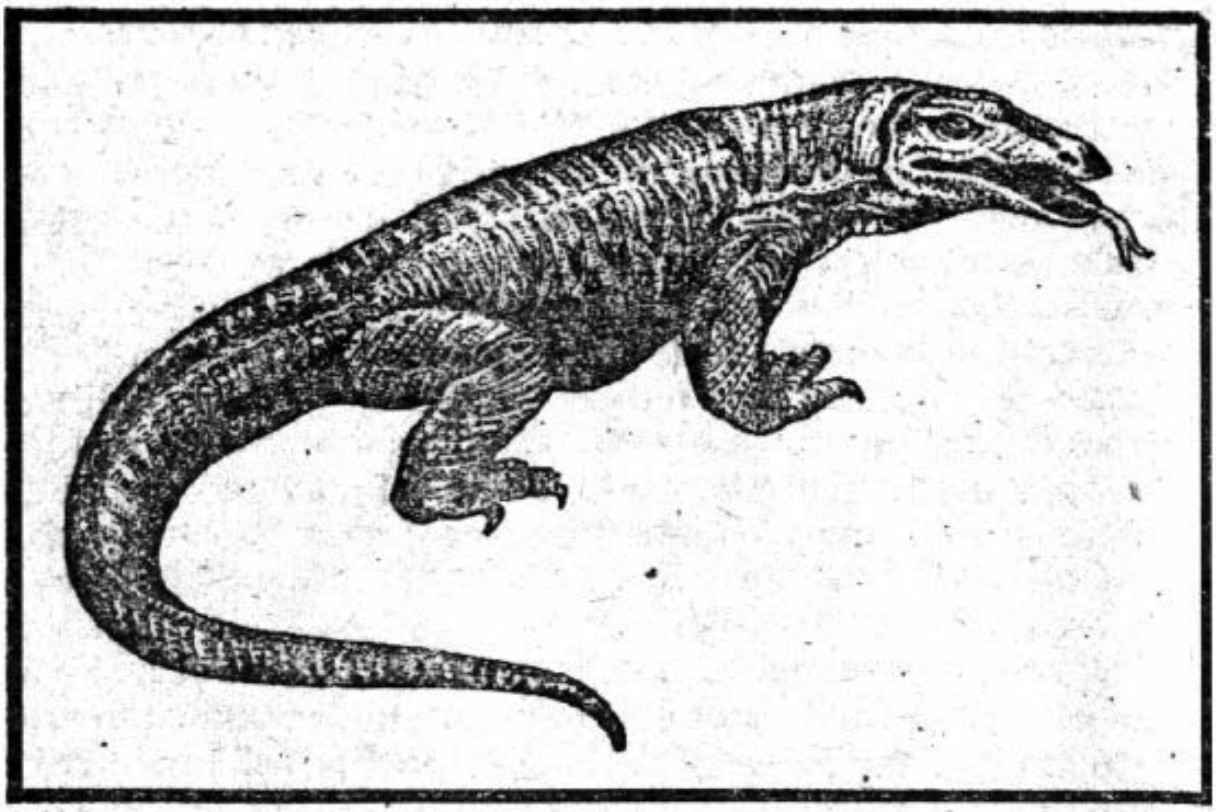

Fig. 16 Varan gigant *(Varanus komodoensis)*

seamă avertismentele localnicilor, pînă cînd am văzut cu ochii noştri un varan lung de 3,50 m care dobora cu o singură lovitură de coadă un cerb adult, pentru a-l sfîşia apoi, fără să se simtă cîtuşi de puţin intimidat de operatorii care îl filmau de la 30 de metri depărtare".

Varani giganţi au fost descoperiţi în insulele Komodo, Rintia, Padar, Flores (numai în vest), dar nici un exemplar capturat sau împuşcat pînă astăzi nu îl depăşeşte pe cel vînat în 1938, care măsoară 4,2 m. Dar varanii fosili *(Varanus priscus)* alé căror schelete au fost găsite în Australia atingeau nu mai puţin de 8 m lungime ! Se consideră că ei au dispărut cu un milion de ani în urmă.

Ziarele europene şi australiene (printre care şi *„Times")*, citate de Akimuşkin în cartea sa, relatează o serie de întîmplări interesante. Astfel, în 1939, un tren ce străbătea întinderile pustii ale savanelor din statul australian New South Wales a frînat brusc, fiindcă mecanicului i se păruse că şinele erau blocate de un trunchi căzut de-a curmezişul lor. Călătorii şi personalul garniturii au putut vedea atunci un fel de „crocodil" lung de 7—8 m, care aţi-

pise pe șinele de fier și nu catadixea să se scoale nici în fața grătarului de protecție al locomotivei. Cum reptila nu se clintea, mecanicul a pornit cu toată viteza... înapoi. O dată ajunși în gara de unde plecaseră, pasagerii s-au dus la poliție, cerînd ca „bestia" să fie împușcată chiar în ziua aceea. În biroul comandantului forțelor de ordine se aflau din întîmplare și doi ziariști, care au făcut tot posibilul ca vestea să se întindă cu iuțeala fulgerului. La comisariatele de poliție și primăriile localităților de pe litoralul statului New South Wales au început să sosească sute de plîngeri ale fermierilor care susțineau că așa-zișii „crocodili de uscat" le decimează turmele. Martorii afirmau că întîlniseră deseori astfel de reptile, dar nu pomeniseră nimănui nimic de teamă să nu fie luați în rîs.

Pînă la urmă, guvernatorul statului a dat ordin trupelor teritoriale și forțelor de poliție să efectueze o cercetare pe scară largă, în scopul capturării sau uciderii „crocodililor de cîmpie". După două luni de căutări zadarnice, alarme false și spectaculoase dinamitări de grote sau mușuroaie mai răsărite, prada „corpului expediționar" se reducea la „un morman de șerpi și o șopîrlă de 1,5 m". Faima „crocodilului" australian începuse să pălească, deși despre el scriau acum și ziarele europene. Pînă cînd, în vara lui 1939 au fost descoperite urmele unei reptile uriașe, ale căror mulaje au fost trimise la Muzeul Național Australian din Sidney. Specialiștii muzeului au admis autenticitatea amprentelor, considerînd că provin de la un animal asemănător crocodilului. Se preconiza organizarea unor noi expediții, dar, o lună mai tîrziu, începea cel de-al doilea război mondial și nimeni nu s-a mai preocupat de căutarea șopîrlelor, fie ele și gigantice. Pentru prima oară în istoria sa, Australia lupta pentru supraviețuire, debarcarea japoneză profilîndu-se amenințătoare la orizont pînă la bătălia de la Midway (4—6 iunie 1942). Aceasta s-a soldat însă cu memorabila victorie americană care avea să marcheze cotitura crucială a războiului din Pacific : începutul sfîrșitului pentru Imperiul Soarelui Răsare, înviorarea speranțelor Australiei și ale aliaților săi...

După război, populația statului New South Wales, concentrată în localități și ferme izolate, a avut prea puțin

timp pentru a-şi mai aminti de „crocodilul" gigant. Doar din cînd în cînd, cîte un vînător sau fermier ghinionist aducea vorba despre şopîrlele ce ar colinda nestînjenite cîmpiile, înspăimîntîndu-i pe cei care le întîlneau.

În 1979, herpetologul australian Frank Gordon efectua cercetări ştiinţifice în Munţii Noii Anglii din nordul statului New South Wales. Într-o dimineaţă, Land Rover-ul său era gata să intre într-un „buştean" lung de vreo 6 m, care zăcea prăbuşit între tufişuri. La zgomotul frînelor, „buşteanul" s-a ridicat pe patru picioare puternice de reptilă şi a fugit în pădure cu o viteză uimitoare. Gordon descria animalul ca avînd un gît lung, cap de şarpe, coadă puternică, turtită lateral şi piele acoperită de solzi mici, foarte compacţi. Rex Gilroy, directorul Muzeului de Istorie Naturală „Mount York" din New South Wales, aprecia că şopîrla văzută de herpetolog semăna perfect cu un *Varanus megalonia priscus*, varanul gigant australian considerat dispărut acum un milion de ani şi care atingea dimensiuni duble faţă de varanul din Komodo (*„OMNI"*, iulie 1984).

În perioada 1983—1984, Gilroy a organizat o expediţie în munţii unde fusese Frank Gordon, dar a încerca să găseşti cu şapte oameni un animal agil şi iute pe o suprafaţă (împădurită sau acoperită cu ierburi înalte şi total nelocuită) de cîteva mii de km^2 este ca şi cum ai dori să numeri stelele într-o noapte fără nori. Tot ceea ce au reuşit să descopere specialiştii muzeului au fost cîteva zeci de martori de încredere (fermieri, poliţişti, vînători, naturalişti, doctori etc.) care văzuseră şopîrle uriaşe şi afirmau că, dacă par a se feri de om, „crocodilii de uscat" atacă în schimb oi sau chiar vite.

Biologul american Alvin Novick (de la Universitatea Yale) a declarat însă (în aprobările entuziaste ale întregii fracţiuni „sceptice" a zoologilor americani) că, şi în condiţiile în care s-ar admite ipotetica existenţă a unei şopîrle australiene gigantice, necunoscută încă ştiinţei, ea nu ar putea fi *Megalonia priscus*, deoarece este puţin probabil ca specia să fi supravieţuit un milion de ani.

Puţin probabil poate, imposibil în nici un caz. După cum se ştie, în Noua Zeelandă trăieşte astăzi unicul reprezentant al ordinului *Rhynchocephalia* : şopîrla cu arcadă

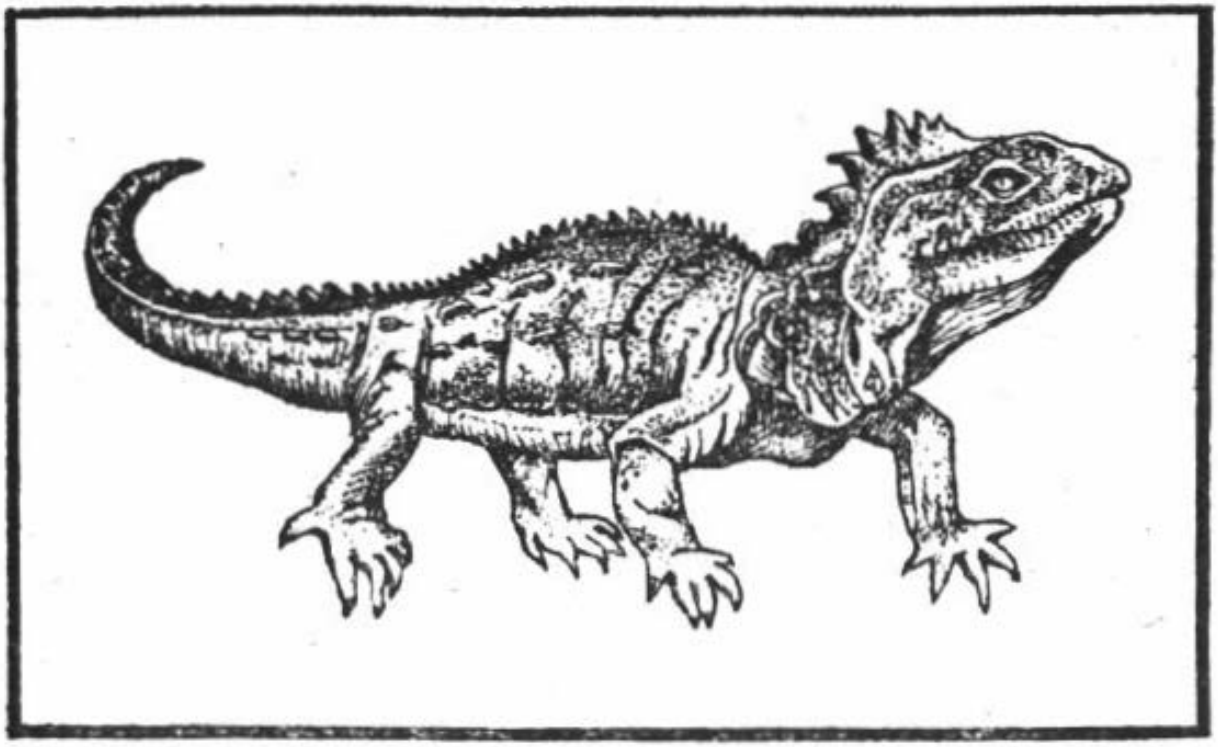

Fig. 17 Şopîrlă Hatteria *(Hatteria punctata)*

(Hatteria punctata) (fig. 17), cea mai veche şi mai primitivă reptilă care s-a menţinut pe Terra. Apăruţi în mezozoic, strămoşii hatteriei au dispărut acum 135 milioane de ani sau cel puţin aşa s-a crezut din moment ce nu au mai fost găsite fosile de şopîrle cu arcade în straturile geologice ulterioare. Dar hatteriile, animale destul de puţin adaptate luptei pentru existenţă, trăiesc 100 de ani şi nu par serios ameninţate ca specie, deşi supravieţuirea lor contrazice cîteva teorii ştiinţifice general acceptate...

„URSUL" AFRICAN

Secolul al XX-lea ne-a rezervat surprize aproape şocante, punîndu-ne în faţa a numeroase specii de animale mari (moluşte, peşti, reptile, păsări şi mamifere) total necunoscute în plină eră spaţială... Printre aceste vieţuitoare, despre care manualele nu pomenesc nimic, se remarcă o ciudăţenie improprie faunei din zona geografică în care trăieşte, contrazicînd legile zoogeografiei : „UR-

SUL" AFRICAN. Descoperirea lui a constituit o surpriză pentru oamenii de știință, căci la sud de Sahara nu au trăit niciodată urși ! Doar în Munții Atlas din Maroc a existat o specie de urși bruni, dar aceștia veniseră din Europa cu milioane de ani în urmă, pe vremea cînd nu era Strîmtoarea Gibraltar, și au pierit o dată cu încălzirea climei, nereușind să se acomodeze la condițiile de viață din regiunile deșertice și tropicale...

Acum aproape opt decenii au ajuns în Europa primele vești despre un urs uriaș numit de băștinașii de pe malul lacului Victoria din vestul Kenyei *Ciniset* și de europeni *Nandi-bear*. Deși pînă acum nu a putut fi capturat nici un exemplar, dovezile despre existența acestei specii sînt atît de convingătoare, încît savanții i-au dat și o denumire latină : *Ursus bado-kidogo*. Membrii expediției engleze *Nandi* au furnizat zoologilor primele date despre acest animal pe care l-au întîlnit într-o împrejurare neobișnuită. Conducătorul expediției, Robert Williams, însoțit de alți doi cercetători, cartografia Platoul Uasin-Gishu (din provincia kenyană Nandi) cînd a fost surprins de un animal asemănător unui urs brun, dar mult mai mare. Avea capul alungit, urechile mici și spinarea lăsată mult în jos, căci labele anterioare erau mult mai înalte și mai puternice decît cele posterioare. O blană deasă de culoare cenușiu-cafenie îi acoperea tot corpul. Revenindu-și din stupoare, naturaliștii s-au întors în tabără, unde vînătorii băștinași ce însoțeau expediția au recunoscut în descrierea englezilor Cinisetul, pe care l-au identificat într-o carte cu fotografii de animale drept... ursul brun.

În 1925 administrația colonială britanică, exasperată de rapoartele funcționarilor săi, îl trimitea pe căpitanul Hitchens pentru a verifica zvonurile despre masacrele făcute de un carnasier necunoscut. Vînătorul englez a confirmat autenticitatea rapoartelor, afirmînd că satele erau atacate de un prădător nocturn foarte puternic. Spre deosebire de lei și leoparzi, acesta nu sărea palisadele de apărare, ci le spărgea, trecînd apoi și prin gardurile de arbuști țepoși cu grosimea de 2—3 m, ce barau trecerea oricărei feline. Hitchens povestea că mișcările fiarei și toată înfățișarea ei aminteau izbitor de teribilul urs grizzly, dar urmele Cinisetului erau mult mai mari. „Fie-

care urmă avea dimensiunile unei lopeți și păstra amprentele clare ale unor gheare lungi de 10—15 cm! Orice leu ar fi invidiat aceste urme..." Ajungînd pe înserat într-un cătun din care animalul răpise cu o noapte înainte o fată de 16 ani, vînătorul le-a propus localnicilor să hăituiască împreună fiara cu torțe aprinse, dar nimeni nu s-a încumetat să o facă. Ridicîndu-și cortul în mijlocul satului, Hitchens s-a culcat, dar spre dimineață a fost trezit de lătratul furios al cîinelui său, urmat de răgetul înfiorător al unui animal necunoscut. Ieșind afară cu pușca în mîini, căpitanul englez a mai apucat să vadă o namilă întunecată dispărînd printre colibe, în timp ce în fața cortului, cîinele — un dog danez — zăcea decapitat de o cumplită lovitură de labă... Alergînd după fiară, vînătorul s-a pomenit însă în mijlocul mulțimii de oameni înnebuniți de spaimă, ce fugeau prin sat fără nici o țintă, împiedicîndu-l să tragă în animalul care tocmai se strecura printr-o gaură făcută în gardul țepos, gros de aproape trei metri. În zori, Hitchens a pornit singur în urmărirea Cinisetului, deși, după cum recunoștea el însuși, nu se simțea la largul său ori de cîte ori vreo adiere de vînt mișca desișurile. După cîteva ore de mers, căpitanul a văzut că urmele dispăreau în albia pietroasă a unui rîu. În apropiere se aflau rămășițele oribil sfîșiate ale fetei răpite. „Pîntecele, pieptul și organele interne îi fuseseră devorate aproape complet, iar picioarele erau străpunse dintr-o parte în alta de mușcătura unor colți a căror lungime trebuie să fi atins 10 cm. Capul îi rămăsese neatins însă și groaza din ochii ei larg deschiși m-a urmărit multă vreme..." — avea să declare Hitchens ziarului britanic „*Times*" (iunie 1929).

În deceniile următoare, Cinisetul a fost văzut de vînători, exploratori, misionari, funcționari coloniali, jandarmi, militari, doctori sau naturaliști, precum și de toate triburile din Africa răsăriteană. Scoțienii Bowen și Anderson au încercat ani de zile să-l captureze, iar guvernul kenyan a organizat după 1965 numeroase expediții în același scop. Toți martorii confirmă că înălțimea la umeri a acestui animal poate atinge peste doi metri, iar labele sale sînt plantigrade, cu gheare neretractabile ca ale ursului. Cinisetul scalpează adesea oamenii pe care-i atacă,

are botul ascuțit, urechile mici și nu vede bine la distanță, dar, spre deosebire de urs, el nu se ridică pe labele din spate și duce o viață nocturnă. Triburile negre care au intrat în contact cu arabii îl denumesc prin cuvîntul arab „Duba" (urs).

Naturaliștii susțin însă că ursul african ar trebui să fie mai mic decît cel european, deoarece, conform legii lui Bergmann, animalele din aceeași specie ating dimensiunile maxime în ținuturile nordice. Or, Cinisetul este sensibil mai puternic decît cea mai mare specie de urs terestru : *Ursus horribilis* — ursul grizzly, care ajunge pînă la 800 kg greutate, 3—3,5 metri lungime și 1,30—1,60 m înălțime la umeri cînd stă în patru labe. Vînătorii Anderson, Roberts și olandezul Van der Huyte au descoperit uneori printre victimele Cinisetului vite, facoceri sau chiar bivoli sălbatici sfîșiați pur și simplu în bucăți, performanță de care n-ar fi fost capabil nici leul !

Oamenii de știință consideră că această ființă nu poate fi decît urmașul giganticului urs de peșteră *(Ursus spaeleus)* (fig. 18) care mai trăia încă în paleolitic. Este greu de explicat supraviețuirea unui astfel de animal în clima tropicală, dar faptul nu e atît de incredibil pe cît pare. După cum arată Igor Akimușkin, „pentru fauna Americii de Sud, ursii sînt tot atît de improprii ca și pentru cea africană". Dar în Munții Cordilieri (pe teritoriile Ecuadorului, Columbiei și în nordul Republicii Chile) trăiește „ursul cu ochelari albi" *(Tremarctos ornatus)* recent descoperit, animal foarte sperios...

Ar fi poate necesar să ne amintim că mulți istorici sau călători antici și medievali (Herodot, Pliniu, Marco Polo, Abul Feda și Dapper) considerau și ursul ca făcînd parte din fauna africană. Dar ursii nu atacă omul pentru a-l mînca și nu au labele posterioare scurte, caracteristici menționate de toți cei care afirmă că au văzut Cinisetul. Este oare posibil ca acest animal să nu fie urs ci să facă parte dintr-o specie nouă, total necunoscută ? Recent, Agenția *„France Presse"* anunța că au fost organizate alte două expediții în Africa răsăriteană, specialiștii sperînd să-l poată captura în sfîrșit pe Nandi-bear, enigma vie a pădurilor kenyene.

Fig. 18 Urs de peşteră *(Ursus spaeleus)*

FANTOMA CENUȘIE

Nunda ? O umbră în noapte ! Se furișează printre arbori, nevăzută și neauzită : o licărire a ochilor de un verde electric, un salt întunecînd strălucirea stelelor, apoi capcana colților de fier se închide peste grumazul victimei, țintuită la pămînt de gheare necruțătoare, zbătîndu-se neputincioasă, în timp ce pisica cenușie, de mărimea unui cal, o sfîșie într-o liniște înfiorătoare...

În pădurea ecuatorială africană, enigmatică și fascinantă, plină de pericole, dar și de frumuseți greu de uitat, trăiește *Nunda* — felina uriașă care terorizează satele de pe malurile lacului Tanganyika. Puțini zoologi europeni au auzit de acest animal, dar și mai puțini sînt dispuși să admită existența lui. Autoritățile coloniale britanice au luat pentru prima oară cunoștință în mod „oficial" despre „fantoma cenușie" în vara anului 1920. Astfel, după cum relatează Igor Akimușkin, într-o noapte, un *ascari* — jandarm din corpul colonial de menținere a ordinii — a dispărut. Camaradul venit să-l schimbe din post i-a văzut pușca în piața satului și a dat alarma, dar trupul nefericitului a fost găsit abia dimineață, la o mare depărtare de cătun, desfigurat de un carnivor foarte puternic. La început au fost incriminați leii, deși aceștia nu se arătaseră prin împrejurimi de multă vreme. Cineva a observat însă că victima avea pumnul drept strîns spasmodic ; deschizîndu-l cu greutate, ofițerul britanic ce conducea ancheta a găsit un smoc de păr cenușiu, așa cum nu aveau leii sau leoparzii. În timp ce toată lumea se întreba cine putea fi ciudatul animal care comisese omorul, la post au venit doi oameni înspăimîntați care au declarat că, punînd la cale un furt, îl urmăriseră pe *ascari* pentru a-i afla traseul de noapte. Deodată, pe cînd jandarmul traversa piața, din spatele unei colibe a sărit o pisică de două ori mai mare decît un leu adult, rupînd gîtul nenorocitului cu o teribilă lovitură de labă, apoi a dispărut în junglă, tîrînd după ea corpul neînsuflețit. Ofițerul nu a luat în seamă afirmațiile celor doi — atît de speriați încît insistau să fie... închiși pentru a scăpa de Nunda — considerîndu-i nebuni. În noaptea următoare

însă, un al doilea *ascari* avea să fie literalmente sfîşiat în bucăţi...

Bilanţul lunilor de vară s-a ridicat la douăzeci de oameni şi aproape o sută de vite ucise de acelaşi răpitor nocturn în satele din regiune. Martorii oculari furnizau relatări consecvente : fiara era o pisică cenuşiu-vărgată, mai înaltă decît o zebră şi mai puternică decît un leu. Capturarea sau uciderea animalului se dovedea imposibilă, pentru că, la groaza superstiţioasă pe care o provoca printre localnici, se adăuga şi un factor de ordin obiectiv : pentru a preveni eventualele tulburări, autorităţile coloniale interziceau triburilor să deţină arme de foc. Doar puţinii jandarmi ai ţinutului aveau puşti, însă comandamentul poliţiei refuza să dea crezare „poveştilor" despre Nunda, afirmînd că era fără îndoială vorba de un leu antropofag ce trebuia să cadă în capcane obişnuite sau să înghită momelile otrăvite. Abia după cea de-a 20-a victimă guvernatorul s-a hotărît să trimită cîteva companii de întărire. A început o amplă acţiune de „curăţare" a junglei, la care au participat sute de militari, jandarmi, vînători localnici şi hăitaşi. Auzind de premiul oferit pentru capturarea „fantomei cenuşii" — cinci mii de lire sterline, o sumă considerabilă pentru acei ani — numeroşi vînători europeni au venit să-şi încerce norocul. Dar Nunda nu a putut fi prinsă, căci, deranjată probabil de zarvă, s-a ascuns în junglă, lăsînd satele în pace pentru cîtva timp.

Peste patru ani, scoţianul Patrick Bowen şi-a instalat tabăra pe malul răsăritean al lacului Tanganyika. După cîteva zile, căpetenia unei aşezări din apropiere i-a solicitat ajutorul : Nunda răpise un băiat. Fără să pregete, Bowen şi-a luat Remington-ul şi cartuşiera cu gloanţe blindate, ducîndu-se în sat. Urmele fiarei l-au făcut să creadă întîi că era vorba de un leu, dar înaintînd în junglă şi-a dat seama că amprentele întreceau cu mult cele mai mari urme de felină pe care le văzuse vreodată. După trei ore, vînătorul şi însoţitorul său indigen s-au văzut nevoiţi să se întoarcă în sat, unde căpetenia i-a arătat scoţianului smocurile de păr vărgat rămase pe gardul curţii de unde fusese răpit copilul...

În septembrie 1937, căpitanul William Hitchens scria revistei engleze „*Discovery*", protestînd împotriva unui articol zeflemist despre „fantoma cenușie" publicat de o revistă franceză : „Nu există Nunda ? Acum cîțiva ani eram la Mcinga (un cătun de pe malul răsăritean al lacului Tanganyika), cînd sătenii mi-au adus pe targă o călăuză locală, sfîșiată de un animal sălbatic. Omul era un vînător priceput și îndrăzneț, care mă însoțise nu o dată în căutarea leilor și leoparzilor. Cînd l-am întrebat cine îl schilodise mi-a șoptit : «*Mngva*» (o altă denumire a Nundei) (...) Firește, este cel mai ușor lucru să spui că un asemenea animal nu există, dar eu, care am călătorit multă vreme prin ținuturile terorizate de Nunda și am dat primul (și probabil că de cele mai multe ori ultimul — n.a.) ajutor oamenilor mutilați de această fiară, nu pot face o asemenea afirmație !".

După cel de-al doilea război mondial, rapoartele despre Nunda au început să apară din nou, ridicînd probleme dificile pentru zoologi și autoritățile locale deopotrivă. Oamenii de știință consideră însă că animalul nu poate fi o nouă specie de feline, ci mai curînd un mutant, un hibrid între leu și leopard sau... o legendă. Pînă astăzi nu a fost capturat nici un exemplar din Nunda, dar ultima încercare de anvergură datează din 1949 ! Și, de obicei, în cursul unor astfel de vînători „cu țintă dată", se prinde cu totul altceva...

Între 1978 și 1980 zvonurile despre masacrele făcute de Ciniset în vestul Kenyei și recompensa oferită de autorități pentru uciderea fiarei au atras numeroși vînători profesioniști din Europa, America de Nord și Africa. De-abia în 1980 însă, o creatură stranie a fost împușcată în vreme ce încerca să răpească o tînără care culegea fructe la marginea junglei. Surpriza sătenilor nu a fost mai mică decît a vînătorilor și zoologilor : animalul nu era un Ciniset, ci o ființă despre care nici un localnic nu auzise vreodată pînă atunci și reprezenta o „imposibilitate" genetică ce continuă să provoace și astăzi insomnii oamenilor de știință... Cadavrul aparținuse unui carnasier suplu, rapid și foarte puternic, avînd talia puțin mai mare decît a ghepardului regal — *Acinonyx rex* (fig. 19), descoperit abia în... 1924 ! Trăsăturile feroce aminteau în același timp

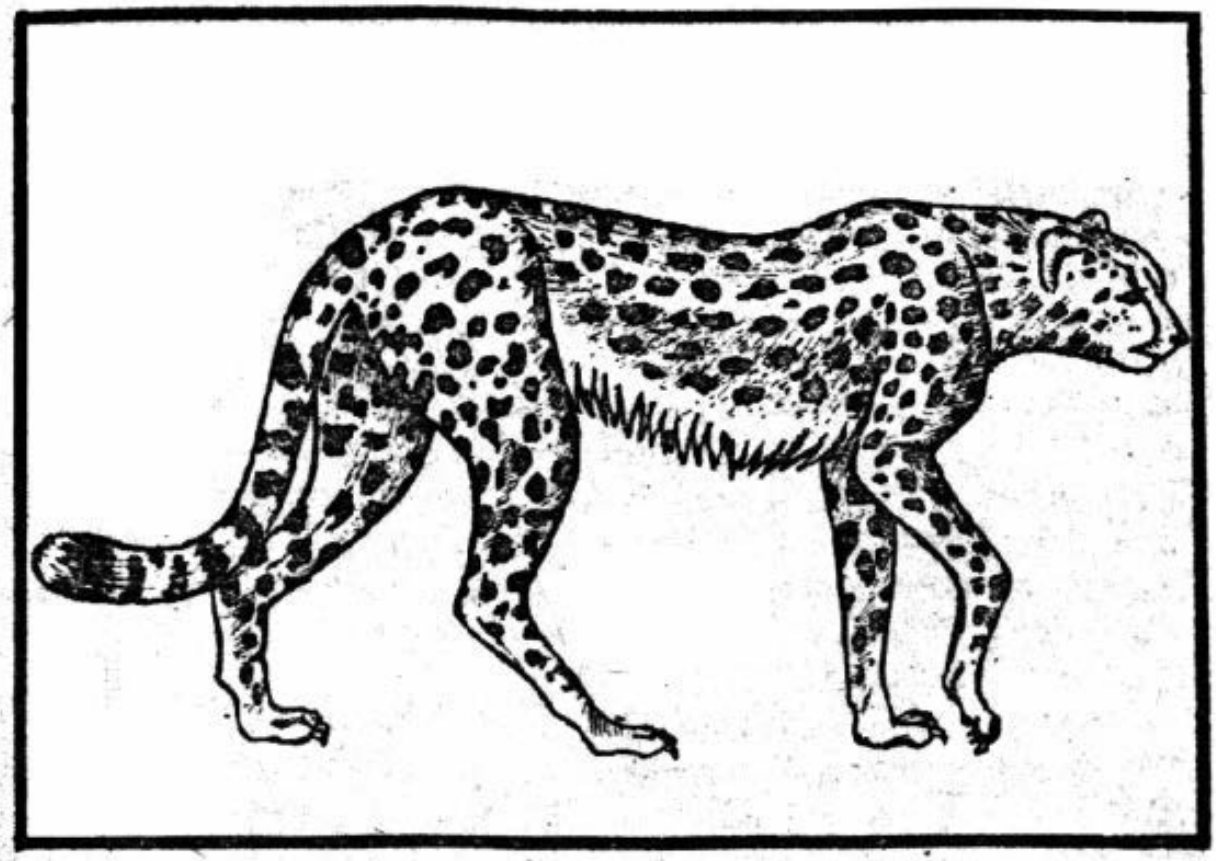

Fig. 19 Ghepard regal *(Acynonyx Rex)*

de feline, lupi şi reptile de mult dispărute, ca *Tyrannosaurus rex*. Ghearele lungi şi încovoiate erau neretractabile, semănînd cu ale bufniţei, iar partea posterioară a trunchiului, labele din spate şi coada erau acoperite cu solzi mici, dar aspri, oasele păstrînd caractere evident reptiliene. Nici un zoolog nu s-a aventurat să clasifice sau măcar să comenteze ceva despre „animalul ce nu poate să existe şi totuşi a fost împuşcat". Triburile din zonă, vînătorii, exploratorii, autorităţile, specialiştii în fauna africană, toţi erau profund nedumeriţi : „De unde a mai apărut şi fiinţa aceasta imposibilă ? !"

Imposibilă... Oricine poate admira astăzi poarta zeiţei Iştar, dezgropată complet de Robert Koldewey dintre ruinele Babilonului în 1902. Printre splendidele basoreliefuri smălţuite care o acoperă — 575 de figuri animaliere în total — se pot vedea bouri *(Bos primigenius)*, lei şi... siruşi (fig. 20). Corpul, gîtul şi coada acestora din urmă sînt acoperite cu solzi, dar membrele nu. Labele anterioare sînt de leu, cele posterioare de condor sau poate iguanodon ; gîtul

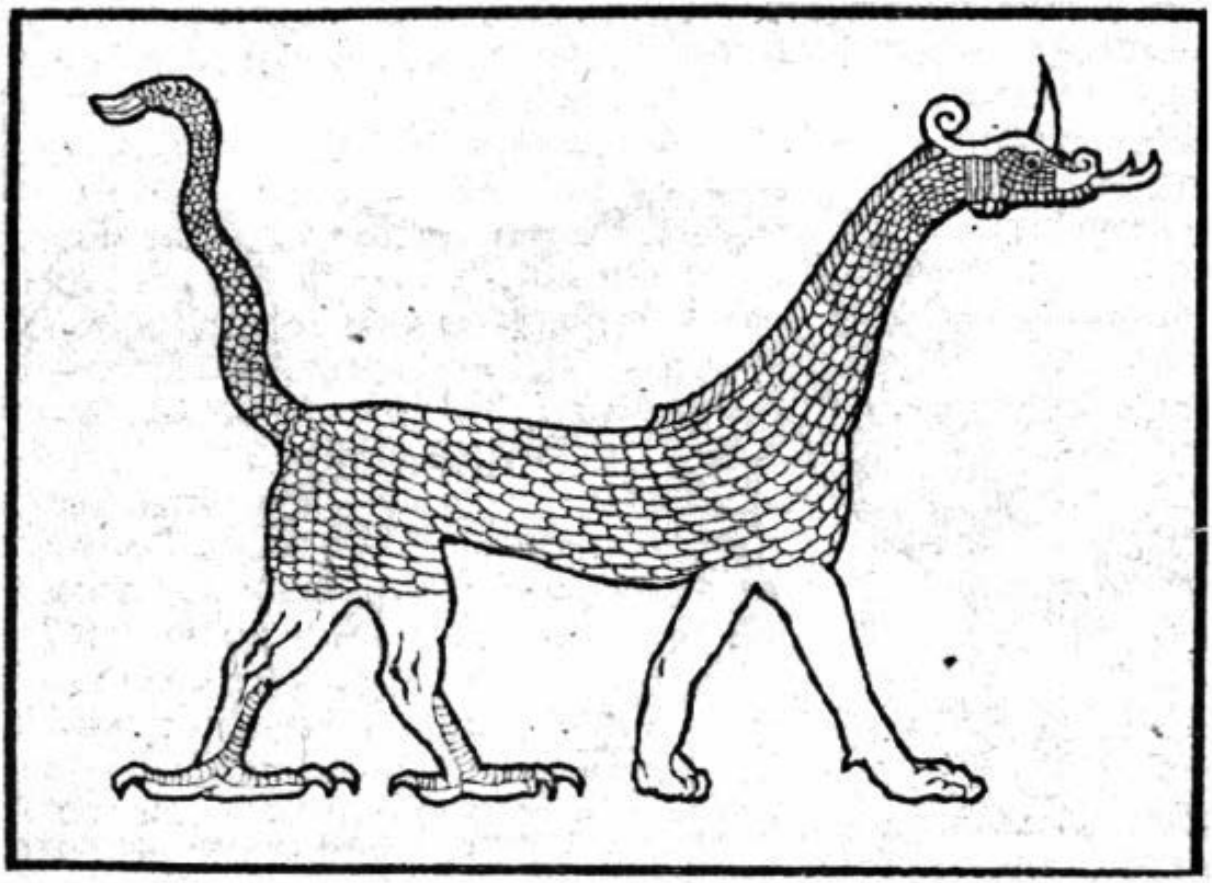

Fig. 20 Siruş babilonian

lung prezintă o creastă zimţată şi cu pliuri ca la iguanele de uscat ; capul de şarpe are limba despicată şi un corn ascuţit în frunte. Regele Nabucodonosor a poruncit să se graveze la temelia zidurilor porţii Iştar următoarea inscripţie : „Cu rimi (bouri — *n.a.)* şi siruşi (şerpi strălucitori — *n.a.)* am împodobit zidurile (...) pentru ca toată lumea să-i vadă şi să se minuneze". Într-adevăr, toată lumea s-a minunat ! Dar prea puţini specialişti — printre care Robert Koldewey, Wilhelm Bölsche, Willy Lay şi Igor Akimuşkin — au atras atenţia asupra faptului că aceste fiinţe seamănă cu unele specii de dinosaurieni dispăruţi, primul care a făcut-o în scris fiind Wilhelm Bölsche în „*Drachen*" (Franckhsche Verlagshandlung, Stuttgart, 1929). Majoritatea zoologilor n-au vrut să ia în serios o asemenea ipoteză, pînă cînd, în 1980, a fost împuşcată ruda kenyană a legendarilor siruşi babilonieni. Faptul este normal pînă la un punct, căci zoologia şi paleontologia nu pot opera decît cu dovezi palpabile atunci cînd e vorba de clasificarea şi descrierea unor fiinţe vii, respectiv a unor fosile.

Dar de aici și pînă la afirmația că natura nu ne mai poate rezerva surprize este o cale lungă, după cum demonstrează cele de mai jos.

În vara lui 1931 au fost descoperite, într-o mină situată la 60 km S—V de Managua (Nicaragua), 13 vertebre ale unui animal preistoric necunoscut. Cea mai mare dintre ele cîntărea 20 kg, ceea ce duce la concluzia că ființa cu o asemenea coloană vertebrală trebuie să fi avut un schelet și o masă musculară cu totul ieșite din comun. Specialiștii au calculat că animalul (probabil terestru) avea 20 m lungime și aproximativ 20 tone greutate !

La 22 martie 1982 Fundația Națională de Științe din S.U.A. a anunțat, în cadrul unei conferințe de presă, că o expediție americană a descoperit în Antarctica numeroase schelete ale unor viețuitoare necunoscute. Printre ele, oseminte de pinguini giganți, de plesiozaur (aparținînd unei specii noi), precum și de șopîrlă acvatică uriașă (necatalogată încă). Au fost găsite și oase aparținînd unor specii de mamifere marsupiale vechi de 40 milioane de ani. Această ultimă descoperire, opina conducătorul expediției, profesorul William Zinmeister (de la Universitatea de Stat din Ohio), ar putea fi o dovadă importantă în sprijinul ipotezei că, în cretacicul tîrziu și în terțiarul timpuriu, Antarctica era unită cu America de Sud și a servit ca punte pentru migrarea unor animale, de acolo spre Australia...

MONȘTRII APELOR

Prima reacție a majorității oamenilor în fața unei descoperiri atît de neobișnuite încît refuză să se integreze în imaginea pe care o au despre „normalitate" poate fi perfect caracterizată de o întîmplare amuzantă petrecută în timpul expediției „Kon Tiki" (28 aprilie—7 august 1947). După cum se știe, scopul acestei călătorii cu pluta din lemn de balsa de-a curmezișul Oceanului Pacific a fost verificarea în practică a ipotezei privind migrația poporului viracochas din America de Sud în Polinezia. Riscîndu-și viața pe o plută mult mai mică decît

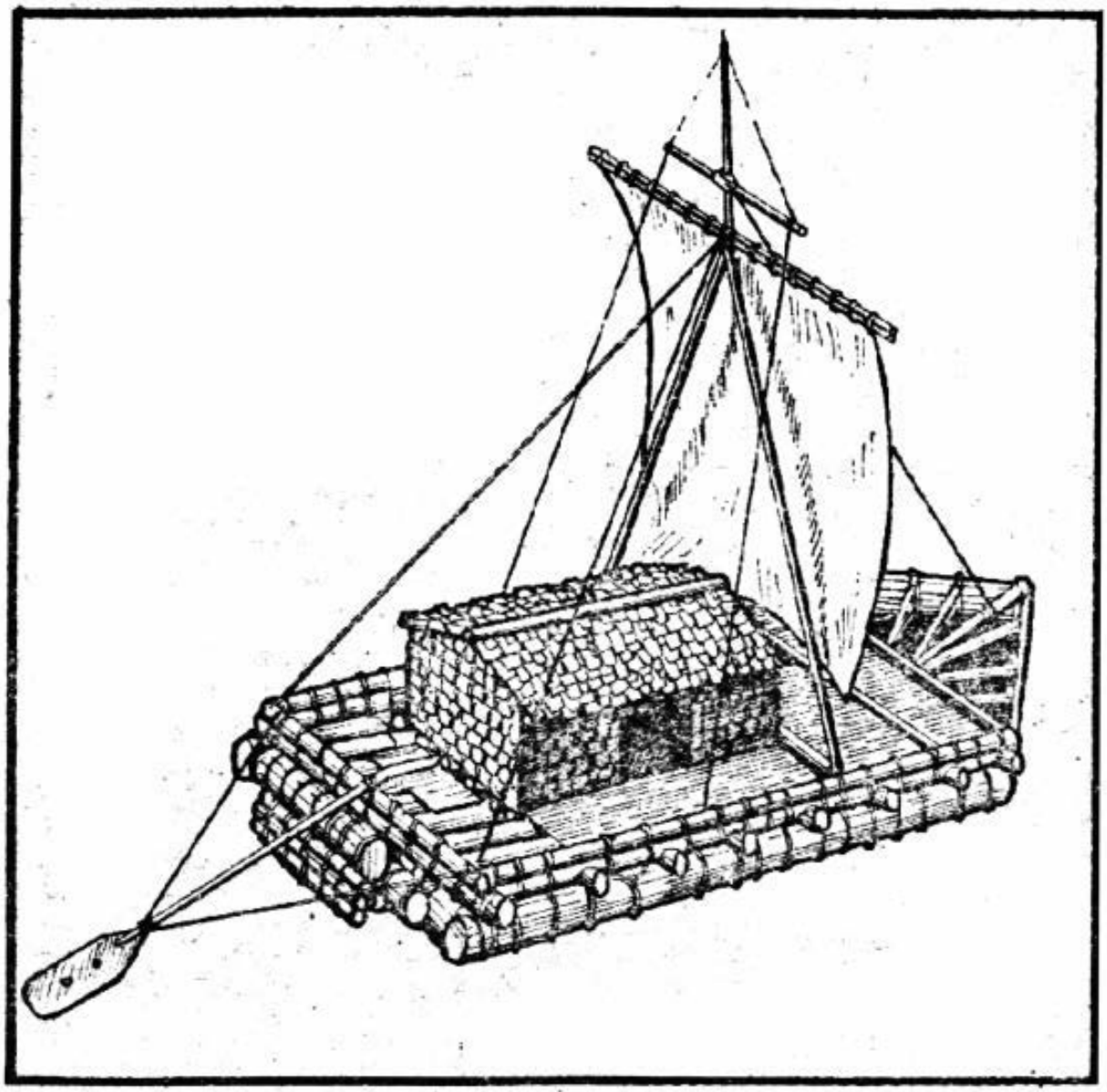

Fig. 21 Pluta expediției *Kon Tiki*

cele folosite de viracochas („Kon Tiki", fig. 21, era construită din 9 bușteni, dintre care cel mai lung avea 14 m), cei șase îndrăzneți (norvegienii Thor Heyerdahl, Knut Haugland, Erik Hesselberg, Torstein Raaby, Herman Watzinger și suedezul Bengt Danielsson) au reușit să zdruncine teoriile izolaționiste conservatoare, după care vechile populații s-au dezvoltat fiecare separat, neexistînd legături nici măcar între regiuni relativ apropiate, cu atît mai puțin între continente.

Rezultatele expediției „Kon Tiki" și observațiile făcute în cursul celor 101 zile de navigație s-au dovedit de o importanță deosebită pentru multe domenii ale științei,

de la antropologie și etnologie, pînă la ihtiologie, oceanografie și meteorologie. Echipajul unei plute primitive, aflată în mijlocul oceanului, trebuie să se aștepte la orice și nimeni nu se mira cînd peștii zburători săreau din apă, nimerind întîmplător chiar în tigaia unde bucătarul prepara masa pe punte. Torstein Raaby, unul dintre membrii expediției, care dormea cu capul în dreptul ușii, lipit de perete, a constatat într-o dimineață că împărțise culcușul cu o sardea mare. Raaby (fost paraşutist în Royal Air Force — Batalionul Norvegian de Commando) a luat peștele de coadă, spunîndu-i că toate sardelele se bucură de întreaga lui simpatie, dar, date fiind împrejurările, se vede nevoit s-o prăjească la micul dejun. Cîteva nopți mai tîrziu însă, la nici două săptămîni de cînd părăsiseră coasta peruviană, s-a întîmplat ceva care l-a făcut să abandoneze locul de lîngă ușă, mutîndu-se în cel mai sigur colț al cabinei : compartimentul aparatelor de radiotelegrafie. Iată cum povestește Thor Heyerdahl incidentul : „Cerul era negru și de nepătruns. Torstein așezase lampa de parafină lîngă cap, astfel ca străjile de noapte, care intrau și ieșeau trecînd peste el, să vadă pe unde calcă. Pe la ora patru dimineața fu trezit de ceva umed și rece care-l plesnise peste urechi, răsturnînd și lampa. Gîndindu-se că era un pește zburător, căută să scape de el pe întuneric, aruncîndu-l afară. Însă mîna sa a atins ceva lung și umed care se zvîrcolea ca un șarpe. Sărind ca ars începu să bîjbîie după lampă, dar între timp musafirul invizibil nimeri peste Herman care se sculă, trezindu-mă și pe mine. Îmi închipuiam că este o caracatiță, căci ele umblau noaptea prin acele ape. În sfîrșit, lampa a fost aprinsă și l-am văzut pe Herman ținînd triumfător în mîini un pește subțire, lung de peste un metru, cu ochii foarte mari și negri. Se zbătea furios, căscîndu-și botul lung, cu fălci feroce garnisite cu dinți lungi și ascuțiți ca niște pumnale. (Mai tîrziu am văzut că dinții se puteau apleca spre cerul gurii pentru a face loc prăzii.) Pielea peștelui-șarpe era subțire, albastră-violet pe spate, albastră ca oțelul pe burtă și se desprindea în fișii dacă o apucam prea strîns.

Pînă la urmă, zgomotul l-a trezit și pe Bengt ; i-am băgat peștele și lampa sub nas. S-a holbat somnoros din sacul său de dormit și, după cîteva clipe, a rostit solemn :

— Nu, asemenea peşte nu există !

Apoi s-a întors liniştit pe partea cealaltă, adormind din nou". (Thor Heyerdahl „*The Kon Tiki Expedition*", London, 1954).

Aceasta era replica unei persoane trezite brusc din somn, dar nu diferea prea mult de cea a majorităţii zoologilor la auzul unei asemenea „poveşti". Căci, deşi scheletul unui peşte din această specie *(Gempylus)* fusese găsit cu ani în urmă în insulele Galapagos, mulţi naturalişti se arătaseră sceptici, afirmînd că fără îndoială fusese vorba de un exemplar bolnav sau cu o malformaţie congenitală. Cei şase navigatori de la bordul plutei „Kon Tiki" erau primii care vedeau o „scrumbie-şarpe" vie.

O săptămînă mai tîrziu, Thor Heyerdahl îşi făcea cartul de dimineaţă cînd, pe la orele patru, funia de care se legase pentru cazul cînd ar fi căzut peste bord a fost smucită pe neaşteptate atît de puternic, încît norvegianul şi-a pierdut echilibrul. Înfuriat de ceea ce luase drept o glumă proastă, Heyerdahl s-a întors luminînd pluta cu lampa de parafină : în spatele lui nu se afla nimeni. Deodată, funia a fost zgîlţîită din nou şi norvegianul a văzut ceva strălucitor zvîrcolindu-se pe punte. O altă „scrumbie-şarpe" (mai mare ca prima) îşi înfipsese atît de puternic colţii în funie, încît vreo cîţiva s-au rupt cînd i-au fost descleştate fălcile.

Se lămurea astfel cauza pentru care naturaliştii nu putuseră prinde vreodată un *Gempylus* (fig. 22). Prădător nocturn şi animal de mare adîncime (după cum o arătau atît obiceiurile, cît şi forma sau culoarea corpului), peştele-şarpe ieşea foarte rar la suprafaţă, pentru a vîna în nopţile întunecoase. Atras de culoarea albă, ca toţi peştii abisali, observase lumina lămpii, proiectîndu-se pe frînghia rotundă şi sărise pe bord muşcînd cu furie „prada". Astfel, printr-o simplă întîmplare, ihtiologii intrau în posesia a două exemplare dintr-un animal cvasilegendar...

Membrii expediţiei „Kon Tiki" au observat destui monştri marini, unii cunoscuţi ştiinţei, dar foarte rari (ca rechinul-balenă), alţii, pe care nici un cercetător n-a putut să-i identifice. Iată cîteva fragmente din jurnalul de bord: „Ne speriam cîteodată noaptea, cînd apăreau lîngă plută doi ochi rotunzi ţîşnind din apă şi aţintind asupra noastră

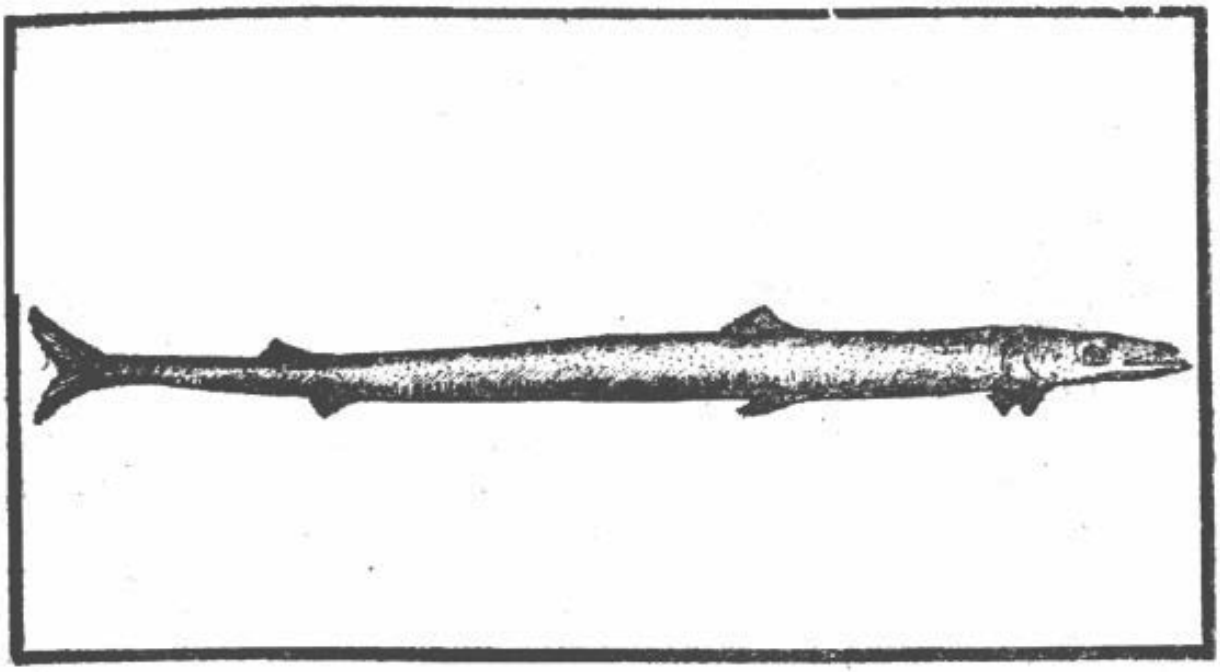

Fig. 22 Scrumbie-şarpe *(Gempylus)*

o privire hipnotică ; poate era chiar Bătrînul din Mare. (Supranumit şi „Călugărul din Mare", acest personaj legendar constituia teroarea vikingilor. Se spunea despre el că ar fi de cîteva ori mai mare decît un om, ar avea mai multe braţe, un cap triunghiular, ochi imenşi şi o forţă colosală de care se folosea pentru a trage la fund corăbiile. După descrierea ce revine constant în toate *saga*-urile scandinave, pare să fi fost vorba de un calmar gigant — *n.a.).* De multe ori, cînd marea era calmă, apa neagră din jurul plutei se umplea brusc de capete rotunde cu diametrul de peste un metru, ce rămîneau nemişcate şi ne fixau cu ochi mari, arzători.

În alte nopţi vedeam în adîncul apelor globuri de lumină cu un diametru de peste un metru, scînteind din timp în timp ca nişte lămpi electrice aprinse pentru o clipă (...). Într-o noapte noroasă (22 mai 1947 — *n.a.),* pe la ora 2 a.m., cînd cu greu deosebeai marea de cerul negru, omul de la cîrmă observă în apă o lumină slabă ce lua încet forma unui animal corpolent. Nu se putea spune dacă strălucea planctonul de pe trupul lui sau monstrul însuşi avea pielea fosforescentă, dar lucirea aceea din adîncuri dădea fiinţei fantomatice un contur nesigur şi schimbător. Uneori părea rotundă, alteori ovală sau tri-

unghiulară şi cîteodată se rupea în două părţi care înotau independent una de alta pe sub plută. Pînă la urmă numărul stafiilor luminate s-a fixat la trei ; se plimbau în jurul nostru în cercuri mici. Erau adevăraţi monştri, căci numai părţile vizibile atingeau peste nouă metri lungime. Dansul lor de strigoi a ţinut ore întregi, însoţindu-ne în drumul nostru. Tăcuţi şi misterioşi, păstrau o adîncime mare sub tribord unde era lumina plutei (o lampă cu parafină — *n.a.),* dar cînd treceau la babord se ridicau destul de mult. Nu erau balene, deoarece nu ieşeau la suprafaţă să respire (...). O dată cu zorile s-au scufundat în adîncuri".

Ce puteau fi cei trei monştri marini ? În nici un caz calmari uriaşi sau rechini-balene *(Selache maxima),* deoarece aceste animale sînt solitare şi nu fac manevre de felul celor observate de norvegieni. Nu semănau nici cu torpilele gigant *(Torpedinidae)* sau rechinii-vulturi *(Dicerobatis),* fiindcă aceste fiinţe au un corp plat, aproape rombic, trăiesc izolat şi se deplasează folosindu-şi înotătoarele pectorale asemeni unor aripi, fapt care ar fi fost uşor sesizabil prin variaţia formei luminiscente de sub apă.

De altfel, în luna mai, pluta a trecut de cîteva ori peste siluete întunecate, cu suprafeţe de cîţiva metri pătraţi, stînd nemişcate sub apă. „Era probabil uriaşa torpilă, cea cu faimă atît de cumplită", scria Heyerdahl, dar se înşela, fiindcă torpilele ajung foarte rar la asemenea dimensiuni. Era vorba mai curînd de un rechin-vultur (fig. 23) ce atinge mărimi aproape incredibile. Un exemplar omorît acum cîteva decenii în golful New York-ului avea greutatea de peste 5 tone, lungimea de 6 metri, lăţimea dintre vîrfurile înotătoarelor pectorale de 6 metri, iar puiul găsit în uter măsura 1,5 metri lungime !

Este aproape sigur faptul că pe Terra, în ocean ca şi pe uscat, mai pot exista specii despre care nu ştim nimic. Zoologul belgian Bernard Heuvelmans scria : „În imensitatea de apă a Terrei, orice poate fi posibil". Se înşela oare ? În vara anului 1849 căpitanul de marină Hope a văzut într-o zi cu cer senin, cînd oceanul era deosebit de limpede, un animal uriaş tîrîndu-se pe fundul nisipos al golfului Californiei. Ciudata creatură semăna cu un cro-

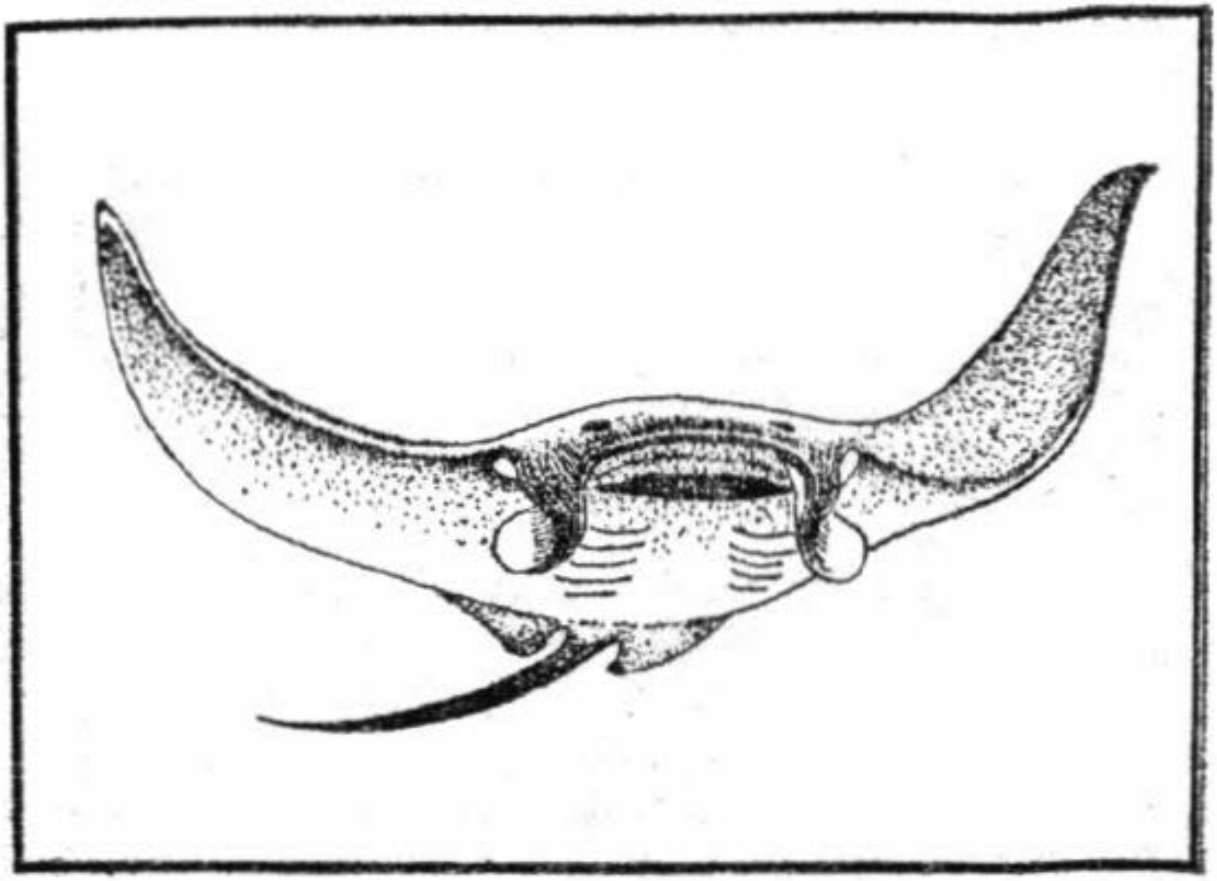

Fig. 23 Rechin-vultur (*Dicerobatis*)

codil, dar avea un gît lung şi labe înotătoare în formă de lopată în locul labelor obişnuite la reptile. Capul era triunghiular, cu fălci lungi şi puternice, labele anterioare erau mai lungi decît cele posterioare, iar coada lungă şi groasă. După un timp, animalul a pornit să înoate în felul broaştei ţestoase, adică lopătînd pe laterală. Relatarea căpitanului Hope (publicată de ziarul „Times" în iunie 1850) este extrem de interesantă, el fiind primul om care a reuşit să vadă în întregime un „crocodil de mare". Zoologii au afirmat că era vorba probabil de o broască ţestoasă uriaşă, a cărei siluetă se vedea deformată (alungită) sub apă. Dar este posibil ca un marinar experimentat să nu poată deosebi o carapace osoasă de pielea obişnuită ? Ce broască ţestoasă cunoscută pe Terra are fălci lungi şi coadă de crocodil ?

Un animal asemănător a fost „vînat" printr-o întîmplare de submarinul german *U-28* (fig. 24) în primul război mondial. Iată ce consemna căpitanul Forstner în jurnalul de bord : „La 30 iulie 1915, submarinul nostru *U-28*

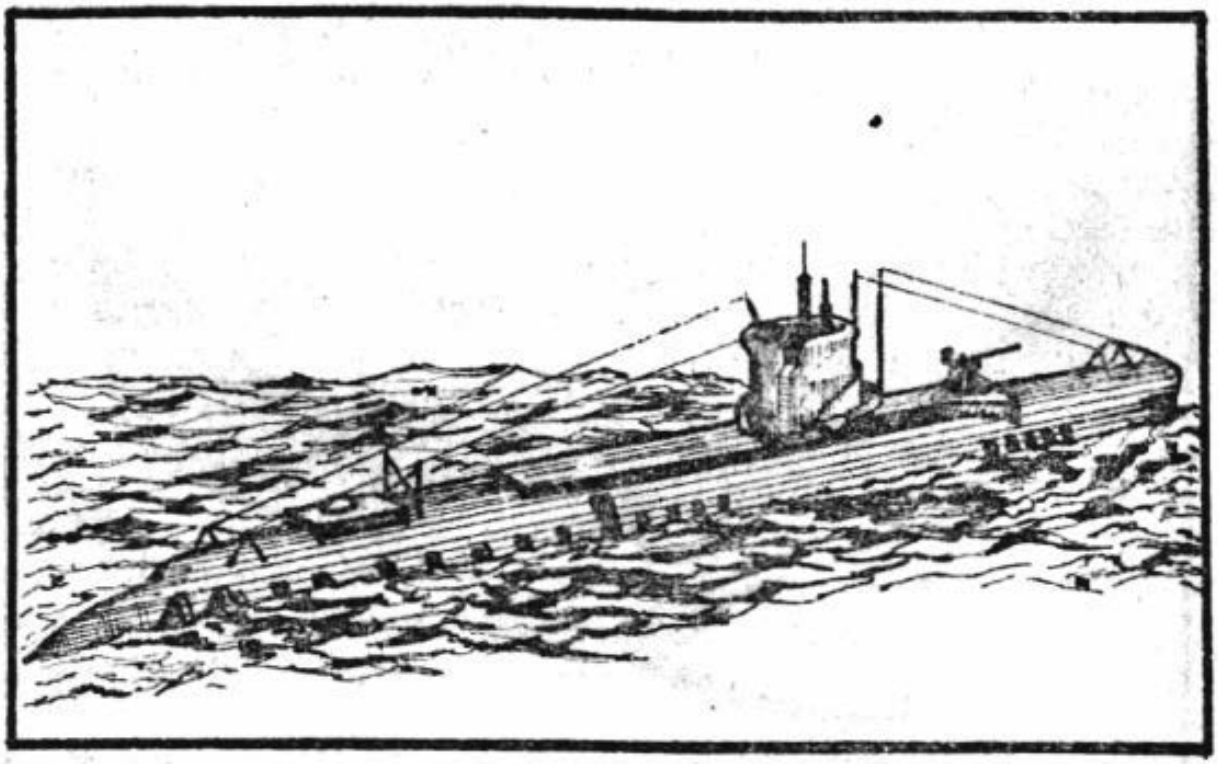

Fig. 24 Submarinul german *U-28*

a torpilat în Atlanticul de Nord vaporul britanic *Iberia*. Vasul, lung de circa 180 m, s-a dus repede la fund, cu pupa înainte. Adîncimea atingea în acele locuri cîteva mii de metri. La 25 de secunde după scufundare nava a explodat la o adîncime pe care am apreciat-o la aproximativ 1 000 m. Puţin după aceea, din valuri a ţîşnit o coloană de apă conţinînd sfărîmăturile vaporului şi, printre ele, un animal marin uriaş.

U-28 staţiona la suprafaţă şi pe puntea de comandă eram şase oameni : eu, doi dintre ofiţerii de gardă, şeful mecanicilor, secundul şi timonierul. Am privit uluiţi ciudăţenia, dar n-am avut timp să o fotografiem, căci, după 10—15 secunde a căzut înapoi, făcîndu-se nevăzută sub apă. Animalul, lung de peste 20 m, semăna cu un crocodil gigantic, avînd patru labe înotătoare puternice şi un cap lung ascuţit" (*„Der Krieg zur See 1914—1918"*, Berlin, Kriegsmarine Archiv., Mittler, 1928).

Un crocodil în Atlanticul de Nord ? Avînd asemenea dimensiuni ? „Un astfel de animal nu există", a fost verdictul zoologilor. „Fusese desigur un rechin mare, un peşte-spadă sau poate o orca (balena ucigaşă — *n.a.*)", au

explicat binevoitori naturaliştii germani. „Îmbătat de victorie, echipajul a avut halucinaţii", au adăugat acid zoologii americani.

Nici una dintre ipoteze nu rezistă însă în faţa unei analize logice :

a) Cine a văzut o fotografie de rechin albastru, peşte-spadă sau orcă poate spune orice despre aceste animale, dar nu că seamănă cu un crocodil.

b) O halucinaţie colectivă este ultimul lucru de care poate fi suspectat echipajul unui submarin ce nu ar supravieţui în nici un caz primului fenomen de acest gen. Submersibilele sînt nave pretenţioase şi sensibile : orice manevră greşită le poate distruge cu o iuţeală fatală pentru cei de la bord şi nici un om serios nu poate admite viziunea unui submarin condus de nişte ofiţeri cărora li se năzare mereu cîte un crocodil sau un şarpe marin.

c) În sfîrşit, este puţin probabil ca un căpitan din Kriegsmarine să fi scris o minciună sfruntată în jurnalul de bord al navei sale, dacă nu voia să ajungă într-un batalion de marş unde avea toate şansele să înceteze de a mai exista după o săptămînă de front. De altfel, fără pedanta minuţiozitate germană, este mai mult ca sigur că incidentul ar fi fost trecut sub tăcere.

Dar atunci *CE* erau oare cei doi monştri zăriţi în 1849 şi 1915 ?

Acum aproape 160 milioane de ani, în mezozoic trăiau în oceanele planetei uriaşii tylozauri *(Tylosaurus)* (fig. 25). Semănau cu crocodilii obişnuiţi, dar atingeau 10—20 m lungime, aveau labe înotătoare ca ale broaştei ţestoase, iar de-a lungul şirei spinării, pînă în vîrful cozii, se întindea o creastă dinţată ca a tritonului. Colecţia de colţi de pe fălcile lor ar face crocodilul cu creste (cel mai mare de pe Terra) să apară prin comparaţie ca un biet pui lipsit de apărare.

Ar fi posibil ca această specie sau una asemănătoare să supravieţuiască pînă astăzi în adîncurile oceanului ? Desigur, faptul este neobişnuit, dar nu improbabil.

Povestea faimoşilor celacanţi *(Latimeria chalumnae)* (fig. 26) consideraţi dispăruţi acum 70 milioane de ani şi „redescoperiţi" în 1938 este prea cunoscută pentru a mai insista asupra ei. Pînă astăzi au fost pescuiţi sau capturaţi

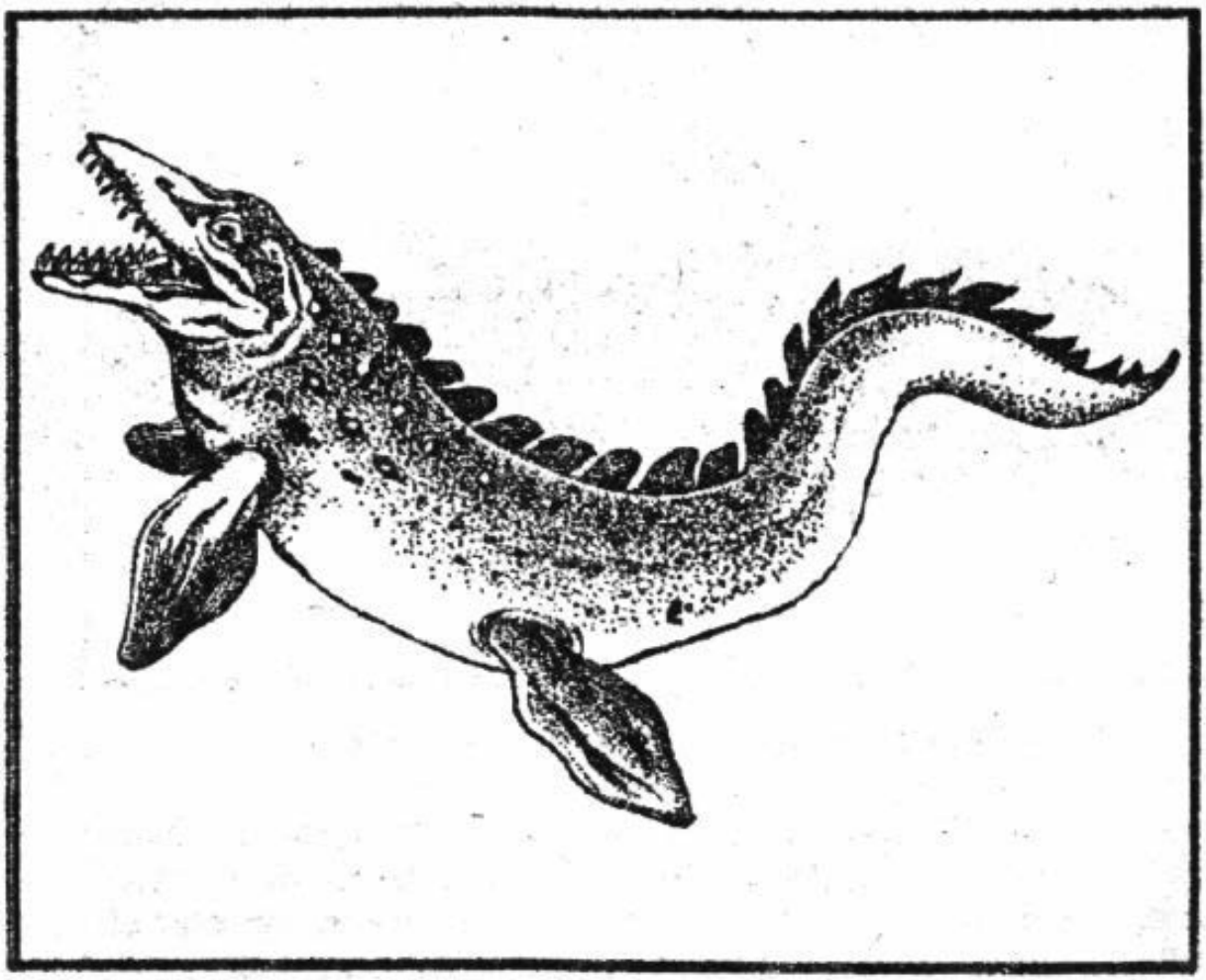

Fig. 25 Tylosaurus (reconstituire)

vii aproape 50 de celacanţi, după ce între 1938 şi 1954 majoritatea oamenilor de ştiinţă refuzaseră să admită ca veridică descoperirea ihtiologului J.L.B. Smith şi a etnografei Courtenay-Latimer. De altfel, au existat zoologi care nu au fost dispuşi să se deplaseze nici măcar pentru a vedea primele exemplare de celacanţi prinşi în 1954, afirmînd că, în mod sigur, era vorba de o farsă...

Tocmai datorită inerţiei în acceptarea noului, dar şi necesităţii studiului lipsit de prejudecăţi al fiinţelor şi fenomenelor încă necunoscute din biosfera terestră, în ianuarie 1982 a fost înfiinţată, după o dezbatere aprinsă la Smithsonian's National Museum of Natural History (Washington D.C. — S.U.A.), Societatea Internaţională de Cryptozoologie (International Society of Cryptozoology), ai cărei membri (exploratori şi oameni de ştiinţă cunoscuţi) îşi propuneau studiul exemplarelor neobişnuite şi

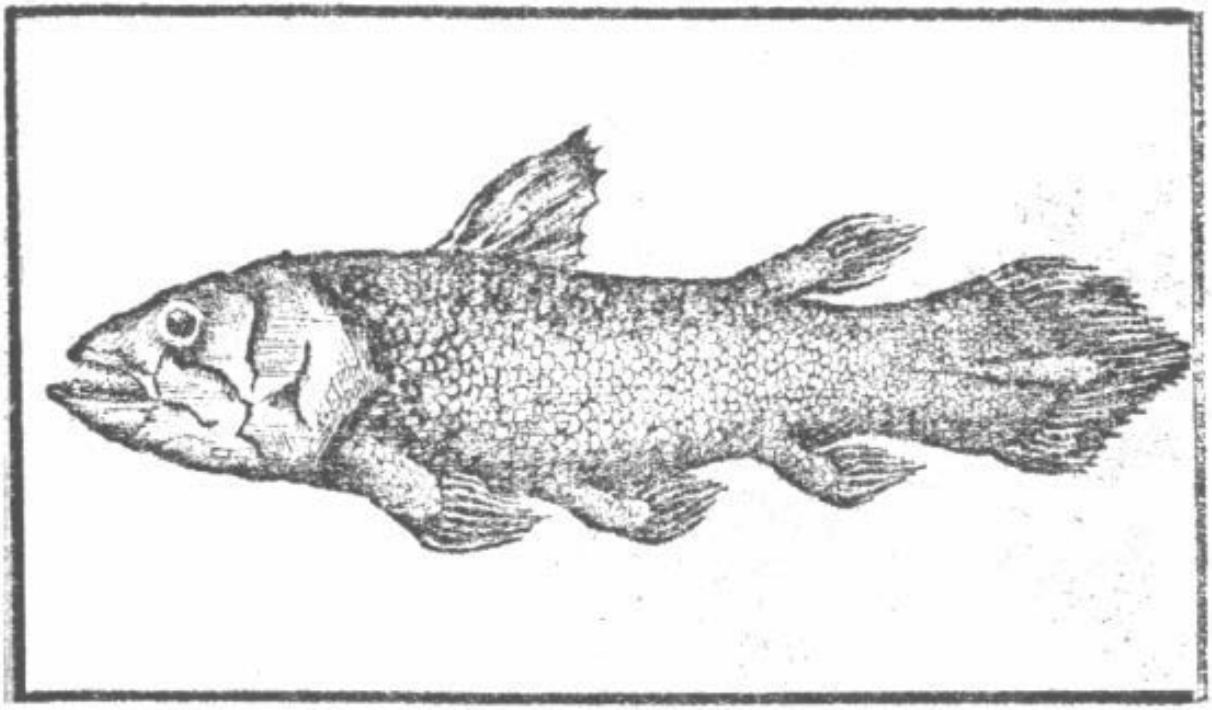

Fig. 26 Celacant (*Latimeria chalumnae*)

necatalogate ale faunei, de la „Omul Yeti" pînă la „Șarpele de Mare". O inițiativă binevenită pentru că, pînă acum, încercările organizate de căutare a ființelor stranii au fost finanțate de proprietarii de circuri sau firmele de comerț cu animale și, din nefericire, vremea lui Hagenbeck (explorator renumit, fondatorul primei grădini zoologice moderne, cea din Hamburg și al celei mai mari firme de comerț cu animale care a ființat la începutul secolului nostru și singura ce a păstrat o cumpănă rezonabilă între profit, pe de o parte, și grija de a nu perturba echilibrul ecologic, pe de alta) a apus de mult. Astăzi, dacă ar fi capturat un șarpe de mare sau un dinozaur african, în mod sigur ei și-ar petrece restul zilelor la circ (constituind interludiul unui spectacol „Far West") sau făcînd reclamă unei firme de băuturi răcoritoare...

ȘARPELE DE MARE

Vechii navigatori, fie ei fenicieni, greci, vikingi, arabi, genovezi, venețieni, portughezi, spanioli, olandezi, fran-

cezi ori englezi, credeau cu tărie că vinovaţi de naufragiile sau dispariţiile corăbiilor ce traversau mările şi oceanele lumii erau uriaşii monştri din adîncuri : calmarul gigant, rechinul-vultur, rechinul-balenă, caşalotul şi, desigur, şarpele de mare.

Există o întreagă familie de şerpi veninoşi proteroglifi *(Hydrophiidae)* care trăiesc aproape exclusiv în Lumea Tăcerii. Structura corpului lor este perfect adaptată acestui mod de viaţă, coada fiind turtită lateral, plăcile ventrale lipsind de obicei, iar deplasarea asigurîndu-se prin ondulare laterală sau verticală, cu capul afară din apă şi botul în permanenţă închis. Aria de răspîndire a acestor reptile o reprezintă regiunea mărilor tropicale, mai precis Oceanul Indian şi Pacificul de Vest (între 30° longitudine estică şi 150° longitudine vestică). Cele mai cunoscute genuri sînt *Hydrophis*, *Laticauda* şi *Pelamydrus*, toţi şerpi veninoşi cu lungimi de 30—150 cm (atingînd foarte rar 200 cm), care se hrănesc cu cefalopode sau peşti mici.

Gigantul şerpilor de apă rămîne faimosul anaconda *(Eunectes murinus)*, ce poate fi întîlnit însă numai în America Centrală şi regiunea tropicală a Americii de Sud, în albiile marilor fluvii din zonă. Alături de unii şerpi de uscat din familia *Pythonidae (Python bivittatus* sau *Python reticulatus)*, ce ating uneori 10—12 m lungime, anaconda, ajungînd în mod excepţional la 12—14 m, este considerat cel mai mare şarpe cunoscut pe Terra.

Dar, încă din timpuri străvechi, marinarii au afirmat că în imensitatea Continentului Albastru ar trăi şerpi de asemenea dimensiuni, încît depăşesc orice specie ştiută, martorii oculari atribuindu-le lungimi de 20 ÷ 200 m (mai des 20—60 m).

În *„Istoria popoarelor nordice"* (apărută în 1555), cronicarul suedez Olaüs Magnus consemnă : „Toţi cei care navighează de-a lungul ţărmurilor Norvegiei, pescuiesc sau fac negoţ în fiorduri se întrec în a povesti despre un şarpe marin neobişnuit de mare, lung de 200 picioare (60 m — *n.a.)* şi gros de 20 picioare (6 m — *n.a.)* ce trăieşte printre stîncile şi în grotele din apropiere de Bergen. El se iveşte la suprafaţă doar în nopţile călduroase de vară şi numai pe vreme bună ; se hrăneşte cu viţei, miei şi capre (răpiţi de pe mal — *n.a.)* sau porneşte pe mare la vî-

nătoare de caracatiţe, homari şi crabi de toate felurile. Coama lui măsoară vreo două picioare (0,60 m — *n.a.)* şi atîrnă în jos de pe grumaz; solzii îi sînt ascuţiţi, de culoare întunecată, iar ochii mari, scăpărători. Atacă bărcile de pescuit şi îi apucă pe oamenii dinăuntru, ridicîndu-se mult deasupra apei şi încolăcind vasele".

Asemenea descrieri lăsaseră şi vikingii, marinarii arabi, hanseatici, portughezi ori spanioli, iar înaintea lor, grecii, fenicienii sau romanii. Despre şerpii marini uriaşi au lăsat preţioase consemnări şi poetul latin Virgiliu, şi povestitorul arab Buzurg ibn-Şahriar.

În secolul al XVI-lea, medicul elveţian Konrad Gesner a scris în lucrarea *„Historia animalium"* (*„Istoria animalelor"*, cinci volume, apărute între 1551 şi 1558 la Zürich) despre şerpii de mare, iar ulterior a ilustrat relatările lui Olaüs Magnus, desenînd un fantezist şarpe cu cap de ştiucă şi corpul de zece ori mai lung decît corabia în jurul căreia se încolăcise (fig. 27).

La 6 iulie 1734, exploratorul scandinav Egede a observat în largul coastelor groenlandeze un monstru serpenti-

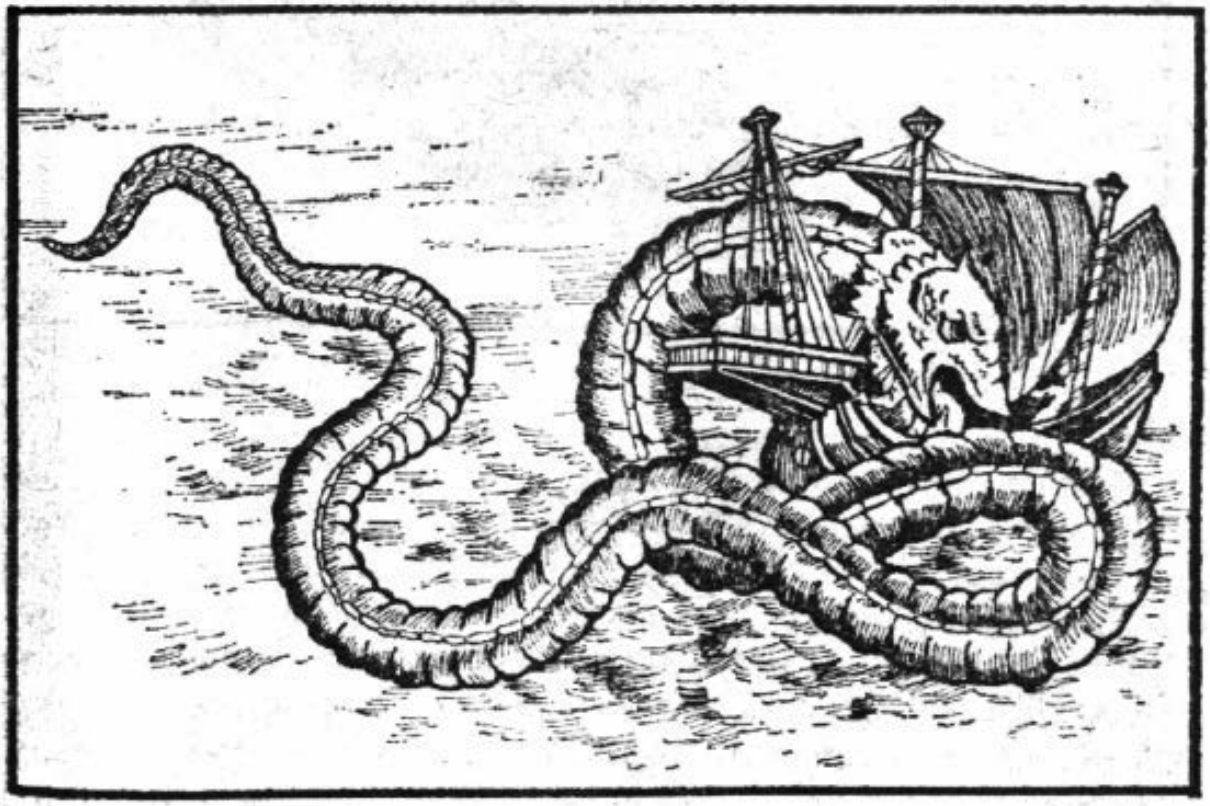

Fig. 27 „Şarpele de mare" (după Konrad Gesner)

form al cărui corp era de cel puțin trei ori mai lung decît carena vasului pe care se afla.

Două decenii mai tîrziu, cunoscutul istoric și naturalist norvegian Erik Pontoppidan (membru al Academiei Regale de Științe din Copenhaga) scria în *„Istoria naturală a Norvegiei"* (publicată în 1753) : „A le pune pescarilor și corăbierilor norvegieni întrebarea dacă există șerpi de mare gigantici ar fi cam același lucru cu a-i întreba dacă în ocean trăiesc țipari sau scrumbii" (fig. 28).

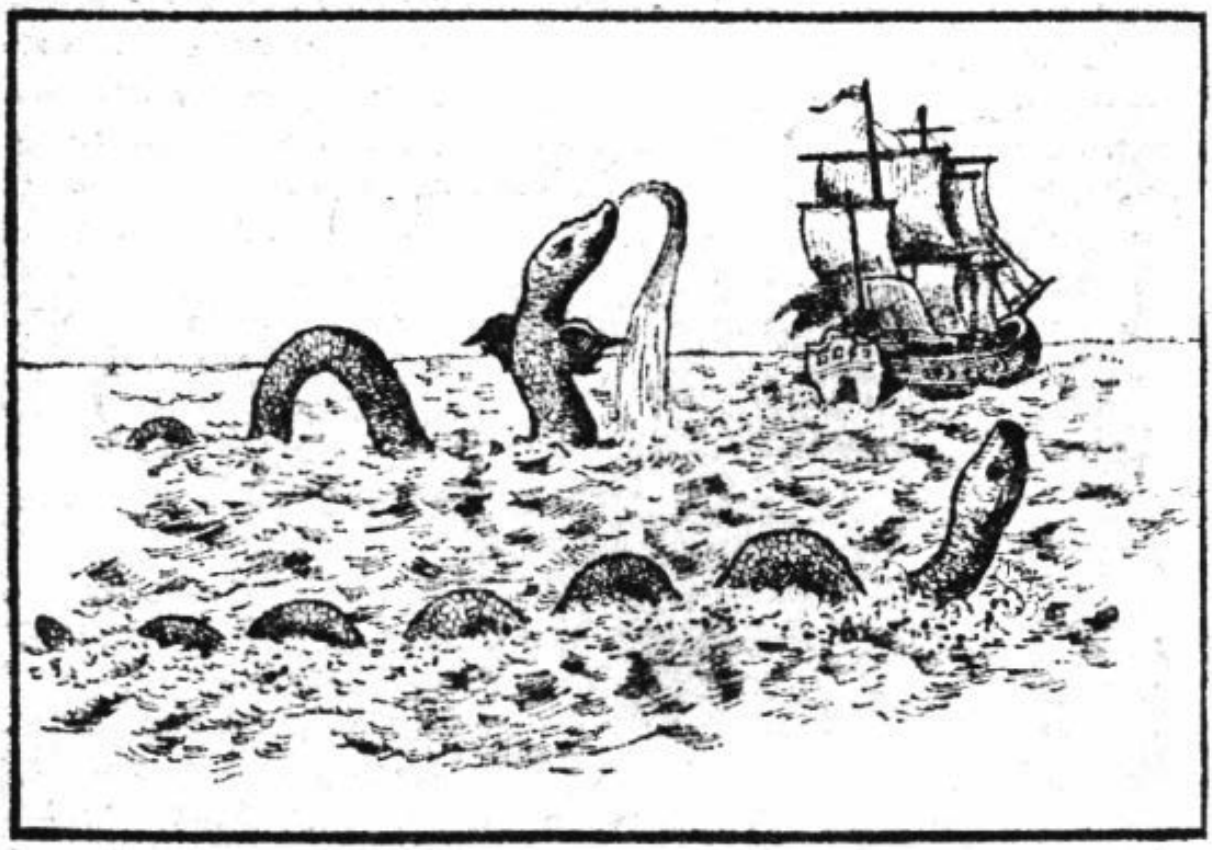

Fig. 28 „Șarpele de mare" (după Coupin)

Între secolele al VIII-lea și al XVII-lea, teama de șerpii marini uriași era generală și nu rareori justificată, căci animalele acvatice de mari dimensiuni (cașaloții și calmarii) prezentau un pericol real pentru corăbiile cu pînze, ce aveau în general deplasamente de 100—300 tone. Măsurile de precauție mergeau de la dotarea navelor franceze cu tunuri purtînd nume adecvate („Omorîtorul de șerpi", „Spaima dragonilor") pînă la încărcarea unor mari provizii de „zeamă de castor" pe vasele canadiene.

Pescarii din Terra Nova sînt și astăzi convinși că nici un șarpe de mare nu poate suporta mirosul respectivei „licori" (ceea ce, de altfel, este valabil pentru orice ființă vie ce ar avea ghinionul să se apropie prea mult de butoiul unde se află depozitată aceasta).

În august 1817 un șarpe de mare a fost văzut de cîteva sute de persoane (marinari, pescari, negustori, paznici de coastă, trecători) de-a lungul litoralului atlantic american și canadian, de la Capul Hatteras (statul North Carolina — S.U.A.) pînă la coastele Insulei Terra Nova (Canada). Cele mai numeroase observații proveneau din zona golfului Massachussets (Cape Ann), împrejurimile orașului Gloucester și Terra Nova. Potrivit afirmațiilor martorilor, animalul măsura 90 de picioare lungime (27 m), înota ondulîndu-se vertical, căci deasupra apei „se zăreau un șir de ciudate cocoașe mișcătoare" (probabil inelele corpului său îndoit), „era acoperit cu solzi negricioși" și „avea un cap ca al șerpilor cu clopoței, dar de mărimea unui craniu de cal", iar viteza sa de deplasare a fost estimată la 30 noduri (datele fiind consemnate de „Linné" Boston Society of Naturalists, după cum scria Charles Berlitz, în *„The Bermuda Triangle"*, Panther Books, Grenada Publ. Ltd., 1975).

Asociația Linné din Boston (S.U.A.) a desemnat un comitet științific special pentru a se ocupa de această problemă și se poate spune că investigațiile au fost amănunțite și serioase. Erau consemnate doar relatările *martorilor oculari*, iar declarațiile se făceau la tribunal sub prestare de jurămînt și numai în scris. În plus, martorii răspundeau obligatoriu, tot în scris, unui chestionar de 25 întrebări alese nu numai pentru a se preciza clar împrejurările în care fusese observat animalul, dar și pentru a verifica credibilitatea celor ce făceau depozițiile.

Între 1818 și 1848, nu mai puțin de 82 nave au întîlnit șerpi gigantici pe diverse mări și oceane ale globului, incidentele fiind consemnate în jurnalele de bord ale vaselor respective. În luna mai 1833, scria Akimușkin, cîțiva ofițeri de marină canadieni au ieșit la pescuit pe un mic iaht în largul portului Halifax (Nova Scotia — provincia Quebec — Canada). Deodată, atenția le-a fost atrasă de un grup de delfini ce săreau în toate părțile din

apă de parcă ar fi fost amenințați de o mare primejdie. „Atunci, la o distanță de 150—200 iarzi depărtare de iaht (137,1—182,8 m — *n.a.*), am văzut capul și gîtul unui animal marin ce semăna cu un șarpe. Capul, înălțat deasupra undelor, se avînta mult înainte, retrăgîndu-se apoi, în timp ce corpul se ridica și se scufunda alternativ deasupra și sub apă. Ciudata creatură a trecut repede pe lîngă noi (iahtul naviga cu o viteză de cinci noduri) lăsînd în urmă valuri. De la locul unde începeau acestea pînă la capul animalului erau nu mai puțin de 80 picioare (24 m — *n.a.*). Am privit creatura în tăcere timp de o jumătate de minut. Nu exista nici o îndoială : aveam în fața noastră un șarpe marin autentic, de obicei considerat o plăsmuire a închipuirii marinarilor. Capul animalului măsura circa 6 picioare (1,8 m — *n.a.*) ; aceeași lungime o avea și partea vizibilă a gîtului gros cît un trunchi de copac. Șarpele era de culoare cafeniu închis, aproape neagră, cu dungi albe. Nu am observat nici un fel de alte amănunte".

În august 1848 a avut loc unul dintre cele mai faimoase incidente din „istoria șarpelui de mare". Întorcîndu-se din India, fregata britanică *H.M.S. Daedalus* a întîlnit, după ce dublase Capul Bunei Speranțe (Africa de Sud), îndreptîndu-se spre Insula Sf. Elena, un animal acvatic serpentiform lung de 18 m și avînd culoarea cafeniu închis. Întîmplarea a fost consemnată în jurnalul de bord al navei, apoi în raportul trimis de căpitanul M'Quhae Amiralității Britanice.

„Sir, ca răspuns la ordinul cuprins în scrisoarea dvs. de astăzi, vă comunic... (urmează indicarea poziției exacte a vasului și lista numelor celor șapte ofițeri și marinari care au zărit strania creatură — *n.a.*).

Animalul amintea de un șarpe uriaș, capul și spinarea (de fapt gîtul — *n.a.*) ridicîndu-se deasupra apei la o înălțime de vreo 4 picioare (1,2 m — *n.a.*) (...). Lungimea părții vizibile a corpului măsura cel puțin 60 de picioare (18 m — *n.a.*) ; nu exista nici un indiciu că animalul s-ar mișca în apă ondulîndu-se vertical sau orizontal.

Ființa aceea a trecut înot atît de aproape de bordul aflat sub vînt al vasului nostru, încît am putut s-o exa-

minăm cu ochiul liber (...). Se deplasa foarte repede, înaintînd spre nord-vest cu o viteză de 12—15 noduri (este de remarcat că navele cu pînze foarte rapide, clipperele și fregatele atingeau viteza maximă de 20—22 noduri — *n.a.*).

Diametrul animalului era de 15—16 țoli (0,38—0,40 m — *n.a.*) în regiunea gîtului, iar capul aparținea fără îndoială unui șarpe. În decursul celor 20 de minute cît l-am observat cu lunetele, n-am văzut celelalte părți ale corpului, rămas ascuns sub apă. Creatura era de culoare cafeniu închis, cu o dungă alb-gălbuie pe gît. Nu avea înotătoare, dar pe spinare i se vedea ceva asemănător unei coame de cal".

După ce relatarea căpitanului și schița executată de desenatorul fregatei au fost publicate în 1849 de renumitul ziar britanic „*Times*" și reluate apoi de presa europeană și americană, paleontologul Richard Owen (același care studiase decenii întregi două raritățI, păsările neozeelandeze Moa-*Dinornis* și Tahake-*Notornis mantelli*) a trimis cîteva publicații engleze o dezmințire ce a iscat polemici aprinse. După opinia lui Owen, echipajul navei *H.M.S.Daedalus* se înșelase, luînd drept șarpe marin o... focă uriașă, elefantul de mare sudic (*Mirounga leonina*). Acesta poate atinge o lungime de 6—7 m și greutatea de 3 tone, dar trăiește în Antarctica. Foca, susținea paleontologul, fusese purtată de curenți spre tropice și, nemaisuportînd căldura, se întorcea înot acasă atunci cînd s-a întîlnit cu fregata.

Dar Owen nu ținea seama de declarațiile marinarilor care menționau că animalul se îndrepta spre *nord-vest*, nu spre *sud* și înota cu o viteză mult mai mare decît orice focă. În afară de aceasta, scenariul conceput de paleontolog era mai puțin credibil chiar decît existența șarpelui de mare, fiindcă niciodată focile din această specie nu se aventurează atît de departe spre nord, în apele pline de rechini și balene ucigașe. Cît despre ideea că elefantul de mare ar fi dormit liniștit luni de zile pînă cînd aisbergul pe care se afla s-ar fi topit sub el, ea este prea fantezistă pentru a avea nevoie de o contraargumentație.

Căpitanul M'Quhae a trimis ziarului „*Times*" un răspuns sobru în care arăta că nu poate fi vorba de o aseme-

nea eroare, el şi echipajul său cunoscînd foarte bine cum arată o focă. Animalul văzut de ei prezenta un aspect serpentiform, neavînd acelaşi raport între grosimea şi lungimea corpului ca un elefant de mare şi, în orice caz, era de cel puţin zece ori mai lung decît orice focă sau morsă cunoscută.

Patru ani mai tîrziu (în ianuarie 1852), echipajul navei *Monongahela* declara că vasul său ucisese accidental un şarpe marin lung de 33 m, ciocnindu-se de el în Oceanul Pacific. Marinarii au fost însă prea înspăimîntaţi la vederea fiinţei ce se zbătea în agonie, pentru a încerca să o captureze.

În 1856 căpitanul şi echipajul corăbiei *Imogen* au observat un animal asemănător unui şarpe uriaş, ce nu putea fi confundat în nici un caz cu o balenă sau un calmar gigant.

Iată şi o depoziţie înregistrată la Consiliul Municipal din Liverpool (Marea Britanie) sub prestare de jurămînt:

„Subsemnaţii, ofiţeri şi membri ai echipajului navei *Pauline* din oraşul Liverpool, Comitatul Lancashire, Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei, declarăm în mod solemn şi sincer că în ziua de 8 iulie 1875, la 5°13' latitudine sudică şi 35° longitudine vestică, am zărit trei caşaloţi mari, dintre care unul fusese încolăcit de două ori de un şarpe uriaş. Capul şi coada acestuia (în afara trupului încolăcit în jurul caşalotului) erau lungi de vreo 30 de picioare fiecare (9 m — *n.a.)* şi groase de 8—9 picioare (2,4—2,7 m — *n.a.)*. Şarpele şi-a sugrumat victima în decurs de 15 minute, apoi a tras-o la fund cu capul în jos". („*Times*", septembrie 1875).

„Este greu de crezut că şerpii marini, chiar dacă există, se hrănesc cu marii caşaloţi de 50 t", era de părere Igor Akimuşkin, care scria în legătură cu această relatare următoarele : „Mai mult decît probabil, marinarii de pe *Pauline* s-au înşelat, luînd drept şarpe un calmar uriaş. Or, după cum se ştie, încăierările dintre calmari şi caşaloţi constituie un fenomen obişnuit".

Dar această concluzie contrazice însăşi capitolele consacrate de biologul sovietic calmarului gigant *(Architheuthis)* şi în care sînt citate numeroase relatări ale marinarilor ce au asistat la luptele dintre caşaloţi şi calmari

ori se aflau la bordul unor nave atacate de aceştia din urmă. Într-adevăr, calmarul gigant este un agresor periculos, care se năpusteşte adesea asupra delfinilor, caşaloţilor sau navelor, fie ele cu pînze sau motor, însă ar fi greu de confundat o caracatiţă cu zece tentacule pornind din prelungirea unui corp distinct (mai precis de pe cap) cu un animal serpentiform avînd trupul lung şi relativ subţire. Ipoteza potrivit căreia uriaşul calmar se folosise de un singur tentacul în lupta cu redutabilul său duşman nu poate fi luată în considerare căci, după cum constata însuşi cercetătorul sovietic, majoritatea bătăliilor dintre calmari şi caşaloţi se termină prin victoria cetaceelor. Este foarte posibil ca un calmar lung de 30—40 m să pună în pericol un caşalot (un exemplar de *Architheuthis dux* măsurînd 18 m şi pescuit lîngă Terra Nova a fost reconstituit şi poate fi văzut la Muzeul Institutului de Oceanografie din Monaco), dar chiar şi în acest caz lupta ar fi dificilă, iar cefalopoda ar trebui să-şi folosească întreaga forţă pentru a-şi înlănţui strîns adversarul, înecîndu-l înainte ca acesta să-l poată sfîşia sau zdrobi de stîncile de pe fundul mării. Este de asemenea puţin probabil că marinarii de pe *Pauline* nu ar fi remarcat în 15 minute şi celelalte tentacule sau corpul calmarului dacă agresorul era într-adevăr un *Architheuthis*.

În 1877 un şarpe marin gigantic de culoare cafeniu-negricioasă a fost văzut de căpitanul Pearson şi cîţiva ofiţeri de pe iahtul regal britanic *Osborne*, iar în 1879 un animal asemănător era observat de căpitanul şi echipajul vasului *City of Baltimore*.

În 1882 un poliţist din orăşelul Llandudno situat pe coasta golfului Liverpool (Wales — Marea Britanie) relata superiorilor săi despre o creatură serpentiformă uriaşă pe care o zărise înălţîndu-şi capul şi gîtul din apele mării.

În 1883 căpitanul corvetei germane *Elisabeth* (viitorul amiral Hollman) menţiona în jurnalul de bord faptul că nava sa a întîlnit un monstruos şarpe de mare, iar cîteva luni mai tîrziu (în octombrie 1883) o creatură ciudată cu un cap ca de cal, gît lung, corp fusiform, mult mai gros decît gîtul şi avînd patru înotătoare laterale, a fost observată în dreptul coastei statului Panama.

În 1893 căpitanul Kreagle de pe vasul *Amphaly* raporta întîlnirea cu un șarpe de mare. În decembrie 1896 au fost zărite numeroase creaturi marine gigantice (pe care nici un martor n-a putut să le identifice) în largul portului St. Augustine (statul Florida — S.U.A.).

În 1898 un monstru serpentiform uriaș a atacat canoniera franceză *L'Avalanche*, comandantul ei fiind nevoit să ordone un foc susținut al tuturor tunurilor de la bord pentru a-l speria pe agresor. Relatările ofițerilor de pe *L'Avalanche* (în special interesantele observații ale locotenentului Lagrésille) sînt considerate printre cele mai credibile și amănunțite rapoarte despre șarpele de mare făcute pînă în secolul nostru. Tot în 1898, o reptilă marină foarte lungă a fost reperată de echipajele vaselor de război franceze *Bayard* și *Vauban*.

În 1903 echipajul navei franceze *Charles Haudouin* zărește un șarpe de mare uriaș în largul portului Touraine, iar în 1904 un animal asemănător este văzut de Château-Renault în Golful Along.

După cum scrie Akimușkin, în 1905, doi oameni de știință britanici, membri ai Societății de Zoologie din Londra, Meade-Waldo și Nicoll, se aflau la bordul vasului *Walhalla*, navigînd de-a lungul coastelor Braziliei, cînd au fost martorii unui incident straniu, pe care Meade-Waldo îl relata astfel în *„Lucrările Societății de Zoologie"* :

„La 7 decembrie 1905, ora 10,15 dimineața, mă găseam lîngă cîrma iahtului *Walhalla* cînd domnul Nicoll mi-a atras atenția asupra unui obiect ciudat ce plutea pe suprafața apei la vreo 100 de iarzi (91 m — *n.a.*) de vas (...).

Am aruncat o privire în direcția pe care mi-o arăta și am văzut o înotătoare dorsală verticală, ieșind din mare. Avea culoarea cafeniu închis, asemănătoare algelor marine, era puțin încrețită pe margini și măsura vreo 6 picioare (1,8 m — *n.a.*) lungime, înălțîndu-se cu 2 picioare (0,60 m — *n.a.*) deasupra apei.

Îndreptînd binoclul nostru de campanie spre înotătoare am rămas surprins să constat că în fața ei se ridica un cap cu un gît uriaș. Gîtul nu se unea cu aripa înotătoare, ci o preceda la distanța de 18 țoli (0,46 m — *n.a.*)

sau chiar mai mult. Părea de grosimea corpului unui om şi se înălţase deasupra apei cu 7—8 picioare (2,1—2,4 m — *n.a.*). Ciudata făptură înainta rapid, lăsînd în urmă valuri ; îşi agita capul cu atita putere, încît în jur săreau jerbe de apă".

Cercetătorii M.A. Persinger şi G.F. Lafraière au descoperit că acelaşi animal a mai fost văzut şi de alţi martori de pe diverse nave, lungimea corpului său fiind estimată la 60 de picioare (18 m) ; după unele declaraţii, acesta avea „un gît foarte lung" — şi „ochi de broască ţestoasă".

În 1907 o creatură serpentiformă uriaşă, de culoare închisă este observată de echipajul navei *Tampania* în apropierea Irlandei.

În timpul primului război mondial, la 22 mai 1917, crucişătorul uşor englez *H.M.S. Hillary* se afla într-o misiune de patrulare la 70 mile sud-est de ţărmurile Islandei. La ora 9 dimineaţa, marinarul aflat de veghe la tribord a detectat un obiect care se ridica din apă la cîteva sute de metri de navă. Temîndu-se să nu fie vorba de periscopul unui submarin german, comandantul crucişătorului, căpitan-comandorul Dean, s-a năpustit pe puntea de comandă unde ofiţerul de cart l-a liniştit, explicîndu-i că „obiectul" părea mai mult o fiinţă acvatică, deşi nu semăna cu balenele, caşaloţii sau delfinii. Între timp, vasul continua să avanseze spre locul unde se afla ciudăţenia. Iată relatarea căpitanului Dean, extrasă din *„H.M.S. Hillary : Last Mission at Sea and Sinking on the 25-th of May, 1917 ; Report and Synopsis"* (Royal Navy. Documents and War Archives) :

„La prima vedere putea fi luată drept un trunchi mare şi noduros. Dar cînd am privit prin binoclu mi-am dat seama că era o făptură vie, iar rădăcinile arborelui se dovedeau a fi capul şi înotătoarea dorsală. Animalul constituia un obiectiv excelent pentru exerciţiile de tragere la ţintă şi am dat ordin servanţilor armamentului principal (tunurile medii şi grele — *n.a.*) să se pregătească (...).

Ne apropiasem la 30 de iarzi (27,3 m — *n.a.*) şi vedeam creatura foarte bine. Capul îi semăna cu al unei vaci, dar nu avea coarne sau urechi şi era mult mai mare ;

animalul părea complet negru, cu excepția unei dungi albicioase pe frunte. Lungimea gîtului atingea cel puțin 20 de picioare (6 m — *n.a.)*, iar aripa înotătoare se ridica deasupra apei la vreo 4 picioare (1,2 m — *n.a.)*. Lighioana măsura în total mai bine de 60 picioare (18 m — *n.a.)* (...). Se puteau distinge clar mișcările șerpuitoare ale gîtului care se arcuia în semicerc atunci cînd capul se înălța pentru a privi împrejur. Cînd ființa a rămas în urma noastră am remarcat că înotătoarea dorsală — ce amintea de un triunghi negru — era foarte subțire și moale, dar, cîteodată, vîrful ei pleoștit se ridica asemeni urechilor ciulite ale unui terrier. Animalul nu se alarmase de vecinătatea imediată a navei și continua să înoate la suprafața mării, cînd scufundîndu-se astfel încît îi rămîneau afară doar botul și vîrful aripei înotătoare, cînd scoțîndu-și din apă capul, gîtul, înotătoarea dorsală și, uneori, o mică porțiune din spinare (...). Aveam viteza de 12 noduri, așa că l-am depășit, îndepărtîndu-ne destul de mult. Am dat ordin de virare, crucișătorul a descris un arc și ne-am apropiat din nou, pînă la 200 de iarzi (182 m — *n.a.)*, apoi am deschis focul. Prima salvă a fost mai scurtă cu 66 de picioare (20 m — *n.a.)*, iar a doua mai lungă cu 33 picioare (10 m — *n.a.)*. Îl încadrasem însă într-o furcuță îngustă (expresie artileristică desemnînd o serie de trei salve, primele două de reglaj, a treia la țintă — *n.a.)* și ultima salvă a nimerit perfect. Un obuz a explodat chiar lîngă trupul monstrului, care a început să se zbată ca turbat, înroșind valurile, dar imediat ce coloana de apă ridicată de explozie s-a prăbușit în mare, animalul s-a scufundat și el (...) Nu l-am mai reperat, deși nava a trecut chiar pe lîngă locul unde se aflase ultima dată".

La trei zile după ce „împușcase" șarpele de mare, crucișătorul *H.M.S. Hillary* a fost torpilat de un *U BOOT* și majoritatea echipajului a pierit în apele înghețate. Căpitan-comandorul Dean și cîțiva oameni au fost salvați de o navă britanică, astfel încît incidentul „vînătorii" a apărut consemnat în raportul misiunii, pe care comandantul navei *H.M.S. Hillary* l-a înaintat Amiralității.

Între 1919 și 1933 s-au înregistrat și alte relatări despre reptile uriașe văzute în ocean, cum a fost cea a echipajului

cuirasatului britanic *H.M.S. Caesar*, care era gata să lovească un astfel de animal în largul Insulei Man (1920), sau declarațiile despre giganticul monstru serpentiform (lung de 27 m) observat de cîteva zeci de martori la 10 iunie 1928 în fața portului Salvator (Brazilia).

În noiembrie 1947 un șarpe de mare uriaș a fost văzut de numeroase persoane în largul portului Vancouver (British Columbia-Canada).

În decembrie 1947 cargoul *Santa Clara* parcurgea ruta New York (S.U.A.) — Cartagena (Columbia), cînd, la 118 mile est de Capul Lookout (statul North Carolina — S.U.A.), cîțiva ofițeri au zărit un animal straniu. Iată ce consemna căpitanul navei în jurnalul de bord :

„John Axelsohn, cel de-al treilea secund, a văzut deodată un cap ca de șarpe care se înălța din apă la o distanță de circa 30 de picioare (9 m — *n.a.)* de tribordul vasului, în apropierea provei. Exclamația sa atrăgînd atenția celorlalți doi secunzi, toți au început să examineze uluiți ciudata ființă ce plutea de-a lungul vasului, apoi pe sub puntea de comandă (ieșită în afara bordului — *n.a.)*, dispărînd la pupa.

Capul animalului era lat de vreo 2,5 picioare (0,75 m — *n.a.)*, gros de 2 picioare (0,60 m — *n.a.)* și lung de 5 picioare (1,5 m — n.a.). Corpul cilindric atingea 3 picioare (0,90 m — *n.a.)* diametru, iar gîtul 1,5 picioare (0,45 m — *n.a.)*.

Cînd monstrul a trecut pe sub puntea de comandă, ofițerii au observat undele din jurul lui colorîndu-se în roșu pe o suprafață de 30—40 picioare pătrate (9—12 m^2 — *n.a.)* (...). Apa se înroșise probabil de la sîngele animalului ce se izbise de prova. Secunzii nu au putut repera la babord cealaltă jumătate a animalului (de unde au dedus că nava îl tăiase în două — *n.a.) (...)*.

Ființa aceea rănită s-a zbătut în agonie tot timpul cît a rămas în cîmpul vizual. Pielea sa era de culoarea cafeniu închis, netedă și alunecoasă, fără aripi înotătoare, păr sau vreo proeminență pe cap, gît sau partea vizibilă a corpului" („*The Marine Observer*", 1950).

În ianuarie 1960 un monstru marin reptilian a fost zărit în dreptul portului Bordeaux (estuarul Gironde — Franța), iar la 19 august 1963 numeroși martori au văzut în largul

coastelor statului New Jersey (S.U.A.) un șarpe de mare lung de peste 12 m.

În 1964 exploratorul și navigatorul solitar francez Robert le Serrec a naufragiat în zona Marii Bariere de Corali (Australia). Mai înainte însă reușise să fotografieze și apoi să filmeze un animal serpentiform gigantic (măsurînd 22—24 m), în Marea Coralilor. Materialul său documentar a fost analizat și declarat veridic, dar insuficient pentru a se putea clasifica ciudata ființă. Despre incident au scris atît Robert le Serrec (în volumul *„În jurul lumii"* — jurnalul călătoriei sale de cinci ani pe mare, publicat în 1967), cît și cercetătorul biolog american Ivan T. Sanderson în revista *„True"* (1965).

La 15 aprilie 1969 în dreptul portului Kodiak (Insula Kodiak, Golful Alaska — S.U.A.) era detectată cu ecograful silueta unei ființe lungi de 60 m și avînd patru labe înotătoare. Monstrul se deplasa destul de rapid, la mare adîncime (M.A. Persinger și G.F. Lafraière, *„Space-Time Transients and Unusual Events"*, Nelson-Hall, Chicago, 1977).

În 1978 echipajul unui elicopter de patrulare al US Coast Guard observa un șarpe de mare uriaș în largul coastelor Floridei (S.U.A.).

La începutul anului 1982, sute de persoane au semnalat un șarpe gigantic apărut în apropierea coastelor de vest ale provinciei canadiene British Columbia. În mai 1982 oaspeții prezenți la o petrecere dată de omul de afaceri Robert Frew în vila sa de pe țărmul Golfului Chesapeake (statul Maryland — S.U.A.) au observat o „creatură serpentiformă foarte lungă, avînd pielea pătată ca de pojar". Robert Frew a reușit să filmeze animalul, „producînd ceea ce unii savanți spun că ar putea fi primul film autentic al lui Chessie, șarpele Maryland-ului", după cum consemna revista *„OMNI"* (ianuarie 1983).

În 1984 echipajul unui submarin britanic de verificare a conductelor petroliere din Marea Nordului a raportat faptul că nava fusese atacată de o reptilă uriașă, pe cînd se afla în imersiune, la 47 mile est de litoralul Marii Britanii. Monstrul care s-a năpustit de trei ori asupra submarinului ce-i „încălcase teritoriul" era un șarpe lung de

aproape 20 m, gros de peste 1 m, de culoare cafeniu închis, avînd un cap „ca de varan" acoperit cu solzi groşi. Echipajul şi-a păstrat însă prezenţa de spirit, izbutind să ducă nava la suprafaţă şi apoi la bază.

Majoritatea zoologilor susţin că aceste relatări se datorează unor iluzii optice, iar şarpele de mare este... orice altceva în afară de o reptilă uriaşă. Astfel, se cunosc pînă în prezent nu mai puţin de 19 ipoteze asupra identităţii şerpilor marini uriaşi, impunîndu-se constatarea că, din nefericire, cele mai logice sînt şi cele mai rar menţionate atît în lucrările de specialitate, cît şi de către mijloacele de informare în masă (presa, televiziunea etc.).

1. Prima categorie de ipoteze, cele mai numeroase, dar şi cele mai inconsistente prin calitatea argumentelor (lipsa lor de logică frizînd nu rareori absurdul) se remarcă printr-o diversitate considerabilă de „identificări", purtînd toate amprenta aceluiaşi „complex al struţului" de care suferă unii cercetători, care nu se pot acomoda ritmului vertiginos în care au loc astăzi transformările şi reevaluările în ştiinţă.

Se detaşează pentru început încercările de a identifica o fiinţă vie, deplasîndu-se cu viteze de 10—20 noduri şi independent de mişcările valurilor (după cum afirmă toţi martorii oculari), cu obiecte neînsufleţite, plutind inerte la suprafaţa oceanului : buşteni, şiruri de frunze sau alge foarte lungi.

Următoarea grupă cuprinde tentativele de asimilare a unui animal serpentiform ce măsoară 10—60 m unor fiinţe de cu totul altă formă (balene albastre) sau avînd siluete diferite şi dimensiuni mult mai mici (rechini, toni, elefanţi de mare — fig. 29 —, dugongi).

Se distinge apoi o grupă de ipoteze aproape amuzante : identificarea şerpilor de mare prin *grupuri* de fiinţe în loc de indivizi. Astfel, au fost amintite şirurile de păsări plutind la suprafaţa apei (!), delfinii înotînd în linie (deşi delfinii *nu* înoată în acest mod) şi, mai ales, cîrdurile focilor de Groenlanda, ce se deplasează în şiruri lungi, una după alta, săltînd cîteodată deasupra valurilor şi dînd impresia mişcării unui trup uriaş, arcuindu-se în ocean. Zoologul

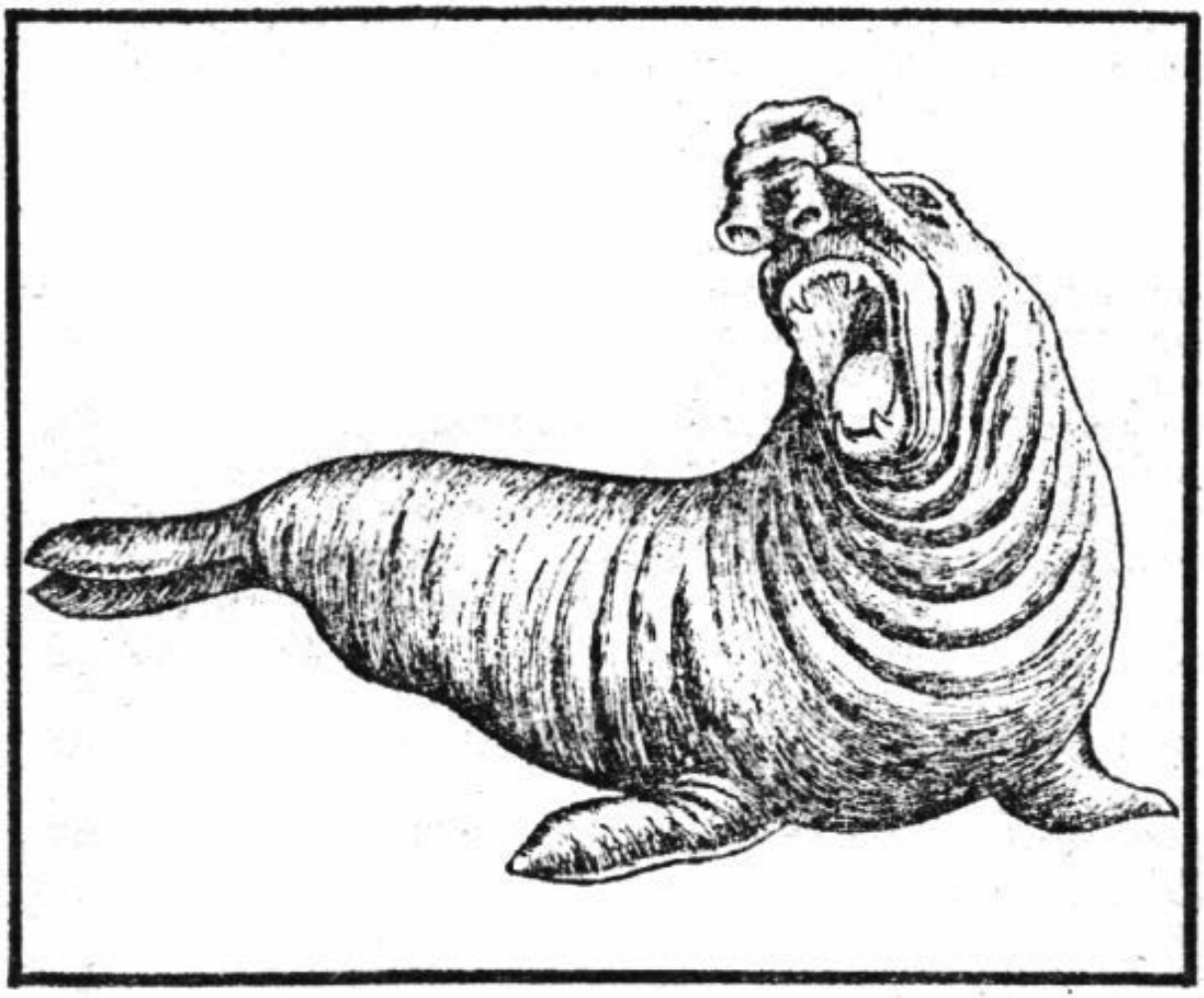

Fig. 29 Elefant de mare nordic *(Mirounga angustirostris)*

Newton afirmă că, observate de la *mare* distanță, aceste cîrduri au dat naștere „legendei" despre șerpii marini, teoria sa părînd însă a nu lua în considerare nici unul dintre rapoartele cunoscute și deosebit de valoroase din istoria incidentelor cu animale serpentiforme văzute de la *mică* distanță.

Urmează apoi afirmațiile despre o posibilă confuzie cu șerpi de mare obișnuiți (care ating însă foarte rar 2 m lungime) ; șerpi terestri (boa, anaconda, pitoni) nimeriți accidental în ocean (omițîndu-se faptul că dimensiunile acestora nu depășesc 10—14 m, iar o reptilă terestră nu ar supraviețui decît foarte scurt timp în apă sărată, neputînd ajunge în mijlocul Atlanticului sau Pacificului) și, în sfîrșit, cu broaștele țestoase. Într-adevăr, broaștele țestoase cu gît de șarpe (genul *Hydromedusa)* au un cap turtit situat la extremitatea unui gît serpentiform ieșit mult din carapace

și aproape neretractabil. Dar ele sînt animale terestre de dimensiuni mici (20 cm lungime specia australiană, *Chelodina longicollis* — fig. 30 — și maximum 30 cm cea argentiniană, *Hydromedusa tectifera)* și, oricum, au o platoșă osoasă distinctă, foarte vizibilă în cazul cînd s-ar admite prin absurd ivirea unui exemplar măsurînd 30 m, căzut întîmplător în mare. În ceea ce privește broaștele țestoase marine pieloase, campioana lor, Luthul *(Dermochelys coriacea)*, atinge 2—2,50 m, 600—700 kg greutate și are carapacea acoperită cu o piele groasă ca a balenei. Dar gîtul scurt, labele anterioare extrem de lungi și forma oval-aplatizată a corpului fac imposibilă confuzia cu un șarpe, chiar admițînd apariția unui gigantism incidental.

În sfîrșit, ultima ipoteză din categoria celor care neagă posibilitatea existenței în adîncurile oceanelor a unor animale necunoscute consideră că martorii ce au semnalat ființe serpentiforme uriașe au fost induși în eroare de apa-

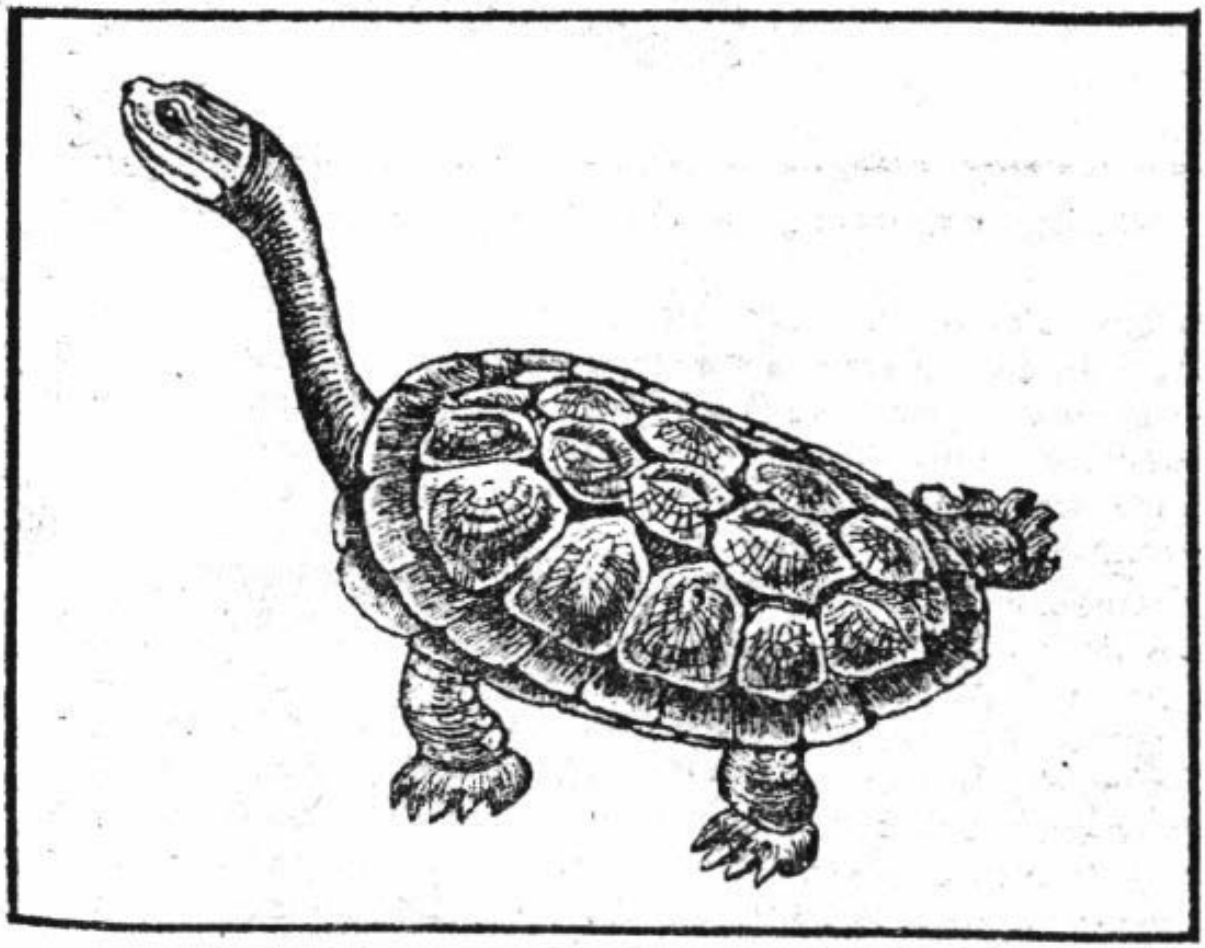

Fig. 30 Broască țestoasă australiană cu gît de șarpe *(Chelodina longicollis)*

riția la suprafață a unui calmar gigantic, ale cărui tentacule pot ajunge pînă la 30 m lungime (după cum au confirmat fragmentele descoperite în stomacul marilor cașaloți). Dar această încercare de a explica fenomenul nu ține seama de faptul că un tentacul nu poate pluti mult timp separat de restul corpului ; or, observatorii nu au văzut niciodată calmarul sau celelalte nouă brațe ale sale, ci unul singur. În afară de aceasta, se impun următoarele constatări : un tentacul nu are cap de șarpe, piele lucioasă cafeniu închisă sau solzi de reptilă, nu înoată independent, nu poate să *nu* aibă ventuzele proprii caracatițelor (ușor identificabile de martori) și nu posedă înotătoare dorsale sau laterale.

2. Următoarea grupă cuprinde doar două ipoteze, care admit realitatea existenței „șarpelui de mare", dar susțin că nu ar fi vorba de o reptilă, ci mai degrabă de un mamifer primitiv gigantic.

Susținătorii primei ipoteze, zoologii Roy Mackal și Phillip Gosse, consideră aceste ființe ca făcînd parte din familia cetaceelor dispărute acum 20 milioane de ani : *zeuglodoni* (Mackal) și respectiv *basilosauri* (Gosse). Însă aspectul balenelor menționate diferă destul de mult de majoritatea descrierilor marinarilor, mamiferele marine fosile avînd siluete mai puțin suple în raport cu lungimea corpului decît ființele menționate în rapoartele despre incidentele amintite.

A doua ipoteză a fost formulată de Cornelius A. Oudemans, doctor în zoologie și botanică, director al Grădinii zoologice din Haga și membru al Societății Regale de Zoologie din Germania. După aproape două decenii de cercetări asidue, naturalistul olandez a adunat o cantitate imensă de relatări, legende, rapoarte și comunicări oficiale în legătură cu „șerpii de mare", reunindu-le în monumentala lucrare *„The Giant Sea Serpent" („Șarpele marin gigantic")*, apărută în 1892 la Londra și Leiden simultan. Volumul cuprinde 591 pagini, 82 ilustrații, 350 surse bibliografice (începînd cu Olaüs Magnus și terminînd cu savanții secolului al XIX-lea) și constituie în fapt recunoașterea științifică a existenței unor animale oceanice necunoscute ce au dat naștere legendei despre „șarpele de mare". Dar Oudemans ajunge la concluzia că aceste ființe nu sînt rep-

tile, ci mamifere (numite de el *Megophias megophias*) asemănătoare unor foci uriașe, cu gît de șarpe și coadă lungă. Amintind unele cazuri în care martorii au semnalat prezența unei coame pe grumazul creaturilor văzute, naturalistul olandez le consideră un argument în plus în sprijinul ipotezei sale, masculii avînd coamă, iar femelele nu, ca și la unele specii de mamifere actuale.

Acestor păreri li s-a alăturat mai tîrziu și ilustrul savant român, prof. Emil Racoviță, ce publica, în 1903, un articol intitulat „Notă despre marele șarpe marin *Megophias megophias* (Rafinesque) Oudemans". Naturalistul analizase dovezile prezentate de Oudemans, precum și observațiile făcute de echipajul canonierei franceze *L'Avalanche* (1898) și considera indiscutabilă realitatea existenței „monstrului", dînd indicații precise celor care s-ar întîlni pe ocean sau ar găsi pe țărm cadavrul unei asemenea ființe : ce detalii să observe, ce să-și noteze sau să deseneze, ce părți din corp să ia în cazul cînd animalul nu poate fi transportat în întregime. Racoviță era de acord cu ipoteza care susține că „șarpele de mare" este în realitate un mamifer, deși admitea faptul că imaginea rezultată din descrierile ofițerilor canonierei și însăși ferocitatea atacului asupra vasului francez ar fi fost caracteristice reptilelor. Într-adevăr, majoritatea martorilor au avut senzația că se găsesc mai curînd în fața unor șerpi sau șopîrle decît foci sau balene (cu excepția zoologilor Meade Waldo și Nicoll care optaseră pentru mamifer), iar observațiile strînse de-a lungul secolelor confirmă o suplețe a corpului, un aspect și o serie de comportamente reptiliene (chiar foca imaginată de Oudemans semănînd izbitor cu plesiozaurii sau elasmozaurii, dinosaurieni ce au trăit în mezozoic).

În 1970 un reputat specialist oceanolog român, acad. Eugen Pora, spunea : „În marile gropi abisale se găsesc forme de animale străvechi — fosile vii — care, cu milioane de ani în urmă, își petreceau viața la suprafața oceanului. Datorită apariției unor vietăți mai bine dezvoltate, formele primitive s-au retras în zonele puțin populate din adîncuri, unde condițiile sînt însă mai grele. Acolo s-au adaptat mediului, supraviețuind pînă astăzi. Adulții trăiesc la mare adîncime, dar se reproduc în straturile superioare sau chiar la suprafața mării, unde puietul se poate hrăni

mai bine (...). Este posibil ca în părțile sudice ale Oceanului Planetar să trăiască animale de dimensiuni uriașe. Să fie Șarpele de Mare reptilă, să fie mamifer ? Nu există încă destule date pentru a se face o asemenea precizare".

3. Penultima grupă cuprinde o singură ipoteză, ce susține că „șarpele de mare" ar fi în realitate o anghilă gigantică, necunoscută științei. Anghilele (ordinul *Apodes*, familia *Murenidae)* ating dimensiuni de 1—2 m, cea mai mare specie *(Murena helena)* (fig. 31) ajungînd însă la 3 m lungime. Sînt prădători foarte agresivi și periculoși ; larvele lor nu depășesc niciodată 7 cm înainte de metamorfozare, cînd, din transparente ca sticla, se colorează în negru-verzui, crescînd timp de aproape un an pînă la deplina maturitate. Dar în 1930, expediția oceanografică daneză de pe nava *Dana* a pescuit în Oceanul Atlantic (la vest de Capul Bunei Speranțe) o larvă de anghilă lungă de 184 cm ! Acest pește prins la 350 m adîncime face parte dintr-o specie necunoscută și, dacă el crește în același ritm ca *Murena helena,* atunci adultul care i-a dat naștere ar trebui să aibă între 40 și 80 m lungime ! Celebrul ihtiolog J. Schmidt semnala și el capturarea unei larve de anghilă de 50 cm, care după opinia sa ar fi ajuns să depășească la maturitate 25 m lungime. În urma acestor descoperiri, cîțiva naturaliști cunoscuți, printre care J.-M. Pérès, R. Thévenin, dr. I. Krumbiegel și dr. A. Brunn (director al Muzeului Universității din Copenhaga) au afirmat că astfel de anghile gigantice au fost văzute de marinari și luate drept șerpi de mare. Într-adevăr, aspectul unei anghile este destul de asemănător cu al reptilelor, dar ea nu scoate niciodată capul din apă pentru a respira, fiind un pește și avînd branhii. Descrierile martorilor oculari privind capul, botul, ochii, gîtul, înotătoarele, pielea, aspectul corpului și comportamentul animalelor observate în marea majoritate a cazurilor nu corespund celor ale anghilelor. Desigur, posibilitatea existenței unui pește serpentiform de asemenea dimensiuni nu poate fi negată (căci, așa cum scria I. Akimușkin „dacă există larve de anghile gigantice trebuie să existe și adulți care le-au dat naștere") și este probabil că unele rapoarte despre șerpii marini uriași au fost provocate de întîlnirea vaselor cu anghile de peste 25 m lungime.

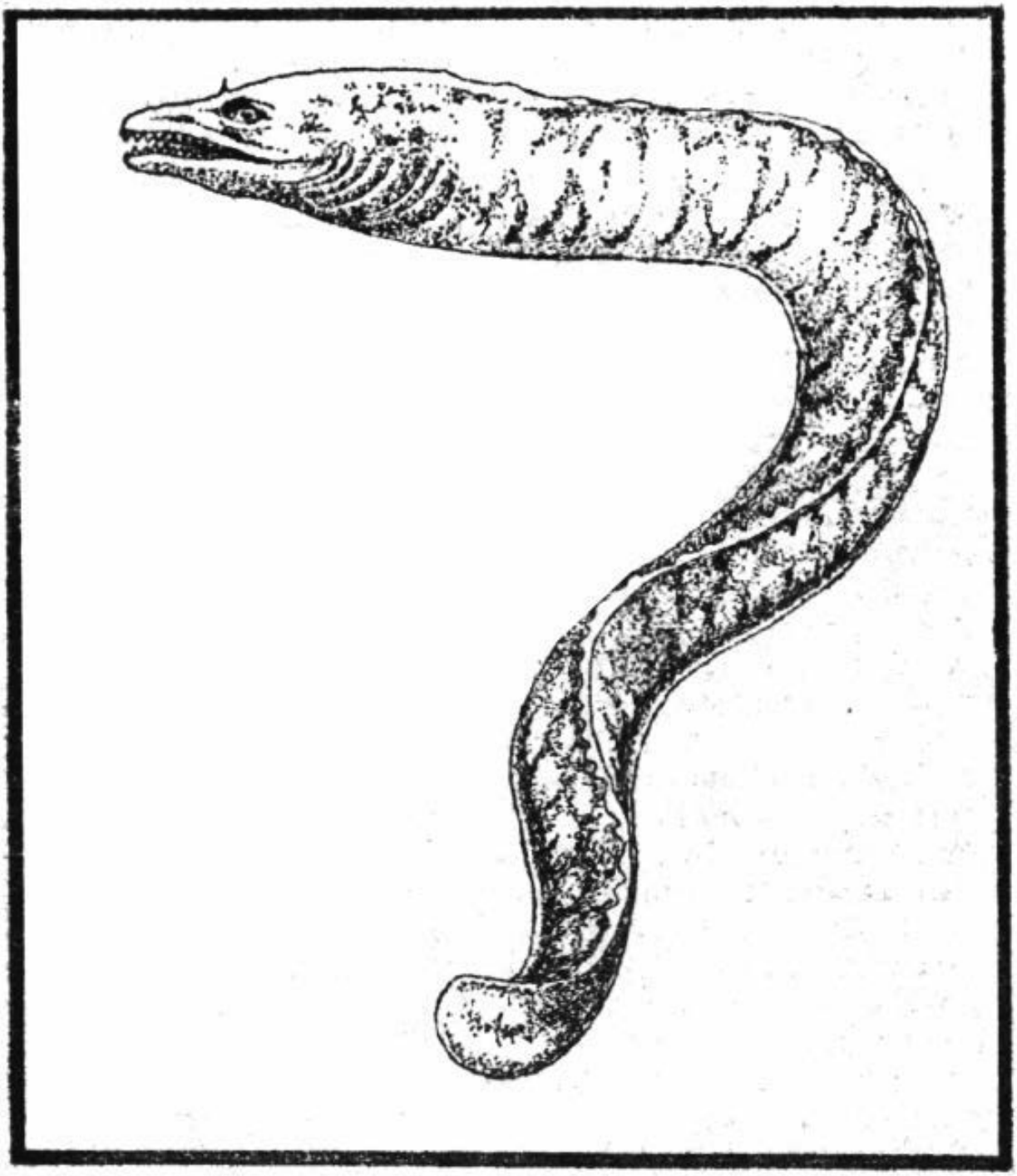

Fig. 31 Murenă (*Murena helena*)

Dar procentul acestor incidente este destul de mic şi nu poate explica în nici un caz întreg fenomenul care a dus la apariţia legendei.

4. Ultima categorie de ipoteze consideră că „şerpii de mare" sînt reptile preistorice, dinosaurieni acvatici care au supravieţuit pînă în zilele noastre, după cum afirmă cercetători prestigioşi ca B. Heuvelmans, J. Lyell, A. Hyatt,

E. Boulanger, J.Y. Cousteau, M. Burton, I.T. Sanderson, A.E. Verrill, L şi A. Agassiz etc. Multe din descrierile martorilor oculari înfăţişează într-adevăr animale foarte asemănătoare plesiozaurilor (fig. 32) sau elasmozaurilor (fig. 33) : capul şi gîtul de şarpe, corpul fusiform, coada lungă, înotătoarele laterale, toate corespund aproape identic monştrilor văzuţi în ultimul mileniu. Unii elasmozauri aveau gîtul mai lung decît corpul şi coada luate împreună (8—9 m dintr-o lungime de 12—13 m la specia descoperită în America de Nord acum cîteva decenii). Mai mari decît ei, plesiozaurii atingeau uneori 30 m lungime totală, dintre care 10—12 m numai gîtul şi capul serpentiforme.

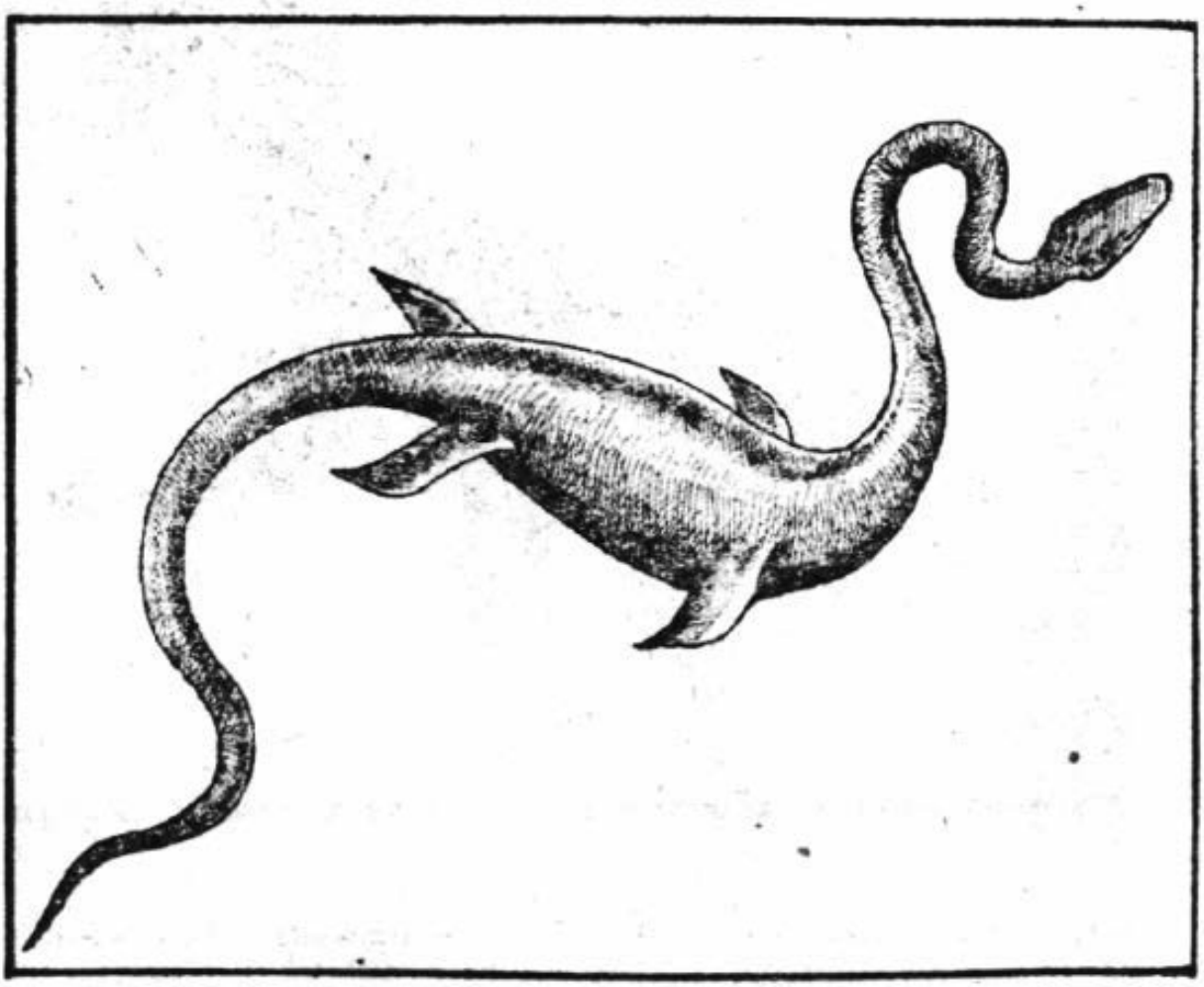

Fig. 32 Plesiosaurus (reconstituire)

Este interesant de constatat că această ipoteză care îndeplineşte cele mai multe condiţii pentru a se dovedi o rezolvare globală a fenomenului „şarpelui de mare" întîmpină cele mai acerbe critici. Faptul nu este chiar atît de pa-

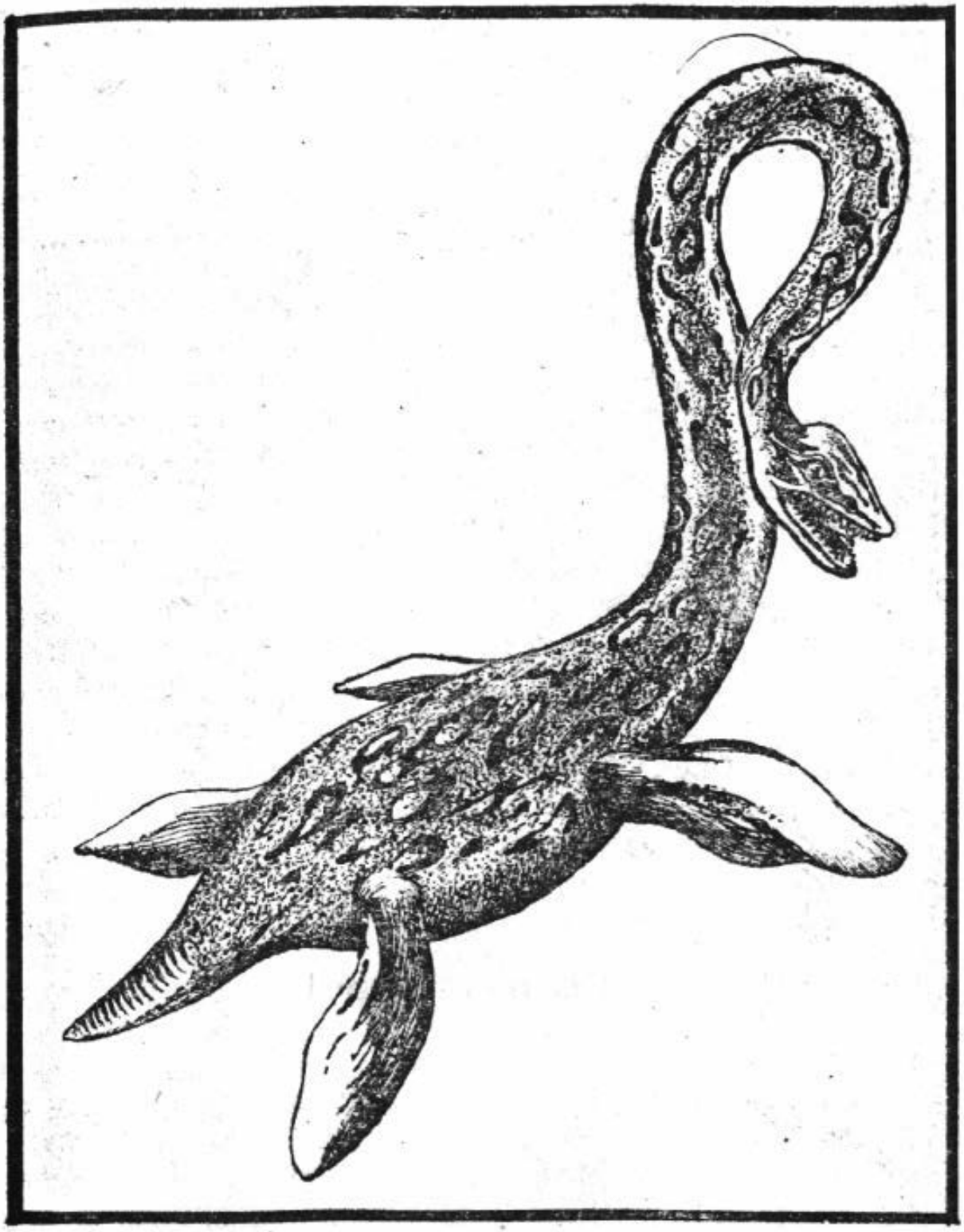

Fig. 33 Elasmosaurus (reconstituire)

radoxal pe cît pare : dacă zoologii mai sînt dispuşi să admită existenţa unei anghile gigantice, unui cetaceu fosil, supravieţuind după 20 milioane de ani, ca zeuglodonul, sau chiar a unui mamifer marin total necunoscut şi greu de

acceptat din punct de vedere biologic și paleontologic (*Megophias megophias*), în schimb, prea puțini sînt gata să ia în considerare posibilitatea supraviețuirii unei specii mezozoice (ca și cum n-ar fi auzit despre descoperirea celacanților). Aceasta deoarece ar interveni o serie de probleme foarte dificile (de ce au supraviețuit numai un număr redus de dinosaurieni, cum au reușit să scape cataclismului abătut asupra lumii reptiliene, de ce tocmai ei și nu alte specii, care sînt mediile ambiante sau cauzele genetice favorabile acestei supraviețuiri etc.) ; or, cercetători grăbiți să părăsească rutina, gata să studieze fără prejudecăți un fenomen nou și enigmatic se întîlnesc mai ales în romanele lui Jules Verne. Din fericire există întotdeauna și excepții, după cum o demonstrează ștafeta probității și curajului științific, transmisă de-a lungul timpului de la Darwin, Haeckel, Oudemans sau Racoviță prin Cousteau, Heuvelmans, Verrill, Heyerdahl, Lane și Burton la Mackal, Johanson, Leakey, Attenborough sau Gould. Unor astfel de oameni, George Bernard Shaw le-a dedicat faimosul său aforism : „Înțeleptul se adaptează la lumea în care trăiește; cel lipsit de înțelepciune se încăpățînează să schimbe lumea după el însuși. De aceea, progresul omenirii se datorează celor lipsiți de înțelepciune...".

ULTIMELE HARPII

La începutul celui de-al doilea război mondial, cîmpurile de luptă au fost dominate de un cuplu invincibil : tanc-bombardier în picaj. În fața vitezei și forței de lovire ale acestui tandem de monștri metalici cădeau armate, linii fortificate, orașe, țări... Nimeni și nimic nu le putea sta în cale și totuși, la nici doi ani de la fulgerătoarele succese din 1939—1941, *Panzer*-ii și *Stukas*-urile și-au rupt colții încercînd să muște din nou la El Alamein, Kursk sau Anzio. Domnia tandemului de fier și foc se sfîrșea la fel de neașteptat cum începuse, așa cum pieri-

seră în cursul istoriei toate tiraniile, oricît de puternice și de neclintit ar fi părut la un moment dat.

Avertismente privind această adevărată lege a evoluției sociale, istorice și naturale vin din cele mai vechi timpuri. Mezozoicul (era secundară) a fost dominat în ultima sa perioadă (cretacicul) de un cuplu faimos : *Tyrannosaurus-Pteranodon,* dispărut aparent fără nici o cauză după o domnie a teroarei care s-a întins de-a lungul a 65 de milioane de ani.

Tyrannosaurus, cel mai feroce dinosaurian carnivor, depășea uneori 15—16 m lungime, avea un craniu de peste 1,5 m, iar fălcile sale, a căror deschidere ajungea la 0,60 m, erau garnisite cu colți tăioși, puțin curbați, lungi de 0,20—0,25 m. În depozitele sedimentare cretacice aflate pe teritoriul Statelor Unite se întîlnesc deseori urme ale acestui stăpîn de necontestat al uscatului ; distanța între pași atinge 3,75—4 m, amprentele labelor posterioare avînd fiecare cîte 0,80—0,90 m ! Iguanodonii, brontozaurii, gigantozaurii sau stegozaurii ierbivori erau decimați fără cruțare, iar ceratozaurii și megalozaurii, carnivore rapace, lungi de 5—6 m, fugeau mîncînd pămîntul la apropierea lui. Singurul dinosaurian ce avea o șansă în lupta cu monstrul (ale cărui fălci-ghilotină au rămas pînă astăzi cea mai teribilă armă a morții cu care a fost înzestrată vreodată o ființă terestră) era triceratopsul, uriașul ierbivor lung de 8 m, asemănător cu un rinocer, dar avînd trei coarne fixate aproape orizontal pe craniul măsurînd peste 3 m, terminat printr-un scut osos ce îi proteja ceafa. Cînd i se opuneau lăncile și blindajul frunții, tyrannozaurul renunța la atac după cîteva încercări, dar dacă se mișca mai iute și izbutea să-l atace din spate, redutabilul triceratops era pierdut, la fel ca orice brontozaur inofensiv. Pentru a rezista unui tyrannozaur pe uscat ar fi fost nevoie de ceva mai mult decît forța dinosaurienilor : erau necesare viclenia, inteligența și spiritul de colectivitate al lui *Homo sapiens*...

În văzduhul cretacicului domina uriașul *Pteranodon* (fig. 34) al cărui cioc de 1 m era contrabalansat în partea din spate a craniului de o creastă osoasă aproape la fel de lungă. Avînd suprafața aripilor de peste 20 m^2 și anvergura de 8 m, pteranodonul prezenta caracteristicile celor mai evo-

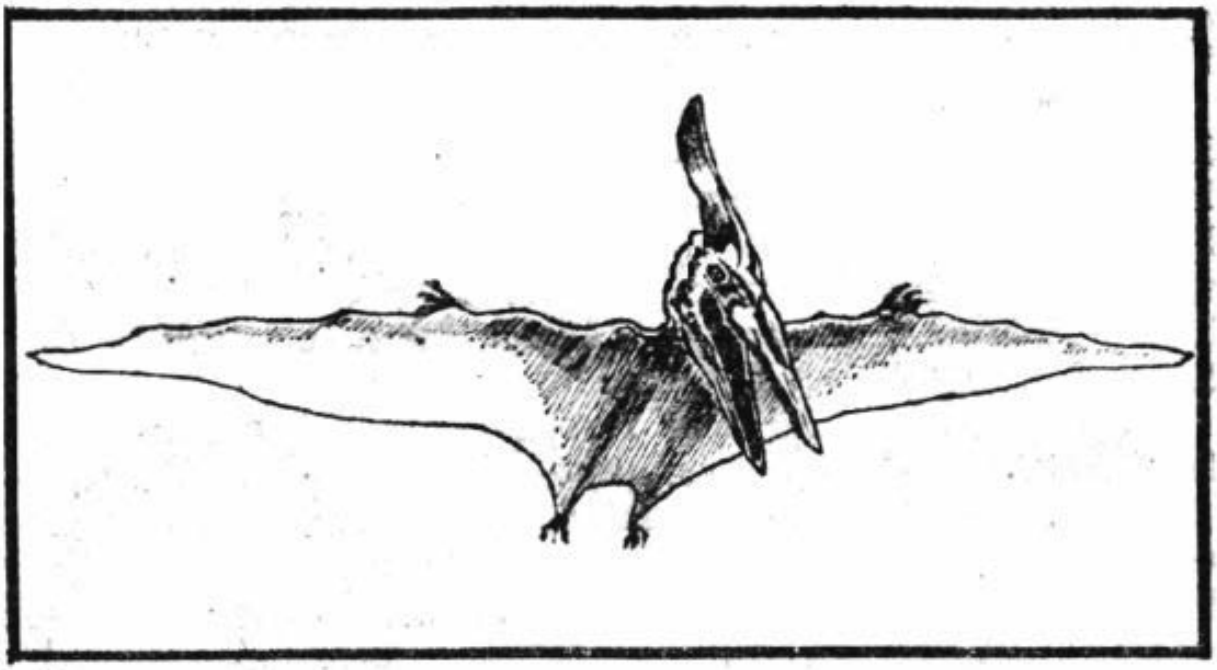

Fig. 34 Pteranodon (reconstituire)

luate reptile zburătoare : corpul de dimensiuni reduse şi fusiform, bine adaptat zborului, capul mare, aproape cît trupul propriu-zis, ciocul lipsit de dinţi, un fel de foarfecă gigantică, capabilă să despice ori să strivească prada atît de repede, încît aceasta nu apuca nici măcar să se zbată. Asemeni albatrosului, pteranodonul putea plana zile întregi deasupra mării, iar cînd umbra lui era zărită de vreun animal cu instincte cît de cît dezvoltate, respectivul îşi căuta grabnic adăpost, căci o clipă de zăbavă însemna să atragă atenţia morţii înaripate, ce pornea imediat într-un picaj tăcut, finalizat mai întotdeauna cu o captură...

Tyrannozaurii şi pteranodonii au dispărut acum 70 milioane de ani, ca şi *pterodactilii* (fig. 35), reptile zburătoare al căror cioc era garnisit cu o impunătoare colecţie de 60—360 dinţi ascuţiţi. Aceşti adevăraţi crocodili zburători avînd anvergura aripilor de 2—3 m se remarcau printr-o agresivitate ieşită din comun şi constituiau teroarea micilor animale terestre, pe care le vînau fără odihnă. Paleontologii afirmă că, din moment ce în straturile geologice care datează din paleogen (perioadă ulterioară cretacicului) nu s-au descoperit fosile de pterozauri, cele peste 60 de specii de „planoare vii" trebuie să fi dispărut la sfîrşitul mezozoicului, o dată cu celelalte reptile uriaşe.

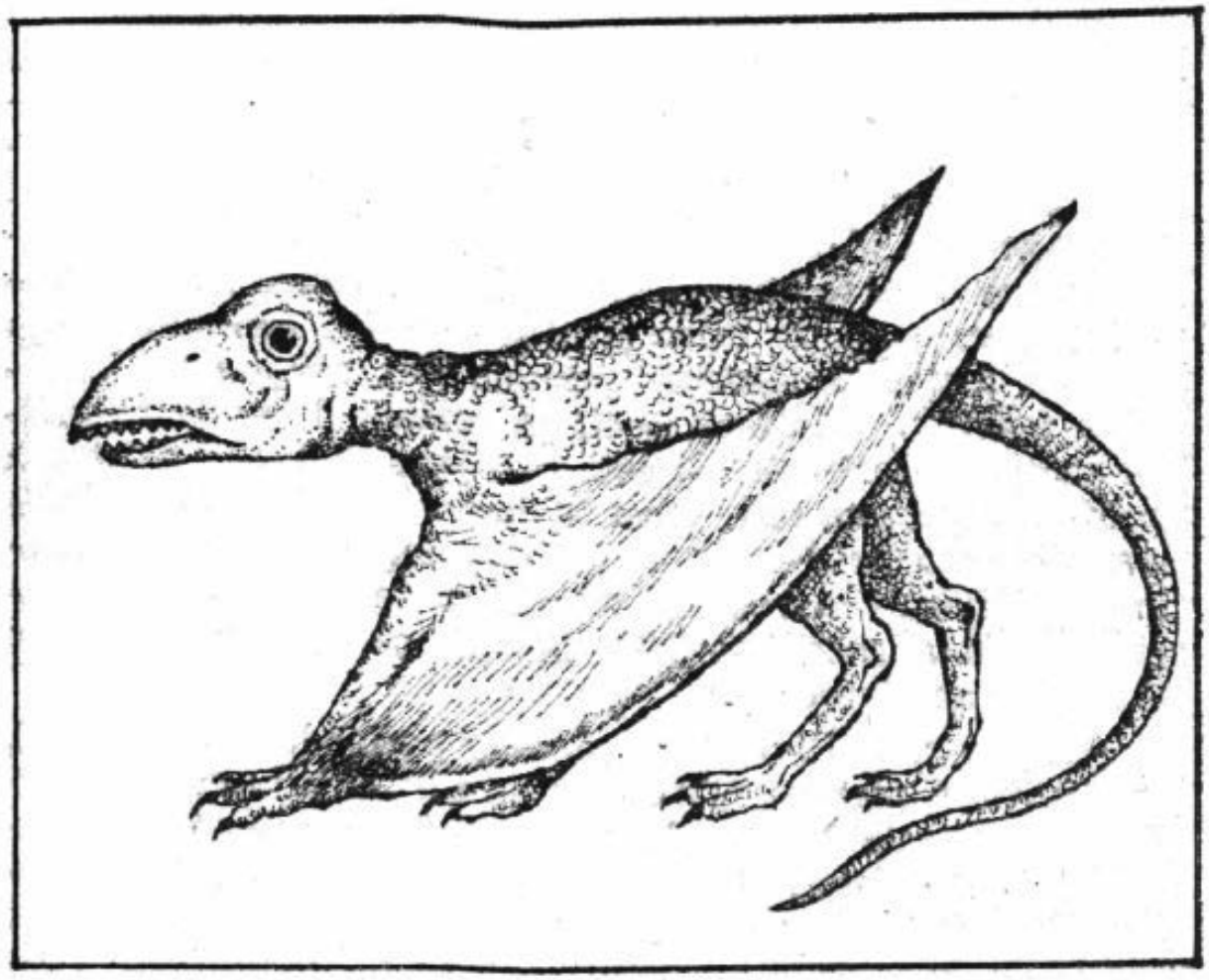

Fig. 35 Pterodactil (reconstituire)

Dar, așa cum scria profesorul L. Bertin de la Muzeul de Istorie Naturală din Paris : „Inexistența resturilor paleontologice nu dovedește nimic. Este știut faptul că nu toate organismele ajung pînă în zilele noastre sub formă de fosile. Multe dintre ele sînt distruse în urma diferitelor procese geologice care au loc în scoarța Terrei". Iar Igor Akimușkin făcea următoarea observație : „Animalele puțin numeroase nu au lăsat urme în rocile fosile. Acesta este motivul pentru care nu s-au mai găsit resturi ale celacanților și hatteriilor în straturile de pămînt ulterioare epocii pseudodispariției lor. Speciile respective erau pe atunci prea reduse numeric pentru a ajunge într-un muzeu natural de paleontologie". S-ar putea, deci, ca în unele zone izolate și insuficient (sau deloc) explorate să mai

trăiască specii de pterozauri, așa cum și în oceane ar fi putut supraviețui tylozauri, plesiozauri sau elasmozauri.

La începutul anilor '20, scriitorul și exploratorul englez Frank Melland conducea o expediție în zona de intersecție a frontierei Rhodesiei de Nord cu cele ale Angolei și Congo-ului. Acolo, în mlaștinile Djiundu, a auzit pentru prima oară relatări despre existența unei șopîrle zburătoare, cu aripi de liliac și colți ascuțiți. Animalul avea o faimă înspăimîntătoare ; numele său, *congomato* („fantoma morții"), nu făcea decît să rezume legenda triburilor locale, ce afirmau că este de ajuns să-l vezi pentru a muri după cîteva zile. Cînd Melland le-a arătat vînătorilor și călăuzelor o carte de paleontologie, toți s-au cutremurat înfiorați la vederea desenelor de... pterodactili, rugîndu-l să arunce imaginile morții, pe care le purta cu el atît de neștiutor.

Aflîndu-se în Rhodesia în aceeași perioadă (1920—1921), exploratorul francez marchizul de Chateleau (autorul cărții *„Departe de drumurile bătătorite"*) a rămas înmărmurit cînd un prieten al său, funcționar în administrația colonială britanică, i-a declarat în cursul unei partide de șah : „În mlaștinile Djiundu trăiește un pterodactil". La insistențele lui Chateleau, englezul i-a povestit că băștinașii susțin existența unui animal cu aripi avînd anvergura de peste 2 m, numit *congomato* și care nu putea fi, după opinia sa, decît un pterodactil. Într-adevăr, pielea netedă, ciocul garnisit cu dinți, ca și modul de zbor planat, silențios duceau în mod inevitabil la această concluzie.

De Chateleau a plecat imediat în regiunea Djiundu, dar acolo vînătorii refuzau pînă și să rostească numele „morții înaripate". Numai după ce le-a cîștigat încrederea și simpatia prin cadouri substanțiale, francezul a putut nota cîteva descrieri amănunțite ale unei șopîrle zburătoare, de culoare brună. Animalul era foarte agresiv, atacînd tot ce mișca și nimeni nu avea curajul să-l vîneze. Nu se găsiseră vreodată rămășițe de *congomato*, căci acesta trăia numai deasupra mlaștinilor și dispărea pentru totdeauna în smîrcurile ocolite nu numai de oameni, dar și de animale sau păsări. Un vînător l-a descris astfel : nu are pene, nici solzi pe corp, iar pielea i se încrețește cînd

nu zboară ; aripile sînt ca ale liliecilor, dar mult mai mari, pielea este roşie strălucitoare, ciocul lung, cu dinţi de crocodil ; în sfîrşit, atacă în zbor planat, scoţînd uneori şuierături sugrumate.

După cum relatează Akimuşkin, în ciuda unor eforturi deosebite, de Chateleau nu a reuşit să vîneze ciudata fiinţă ; era imposibil să cerceteze amănunţit uriaşa suprafaţă mlăştinoasă care putea ascunde mii de animale necunoscute. Exploratorul francez scria : „Sînt încredinţat de realitatea existenţei lui *congomato*, deşi nu am izbutit să-l văd vreodată. Iată motivele : toţi cei care au îndrăznit să vorbească despre el mi l-au descris absolut identic. Or, dacă ar fi fost vorba de un animal dispărut, descrierile trebuiau să difere. Niciodată un negru nu va pomeni despre un elefant de trei ori mai înalt decît un om (adică avînd 6 m — *n.a.)* sau un rinocer cu mai mult de două coarne. (...) *Congomato* este o fiinţă obişnuită dar mult mai periculoasă decît leopardul, leul sau şarpele veninos *mamba,* cel mai mare duşman al băştinaşilor". Ceea ce înseamnă că şopîrlele zburătoare nu sînt mituri ori superstiţii, ci animale care ar putea fi ucise, dacă s-ar învinge groaza stîrnită de agresivitatea lor nemaiîntîlnită.

Mai există însă şi alte mărturii, cum ar fi cea a unui faimos vînător african, K. Pittman : „În Rhodesia de Nord am auzit povestindu-se despre o fiinţă ciudată, ce mi-a stîrnit interesul.(...) Animalul („fantoma morţii") apărea adesea în trecut şi probabil mai trăieşte şi astăzi în pădurile dese, mlăştinoase din apropierea graniţelor cu Angola şi Congo. Lucrul cel mai extraordinar îl reprezintă însă faptul că majoritatea caracteristicilor acestei misterioase fiinţe o apropie de un pterodactil uriaş".

În cursul expediţiei ştiinţifice întreprinse în anii 1932—1933 în regiuni neexplorate din Camerun, Ivan Sanderson, zoolog de renume mondial, a avut ocazia să întîlnească, în munţii Assumbo, un animal cel puţin straniu. Urmînd în amonte cursul unui rîu ce săpase un defileu adînc în stîncă, Sanderson şi un alt membru al expediţiei au ajuns la izvoare, unde au împuşcat un liliac dintr-o specie necunoscută. Mamiferul a căzut în apă şi Sanderson a fugit după el. Pe neaşteptate a auzit strigătul de avertizare al partenerului său şi ridicînd privi-

rea a văzut „un animal negru și ciudat, de mărimea unui vultur", care zbura deasupra lui. Ființa aceea avea aripi mari de piele și un bot lung, cu dinți albi și ascuțiți așezați în semicerc. Cuprins de spaimă, zoologul s-a scufundat imediat, în timp ce, de pe mal, colegul său a tras două focuri asupra animalului care s-a îndepărtat în zbor planat. Sanderson a ieșit din apă și tocmai discuta aprins cu partenerul său cînd ființa a apărut din nou, înainte ca ei să-și poată reîncărca armele. Cei doi au auzit șuieratul aripilor de piele, în vreme ce un fel de șopîrlă zburătoare se năpustea asupra lor clănțănindu-și dinții. Zoologii au luat-o la fugă, însă creatura i-a ajuns imediat din urmă și (în vreme ce ei se aruncau la pămînt, încercînd să-i evite atacul) a planat de cîteva ori deasupra lor, apoi a dispărut după o creastă de stîncă. Îngroziți, exploratorii și-au luat armele și s-au întors în goană la tabără, unde au dat peste ceilalți membri ai expediției, care cercetau trofeele aduse de vînătorii băștinași. Cînd Sanderson i-a întrebat pe localnici ce fel de „liliac" este cel care îi atacase, aceștia i-au cerut neliniștiți să-l descrie exact, și cînd zoologul a terminat de povestit, războinicii au luat-o la fugă prin junglă. A doua zi, căpeteniile au venit la Sanderson, rugîndu-l să părăsească locurile acelea, căci prezența lui putea aduce mari nenorociri. De-abia mai tîrziu, zoologul avea să găsească explicația bizarului comportament : ființa respectivă era poreclită „fantoma morții" (la fel ca în Rhodesia, situată la mii de kilometri depărtare de Camerun), iar băștinașii aveau convingerea că ea anunța moartea omului căruia i se arăta, în cazul în care nu îl sfîșia pe loc.

Într-o scrisoare trimisă zoologului belgian Bernard Heuvelmans, Sanderson afirma că animalul pe care îl văzuse era probabil un liliac gigant, necunoscut oamenilor de știință. Heuvelmans nu a fost de acord, căci aspectul și comportamentul creaturii aminteau mai curînd de o reptilă decît de un mamifer. Într-adevăr, maxilarele lungi cu dinți conici, dimensiunile de trei ori mai mari decît ale celui mai vînjos cîine zburător, corpul lipsit de păr, absența urechilor și agresivitatea neobișnuită îndreptățesc pe deplin această concluzie.

Dar este posibil ca una sau mai multe specii de pterodactili să fi supravieţuit în Africa aproape 70 milioane de ani ? Continentul african este singurul unde condiţiile climatice nu s-au schimbat din cretacic şi a rămas neacoperit de apele oceanului de aproape 500 milioane de ani. Valul de cataclisme geologice care a zguduit celelalte continente, transformîndu-le considerabil forma şi relieful acum 50—70 milioane de ani, nu a afectat Africa, după cum şi marile glaciaţiuni au ocolit-o. Pădurile, savanele, munţii şi lacurile africane au constituit refugiul speciilor iubitoare de căldură şi dacă dinosaurienii ierbivori ar fi avut probleme la adaptarea pentru noua hrană vegetală (angiospermele), în schimb, cei carnivori găseau aici un paradis al mamiferelor, nu întotdeauna pregătite sau înarmate îndeajuns pentru a le ţine piept.

Neozoicul (era terţiară) a avut şi el monştrii săi înaripaţi, numai că, spre deosebire de pterozauri, aceştia erau păsări şi... nu zburau. Astfel, cea mai cunoscută specie din eocen (perioada paleogenă) este *Diatryma* (fig. 36) descoperită în America de Nord şi Europa. Avînd înălţimea de 2—2,20 m, aripi rudimentare (ce nu permiteau ridicarea în aer) şi picioare puternice, diatrymele se dovedeau excelente alergătoare, asemeni struţilor de astăzi. Arma lor de atac o constituia ciocul, lung de 50 cm şi lat de 30 cm, care putea spinteca pielea cea mai groasă sau rupe un os cu grosimea de 10 cm !

Cîteva milioane de ani mai tîrziu, în miocen (perioada neogenă) apare în Patagonia (America de Sud) specia *Phororhacos* : păsări de pradă înalte de 2 m, cu picioare lungi, adaptate alergării şi aripi nedezvoltate. Aveau un cioc încovoiat la vîrf, asemeni celui de acvilă, însă lungimea acestuia în raport cu craniul propriu-zis era mai mică decît la diatryme, deşi capul avea cam aceleaşi dimensiuni totale (50 cm la *Phororhacos* faţă de 70 cm la *Diatryma*). Acest lucru îi determină pe mulţi ornitologi să afirme că, datorită creierului său uriaş, *Phororhacos* rămîne cea mai inteligentă pasăre care a trăit vreodată pe Terra şi cea mai evoluată din terţiar. Este posibil ca singura fiinţă ce putea rezista atacului acestor adevărate harpii să fi fost gliptodonul *(Glyptodon)*, un fel de tatuu cuirasat gigant, cu lungimea de 4,5—6 m, înălţimea de 2—2,5 m şi purtînd

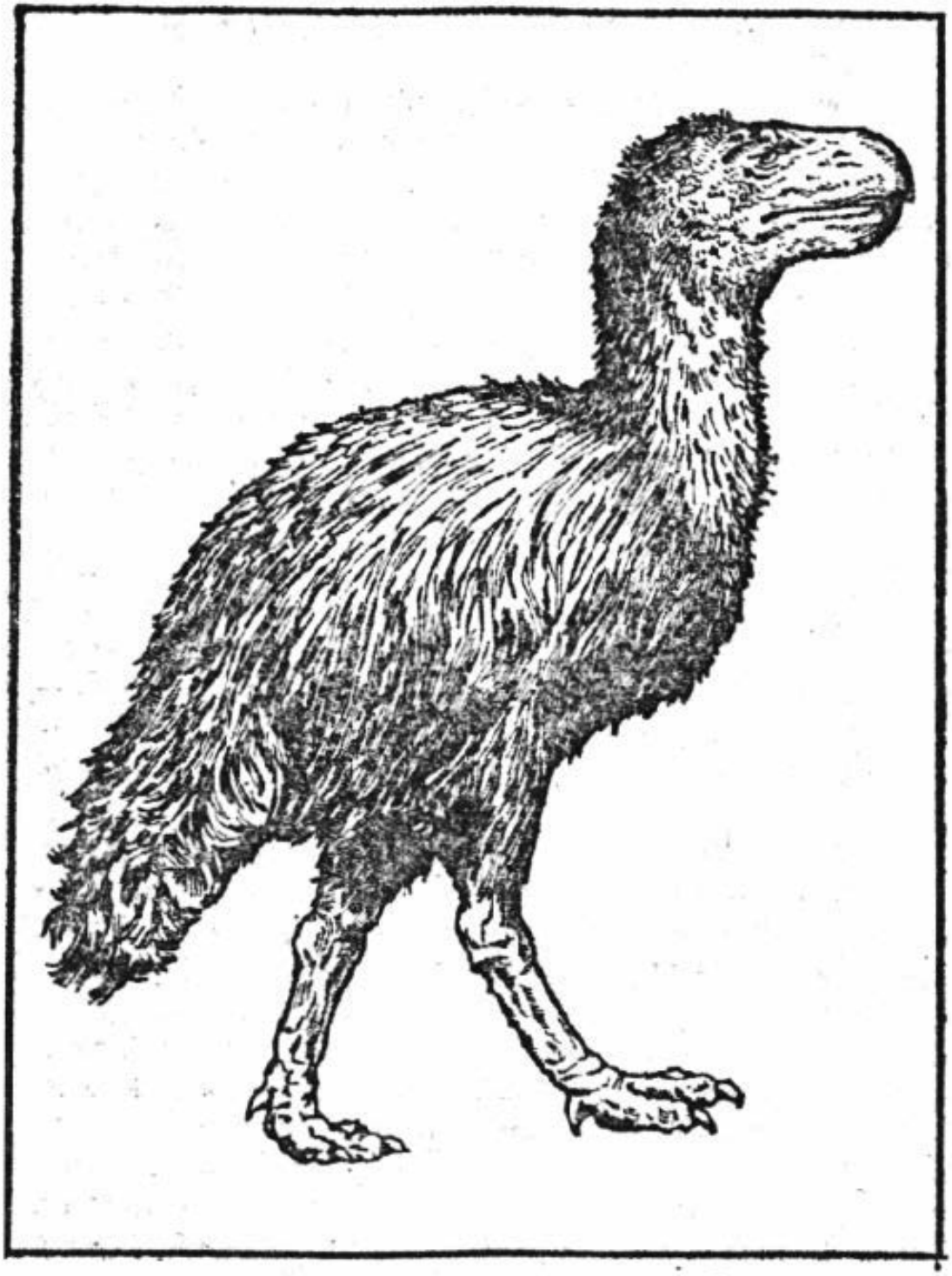

Fig. 36 Diatryma (reconstituire)

o carapace de plăci osoase juxtapuse, groase de 4,5—6 cm. *Phororhacos* şi *Diatryma* au dispărut pînă la începutul cuaternarului, în împrejurări nelămurite, asemeni dinosaurienilor înaintea lor. În cazul acestor păsări nu se mai pot invoca ipotezele nesigure privind stingerea speciilor de dinozauri, deoarece ele nu au avut de întîmpinat dificul-

tăţile determinate de schimbarea climei, hranei sau a nivelului radiaţiei solare.

În mitologiile multor popoare apar însă, alături de dragoni, balauri şi alţi monştri reptilieni care stăpînesc apa, aerul şi uscatul, multe păsări înspăimîntătoare : harpiile, pasărea rock, grifonul etc. Identificarea lor de către unii oameni de ştiinţă cu Vorompatra *(Aepyornis maximus)* din Madagascar sau Moa *(Dinornis)* din Noua Zeelandă este lipsită de orice argumente, pentru că grecii antici, arabii, celţii, saxonii şi normanzii nu ajunseseră în cele două insule şi, în orice caz, legendele lor evocă păsări agresive, *carnivore*, în timp ce ambele specii menţionate au fost ierbivore. Harpiile cu ciocul de aramă, pasărea rock ce se hrănea cu elefanţi, grifonul care sfîşia vite, nu puteau avea ca model nişte paşnici struţi. Exagerările privind dimensiunile acestor fiinţe „mitice" trebuie puse tocmai pe seama groazei suscitate de apariţia lor, iar faptul că erau prezentate ca păsări capabile să zboare nu face decît să confirme o regulă universal valabilă : şi astăzi, mulţi oameni consideră că orice pasăre (definită ca „avînd cioc şi pene") trebuie să zboare.

Este posibil oare ca *Diatryma, Phororhacos* (fig. 37) ori urmaşii acestor specii să fi supravieţuit în unele zone de pe glob pînă în antichitate sau evul mediu, dînd naştere legendelor despre păsări de pradă cu ciocuri-ghilotină ? Dacă pterodactilii au rezistat într-adevăr de-a lungul a peste 70 milioane de ani şi *congomato* este o şopîrlă zburătoare cretacică, nu ar fi imposibil ca „harpiile" să se fi perpetuat din eocen sau miocen pînă în timpul lui Hercule. Altfel ar fi fost foarte dificil de explicat cum de ştiau popoarele străvechi (care nu aveau la dispoziţie atlase de paleontologie) despre existenţa unor astfel de fiinţe. După cum este tot atît de greu de admis că triburile africane cunosc amănunţit aspectul pterozaurilor fără să-i fi văzut vreodată. Să fie toate acestea opera imaginaţiei ?

Athanasius Kircher, în faimosul său tratat „*Mundus subterraneus*" („*Lumi subterane*", publicat în 1665) descrie „dragonul" vînat în 1345 pe insula Rhodos : gît lung şi cap de şarpe, colţi ascuţiţi, picioare de şopîrlă cu gheare încovoiate, coadă de crocodil, corp acoperit cu plăci cornoase (ca solzii întăriţi ai varanului de Komodo) şi... două

Fig. 37 Phororhacos (reconstituire)

aripi scurte, membranoase. Desenul care însoţeşte textul conţine prea multe amănunte reale pentru a fi imaginat de fantezia autorului, mai ales că proporţiile diverselor părţi ale trupului reptilei sînt foarte corect redate. Kircher adaugă că o făptură asemănătoare a fost doborîtă din zbor, în 1660, lîngă Roma, cînd un vînător a văzut o „pasăre mai mare decît un vultur" planînd deasupra sa. După ce a săgetat-o de mai multe ori, creatura s-a pră-

bușit, iar omul a constatat uimit că ucisese un „dragon" și nicidecum o pasăre. Dus la Roma, cadavrul a constituit multă vreme o atracție pentru public : capul de crocodil „cu maxilar dublu", garnisit cu dinți redutabili, trupul și coada acoperite de solzi, labele de șopîrlă și aripile de piele, toate la un loc îi păreau lui Hieronimus Lancia, curatorul Muzeului cardinalului Barberini, „ceva monstruos, conceput parcă din cartilaje, asemeni picioarelor de gîscă".

Konrad Gesner amintește și el, în *„Historia animalium"*(pe lîngă „șerpi de mare", „dragoni" și alți monștri stranii) despre existența unor „șerpi" și „șopîrle cu aripi", foarte agresivi și atingînd dimensiuni considerabile (cum era spre exemplu „șarpele zburător" ucis în La Rochelle — Franța). Or, Gesner face o distincție netă între șopîrlele cu aripi de talie mare și cele de talie mică, existente în „Indii". Imaginea acestora din urmă, reprodusă în tratatul elvețianului, este identică unei cunoscute specii de „șopîrle zburătoare" *(Draco volans)* ce trăiește și astăzi în junglele din Sumatra, Borneo, Filipine, Jawa și Indochina, deci în zona cunoscută acum cîteva secole sub denumirea generică de „Indii". De altfel nu este singurul caz în care animale prezentate de Gesner în cărțile sale și considerate timp de secole simple legende au fost identificate ca ființe reale...

Potrivit afirmațiilor unor oameni de știință, metodele actuale de explorare și supraveghere prin satelit fac mai greu admisibilă ideea că pe hărțile Terrei ar fi rămas „pete albe" și reduc șansele de existență ale speciilor de mari dimensiuni, fie ele reptile, păsări sau mamifere, nedescoperite încă. Așa să fie oare ? La sfîrșitul anului 1981 un elicopter ce survola zona de graniță dintre Thailanda și Cambodgia a fotografiat un grup de elefanți mai înalți cu 1—1,5 m decît orice specie asiatică. Junglele unde trăiesc acești uriași fiind inaccesibile, observarea lor s-a făcut exclusiv aerian ; astfel s-a putut constata că elefanții necunoscuți (care nu au primit nici măcar o denumire științifică deocamdată) se hrănesc numai noaptea, ziua stînd ascunși în desișurile pădurii.

Unii zoologi consideră însă că nu este vorba de o nouă specie, ci de mutanți, căci „ar fi greu de admis existența unor ființe de asemenea dimensiuni, rămase nedescoperite

pînă spre sfîrșitul secolului al XX-lea". Dar de ce nu au fost observați pînă acum acești „mutanți", care nu puteau apărea prin generație spontanee ?!

CALMARUL GIGANT

Revista „*La revue belge*" publica în 1929 „*Psaltirea din Mainz*", nuvela fantastică a scriitorului Jean Ray, una dintre cele mai frumoase și mai cutremurătoare povestiri despre tainele mării. Cu excepția lui H. P. Lovecraft și E. A. Poe, prea puțini scriitori au reușit să construiască o atmosferă fantastică atît de derutantă și totuși atît de credibilă prin logica ei riguroasă ca Jean Ray. Subiectul său era inedit în literatura universală : o civilizație a calmarilor, ființe inteligente dominante pe o altă planetă, dintr-un alt univers, trăind în orașe submarine gigantice și posedînd cunoștințe științifice care le permiteau realizări inaccesibile omului, de la trecerea într-un univers paralel sau într-o altă dimensiune, pînă la disimularea propriului corp în trupul unei alte ființe, total diferite ca formă. Lumea calmarilor uriași imaginată de Ray este cu atît mai șocantă, cu cît autorii care abordaseră problema acestor monștri (Jules Verne în „*20 000 de leghe sub mări*" și Victor Hugo în „*Truditorii mării*") îi prezentaseră ca pe niște ființe înspăimîntătoare, este adevărat, dar nu înzestrate cu acea capacitate de gîndire și abstractizare proprie omului. Caracatița lui Hugo este „o ventuză" care „oroare, te aspiră", iar calmarii lui Verne sînt giganți ce pot pune în pericol chiar și un submarin de talia *Nautilusului*, dar nu amenință civilizația umană decît cu forța brută, oarbă, cel mult dublată de viclenia instinctivă a oricărei specii de pradă. Cefalopodele lui Ray însă, pe lîngă dimensiunile ieșite din comun, erau egale, dacă nu chiar superioare prin inteligență, celor mai cultivați oameni și de aceea nuvela „*Psaltirea din Mainz*" a fost considerată doar o capodoperă literară, avertismentul ei fiind admis doar în sens metaforic și nu real, științific.

La două decenii de la publicarea nuvelei, J. Y. Cousteau, Ph. Tailliez și F. Dumas descopereau, pentru prima oară în Marea Mediterană, în apropierea localității franceze Porquerolles, un „oraș al caracatițelor" compus din 800 de „locuințe" cu ziduri, acoperișuri, deschizături pentru ferestre, uși, avînd uneori două camere separate printr-un perete interior ; toate acestea erau înconjurate de „grădini" de anemone și protejate de un gard exterior cu poartă mobilă. De atunci (1950) au fost găsite multe astfel de „așezări citadine" în Mediterana, Marea Nordului sau Oceanul Atlantic, unele ajungînd la aproape 10 000 de „case" (construite în mod evident de locuitorii lor) și prevăzute cu străzi lungi și rectilinii...

Cercetătorii americani au efectuat, în 1980—1981, o serie de experimente pe caracatițe, soldate cu rezultate atît de uluitoare, încît revista „*OMNI*" publica în mai 1981 un articol cu titlul „*Aliens in our seas*" („*Străini în mările noastre*"), divulgînd opiniei publice mondiale un fapt tulburător : cefalopodele au dovedit că posedă cel mai înalt coeficient de inteligență dintre toate animalele marine testate pînă atunci (cu excepția delfinilor). În special experiența care a demonstrat faptul că o caracatiță înțelege că se găsește în fața propriei imagini cînd se privește în oglindă este considerată deosebit de importantă pentru a argumenta ipoteza ce susține că aceste ființe sînt inteligente în sensul pe care omul îl dă acestei noțiuni (statut „acordat" deocamdată unei singure specii de animale de pe Terra : delfinii). Creierul caracatițelor se prezintă sub forma unui inel cu cinci lobi, compus din celule nervoase și plasat în jurul esofagului, în spatele gurii, în vreme ce creierul vertebratelor are forma unei mase compacte cu doi lobi, și este situat mult deasupra gurii. Studiile au arătat că, la cefalopode, creierul exercită un control absolut asupra funcțiilor organismului și, după cercetarea atentă a uimitoarelor calități de camuflaj ale caracatițelor, s-a putut descoperi modul în care comunică. Multă vreme, capacitatea caracatiței de a-și schimba culoarea după cea a mediului înconjurător a uimit, fiind una dintre cele mai remarcabile manifestări de homocromie cunoscute în natură. Abia în anii '80 misterul a fost dezlegat : fiecare cefalopodă posedă la naștere 70 de celule colorate,

răspîndite la suprafaţa „pielii" ; ele nu cresc în dimensiuni dar se multiplică, ajungînd la maturitatea animalului la mai mult de 100 celule/mm² de piele şi la cîteva milioane în tot corpul, toate controlate de sistemul nervos. Aceste celule numite cromatofore sînt de două tipuri : cele mai închise la culoare produc spectrul nuanţelor de cafeniu şi roşu, iar cele mai deschise, tente de portocaliu şi galben. Cromatoforele sînt controlate de muşchi specializaţi, care le pot extinde de 10—15 ori faţă de diametrul lor original. De fapt, ele nu conţin pigmenţi de culoare, ci un fel de plăcuţe reflexive de biocristal, ce acţionează ca nişte prisme, schimbîndu-şi culoarea în funcţie de orientare, astfel încît o caracatiţă poate căpăta pînă şi culorile albastru sau verde atunci cînd este necesar. Fenomene luminoase asemănătoare celor provocate de aceste prisme se întîlnesc în natură doar la pietrele preţioase sau penele păsărilor exotice. Cercetătorii americani şi francezi consideră că schimbarea culorii corpului nu reprezintă doar o formă de homocromie, ci şi una de comunicare şi încă foarte avansată, putîndu-se transmite în acest mod nu sunete sau cuvinte disparate, ci imagini ce conţin uneori sensul a pînă la o mie de cuvinte, ceea ce înseamnă că o cefalopodă comunică un mesaj de mii de ori mai repede decît un om sau un delfin.

Calmarii giganţi au, după cum se pare, mijloace şi mai complexe de comunicare decît caracatiţele obişnuite, căci celulele specializate de pe pielea lor au un fel de strălucire multicoloră permanentă, unele fiind dotate cu iris şi cristalin asemănătoare cu cele de la ochi, iar altele dovedindu-se capabile să emită mesaje luminoase atît de perfecţionate şi diverse, încît nu pot constitui decît o formă de interacţiune socială, rămasă deocamdată de neînţeles pentru noi.

Inteligenţa caracatiţelor mici s-a dovedit superioară celei a maimuţelor antropoide, dar nimeni nu a putut testa vreodată un calmar gigant şi nici nu se ştie dacă oamenii ar dori să aibă certitudinea capacităţii de gîndire pe care o poate avea un astfel de monstru, ipoteză deocamdată abia formulată de oceanologi. Caracatiţele au memorie, curiozitate, sentimente, ba chiar şi noţiunea timpului ! Astfel, la Acvariul din Los Angeles, un scafandru a în-

văţat o caracatiţă să iasă la fereastra casei sale de piatră (pe care şi-o construise singură) de fiecare dată cînd venea un grup de turişti. După două zile, caracatiţa ieşea singură la fiecare 20 de minute (momentul apariţiei unor noi vizitatori), se lăsa privită timp de cîteva minute şi apoi se întorcea în locuinţa ei. Faptul cel mai ciudat este însă acela că scafandrul nu a recompensat-o niciodată pe caracatiţă cu hrană, cum se obişnuia la alte experimente. Ce a determinat atunci un astfel de comportament al animalului ? Ataşamentul faţă de dresor, reflexul de a-i urma întocmai indicaţiile sau pur şi simplu curiozitatea de a vedea noi chipuri umane ?

Un alt element remarcabil : cefalopodele sînt singurele nevertebrate acvatice care dorm sau cel puţin se odihnesc nemişcate cîteva ore. S-ar putea însă ca acest „somn" să nu fie necesar odihnei fizice, ci să folosească acestor animale cu o intensă activitate neurală, pentru a-şi selecta şi stoca (sau elimina) informaţiile acumulate peste zi. Se considera pînă de curînd că nici o specie de cefalopode nu scoate sunete, dar oceanologii americani, britanici şi francezi au înregistrat ocazional zgomote stranii ieşite din „ciocul" unor calmari giganţi. În orice caz, caracatiţele aud şi pot deosebi motoarele unei nave cunoscute, fapt demonstrat de Cousteau, a cărui echipă de filmare subacvatică de pe *Calypso* era întotdeauna întîmpinată într-un anumit punct al coastei franceze de o caracatiţă ce se obişnuise să primească languste şi crabi de la scafandri.

Ochii cefalopodelor sînt la fel de complecşi ca ai omului (au pleoape, iris, umoare vitroasă, cristalin şi retină), deşi moluştele fiind atît de diferite de mamifere, zoologii nu îşi pot explica o asemenea similitudine, mai ales că mediile de evoluţie şi de viaţă sînt total diferite : acvatic la moluşte, terestru la mamifere (dacă ne amintim că strămoşii actualelor specii de mamifere acvatice au trăit tot pe uscat). Ochii caracatiţelor sînt galbeni şi au pupile negre, orizontale şi înguste ca nişte linii trase cu tuş : retinele conţin mai puţine celule senzitive decît la om, în schimb, nervii optici se conectează în spatele ochiului, lăsînd lumina să pătrundă liber în interior (spre deosebire de cei ai omului, care înconjoară retina şi corpul vitros,

provocînd apariţia pupilei optice — „pata oarbă“ — pe retină). Cînd cefalopodele sînt liniştite, ochii lor rămîn fixaţi asupra unui punct nevăzut, dar la apariţia prăzii sau a unui duşman potenţial ochii se ridică aidoma unui periscop, rotindu-se atenţi, cu o privire de fiinţă inteligentă, mai apropiată de cea a delfinului decît de fixitatea stupidă a ochilor de peşte. Dar, după cum afirmă toţi scufundătorii şi cercetătorii care au avut ocazia să vadă cefalopode mai des, privirea lor nu este prietenoasă, plină de simpatie ca a delfinului, ci rece, distantă, creînd omului un sentiment inexplicabil de nelinişte, datorată probabil acelei pupile orizontale şi înguste, care dă animalului un aer „extraterestru“.

Simţul tactil al caracatiţei este recunoscut ca ieşit din comun în lumea vie : animalul „vede“, „aude“, „gustă“ şi „pipăie“ cu pielea (în special cea a tentaculelor), putînd identifica după o singură atingere forma, mirosul, textura şi chiar compoziţia chimică a unui obiect sau fiinţe vii.

Limitele şi tarele organismului unei cefalopode sînt legate de mediul în care trăieşte, obligînd-o să rămînă pentru totdeauna un locuitor al oceanului. Una dintre problemele principale este cea a sîngelui său verde, al cărui element chimic de captare şi transport al oxigenului este cuprul, care limitează capacitatea de absorbţie la 4% în loc de 12—20% cît poate asigura fierul din sîngele roşu întîlnit la mamifere, păsări şi peşti. Alte limite sînt datorate excesivei fragilităţi a sistemului nervos şi senzorilor, diametrului prea mare al fibrei nervoase, ce asigură transmiterea şi canalizarea rapidă a semnalelor, branhiilor ce înlocuiesc plămînii (deşi acestea se adaptează la schimbarea bruscă de mediu mai bine decît ale celor mai rezistenţi peşti) şi lipsei scheletului de susţinere a corpului, ceea ce nu prezintă inconveniente în apă, dar devine fatal pe uscat.

Omul a avut întotdeauna rezerve (generate de o permanentă spaimă) în faţa acestor animale, simţind instinctiv, din cele mai vechi timpuri, că, aşa cum scria R. L. Forward în revista *„OMNI“* : „Este greu de imaginat o fiinţă mai stranie decît acest străin în mările noastre, caracatiţa...“. Şi dacă aceste rezerve se menţin în ceea ce

privește caracatițele mici din specia *Octopus* (în pofida asigurărilor oceanologilor francezi și americani, care afirmă că, odată ajunsă să-și înfrîngă timiditatea și să-l recunoască pe experimentator, caracatița se îmblînzește și poate manifesta atașament, se joacă sau chiar dorește să fie dezmierdată ca orice pisică), ele devin cu atît mai lesne de înțeles în cazul calmarilor giganți. Cunoscuți mai mult sub numele norvegian de *Krakeni*, aceștia fac parte din încrengătura *Conchifera* (moluște cu cochilie), clasa *Cephalopoda* (cefalopode), ordinul *Endocochilia* (cu cochilie interioară), subordinul *Decapoda* (cu zece brațe), familia *Ommatostrephidae*, genul *Architheuthis*.

Creierul lor, format prin contopirea ganglionilor cefalici, viscerali și ai piciorului, este protejat de o capsulă cartilaginoasă, cu rol asemănător craniului vertebratelor. Ochii calmarilor uriași ajung pînă la 24 cm diametru, fiind cei mai mari care au existat vreodată pe Terra. Ca particularități structurale se pot aminti : forma stranie („cioc de papagal") a maxilarelor extrem de puternice ; cele trei inimi (una obișnuită și două branhiale) ; fibrele nervoase foarte groase (1,8 cm la *Dosiducus gigas*, deci avînd diametrul de opt sute de ori mai mare decît la majoritatea animalelor), capabile să transmită impulsurile cu peste 90 km/h ; glanda voluminoasă ce secretă substanța colorată (numită „cerneală de sepie") cu rol de camuflare ; aparatul de deplasare pe principiul „motorului cu reacție" etc. Lungimea krakenilor atinge frecvent 10—15 m : numai în ultimii o sută de ani au fost aruncați pe țărmurile Norvegiei, Danemarcei, Angliei, Irlandei, Islandei, Insulei Terra Nova, Japoniei și Noii Zeelande peste 80 de calmari lungi de 10—19 m. Recordurile sînt deținute de : exemplarul existent la Muzeul Oceanografic din Monaco (18 m) ; exemplarul măsurat și descris de savantul Edison A. Verrill (18 m) ; exemplarul găsit acum cîteva decenii pe țărmul Noii Zeelande (*Architheuthis longimana* — 19 m) și exemplarul care a atacat petrolierul norvegian *Brunswig* în 1946 (20 m). Dar, calculînd comparativ dimensiunile animalelor care au lăsat urme de ventuze pe pielea cașaloților sau ale căror bucăți de tentacule au fost găsite în stomacul acestora, oamenii de știință au ajuns la concluzia că în ocean există în mod cert

calmari de 30—40 m lungime şi chiar mai mult. Tentaculele (ce reprezintă de obicei două treimi din lungimea totală) au grosimi de 26—30 cm la un animal de 18—20 m, iar ventuzele lor pot atinge 10 cm diametru. Scriitorul englez Frank Bullin (care a fost ambarcat cîţiva ani pe o balenieră) a măsurat o bucată de tentacul vomitată de un caşalot muribund, lăsînd o descriere impresionantă în cartea sa *„The Voyage of the «Cachalot»"* (*„Călătoria navei «Caşalotul»"*): „Tentaculul avea grosimea corpului unui om şi prezenta două rînduri de ventuze de mărimea unor farfurioare de ceai, garnisite pe margini cu zimţi de forma şi dimensiunile unor gheare de tigru". Un caşalot bătrîn, lung de 22 m şi cîntărind aproape 100 t, pescuit în Oceanul Pacific cu cîteva decenii în urmă, avea pe cap două amprente de ventuze cu diametrul de 14 cm !

Greutatea calmarilor giganţi este greu de estimat deoarece au putut fi foarte rar cîntăriţi în întregime, iar exemplarele eşuate la ţărm pierd mult din greutatea iniţială prin evaporarea apei din ţesuturi, ruperea tentaculelor etc. Părerile oceanologilor şi biologilor sînt împărţite, considerîndu-se că un *Architheuthis* de 18 m lungime poate să aibă 6 t (Akimuşkin) sau 29 t (Verrill şi Mac Gintie). Deci, un kraken de 30 m ar avea între 10 şi 50 t, ceea ce reprezintă o greutate remarcabilă pentru o fiinţă fără schelet. Prin comparaţie, o balenă albastră *(Balenoptera musculus)* lungă de 30 m cîntăreşte cam 100 t, dintre care 25 t scheletul, 47 t carnea, 20 t grăsimea şi 8 t sîngele.

Viteza calmarilor giganţi este foarte mare (36—40 km/h) faţă de cea a balenelor (16—24 km/h), caşaloţilor (15—20 km/h) sau chiar a balenelor ucigaşe (30—32 km/h). Se pare că aceşti monştri nu au alţi duşmani naturali în afara caşaloţilor din specia *Physeter catodon*, de care pot scăpa dacă vor, datorită „motorului cu reacţie" ce le permite să atingă o viteză dublă faţă de urmăritorii lor.

Cele mai vechi menţionări documentare despre calmarii uriaşi se pot întîlni la scriitorii antici. Astfel, Herodot pomeneşte de Scilla, faimoasa „hidră" ucisă de Heracles (Hercule), iar descrierea sa pare să prezinte un kraken de mari dimensiuni. Caius Plinius cel Bătrîn (23—79 e.n.) povesteşte în *„Istoria naturală"* (37 volume, sin-

teza cunoștințelor epocii în mineralogie, botanică și zoologie) o întîmplare petrecută la Carteea (actualul Rocadillo din provincia spaniolă Andaluzia, situată pe coasta mediteraneeană) pe vremea consulului Lucullus, căruia i-au fost aduse capul și tentaculele de 10 m lungime, ale unui „polipus" (o altă denumire a calmarului) ce devasta noapte de noapte crescătoriile de pește și bazinele cu saramură, pînă cînd a fost prins de pescari cu ajutorul unei haite de dulăi dresați. Aristotel scrie în *„Istoria animalelor"* că în Marea Mediterană trăiesc animale mari, de culoare roșie, numite „theuthis", avînd corpul ca un fus, aripioare rotunjite la coadă și numeroase brațe prevăzute cu „excrescențe sugătoare" (probabil ventuzele).

Dacă grecii și romanii fuseseră înspăimîntați de caracatițele sau calmarii din Mediterana (ce nu depășeau 10—12 m lungime) devine ușor de înțeles teroarea exercitată de krakenii Mării Nordului (printre care exemplarele de 15—19 m erau foarte frecvente) asupra vikingilor, convinși că personajul numit de ei „Bătrînul din Mare" este o căpetenie războinică ce a revenit după moarte pentru a se răzbuna pe dușmanii săi, dar, nemaigăsindu-i, scufunda orice corabie întîlnită în cale. Aspectul vag humanoid pe care îl avea calmarul ridicîndu-se în aer cînd ataca vasele, ochii săi uriași și cele zece „brațe" serpentiforme, din a căror strînsoare nu scăpa nimeni, au produs o impresie teribilă (și durabilă în timp) asupra corăbierilor nordului, de la care s-a transmis și altor popoare, sub forma legendei despre „balaurii cu zece capete" (situate în vîrful unor gîturi lungi ca de șarpe). Astfel se poate explica motivul ce revine constant în majoritatea basmelor, acel amănunt care i-a nedumerit întotdeauna pe zoologi : indiferent cîte „capete" i-ar fi fost retezate balaurului, dacă nu erau tăiate toate deodată, celelalte „creșteau la loc" sau, în orice caz, pierderea lor nu părea să-l incomodeze pe monstru. Admițînd faptul că multe din elementele mitice au ca punct de plecare un fenomen natural sau o ființă reală, se ridică problema provenienței acestui detaliu, prea des menționat pentru a fi o pură fantezie : specii de animale cu două sau mai multe capete nu există, exemplarele descoperite (șerpi, șopîrle

și unele mamifere) reprezentînd accidente genetice sau mutanți care, dacă supraviețuiesc, se sting după o generație, fără să dea naștere unor urmași asemeni lor. Totuși, nici o ființă cu două capete nu a manifestat indiferență atunci cînd unul i-a fost retezat ! Dar vikingii observaseră că, în cazul cînd nu reușeau să taie *toate* „brațele" krakenului, acestuia îi rămînea destulă putere pentru a trage corăbiile la fund chiar și cu două dintre ele. De asemeni, se știa încă de la Aristotel că tentaculele cefalopodelor se regenerează parțial sau chiar integral, deci legenda „balaurilor cu zece capete" poate fi astfel explicată relativ complet.

În *„Istoria animalelor"*, Konrad Gesner menționează existența așa-numiților „călugări din mare", ființe cu multe brațe, ochi neobișnuit de mari și trup fusiform, de culoare roșie. Tot în aceeași perioadă (a doua jumătate a secolului al XVI-lea), faimoșii naturaliști Bélon și Rondelet descriau și ei calmarii giganți, iar în 1565, Olaüs Magnus povestește în *„Istoria popoarelor nordice"* despre „peștele lung de o milă", semănînd „mai degrabă a insulă decît a animal" și avînd „un cap pătrat, uriaș, acoperit de negi monstruoși și alte excrescențe". Ochii ciudatei ființe erau „enormi" iar puterea ei „nemăsurată", încît reușea „să înece foarte multe corăbii și nenumărați marinari vînjoși". Spre sfîrșitul secolului, naturalistul Ulisse Aldovrandi (1522—1605) din Bologna (Italia) amintește despre o serie de naufragii provocate de „caracatițe uriașe", precum și de faptul că acestea răpeau oameni din bărcile de pescuit sau chiar de pe mal.

În toamna anului 1673 a fost găsit pe țărmul sud-vestic al Irlandei un monstru cu „coada lungă și groasă. trupul de mărimea unui cal, ochii cît niște farfurii de plumb și fălcile asemeni pliscului de vultur, dar mult mai mari și mai puternice". Cadavrul straniei creaturi (aruncat pe uscat de o furtună) a fost expus la Dublin, unde s-a tipărit un „afiș publicitar" ce invita publicul să nu scape nemaipomenita șansă de a vedea (contra unei taxe nu tocmai modeste) „un pește sau animal minune din Marea Irlandei".

Erik Pontoppidan consacra multe pagini din *„Istoria naturală a Norvegiei"* (1752—1753) și mai ales din *„Dic-*

ționarul manual de istorie naturală" (1778) legendelor despre kraken, krak, polip sau zee-troll („vrăjitorul din mare") diverse denumiri sub care erau cunoscuți calmarii uriași în nord. Iată cîteva fragmente din ultima lucrare : „Krak-ul este un rac neînchipuit de mare, ce trăiește în Marea Nordului (...). Pescarii sînt avertizați de existența lui după adîncimea apei : dacă greutatea aruncată se oprește la treizeci de stînjeni acolo unde marea trebuia să aibă o sută, înseamnă că sub ei se află un krak. Cînd adîncimea devine și mai mică e un semn că animalul se ridică și corabia trebuie să se îndepărteze cît mai repede (...). Nimeni nu a văzut vreodată un krak întreg, ci doar partea de sus a corpului ; se pare că spinarea lui ar măsura cam o milă engleză și jumătate (aproximativ 2 700 m, dacă Pontoppidan se referă la mila marină — *n.a.*). Mai întîi apar la suprafață o mulțime de insulițe acoperite cu un fel de pădurice din care ies coarnele de mărimea unui catarg de corabie mijlocie (cam 30—40 m — *n.a.*). Aceste insule nu sînt altceva decît inegalitățile de pe spinarea animalului și, printre ele, se văd sărind peștii surprinși acolo de ridicarea krak-ului. Cînd monstrul se scufundă din nou, produce un vîrtej care trage totul în adîncuri (...). După toate probabilitățile, acest colosal animal marin poate fi inclus printre polipi sau printre varietățile de stele de mare (...), iar coarnele lui sînt de fapt tentacule sau instrumente tactile, cu ajutorul cărora se deplasează sau își procură hrana". Este de remarcat eroarea de logică pe care o face academicianul din Copenhaga nesesizînd discrepanța extraordinară dintre corpul animalului (2 700 m) și lungimea brațelor sale (30—40 m). Pentru a se putea deplasa (mergînd sau înotînd) ori pentru a se hrăni, calmarul trebuia să aibă sute de astfel de „picioare", putînd fi inclus mai curînd în familia miriapozilor decît a stelelor de mare ! Tentaculele cefalopodelor servesc într-adevăr ca instrumente tactile, dar măsoară două treimi din lungimea totală a corpului... Pontoppidan continuă : „În afară de tentacule, ciudata ființă a fost înzestrată cu un miros pătrunzător și specific, pe care îl poate răspîndi împrejur într-o anumită perioadă, atrăgînd cu ajutorul lui peștii marini".

Naturalistul norvegian consideră că mărimea acestor animale a dat naștere probabil confuziilor și enigmelor privind „insulele fantomă" care apăreau sau dispăreau de la o lună la alta. Astfel, insulele văzute lîngă țărmurile Irlandei, Islandei, Färöer, în Marea Nordului, Marea Baltică, Oceanul Atlantic sau Oceanul Înghețat nu erau altceva decît... spinările monștrilor ce picoteau la soare. Ca „argument", Pontoppidan citează relatarea episcopului de Nidross care s-a gîndit să-și ridice altarul de campanie și să oficieze slujba pe o stîncă de la malul mării, pentru a avea mai multă prestanță în ochii proaspeților convertiți. După ce misionarul s-a dat jos „stînca" a pornit spre valuri unde s-a scufundat într-un vîrtej înfiorător : era de fapt un kraken, care se grăbea să se răcorească după cucernicele învățăminte desprinse din cuvintele episcopului !

Pontoppidan dă însă și informații rezonabile (și verificabile) cum ar fi cea despre krakenul ce a intrat în 1680 într-un fiord îngust din parohia Alstahong (Norvegia), unde a eșuat la scăderea apelor. Animalul a dezrădăcinat cu tentaculele cîțiva brazi de pe țărm, dar s-a încurcat atît de rău între stînci, încît nu a mai putut să iasă, murind în cursul aceleiași zile. Cadavrul său ocupa aproape întreg fiordul și s-a descompus foarte lent, împrejurimile rămînînd multă vreme pustii, din pricina duhorii insuportabile.

În 1772, naturaliștii danezi Olafsen și Powelsen au publicat la Copenhaga o lucrare în care menționau și un fragment dintr-o cronică islandeză, unde se vorbea despre „monstrul cu șapte cozi de la Tingöre". Cronica descria probabil un pui de calmar ce își pierduse trei tentacule : „Astă toamnă (anul 1640 — *n.a.)* pe plaja de la Tingöre, în ținutul Hunewand, a fost aruncată o lighioană ciudată. Trupul monstrului marin era cam tot atît de lung și lat ca al unui om voinic. Animalul avea șase cozi lungi de doi coți (1,20 m — *n.a.)* și una mai mare decît celelalte, măsurînd opt coți și un sfert (4,95 m — *n.a.)*. Pe cozi se aflau niște copci asemănătoare unor ochi aurii (ventuzele — *n.a.)*. Capul nu se distingea, se vedeau doar două căpăcele mari (ochii — *n.a.)* așezate deasupra cozilor. În trupul moale al monstrului nu existau nici oase, nici car-

tilaje. Una dintre cozile sale a fost adusă în vechea parohie Tingöre pentru a fi cercetată".

Astfel de relatări erau atît de numeroase, iar naturaliştii şi marinarii păreau atît de convinşi de existenţa monstrului, încît însuşi Carl von Linné (autorul primei clasificări ştiinţifice a vieţuitoarelor şi cea mai prestigioasă personalitate în domeniul zoologiei în secolul al XVIII-lea), consacra faimosului kraken un capitol din *„Sistemul naturii"* lucrare apărută în 1735 în Suedia şi cunoscută curînd în toată Europa. Linné l-a inclus pe calmarul uriaş în clasa viermilor, ordinul moluştelor şi l-a numit *Sepia microcosmos* (deşi, după cum se pare, avea unele rezerve privind existenţa lui, pentru că în ediţiile următoare ale *„Sistemului naturii"* a renunţat la capitolul menţionat).

În anii 1801—1802 apărea *„Istoria naturală a moluştelor"*, o vastă şi incitantă lucrare a naturalistului francez Dennis de Montfort, curator al Muzeului de Istorie Naturală din Paris. Montfort, om de ştiinţă cu imaginaţie debordantă şi talent literar incontestabil, s-a preocupat prea puţin de scrupulozitatea faptică, prezentînd mai bucuros legendele marinăreşti despre calmari (pe care el îi numeşte „pulpe colosale") decît date ştiinţifice pozitive. Rezultatul a fost o foarte atractivă carte de aventuri pe mare, primită cu mult interes de cititori, dar considerată ca lipsită de seriozitate de către zoologi (deşi Montfort era o personalitate în ştiinţa timpului său, recunoscut chiar şi de Cuvier sau Lamark). Totuşi, alături de exagerări evidente (cum ar fi povestea despre escadra celor zece nave de război scufundate într-o singură noapte de un grup de calmari) sînt prezentate şi mărturii din care răzbate un fior de groază sinceră. Astfel, echipajul şi căpitanul unui vas din Dunkerque (Franţa) relatau că, într-o zi fără vînt, pe cînd nava se afla imobilizată în mijlocul Oceanului Atlantic, un kraken uriaş a ieşit din valuri, răpind doi oameni care curăţau copastia de alge şi scoici. Monstrul a încercat să se caţăre pe punte după al treilea, dar în urma unei lupte înverşunate (în cursul căreia i-au fost tăiate cîteva tentacule şi i s-au înfipt în trup mai multe harpoane) a renunţat, dispărînd în adîncuri împreună cu cei doi nefericiţi. Un alt calmar a

fost gata să scufunde o corabie din Saint Malo (Franța), în apropiere de țărmul Africii Occidentale și numai cu mare greutate a reușit echipajul să reteze tentaculele care trăgeau nava de catarge, înclinînd-o puternic într-o parte. Această mărturie este reprodusă și de Frank Lane în cartea *„Imperiul caracatiței"* ; scriitorul și naturalistul englez adaugă că marinarii au fost atît de înspăimîntați încît, la întoarcerea în Saint Malo, au plătit pentru un fastuos „Te Deum", precum și zugrăvirea unei picturi murale reprezentînd lupta cu monstrul, în biserica sfîntului protector al navei.

Cîteva decenii după Montfort, olandezul Harting și danezul Steenstrup au scris articole și lucrări în care prezentau numeroase documente și mărturii găsite în arhive sau chiar vechi manuscrise medievale conținînd descrierea unor monștri uriași, cu multe brațe, văzuți de marinari în ocean sau aruncați pe țărm de furtună. Dar oamenii de știință au refuzat să dea crezare „fanteziilor" cronicarilor și nu au acordat importanța cuvenită nici articolului publicat de Steenstrup într-o revistă daneză, în 1854, ce relata descoperirea în subsolul Muzeului din Copenhaga (Danemarca) a unui vas conținînd resturile unui „om de mare, prins la Erzund, în timpul domniei regelui Christian al III-lea" (1534—1559). Naturalistul danez stabilea faptul că legendarul „călugăr din mare" făcea parte dintre moluște și îl denumea *Architheuthis monachus*. Din cauza gradului foarte înaintat de descompunere a rămășițelor, Steenstrup nu a reușit să deducă și alte caracteristici ale animalului ori să-i evalueze dimensiunile inițiale.

30 noiembrie 1861 este data „recunoașterii oficiale" a existenței calmarului gigant. În acea zi, la ora 14, fregata franceză *Alecton* a atacat cu toată artileria de bord un animal uriaș ce plutea în apropiere de Insulele Canare (Oceanul Atlantic). Raportul locotenentului Bouillet (comandantul navei) descria monstrul ca avînd un trup fusiform, îngroșat la mijloc, zece tentacule groase și lungi, situate pe cap (în apropierea ochilor neobișnuit de mari) și un cioc încovoiat, ca de papagal. Lupta a început printr-o salvă de artilerie ratată din cauza tangajului, apoi *Alecton* s-a apropiat și marinarii au înfipt cîteva har-

poane în calmar. Acesta s-a aruncat asupra fregatei, dar, primind alte şase descărcături de mitralii şi vergele de oţel în flancuri, şi-a schimbat intenţia, vrînd să se îndepărteze. Nava franceză l-a urmărit, încercînd să-l captureze, însă animalul era atît de greu încît nu a putut fi ridicat pe bord. Toate corzile harpoanelor s-au rupt, vinciurile au fost smulse din postamente şi, după trei ore de încleştare epuizantă, prada fregatei s-a redus la o „minusculă" bucată de coadă (cîntărind 20 kg) şi acuarela (fig. 38), executată de lt. M. Rouyer (şi care se află astăzi la Acade-

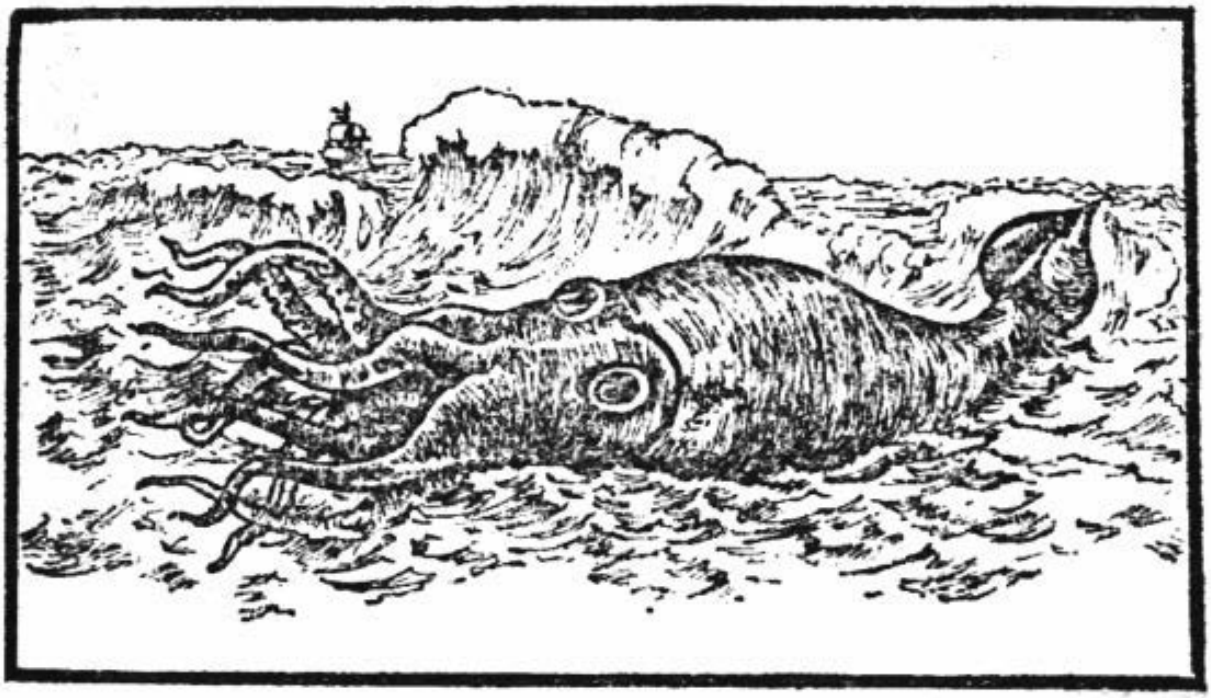

Fig. 38 „Calmarul gigant" (după lt. M. Rouyer)

mia Franceză de Ştiinţe), iar calmarul se scufunda în apele oceanului. Însă „actul de naştere" al krakenului fusese semnat, căci nimeni nu a mai putut afirma după raportul comandantului Bouillet, că *Alecton* s-a luptat cu o „legendă".

Primul om de ştiinţă care a avut norocul să intre în posesia unui kraken întreg (şi relativ intact) măsurînd 10 m şi prins într-un năvod, în noiembrie 1873, pe ţărmul insulei canadiene Terra Nova, a fost naturalistul R. Harwey, care l-a conservat, trimiţîndu-l Muzeului de Istorie Naturală din Londra. De altfel, între anii 1870—

1880, o maladie necunoscută a bîntuit printre calmarii gi ganți, semnalîndu-se aproape 300 de cazuri în care cadavrele acestor monștri au fost întîlnite plutind pe mări și oceane sau aruncate pe țărmurile mai multor insule și continente. Tot atunci, savantul A. E. Verrill a clasificat și studiat în amănunțime speciile genului *Architheuthis*, răspîndite în toate oceanele lumii cu excepția Oceanului Înghețat de Nord. Ceea ce nu-i împiedica pe zoologii „sceptici" să privească plini de ironie orice noi dovezi despre calmari lungi de 15—20 m, afirmînd că era vorba probabil de „cazuri izolate de gigantism". Chiar și astăzi, în ciuda existenței în muzee a cîtorva exemplare de 10—20 m, la descoperirea unui calmar lung de aproape 5 m, eșuat în 1985 pe coasta americană, o revistă de popularizare a științei a considerat necesar să precizeze că „astfel de dimensiuni sînt cu totul excepționale", cefalopodele neatingîndu-le „decît foarte rar".

În anul 1874 ziarul „*Times*" publica două declarații date sub prestare de jurămînt și care au făcut vîlvă la vremea respectivă. Prima aparținea căpitanului vasului britanic *Stettown* :

„Am plecat din Colombo-Ceylon (...) și la 10 mai traversam Marea Bengal. Am zărit o goeletă imobilizată din lipsă de vînt, la vreo două mile distanță. Tocmai ne apropiam cînd, la suprafața mării a apărut între noi și goeletă un animal uriaș, de culoare brună, semănînd cu un morman de alge marine. Deodată, monstrul s-a năpustit lovind nava, care s-a înclinat puternic, redresîndu-se apoi din nou. Catargele ei s-au aplecat într-o parte și, privind prin binocluri, am văzut clar un trup gigantic ce se cățăra sau se încolăcea în jurul navei. De fapt, expresia cea mai potrivită ar fi că se contopea cu ea ! Catargele s-au înclinat tot mai mult în direcția noastră, pînă ce vasul s-a răsturnat, dispărînd după cîteva minute. Un strigăt de groază a scăpat tuturor celor din echipajul meu, ce asistase la această scenă (...). Ajunși la locul naufragiului, nu am găsit decît cinci supraviețuitori. Animalul nu se vedea nicăieri. (Este de remarcat curajul căpitanului de pe *Stettown* care, deși văzuse ce s-a întîmplat cu

goeleta, nu a pregetat să vină în ajutorul naufragiaților, cu riscul de a înfrunta monstrul — *n.a.)*".

A doua mărturie era a lui James Floyd, căpitanul goeletei *Perla*, care se scufundase (ambele declarații au fost în întregime confirmate de echipajele celor două nave) :

„Am fost comandantul goeletei *Perla* de 150 t, cu șase oameni în echipaj (în afara căpitanului — *n.a.)*. Aveam o încărcătură bună pentru Rangoon (Birmania — *n.a.)* și marea era liniștită. În cea de-a treia zi de la plecare, vîntul a încetat cu desăvîrșire și ne-am oprit. La 10 mai, în jurul orei 17, am observat cum din valuri se ridică încet, la o distanță de o milă și jumătate de noi, ceva care semăna cu spinarea unei balene uriașe, dar era mai plată și, chiar de la o asemenea depărtare, părea să fie mai lungă decît vasul nostru. Arăta ca spatele unui animal ce se încălzește la soare.

— Ce-i asta ? i-am strigat secundului.

— Dacă n-ar avea mărimea, culoarea și forma aceasta, aș spune că este o balenă, a răspuns Tom Scott.

— Nu seamănă a balenă și corpul creaturii este prea rotund ca să fie al unui șarpe de mare, a intervenit cineva din echipaj.

Mi-am adus arma din cabină, dar tocmai cînd mă pregăteam să trag, un marinar, Bill Darling, originar din Terra Nova, a suit în goană pe punte și, aruncînd o singură privire asupra monstrului, mi-a spus :

— Fiți prudent, domnule ! Este un dragon și ne va ataca dacă îl răniți.

Am zîmbit și am apăsat pe trăgaci ; îl nimerisem, căci animalul a început să se agite, stîrnind valuri mari.

— Toată lumea pe punte, a strigat atunci Bill. Aduceți topoare și cuțite ; tăiați orice parte a dragonului care trece peste bord. Fiți cu ochii în patru și nu vă lăsați !

Nu întîlnisem niciodată un asemenea monstru și nici nu auzisem nimic despre el, de aceea nu-mi puteam imagina cît de periculos poate fi. N-am dat nici un ordin ; dealtfel era inutil. Trei oameni din echipaj, printre care și Bill, au adus topoarele și o sabie de abordaj ruginită și așteptau animalul ce se apropia repede. Acum se putea vedea clar trupul uriaș, mișcîndu-se în salturi la suprafața apei pe care o lovea cu coada sa rotunjită. Trupul

singur măsura peste 100 de picioare lungime (aproximativ 30 m — *n.a.*) (...). Cînd ne-a izbit, s-a auzit un zgomot surd şi vasul s-a cutremurat, apoi a fost cuprins de nişte tentacule groase cît trunchiurile de arbori şi a început să se încline. În cîteva clipe, monstrul a pornit să se suie pe punte, pătrunzînd între cele două catarge. L-am auzit pe Bill ţipînd :

— Tăiaţi ! !

Toate loviturile noastre au fost zadarnice, căci animalul s-a agăţat cu braţele de vîrfurile catargelor şi a înclinat vasul, căţărîndu-se pe punte. Dezechilibrată, nava s-a răsturnat pe neaşteptate şi ne-am trezit cu toţii în apă. În timpul căderii am zărit pe cineva, Bill sau poate Tom Fielding, strivit între catarg şi tentaculele bestiei. Timp de cîteva secunde goeleta a plutit cu chila în sus, dar s-a umplut repede cu apă, ducîndu-se la fund. Au fost salvaţi numai cinci dintre noi, căci vîltoarea mai trăsese un om în adîncuri (în afară de cel prins în arborada catargului — *n.a.*) ...".

Calmarul care a scufundat *Perla* era probabil un exemplar deosebit de puternic (dacă estimarea corpului la 30 m este corectă, atunci animalul rămîne cea mai mare cefalopodă văzută pînă atunci) şi a putut destabiliza nava, mai ales dacă încărcătura nu fusese bine fixată, deplasîndu-se brusc în momentul cînd vasul s-a înclinat într-o parte.

La 30 noiembrie 1896, doi copii au descoperit pe plaja din dreptul oraşului St. Augustine (Florida — S.U.A.) un trup imens, pe jumătate acoperit cu nisip. Naturalistul dr. Webb Dewitt şi celebrul specialist în vieţuitoare marine A. E. Verrill (pe vremea aceea profesor la Universitatea Yale) au studiat cadavrul, ajungînd la concluzia că era vorba de o cefalopodă cu dimensiuni ieşite din comun : 6 tone greutate şi 45 m de la un vîrf la altul al tentaculelor întinse perpendicular pe corp. Comunicările lor şi articolele publicate de Verrill în ziarele locale şi cîteva reviste de zoologie au fost primite cu indiferenţă de lumea ştiinţifică, iar profesorii universitari invitaţi să contemple cu proprii ochi monstrul au răspuns că „aşa ceva nu poate exista, deci nu au ce să vadă", confirmînd

pe deplin reflecția scriitorului Stefan Zweig : „Naturilor fruste le lipsește simțul ridicolului".

În 1957, biologul Forrest Wood, curatorul Muzeului „Marineland" din Florida, a descoperit în arhivă un ziar din 1896, ce relata întîmplarea. După cîțiva ani de cercetări intense, Wood a găsit nu numai toate articolele lui Verrill despre acest caz, dar și un borcan în care fuseseră conservate cîteva eșantioane din trupul cefalopodei, păstrate în colecțiile Institutului Smithsonian.

A urmat o adevărată aventură, nu rareori amuzantă, descrisă pe larg în revista *„OMNI"* (ianuarie 1983) : biologul marin Joseph Gennaro de la Universitatea din Florida a reușit să convingă Institutul să-i trimită o parte din conținutul vasului, iar analizele sale microscopice și de laborator au dovedit că mostrele aveau celulele grupate în straturi consecutive, deschise și respectiv închise la culoare, caracteristice doar cefalopodelor. Publicînd împreună cu Wood un articol despre această descoperire (*„Natural History"* 1971), Gennaro a primit imediat o scrisoare foarte „contondentă" din partea Institutului Smithsonian, care îl informa că în borcan se află grăsime putrezită de balenă (conform registrelor sale) și cerea intempestiv să-i fie înapoiate eșantioanele. Biologul din Florida a ignorat cu stoicism trăsnetele institutului și a trimis un fragment din mostrele incriminate biologului Roy Mackal de la Universitatea din Chicago, rugîndu-l să-l analizeze biochimic, fără a-i spune însă despre ce este vorba. Mackal a efectuat analiza (ce nu-i permitea să identifice animalul de la care fusese obținut eșantionul), constatînd existența în acel țesut a unei concentrații neobișnuite de colagen (substanță cu rol de suport și sporire a rezistenței corpului), ceea ce, evident, nu putea să apară decît în cazul unei cefalopode gigantice, al cărei trup este lipsit de schelet, spre deosebire de al balenelor. Institutul Smithsonian a preferat să nu răspundă articolului în care Gennaro se întreba cum este posibilă prezența colagenului în „grăsimea de balenă" veche de cîteva decenii...

Cefalopodul eșuat în 1896 trebuie să fi avut o forță impresionantă, căci se cunosc destule exemple în care animale de talie mică sau medie din aceste specii au

demonstrat o putere ieșită din comun. Astfel, zoologul japonez Katsuya Tago amintea despre scufundarea, în 1937, a unui vas de pescuit, peste care s-a prăbușit un calmar lung de vreo 6 m, ce sărise din apă și, în cădere, a spart fundul navei cu greutatea sa considerabilă.

La 25 martie 1941, cargoul englez *Britannia* a fost scufundat de crucișătorul auxiliar german *Santa Cruz* în Oceanul Atlantic la jumătatea drumului dintre Africa Occidentală și Brazilia. Nava germană a plecat fără a-i lua în seamă pe cei doisprezece marinari britanici ce scăpaseră agățîndu-se de un ponton plutitor ; în cele șase zile pe care le-au petrecut pe mare au pierit nouă oameni, ultimii trei fiind salvați de un vas spaniol. Supraviețuitorii au povestit cum, încă din prima noapte, au fost atacați de un calmar uriaș, care a răpit un marinar. Unul dintre cei trei, locotenentul Kox, fusese și el cuprins de tentaculele monstrului, dar, dintr-un motiv de neînțeles, acesta renunțase să-l mai tragă la fund. Ventuzele sale îi smulseseră însă ofițerului englez bucăți de carne cu un diametru de 3—4 cm și rănile s-au vindecat abia după cîțiva ani de tratament. După dimensiunea ventuzelor, naturaliștii britanici au calculat că lungimea calmarului nu depășea 9 m, aceasta fiind probabil și cauza pentru care „se mulțumea" cu o singură pradă pe noapte.

După al doilea război mondial, mai mulți calmari uriași au ajuns în mîinile unor oameni de știință, unii dintre ei fiind vomitați întregi de caşaloții bătrîni vînați de baleniere. Astfel, un exemplar de 10,35 m a intrat, în 1952, în posesia zoologilor britanici W. Riss și D. Moll, iar un deceniu mai tîrziu, alt cefalopod, lung de 10,50 m a fost scos din stomacul unui caşalot prins în apropierea Insulelor Azore, în prezența naturalistului englez Rober Clarke.

Pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea, cînd progresul înregistrat în construcția navală (mărirea tonajului la mii sau chiar zeci de mii de tone, apariția motorului cu abur, apoi Diesel, a propulsiei prin elice și a vaselor construite integral din metal, sporirea vitezei și manevrabilității vapoarelor) și perfecționarea armamentului de bord (apariția torpilelor, plasarea artileriei în turele blindate, în-

locuirea ghiulelelor cu obuze etc.) au transformat vasele, fie ele civile sau militare, în realizări tehnologice puțin susceptibile de a ceda furiei naturii (indiferent dacă era vorba de furtuni sau „monștri marini"), calmarii giganți nu au avut dușmani redutabili în mări și oceane, cu excepția cașaloților. Aceste odontocete (balene cu dinți), în special cele din specia *Physeter catodon (Ph. macrocephalus)*, atingînd pînă la 25 m lungime (dintre care 8 m numai capul), 11 m diametru, peste 100 t greutate și avînd pînă la 56 de dinți (așezați pe falca inferioară) cu lungimea de 20 cm și greutatea de 3 kg fiecare, se remarcă printr-o agresivitate deosebită. Ele constituiau în trecut teroarea balenierelor și au rămas pînă astăzi stăpînele adîncurilor oceanice, nici chiar orca (balena ucigașă) sau monstruosul rechin-balenă necutezînd să le atace. După cum s-a putut constata după analiza conținutului stomacului cașaloților vînați, hrana lor predilectă o constituie cefalopodele, nu numai cele mici, dar și calmarii de peste 10 m lungime, întîlniți la adîncimile de 300—1 000 metri pînă la care ajung odontocetele din specia *Ph. catodon*, pornite în căutarea prăzii.

Mărturii de încredere atestă că între cașaloți și calmarii uriași se duc adevărate bătălii, în care agresorul este de obicei cel mai mare dintre adversari. Astfel, după cum menționează Akimușkin, în 1887 cercetătorii de pe vasul Institutului de Oceanografie din Monaco au văzut în zare „o vîltoare ciudată", apoi „o ființă colosală, al cărei corp se ridica deasupra apei asemeni unui turn", stîrnind o vînzoleală cumplită în mare și speriind peștii. Cînd nava a ajuns în apropiere, lupta se terminase și capul retezat al unui calmar se scufunda în valurile însîngerate...

Zoologul E. Sivertsen relatează despre o încleștare sălbatică observată de echipajul unei baleniere norvegiene lîngă care s-a ivit deodată un cașalot, înlănțuit atît de puternic de un kraken, încît nu-și mai putea deschide fălcile. După ce s-a zbătut zadarnic un timp, cetaceul s-a scufundat cu capul în jos, provocînd un adevărat sorb printre valuri pentru ca, după cîteva minute, să apară din nou la suprafață, mestecînd resturile calmarului. Ulterior, o întîmplare identică a fost relatată de zoologul

sovietic B. A. Zenkovici, ambarcat la bordul unei baleniere pentru a culege material în vederea elaborării cărții sale, *„Balenele și vînarea lor"*. Urmărind comportamentul cașalotului și al cefalopodei (fig. 39), specialistul sovietic a rămas convins că agresorul fusese calmarul gi-

Fig. 39 „Calmar gigant în luptă cu un cașalot" (după Lozin-Lozinkov)

gant și își argumenta ipoteza amintind că *Architheuthis* poate atinge ușor viteza de 36 km/h (40 km/h după Cousteau), pe cînd *Physeter catodon* nu depășește 18 km/h (20 km/h după Cousteau), deci krakenul ar putea scăpa

cu fuga dacă nu ar dori să înfrunte cetaceul. De altfel, şi I. Akimuşkin observa că „se întîmplă foarte rar ca în stomacurile caşaloţilor ce poartă pe trup răni proaspete căpătate în bătăliile cu cefalopodele să se descopere şi resturi de calmari giganţi".

Frank Boullin relatează şi el (în *„Călătoria «Caşalotului»"*) despre o luptă la care a fost martor, într-o noapte cînd vasul său naviga în apropierea Sumatrei. Ambii protagonişti erau de o mărime ieşită din comun (ochii holbaţi ai calmarului aveau peste 30 cm diametru, iar capul atingea dimensiunea unui butoi de 1 300 de litri !) şi cefalopoda apărea avantajată, căci reuşise să-şi cuprindă vrăjmaşul în plasa tentaculelor ; pînă la urmă însă, caşalotul i-a prins coada între fălcile sale puternice şi, în mai puţin de o oră, calmarul a fost sfîşiat în bucăţi.

Faptul că martorii observă în majoritatea cazurilor cum cefalopoda îşi înlănţuie adversarul în tentacule şi acesta este nevoit să lupte cu îndîrjire pentru a se elibera pare să sugereze că, într-adevăr, calmarul atacă primul. Însă mulţi zoologi n-au putut admite ideea că un calmar, fie el şi gigant, s-ar putea hrăni cu cetacee cîntărind 100 de tone, pînă în decembrie 1947, cînd revista norvegiană *„Natura"* a publicat mărturia căpitanului Grönningseter din Marina Comercială Norvegiană, a cărui navă, *Brunswig* (un petrolier de 15 000 tdw şi 150 m lungime) a fost atacat între insulele Samoa şi arhipelagul Hawaii (Oceanul Pacific) de un kraken lung de peste 20 m. Animalul a ajuns din urmă petrolierul, care avea o viteză de două ori mai mică decît a lui şi, după ce l-a însoţit cîteva minute, s-a aruncat asupra provei, lovind cu ciocul în bordul de fier. În acelaşi timp a cuprins partea din faţă a vasului cu tentaculele sale groase de 20—30 cm, unele ajungînd pînă în partea superioară a suprastructurii. Dar metalul fiind lucios şi umed, cefalopodul a alunecat încet pînă la pupa, unde elicele l-au sfîrtecat într-o clipă. Nava *Brunswig* a fost „asediată" ulterior şi de alţi calmari uriaşi, care se năpusteau în plină zi asupra ei, încercînd să „muşte" din provă, cam în locul unde un caşalot ar fi avut creierul (protejat printr-un strat gros de ţesut îmbibat cu grăsime, sursa faimosului spermanţet).

Căpitanul Grönningseter considera că întreg comportamentul cefalopodelor nu poate duce la o altă concluzie decît că acestea atacau vasul său confundîndu-l cu un caşalot de mari dimensiuni, şi mărturia sa este numai una dintre sutele de acest gen. Ar fi greu de ştiut dacă un calmar de peste 30 m nu reprezintă un pericol pentru caşaloţi, căci forţa şi rapacitatea unor astfel de făpturi trebuie să fie cumplite. Pînă acum, omul nu le-a întîlnit decît atunci cînd ieşeau la suprafaţă, dar în ultimele decenii abisurile oceanice sînt tot mai des explorate de scafandri, batiscafe sau submarine şi poate că nu este departe ziua în care îi vom cunoaşte mai bine pe stăpînii Continentului Albastru...

URIAŞII SAVANELOR

Una dintre legile de bază ale evoluţiei a fost timp de aproape un secol „ortogeneza" sau „legea evoluţiei rectilinii", potrivit căreia un grup sistematic de vieţuitoare a evoluat într-o singură direcţie (ascendentă calitativ), fără devieri sau hiatusuri. Exemple tipice în această privinţă erau considerate cele ale omului, calului, elefantului etc. De-abia în ultimele decenii, descoperirile paleontologice au putut demonstra că această idee este eronată, tendinţele rectilinii în evoluţie manifestîndu-se numai pe intervale extrem de scurte la scară geocronologică, deci ortogeneza nu este altceva decît o excepţie considerată greşit ca regulă.

Ironie supremă, argumentele cele mai inatacabile în această privinţă au fost aduse tocmai de istoria paleontologică a evoluţiei omului, elefantului şi reptilelor. Familia elefanţilor (proboscidienii), spre exemplu, se trage din condylarthrele primitive apărute în paleocen acum aproape 65 milioane de ani. În decurs de 35 milioane de ani, forma cea mai primitivă, *Moeritherium* (un animal de talia unui cîine, cu botul aproape lipsit de trompă şi colţi abia vizibili), evoluează foarte lent, dar, la sfîrşitul oligocenului, aspectul său se modifică brusc şi substan-

țial, talia, trompa și colții crescînd cu o repeziciune uimitoare. Această specie dă naștere la două ramuri evolutive : *Deinotherium* și *Paleomastodon*. Prima, cuprinzînd gigantul absolut al familiei și cel mai mare mamifer de uscat care a trăit vreodată pe Terra (*Deinotherium gigantissimum* — fig. 40), a dispărut în condiții necunoscute la începutul cuaternarului, în pleistocen (acum aproape 1 milion de ani). Cea de-a doua s-a separat la rîndul său în liniile *Mastodon* și *Stecodon*, dispărute la sfîrșitul pleistocenului, și *Primelephas*, din care au evoluat *Mammuthus primigenius*, *Elephas antiquus* și *Elephas meridionalis*, dispăruți în pleistocen, și cele două specii care au supraviețuit pînă astăzi, elefantul indian (*Elephas*) și elefantul african (*Loxodonta*).

Cei mai vechi proboscidieni au apărut în regiunea egipteană Fayoum la începutul paleogenului, iar în neogen erau răspîndiți deja în toată Europa și Asia, pentru ca în cuaternar să ajungă în America de Nord. În special Europa și Asia fuseseră potopite de turme impresionante (2 000—3 000 de exemplare) de mamuți, elefanți primitivi sau mastodonți, care își urmau cu regularitate marile căi de migrații, ajungînd uneori pînă în America de Nord (pe atunci unită cu Asia pe locul actualei strîmtori Behring). Deși oamenii primitivi vînau intens uriașele pachiderme, pînă la apariția lui *Homo Neanderthalensis* și mai ales a lui *Homo sapiens Cro-Magnon*, armele și capcanele prea rudimentare nu permiteau decît uciderea unui număr insignifiant de elefanți, în special indivizi bolnavi, bătrîni sau pui.

Proboscidienii erau lipsiți de dușmani naturali, nici ursul peșterilor sau leul uriaș, nici chiar faimoșii *Machairodus* și *Smilodon* (feline de talie superioară leului, avînd caninii lungi de 30 cm) neîndrăznind să atace un deinotherium și apropiindu-se de mastodonți sau elefanții primitivi numai cînd aceștia se rătăceau de turme. Or, majoritatea speciilor de pachiderme străvechi au dispărut *după* stingerea felinelor-gigant și (cu excepția mamuților) *înainte* de apariția oamenilor de *Cro-Magnon*, inventatorii capcanelor, arcului și ai celorlalte mijloace care le-au permis o vînătoare eficientă. Nici chiar uciderea susținută a mamuților de către vînătorii epocii de piatră

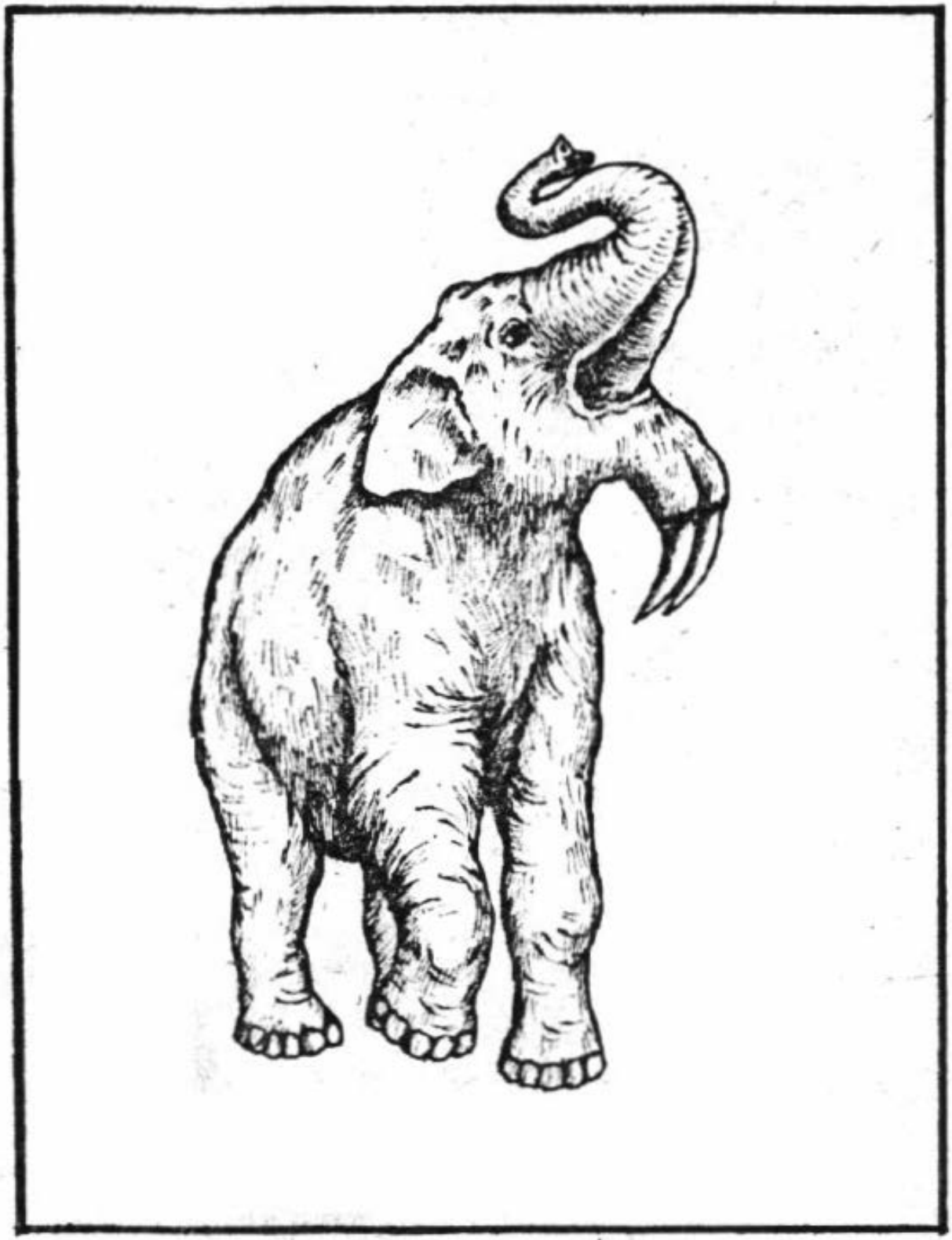

Fig. 40 Deinotherium gigantissimum (reconstituire)

din Europa şi Asia nu poate să fi provocat dispariţia acestei specii extrem de numeroase. În ceea ce priveşte argumentul răcirii climei, des invocat, el nu este valabil,

pentru că deinotheriumul, elefantul primitiv și mastodontul s-au stins *înainte* de prima mare glaciațiune (Günz), iar mamuții, singurele pachiderme cu blană, adaptate la viața în ținuturile friguroase, au dispărut *după* sfîrșitul ultimei glaciațiuni (Würm).

Această serie de discontinuități și dispariții, al căror motiv nu a putut fi găsit, constituie una dintre marile probleme ale paleontologiei. Astfel, sfîrșitul ramurii *Deinotherium* este considerat la fel de greu de explicat ca al dinosaurienilor.

„Descoperitorul" deinotheriumului a fost faimosul pedagog elvețian Pestalozzi, care a atras atenția naturaliștilor asupra unui fragment de măsea uriașă, ce nu putea aparține decît unui ierbivor cu o talie impresionantă. În realitate, măseaua provenea de la o specie de deinotherium avînd dimensiuni modeste („doar" 3—4 m înălțime) din care au fost găsite numeroase fragmente de schelete în Spania, Portugalia, Franța, Italia, Iugoslavia etc. Desenat pentru prima oară de botanistul francez Antoine de Jussiers, reprodus în *„Memoriile Academiei Franceze de Științe"* de naturalistul Réaumur, acest pachiderm ciudat a stîrnit o dispută aprinsă în privința speciei căreia îi aparținea. Cuvier îl considera strămoșul tapirului, Kaup al hipopotamului, von Mayer al rinocerului, iar Blainville al... lamantinului !

Enigma a fost clarificată abia în 1890, cînd prof. Gregoriu Ștefănescu a descoperit la Mînzați (jud. Vaslui — România) primul (și pînă astăzi unicul) schelet complet de *Deinotherium gigantissimum*, o femelă cu înălțimea de 5 m și lungimea de 6 m. Animalul aparținea unei specii mai robuste (tot la Mînzați a fost găsit și humerusul unui mascul ce atingea probabil 6 m înălțime) care trăia în Europa Centrală și America de Nord și avea să dispară fără urmași la începutul cuaternarului. Cercetările paleontologice au dovedit că acest pachiderm gigant se trăgea din *Moeritherium*, fiind deci o ramură colaterală a paleoelefanților, mastodonților și mamuților. Este ciudat faptul ca acest „rege al animalelor", fără dușmani naturali (deși nu viețuia în turme asemeni mamuților, ci în grupuri mici sau chiar solitar, marile feline nu ar fi

cutezat să atace un astfel de uriaș), trăind într-o perioadă fără schimbări climatice sau geologice majore și în afara pericolului de a fi vinat de oameni, să dispară pur și simplu. Nu au fost găsite dovezile vreunei molime sau maladii cronice de care să fi suferit specia, iar ipoteza secătuirii resurselor de hrană nu este plauzibilă, întrucît imensele păduri mlăștinoase din terțiarul european puteau furniza fără probleme cele 400 kg de frunze și ramuri tinere necesare zilnic fiecărui exemplar adult.

O situație oarecum diferită prezintă *Elephas antiquus* și *Elephas meridionalis*, specii de elefanți primitivi cu înălțimi de pînă la 4 m (animale de climă caldă care au trăit în Europa de Sud și Centrală, dispărînd la începutul cuaternarului), și *Mastodon arvernensis* (fig. 41), reprezentantul cel mai impunător (3 m înălțime și colți de 3 m lungime !) al ramurii *Mastodon* ce s-a stins în cuaternar, deși era răspîndită în Africa, Asia, Europa și America de Nord. Acești pachidermi de talie mai redusă cădeau adesea victimă ferocilor *Machairodus* și *Smilodon* sau vînătorilor organizate de strămoșii omului și aparțineau unor specii mai puțin viguroase decît deinotheriumul, iar dispariția lor poate fi pusă pe seama selecției naturale. Totuși, nimeni nu a putut înțelege un fenomen atît de uluitor ca apariția giganticelor cimitire de elefanți și mastodonți de toate vîrstele, găsite în Anzii Columbieni și Oceanul Atlantic (în largul coastelor statului american Georgia), unde astfel de animale nu aveau ce căuta !

Și mai dificil de explicat ar fi cauzele stingerii totale a mamuților. Adevărate ciudățenii ale naturii, ca și rinocerul blănos *(Rhinocerus tichorinus antiquitatis)*, mamuții *(Mammuthus primigenius* — fig. 42) aveau pielea acoperită de păr brun și des, cu fire de 10—30 cm (dar atingînd pînă la 75 cm pe pîntece) pentru a putea rezista climei reci din cuaternarul superior. Paleontologul american H. Osborn, celebru pentru studiile sale privind marile pachiderme (ca și pentru a fi enunțat și argumentat un important principiu al evoluționismului, „legea radiației adaptive"), considera că mamuții asiatici (siberieni) și cei europeni constituiau specii distincte. Într-adevăr, exemplarele descoperite în Siberia au înălțimea de maximum

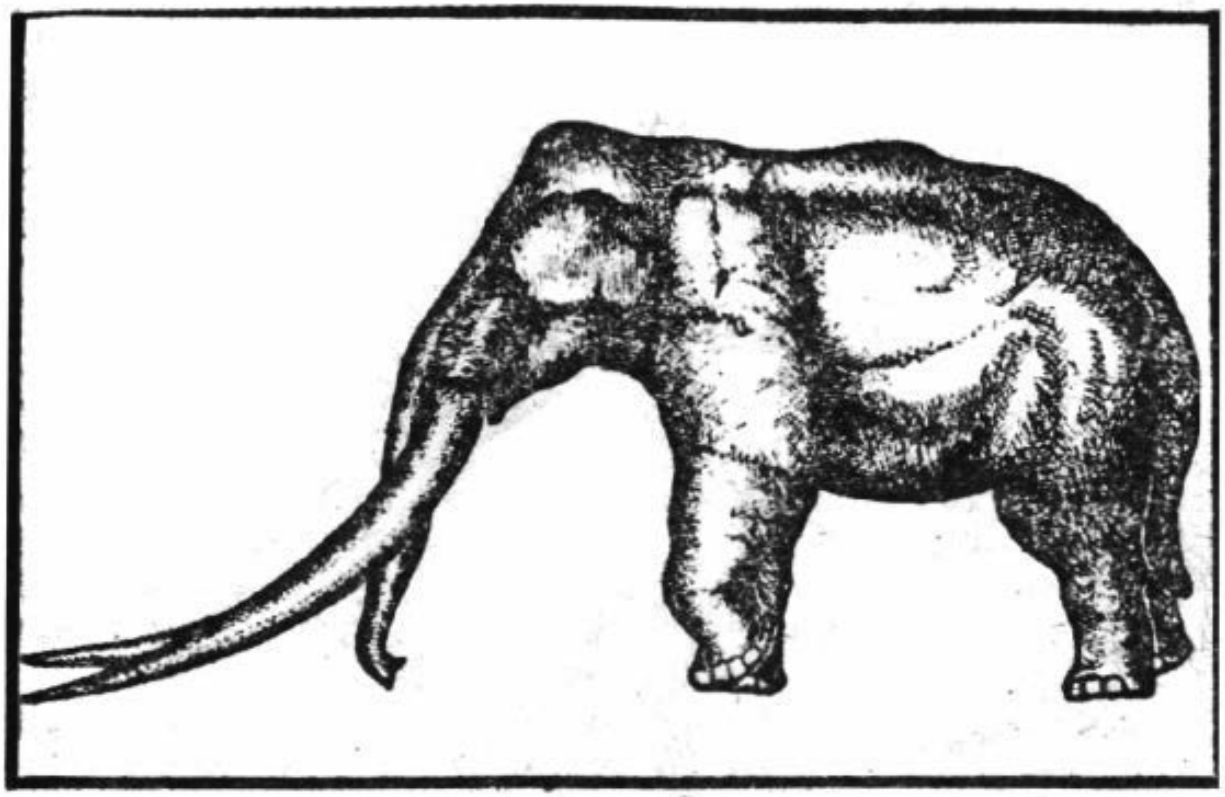

Fig. 41 Mastodon (Anancus) arvernensis (reconstituire)

3 m, iar colții arcuiți nu ating decît 4 m lungime, pe cînd cele găsite în Europa Centrală au o înălțime de 4,5 m și lungimea colților de 5 m.

Hrana turmelor de mamuți (numărînd uneori pînă la 3 000 de indivizi) era vegetația de tundră, caracteristică perioadei glaciare, ale cărei componente principale se mai întîlnesc și astăzi în Siberia. Ipoteza conform căreia dispariția acestei specii s-ar datora împuținării hranei nu este fondată, pentru că paleobotaniștii nu au găsit dovezi ale unui astfel de fenomen, ce ar fi transformat Europa și Asia în deșerturi lipsite de viață. Căci distrugerea pădurilor, urmată de eroziunea și deprecierea stratului de humus de pe dealuri și cîmpii, ar fi dus la stingerea nu numai a mamuților, ci și a tuturor celorlalte specii de ierbivore, urmată la scurtă vreme de pieirea carnivorelor și a oamenilor. Desigur, suprafețele acoperite cu vegetație s-au redus în perioada marilor glaciațiuni, însă nu într-atît încît să provoace o dispariție completă a mamuților, rinocerilor blănoși, cerbilor uriași, zimbrilor, bizonilor, renilor, elanilor sau cailor, ce constituiau principalele specii de ierbivore care supraviețuiseră perioadei glaciare, după cum

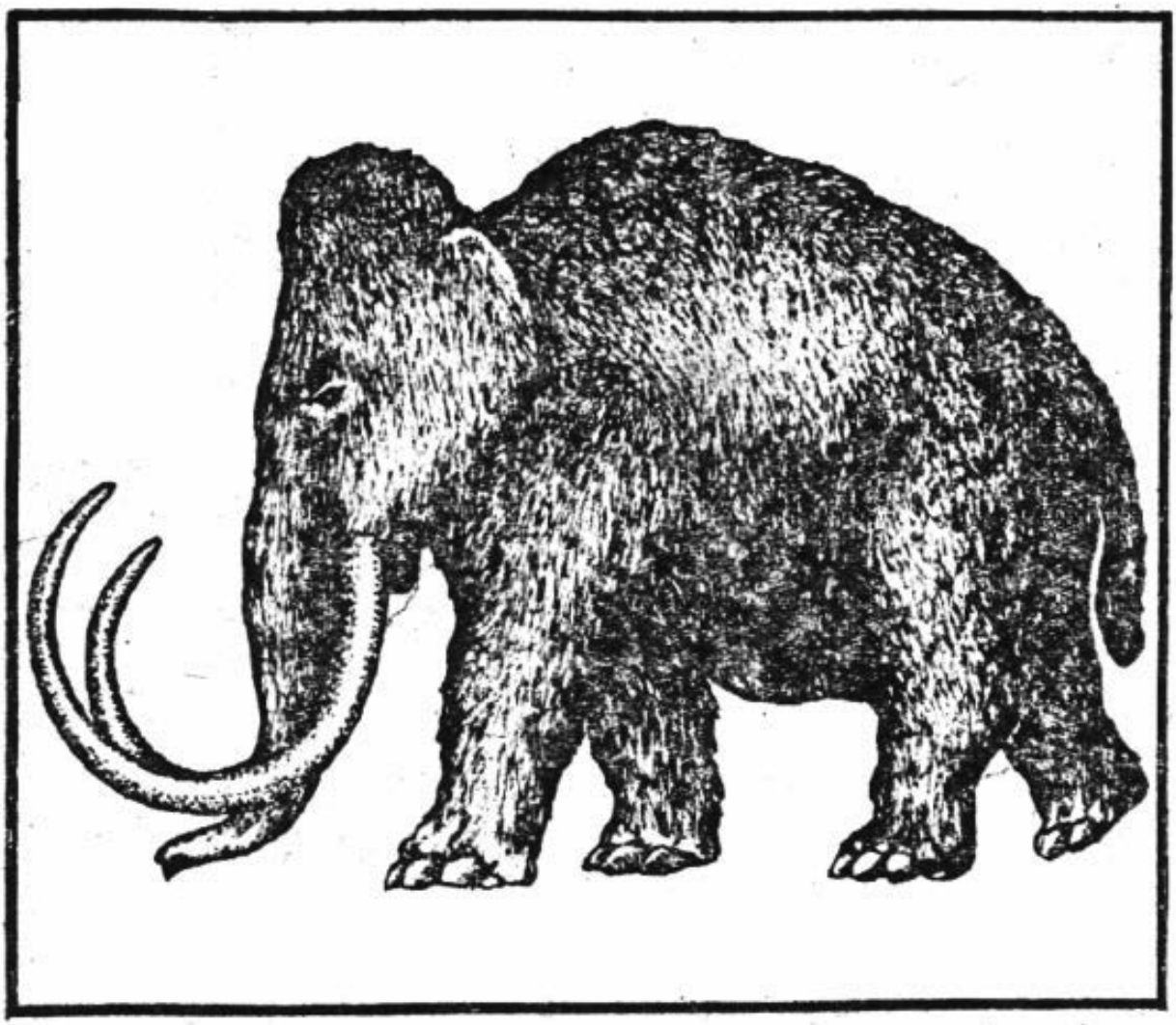

Fig. 42 Mammuthus primigenius (reconstituire)

arată nu numai descoperirile paleontologice, dar şi picturile rupestre vechi de 20 000 — 30 000 ani, lăsate de oamenii primitivi.

În ceea ce priveşte duşmanii naturali, mamuţii erau invulnerabili şi nici un carnivor nu se putea măsura cu ei în forţă, nici măcar individual, cu atît mai puţin să atace turmele de uriaşi ce făceau să se cutremure pămîntul sub paşii lor. Oamenii îi vînau cu capcane sau aruncînd asupra lor bolovani, suliţe şi săgeţi, dar numai atunci cînd puteau izola indivizi sau grupuri mici de restul turmei. Mamuţii reprezentau o pradă de valoare inestimabilă pentru vînătorii cuaternarului tîrziu : după consumarea muntelui de carne nu se arunca nimic, oasele mari şi pieile fiind folosite pentru construirea caselor, colţii (îndreptaţi printr-un

procedeu de înmuiere și redurificare care a rămas unul dintre cele mai de nepătruns mistere ale oamenilor primitivi) devenind lănci sau harpoane, tendoanele și firele de păr slujind drept corzi de arc sau legături, oasele mai mici transformîndu-se prin cioplire în vîrfuri de săgeți și sulițe, ace de cusut, cuțite, topoare, dălți, sape și o multitudine de alte unelte sau arme. Dar omul primitiv nu a putut fi în nici un caz motivul dispariției mamuților, după cum nici triburile africane nu au pus serios în pericol existența elefanților. Pentru a extermina astfel de uriași ar fi fost necesare arme de foc, un cataclism geologic care să afecteze întreaga specie, or, urmele unui asemenea eveniment lipsesc...

De altfel, mamutul și deinotheriumul nu au fost singurele mamifere care au dispărut în condiții neelucidate încă.

În eocen a trăit pe teritoriul Americii de Nord *Uintatherium*, una dintre cele mai ciudate ierbivore care au existat pe Terra. De mărimea unui elefant african, avînd pielea acoperită cu păr des ca al mamutului și un cap asemănător cu al mistrețului, însă prevăzut cu opt protuberanțe osoase ca niște coarne boante, situate pe două rînduri de la creștet pînă la nări, animalul poseda o pereche de canini superiori lungi, arcuiți și tăioși ca niște pumnale, ce îi ieșeau din bot la fel ca ai smilodonului. Nu se cunosc strămoșii acestei specii ciudate, care a dispărut fără să lase urmași, ca și cum natura ar fi încercat să dea naștere unei noi ramuri de pachiderme și a renunțat, dîndu-și seama că pornise pe un drum greșit.

În oligo-miocenul asiatic a apărut cel mai mare rinocer care a existat vreodată pe Pămînt, faimosul *Baluchitherium*, înalt de 4 m și lung de 5 m. O serie de descoperiri paleontologice dintre anii 1911 și 1922 (pe teritoriile Pakistanului, Turkestanului și Mongoliei) au permis reconstituirea acestui monstru cu picioare de elefant, trup de rinocer, cap lipsit de coarne, asemănător elanului, și gît neobișnuit de lung. Ținînd seama că o asemenea specie de uriași nu putea fi amenințată de dușmani naturali, nu era vînată de strămoșii omului, avea hrana asigurată de întinsele păduri și savane în care trăia și nu a fost surprinsă

de vreo schimbare climaterică majoră, motivele dispariției sale rămîn învăluite în mister.

Unul dintre bazinele paleontologice europene bogate în oseminte de proboscidieni primitivi avea să prilejuiască, în urmă cu peste un deceniu, descoperirea unei incitante enigme a trecutului Terrei, prezentată de cercetătorul român Florin Gheorghiță în cartea sa „*Enigme în Galaxie*". Astfel, în 1973, lîngă Aiud (Transilvania), într-o carieră situată pe albia unui rîu de mult secat, au fost găsite trei obiecte acoperite de o crustă groasă de nisip întărit. Duse la Cluj, obiectele au fost examinate de specialiști, care au constatat că aveau în față o bucată de humerus și o porțiune din măseaua unui mastodont tînăr. Al treilea conglomerat părea să ascundă un topor de piatră, însă, după îndepărtarea stratului pietrificat de sediment, arheologii s-au trezit că țin în mîini un corp metalic, asemănător cu un ciocan. „Obiectul prezenta două goluri cilindrice — de diametre diferite — practicate astfel încît golul cu secțiunea mai redusă penetra către baza celuilalt, perpendicular. Golul cu diametrul mai mare a permis să se remarce o anumită ovalizare a părții sale inferioare — efect ce părea a fi produs de un ax cu cap rotunjit — cu care s-ar fi asamblat. Pe suprafața sa inferioară și lateral, obiectul prezenta urme ale unor lovituri repetate, dintre care unele au fost foarte puternice. Toate detaliile remarcate au indicat faptul că piesa a făcut parte dintr-un ansamblu funcțional (...) Din buletinul emis de centrul de cercetări al I.C.P.M.N.N. (Măgurele) rezultă că metalul din care fusese uzinată piesa era de fapt un aliaj complex, format din 12 elemente diverse, dozate în diferite procente. Elementul principal era aluminiul (89%) ! Restul elementelor componente sînt următoarele (în ordinea mărimii procentelor determinate) : cupru (6,20%), siliciu (2,84%), zinc (1,81%), plumb (0,41%), staniu (0,33%), zirconiu (0,2%), cadmiu (0,11%), nichel (0,0024%), cobalt (0,0023%), bismut (0,0003%), argint (0,0002%), galiu (urme). Deci, piesa respectivă a fost prelucrată dintr-un aliaj de aluminiu... Cum este posibil așa ceva însă, cînd acest metal a început să fie produs de fapt abia la sfîrșitul secolului trecut (singurul procedeu industrial fiind și astăzi electroliza aluminei to-

pite) ?" (Florin Gheorghiță, *„Enigme în Galaxie"* — Ed. Junimea, 1983).

Vechimea piesei era atît de mare, încît structura aliajului „îmbătrînise", elementele recîștigîndu-și în parte structurile proprii. Suprafețele exterioare erau oxidate pînă la adîncimea de peste 1 mm, deși aluminiul se acoperă de obicei cu un strat superficial de oxid protector, care oprește propagarea fenomenului în masa metalului. Or, aceste considerente, precum și stratul sedimentar de peste 10 m grosime sub care a fost găsit obiectul impun concluzia că „vîrsta" lui ar putea fi de cîteva sute de mii de ani !

În ceea ce privește întrebuințarea sa practică, „piesa de la Aiud" — fig. 43 — pare să fi fost „talpa" suportului

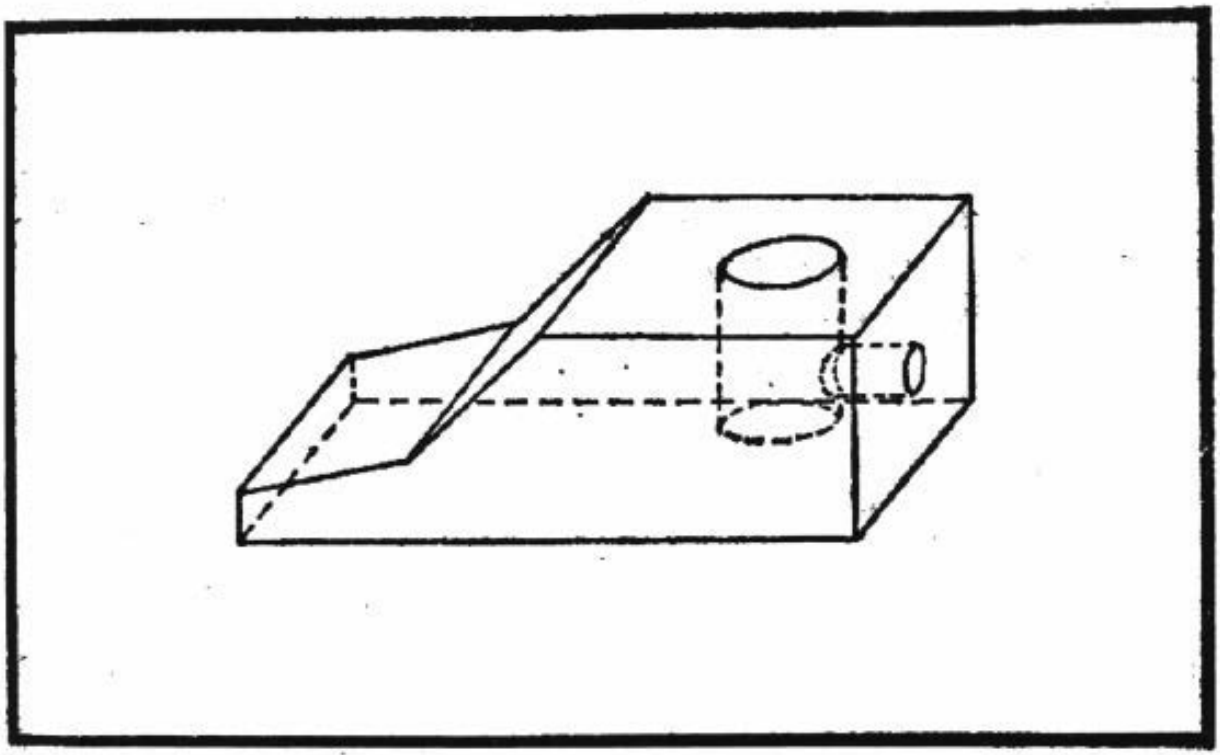

Fig. 43 Obiectul de aluminiu descoperit lîngă Aiud (după Florin Gheorghiță)

de aterizaj al unui aparat de zbor (după cum sugerează Florin Gheorghiță) sau, poate, extremitatea membrului inferior al unui robot (nu neapărat umanoid). În sprijinul acestor ipoteze pledează atît forma propriu-zisă a obiectului, cît și o serie de alte elemente, cum ar fi golurile interioare evident uzinate, urmele imprimate sau așchierile de

pe fețele și muchiile inferioare, preocuparea constructorului de a-i asigura, printr-o dimensionare adecvată, stabilitatea și fermitatea la contactul cu solul...

Unica descoperire arheologică asemănătoare este cea de la Chou-Chou (Kiang Son — China), unde, în mormîntul generalului Ciu-Su (265—316 e.n.), unul dintre marii războinici ai dinastiei Tsin, au fost găsite cataramе de centură făcute dintr-un aliaj de aluminiu (85%), cupru (10%) și mangan (5%). Dar vechimea mult mai mare a obiectului din Transilvania, forma sa ciudată și imposibilitatea de a i se descoperi o întrebuințare constituie o enigmă mai de nepătruns decît cea a cataramelor de la Chou-Chou. Căci, dacă se poate admite prin absurd că metalurgia chineză antică a descoperit (și, ulterior, uitat) procedeul industrial de obținere a aliajelor de aluminiu, folosind acest metal ușor pentru piese din echipamentul militar, pare mult mai dificil de admis că omul primitiv din cuaternarul european a reușit să producă un aliaj în care se găsesc aluminiu, cobalt, nichel și zirconiu, realizînd apoi un obiect atît de precis dimensionat, numai pentru a-l folosi la spargerea oaselor de mastodont...

DINCOLO DE OGLINDĂ

Într-o după-amiază toridă din luna august 1887, cîțiva țărani ce lucrau pe cîmpul de lîngă satul Banjos (Spania) au observat ieșind dintr-o pivniță părăsită, situată în apropiere, doi copii, un băiat și o fată, a căror piele era tot atît de verde ca iarba sau frunzele copacilor. Îmbrăcați în veșminte curioase, țesute dintr-un material nemaivăzut, cei doi vorbeau o limbă necunoscută. Nici lingviștii veniți de la Barcelona, nici chimiștii din Madrid nu au reușit să identifice dialectul folosit de copii și respectiv țesătura din care erau făcute hainele lor. „Copiii verzi" au fost încredințați judecătorului de pace local, Ricardo da Calno, care a încercat să le spele „culoarea" de pe față, dar, dîndu-și seama că era vorba de un pigment natural al pielii și nu de vop-

sea, a renunțat, resemnîndu-se să admită existența celor două „imposibilități vii" : ființe omenești de culoare verde! Chipurile copiilor aveau trăsături mixate europid-negride, dar ochii erau migdalați, tipic asiatici.

Timp de cinci zile, da Calno le-a dat cele mai diverse alimente, pe care amîndoi le-au respins, pentru ca, pînă la urmă, să accepte puțină fasole verde, proaspătă. Neputîndu-se adapta regimului de alimentație, băiatul a murit. Fata a supraviețuit cinci ani, perioadă în care pigmentul verde a pălit treptat, ajungînd la o nuanță destul de apropiată celei a rasei albe, dar păstrînd la sîni și în alte zone ale corpului o tentă vernil. După o vreme, tînăra a reușit să învețe spaniola, însă cele relatate de ea nu au făcut decît să sporească misterul.

Țara de unde venise, scăldată într-un crepuscul permanent (fiindcă soarele nu se ridica niciodată deasupra orizontului) era despărțită printr-un fluviu larg de o altă țară unde soarele lumina tot timpul. Într-o zi, o furtună puternică s-a stîrnit din senin, din mijlocul ei desprinzîndu-se un vîrtej uriaș care făcea un zgomot de tunet și cei doi copii s-au trezit în pivnița de lîngă Banjos...

Fata a fost crezută ; nici nu putea fi altfel de vreme ce nimeni nu văzuse vreodată oameni cu pielea verde. Cazul nu a stîrnit însă prea multă vîlvă, căci era imposibil de soluționat și, așa cum spunea cercetătorul francez Jacques Bergier : „Cînd apar fenomene într-adevăr deconcertante, oamenii nu sînt prea curioși" (*„Les extraterrestres dans l'Histoire"*, J'ai Lu, 1970).

Singura explicație dată la acel moment a fost că, probabil, cei doi copii veneau de pe Marte, a cărui atmosferă insuficient luminată cauzase culoarea verde a pielii. Astăzi știm însă că planeta Marte, chiar dacă a fost locuită cu mult timp în urmă, nu mai poate găzdui viață decît în zone foarte reduse de pe suprafața ei (probabil *Noachis Hellespontus* și *Solis Lacus*), unde ființele vii ar trebui să respire însă o atmosferă de 94,5% bioxid de carbon. În orice caz, pentru a ajunge pe Terra, copiii aveau nevoie de o navă spațială și nu de un ciclon. Ipoteza lansată de Bergier, conform căreia cei doi ar fi fost lăsați de o civilizație extraterestră în chip de test pentru a verifica reacția oamenilor,

este tot atît de inconsistentă. Care civilizaţie ajunsă la stadiul zborurilor interstelare şi-ar sacrifica deliberat copiii pentru un experiment de o valoare îndoielnică? !

Pe Pămînt există oameni cu pielea albastră. Mărturiile despre ei apar încă de acum cîteva mii de ani, iar fenomenul nu are nimic misterios, fiind cauzat de un exces de metahemoglobină. Primul „om albastru" cunoscut în epoca modernă s-a născut în Franţa în 1800. Orfan şi privit ca un exponat de circ oriunde mergea, tînărul a hotărît să se izoleze de oameni şi, emigrînd în Statele Unite, s-a stabilit într-o zonă pustie de lîngă rîul Troublesome Creek (Perry County — Statul Kentucky). Cîţiva ani mai tîrziu, printr-o formidabilă coincidenţă, el a întîlnit o fată cu pielea albastră şi, căsătorindu-se, cuplul a dat naştere unor copii cu aceleaşi caractere genetice. Timp de peste un secol, cei din Troublesome Creek au trăit izolaţi, căsătorindu-se între ei pentru a evita contactul cu lumea din afară, atît de frămîntată de disputele rasiale, încît, dacă zvonul despre „oamenii albaştri" s-ar fi întins, aceştia ar fi fost fără îndoială linşaţi cu toţii.

De-abia prin 1965, specialistul în toxicologia sîngelui, Madison Cawein (de la Universitatea din Kentucky) a aflat despre cei 200 de locuitori ai orăşelului Troublesome Creek, a căror piele era albastră ca oţelul. Studiile sale de laborator au durat ani de zile, dar, în final, cauza ciudatei maladii a fost descoperită : organismul „oamenilor albaştri" nu posedă enzima ce inhibă metahemoglobina, component chimic al sîngelui, de culoare cafeniu-albăstruie. Excesul de metahemoglobină pigmenta pielea nou-născuţilor în cel mai pur azuriu pentru ca, o dată cu vîrsta, culoarea să devină un strălucitor albastru-închis.

În 1980 Cawein a reuşit să găsească tratamentul adecvat : administrarea zilnică a unui antiseptic ieftin, „Methylene Blue" („albastru de metil"), care activează o enzimă ce o înlocuieşte pe cea lipsă, transformînd albastrul pielii în roz. Dar localitatea fiind izolată şi lipsită de doctori, iar tratamentul neputînd fi aplicat decît sub îngrijire medicală, Madison Cawein (numit acum cîţiva ani director al Merrell National Laboratories din Cincinnati) a făcut apel la un ajutor federal, deşi, după cum îi spunea el însuşi

reporterului revistei „*OMNI*“ (septembrie 1983) : „Situația nu este chiar așa de simplă. Desigur, acești oameni sînt jenați de aspectul lor fizic și au un complex serios în contact cu lumea exterioară, dar în orășelul în care s-au născut se simt bine, sînt sănătoși tun și majoritatea ajung la vîrste respectabile“.

Este posibil ca o maladie similară, poate mai gravă, de origine endocrină, să fi provocat nașterea „copiilor verzi“ găsiți în Spania ? Au fost ei abandonați de părinți din cauza dificultăților întîmpinate într-o țară plină de superstiții și bigotism ? Puțin probabil. Nașterea unor copii de culoare verde ar fi fost consemnată ca un eveniment extraordinar în orice spital și chiar dacă gravida născuse acasă, secretul nu putea fi păstrat pentru multă vreme. Copiii nu fuseseră crescuți exclusiv în casă, căci ar fi prezentat deficiențe ale organismului, evidente pentru doctorii care i-au examinat. Or, cu excepția faptului că vorbeau o limbă necunoscută, erau îmbrăcați în stofe imposibil de identificat și nu puteau suporta alimentele obișnuite decît cu mare greutate, atît băiatul, cît și fata se dovediseră absolut normali. Prea tineri pentru a „inventa“ o astfel de poveste, cei doi nu și-ar fi dat viața pentru ea. Nu ar fi putut concepe o limbă total deosebită de oricare alta și nu ar fi reușit să prelucreze fibrele țesăturii pe care o purtau, astfel încît să nu poată fi recunoscută planta (sau animalul) ce le furnizase. În plus este de remarcat faptul că, după schimbarea mediului ambiant și a alimentației, pigmentul care colora pielea fetei a început să dispară treptat.

Ipoteza unei lumi subterane locuite de unde veniseră „copiii verzi“ este infirmată de tot ceea ce știm despre structura scoarței terestre. Desigur, sisteme carstice uriașe există (*„Peștera Mamutului“* din statul nord-american Kentucky are lungimea de peste 300 km), dar ele nu pot adăposti o lume despre care noi nu cunoaștem nimic.

Totuși, nu trebuie uitate cazurile misterioase ale piticilor subpămînteni semnalați între secolele al VII-lea și al XIV-lea e.n. în Europa și cele două Americi. Pe vremea aceea nu se cunoștea în Europa (și cu atît mai puțin în America) faptul că în Africa sînt pigmei, căci, deși aceștia

fuseseră descoperiți de egipteni și aduși în Italia de către romani, tezaurul cultural al antichității zăcea îngropat sub lespezile uitării și obscurantismului, de unde avea să-l scoată la lumină abia Renașterea. Cu toate acestea, legendele triburilor de indieni din America de Nord, Centrală și de Sud, Saga-urile scandinave, mitologiile saxone, slave, gale, scoțiene, irlandeze și în special celte amintesc despre existența gnomilor (omuleți cu înălțimea maximă de 80—100 cm) care trăiesc într-o lume subterană, sînt foarte harnici și cunosc procedee deosebit de avansate de extragere și prelucrare a metalelor. Pentru evul mediu timpuriu, făurarii piticilor erau ceea ce fuseseră ucenicii lui Hefaistos (ciclopii) pentru grecii antici, adică perfecțiunea de neatins în metalurgie. Toți eroii acelei perioade, de la Beowulf și Arthur pînă la Siegfried și Tristan, aveau arme, scuturi sau armuri lucrate de piticii subpămînteni.

Robert of Lockseley, mai cunoscut sub numele de Robin Hood, proscrisul a cărui faimă o depășește pe cea a Regelui Arthur sau a cavalerului Sir Lancelot of the Lake, a fost însă, după cum au stabilit cercetările istoricilor britanici, un personaj real. Deși există dispute asupra rangului său (yeoman — „om liber" sau mic nobil de țară), se știe că acest bărbat curajos a luptat timp de aproape trei decenii în frămîntata Anglie de sub Richard Inimă de Leu și Ioan Fără de Țară pentru libertate și dreptate socială, împotriva privilegiilor mereu ascendente ale marii nobilimi și înaltelor autorități ecleziastice. Participarea sa la revolta baronilor ridicați împotriva lui Ioan Fără de Țară înainte și după obținerea *„Magnei Charta Libertatum"* (1215), ca și titlul de scutier cu care l-a învestit Richard Inimă de Leu sînt recunoscute ca reale, iar stejarul din Sherwood a devenit un monument național. Or, dacă legendele despre „vesela ceată" s-au dovedit adevărate, atunci este posibil ca dintre oamenii lui Robin Hood să fi făcut parte nu numai Little John, Friar Tuck, Alan a Dale sau Will The Archer, ci și gnomii Hob și Ket. Aceștia se numărau printre ultimii reprezentanți ai poporului de oameni mici de stat (nu depășeau 120 cm) ce trăiau în peșteri și tuneluri subterane în Anglia înainte de venirea succesivă a celților, saxonilor și normanzilor, sau cel puțin așa susțin toate vechile legende din insulele britanice.

Dar mărturii despre „piticii de sub pămînt" apar și în alte zone ale Europei. În anul 1138, călugării unei mănăstiri din Germania de Sud au dat peste un pitic negru care se ascundea în pivnița lor de alimente. Nu vorbea nici o limbă, refuzînd să comunice chiar și prin semne. Exasperați, călugării l-au dus înapoi în pivniță ca să vadă ce va face. Lăsat liber, piticul s-a repezit la zidul dinspre apus, a scos o piatră cubică și a dispărut în tunelul din spatele ei. Totul se petrecuse atît de repede, încît nimeni nu a avut timp să-l oprească, iar gaura era prea îngustă pentru ca un om de statură normală să poată intra în ea, fie și tîrîș. Speriați, cei din mănăstire au zidit tunelul, iar faptul ar fi fost dat uitării dacă nu rămînea notat în cronica scrisă de unul dintre călugări.

Din secolul al XIV-lea, mărturiile despre pitici apar din ce în ce mai rar în Europa. Fapt deloc surprinzător, căci Inchiziția avea grijă ca oricine sau orice părea cît de cît suspect să cadă în ghearele ei de foc, așa încît nimeni nu s-ar fi aventurat să povestească întîlnirea sa cu un omuleț mic și negricios, dacă nu voia să sfîrșească pe rug. Ar fi fost ușor de presupus că o eventuală populație de statură foarte mică a existat în Europa, fiind masacrată pînă la dispariția totală în epoca marilor migrații și apoi în evul mediu. Dar în acest caz trebuiau să fie descoperite un număr de schelete pitice care să ateste prezența unei astfel de grupe umane, or, așa ceva nu s-a întîmplat.

O aventură similară, dar mult mai tragică au avut-o indienii din America Centrală și de Sud. Cînd spaniolii au ocupat (între 1492 și 1580) majoritatea teritoriilor de la sud de Rio Grande-Pecos-Colorado, completîndu-le ulterior cu posesiunile Portugaliei (anexată de Spania în 1580), a început jaful sistematic al Americii de Sud. Teribilul sistem de feude *encomiendas* (după care concesionarului i se încredința nu numai o anumită porțiune de pămînt, ci și un număr corespunzător de indieni pentru a-l lucra), munca de animal din minele de aur și argint, reprimarea sîngeroasă a revoltelor, ororile Inchiziției și ale conquistadorilor au provocat pierderi de necrezut în rîndul amerindienilor. Astfel, între anii 1494 și 1548 au fost uciși sau au pierit de foame, boli și extenuare toți cei 300 000 de locuitori indigeni ai Insulei Haiti, botezată de Columb Es-

pañola (recensămîntul din 1548 înregistrînd doar... 500 de indieni !). Aceasta s-ar putea explica prin faptul că populaţia spaniolă era destul de numeroasă în comparaţie cu alte zone ale Americii de Sud, iar indienii nu aveau unde fugi şi nici nu se puteau ascunde pe teritoriul relativ mic al insulei.

Dar în Peru, unde Pizarro cucerise în 1533 imperiul incaş, situaţia se prezenta cu totul altfel. La intrarea în oraşul Cuzco, spaniolii au găsit (alături de bogăţii fabuloase) „registrele" celui mai centralizat şi rigid administrat stat cunoscut pînă atunci în istorie. Imperiul incaşilor era de fapt imperiul statisticii şi funcţionarii săi puteau afla cu precizie, în orice moment ar fi dorit, nu numai situaţia rezervelor de alimente, mărfuri sau metale preţioase, starea armatei, numărul exact şi locul unde se găsea fiecare supus al Marelui Inca, dar pînă şi evidenţa precisă a naşterilor, deceselor, deplasărilor de persoane sau consumului de hrană, îmbrăcăminte şi alte produse necesare populaţiei.

Or, în 1531, arhivele imperiului consemnau existenţa în Peru a zece milioane de locuitori. Următorul recensămînt, efectuat de spanioli în 1571, nu mai găsea decît un milion de indieni. Ambele statistici fiind efectuate (din motive diferite) cu mare precizie, datele obţinute sînt greu de contestat. Dar cum a fost posibil ca în patru decenii să dispară *nouă milioane* de oameni ? ! Desigur, masacrele conquistadorilor la cucerirea imperiului, înăbuşirea revoltei ulterioare a lui Manco Capac şi munca în minele de aur, argint şi platină au costat multe vieţi, iar Inchiziţia şi-a adus şi ea contribuţia, alăturîndu-se exceselor soldaţilor dezlănţuiţi. Gravurile şi cronicile de epocă (aparţinînd chiar spaniolilor) dezvăluie atrocităţi cutremurătoare : bărbaţi spînzuraţi, îngropaţi de vii, decapitaţi sau arşi pe rug, femei strivite încetul cu încetul între două roţi uriaşe, fierte în ulei clocotit, despicate de vii în lungime cu securea, sfîşiate de cîini flămînzi în arenă, copii folosiţi ca ţinte pentru tragerea cu arbaleta sau archebuza etc. Toate acestea „în numele civilizaţiei" şi sub binecuvîntarea inchizitorilor dornici „să aducă lumina bieţilor păgîni ignoranţi". Totuşi, masacrele nu puteau lua o amploare prea mare datorită unor cauze independente de voinţa conquistadorilor : cu-

cerirea întregului imperiu incaş nu se sfîrşise la data asasinării lui Pizarro (1541), eveniment care a aruncat recent constituitul viceregat al Noii Castilii într-o serie de haotice războaie fratricide dezlănţuite de diversele grupări spaniole ce încercau să preia puterea în ţară. Trupele trimise din metropolă au pacificat zona ocupată de primii conquistadori abia în 1550, iar exploatarea intensivă a minelor şi păşunilor după împărţirea viceregatului în *encomiendas* s-a apropiat de o relativă eficienţă doar în 1570, motiv pentru care spaniolii au efectuat un an mai tîrziu recensămîntul indienilor. Populaţia de origine spaniolă a Noii Castilii număra 800 de oameni în 1533, 10 000 în 1551 şi aproape 40 000 în 1571, deci nu se poate considera că soldaţii şi inchizitorii au reuşit (cu toate eforturile depuse) să provoace într-un fel sau altul moartea a 9 milioane de indieni în perioada 1533—1571. Cronicile nu pomenesc despre nici o epidemie de mari proporţii în acei ani, iar foametea, care, fără îndoială a făcut numeroase victime după desfiinţarea sistemului de ajutorare al regiunilor sinistrate (una dintre cele mai importante realizări ale statului incaş) nu putea provoca în nici un caz milioane de morţi. Dar atunci cum de au dispărut incaşii ? ! Admirabilele lor fortăreţe secrete (ca Machu Pichu), a căror existenţă a fost ignorată de spanioli secole de-a rîndul, nu par a fi fost locuite, iar labirintul de peşteri şi tuneluri subpămîntene din munţii Anzi (despre care li s-au povestit atîtea lui Alexander von Humboldt în 1802 şi Erich von Däniken în 1970—1975) aşteaptă încă să fie descoperit (lucru îndoielnic de altfel, de vreme ce inestimabila valoare strategică a unei astfel de construcţii face puţin probabilă publicitatea în jurul existenţei sale).

Jacques Bergier amintea ipoteza conform căreia apariţiile unor animale sau fiinţe humanoide necunoscute sau de mult dispărute ar fi (alături de enigmaticele dispariţii de oameni, nave sau avioane din diverse zone ale Terrei, fenomene consemnate în toate perioadele istorice) dovezi ale existenţei unor „puncte de trecere" într-un posibil univers paralel. O idee mai veche, menţionată şi reluată de-a lungul timpului de numeroşi scriitori şi oameni de ştiinţă. Printre cei mai recenţi susţinători ai acestei fascinante

posibilități se numără deopotrivă cercetători ca Jacques Vallée, dar și astronomi ca dr. J. Allen Hynek ori savanți de talia lui Claude Poher, directorul D.S.P.S. (Division Systèmes et Projects Scientifiques) din cadrul C.N.E.S. (Centre National d'Etudes Spatiales), cel mai important organism francez de studiere a problemelor aerospațiale. În ultimii ani, revistele „*Nature*", „*Science et Vie*", „*OMNI*", „*Science Digest*" și „*Le Gepan*" au publicat nu o dată articole sau chiar controverse aprinse pe această temă.

Posibilitatea pur teoretică a existenței unui univers paralel nu poate fi negată, dar în privința dovezilor materiale, lucrurile devin mai precare și nu rareori contradictorii. Astfel, este puțin probabil ca apariția unor ființe care au trăit odată pe Terra sau posedă atribute indiscutabile ale faunei terestre (fie ele „crocodili" de mare, australopiteci, „urși" africani sau oameni de Neanderthal) să poată fi interpretată ca datorîndu-se unui „salt accidental" al acestora dintr-o altă dimensiune. Putem crede oare că un eventual univers paralel reprezintă doar o copie mai mult sau mai puțin identică a celui pe care îl cunoaștem ? Este posibil ca pe o altă planetă viața să fi urmat exact același ciclu ca pe Terra, ducînd la apariția unor specii și indivizi similari celor terestri ? Greu de admis. Humanoizii neobișnuiți sau animalele rare și necunoscute descoperite în cursul istoriei sînt mai curînd supraviețuitori ai unor specii considerate dispărute sau „impasuri biologice", cum au fost celacanții sau ornitorincii.

Celelalte dovezi însă, disparițiile fără urmă ale unor nave, avioane sau chiar grupuri de oameni sînt mai dificil de contestat. Fără a insista asupra faimoaselor enigme din „Triunghiul Bermudelor", iată o succintă prezentare a unor incidente ce au făcut vîlvă la timpul respectiv și pe care numai o cercetare științifică lipsită de prejudecăți le-ar putea clarifica, fie și măcar în parte, căci așa cum spunea Anatole France : „Este mai bine să înțelegem cîte puțin, decît să nu înțelegem nimic".

În vara anului 1872, nava cu aburi *Iron Mountain* (lungă de 60 m, lată de 10 m, înzestrată cu un motor modern pentru acea epocă și avînd coca și suprastructurile parțial metalice) a pornit într-o cursă obișnuită în

amontele fluviului Mississippi, urmînd să intre pe unul din afluenții acestuia atît de adînc pe cît îi îngăduia pescajul. Avea la bord 55 de pasageri și un echipaj cuprinzînd aproape trei duzini de oameni. Nu a ajuns niciodată la destinație și nu s-a găsit nici o urmă a epavei sau a celor pe care-i transporta. Or, dacă un astfel de incident mai poate fi admisibil cînd se petrece în mijlocul oceanului, el devine absolut de neînțeles pe un fluviu : chiar dacă nava s-ar fi scufundat o dată cu toți oamenii de la bordul său, trebuiau să fie descoperite măcar cîteva urme ale naufragiului. Presupunînd prin absurd că pasagerii și echipajul ar fi fost uciși de tîlhari, iar *Iron Mountain* aruncat în aer sau incendiat, s-ar fi găsit fragmente de epavă : un vas atît de mare nu putea fi pur și simplu făcut bucăți și ascuns !

În 1890 clipperul britanic *Malborough* (fig. 44) părăsea Noua Zeelandă îndreptîndu-se spre Marea Britanie. Era un vas reprezentativ pentru faimoasa clasă care a atins apogeul artei construcției de nave comerciale cu pînze. Clipperele britanice, cunoscute în întreaga lume ca simboluri ale calității șantierelor navale din Anglia și Scoția, dar și ale măiestriei și curajului unor marinari de excepție, atingeau o viteză aproape de necrezut pentru o navă fără motor : 22 noduri în cazul vînturilor favorabile. Apărute la începutul secolului al XIX-lea, tonajul lor atingea între 500 și 4 000 tone, aveau 5—6 etaje de vele (a căror suprafață activă depășea uneori 4 000 m^2) și echipaje de 20—200 oameni. Cînd urmau rute nesigure, expuse încă atacurilor piratерești, vasele de acest tip erau înarmate cîteodată cu 2—12 tunuri cu țeavă lungă, destinate luptei de la distanță, căci, datorită vitezei și manevrabilității ieșite din comun, clipperele reușeau să se țină departe de atacatori.

Nava *Malborough* nu a mai ajuns niciodată la destinație. Nu s-a putut afla nimic despre soarta ei și vasele britanice care au căutat-o în Oceanul Pacific s-au întors fără vreun rezultat, astfel încît societatea „Lloyd" a trecut-o în registrele sale ca : „Missing at sea" — „Pierdută în largul mării" (*„Lloyd's Weekly Casualty Reports, 1890"*)

Abia în 1913, echipajul unei baleniere observa în apropierea coastelor Insulei Georgia de Sud (Marea Antilelor

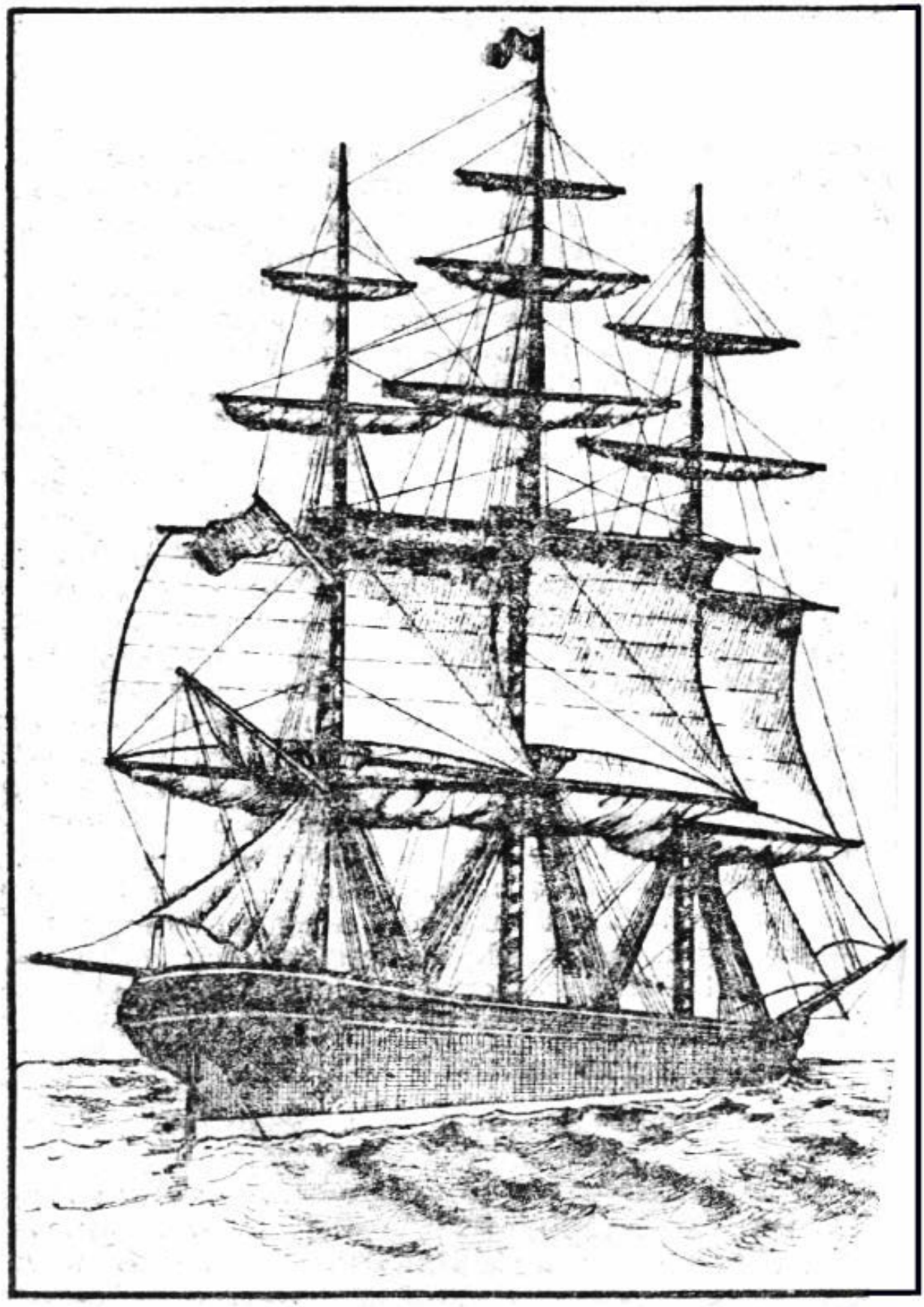

Fig. 44 Clipperul britanic *Malborough*

Sudice din Oceanul Atlantic) o corabie care părea ancorată, avînd însă toate pînzele ridicate, ceea ce nu era normal. Baleniera s-a apropiat și, ajunși la cîțiva metri, marinarii au putut citi pe bordajul putrezit numele navei necunoscute : *Malborough*. La strigătul căpitanului, toți au ridicat privirile, tresărind înfiorați : pe puntea plină de mucegai, lîngă tunuri, catarge și la roata cîrmei stăteau prăbușite în cele mai diverse poziții douăzeci de schelete pe care fluturau încă zdrențele hainelor marinărești (*„Lloyd's Register. Wreck Returns 1912—1914"*).

Nimeni nu a putut afla vreodată motivul morții aparent fulgerătoare a echipajului de pe *Malborough*. Clipperul nu prezenta urme de luptă și nu fusese nici măcar avariat de furtună, deși navigase în derivă timp de 23 de ani, după cum dovedeau mucegaiul și degradarea lemnului aflat în permanent contact cu apa sărată. Registrele „Lloyd" consemnează doar descoperirea navei și stadiul în care se afla, dar nici ele, nici ziarul londonez „*Times*" (care a relatat incidentul) nu oferă vreo ipoteză privitoare la această enigmă. S-a sugerat că echipajul a pierit otrăvit de un aliment alterat sau în urma unei epidemii de holeră. Dar este greu de presupus că toți oamenii au fost răpuși în același moment, surprinși în timpul unor activități cotidiene. În mod normal, moartea trebuia să-i secere pe rînd, și primele victime ar fi fost înmormîntate în mare conform tradiției marinărești; iar ultimele ar fi căzut în cabine ori în cală, dar în nici un caz lîngă catarge sau tunuri. Dacă vasul era atacat de pirați, s-ar fi găsit urme de luptă și, în orice caz, este greu de înțeles motivul pentru care, după uciderea echipajului, pirații nu au păstrat nava. Pare dificil de crezut faptul că toți marinarii au fost răniți atît de grav încît, deși clipperul reușise să-și lase în urmă agresorii, cei douăzeci de oameni au murit pînă la unul pe punte, rămînînd la posturi asemeni echipajului „*Olandezului Zburător*".

La 14 decembrie 1928 nava școală daneză *Kobenhaven* a părăsit portul Montevideo (Uruguay), îndreptîndu-se spre Europa. Era un vas mare, echipat cu mijloace de propulsie și comunicație moderne (inclusiv aparate de telegrafie fără fir și un emițător-receptor radio în fonie), și avea la bord un echipaj bine antrenat (50 de elevi ofițeri ai

marinei de război daneze și ofițerii instructori). Nava fusese verificată cu atenție în Danemarca înainte de această călătorie, la sfîrșitul căreia elevii ofițeri urmau să-și încheie ciclul de instruire pe mare și să fie trimiși pe alte vase de război. Dar *Kobenhaven* a dispărut fără un mesaj S.O.S. și fără să lase vreo urmă, neputîndu-se stabili nici măcar locul aproximativ al naufragiului (*„Lloyd's Weekly Casualty Reports, 1929"*).

În 1930, trapperul Joe Labelle a ajuns într-un sat eschimos de lîngă lacul Angkuni (nordul Canadei), unde dorea să rămînă cîteva zile pentru a se odihni înainte de a-și continua drumul. După numai o oră însă, vînătorul canadian gonea înspăimîntat spre sud, ducînd cu el o veste stranie : toți locuitorii satului, bărbați, femei și copii, tineri și bătrîni, dispăruseră. Royal Canadian Mounted Police a preluat cazul, ancheta dezvăluind amănunte aproape incredibile : cei aproximativ treizeci de eschimoși plecaseră fără să-și ia cu ei puștile, munițiile, lămpile cu ulei, rezervele de blănuri, hainele de iarnă, cuțitele, arcurile și săniile, adică bunurile nu numai foarte prețioase, dar indispensabile supraviețuirii. În mijlocul satului, se aflau legați de un arbore șapte ciini ce muriseră de foame. Dar mai straniu decît orice era faptul că mormintele din apropiere fuseseră deschise și eschimoșii morți de multă vreme dispăruseră și ei ! Acest incident, chiar dacă pare greu de crezut, s-a întîmplat întocmai, și Royal Canadian Mounted Police (care se mîndrea cu faptul de a nu fi cunoscut niciodată vreun eșec, rezolvînd toate cazurile investigate) a trebuit de această dată să se încline în fața evidenței : enigma rămînea de nesoluționat.

S-a emis ipoteza potrivit căreia locuitorii de la Angkuni, mînați de foame, au mîncat cadavrele din cimitir și apoi au pornit spre sud, pierind sfîșiați de lupi ori acoperiți de zăpadă. Explicația era însă inconsistentă, căci eschimoșii puteau să-și consume mai întîi cîinii și, oricum, nu ar fi plecat fără să-și ia cu ei armele de vînătoare sau măcar cuțitele. În plus, polițiștii au descoperit în ascunzători vînat și fructe de pădure uscate, a căror analiză a putut stabili faptul că satul fusese părăsit cu două luni înainte de venirea lui Joe Labelle. Deci, eschimoșii aveau

destule provizii și nu fuseseră în pericol de a muri de inaniție.

Întrucît problema unei molime nici nu se punea (neexplicînd dispariția cadavrelor din morminte sau a sătenilor), iar posibilitatea unui atac al altui trib de eschimoși sau chiar de indieni era exclusă (datorită lipsei urmelor de luptă și a faptului că satul nu fusese jefuit), autoritățile canadiene au admis la sfîrșitul anchetei că : „Nu pot fi explicate cauzele și condițiile dispariției locuitorilor de la Angkuni".

La sfîrșitul anului 1983 un cvadrimotor cu reacție ultramodern, de tip *Boeing B 737—200* (fig. 45), avînd la

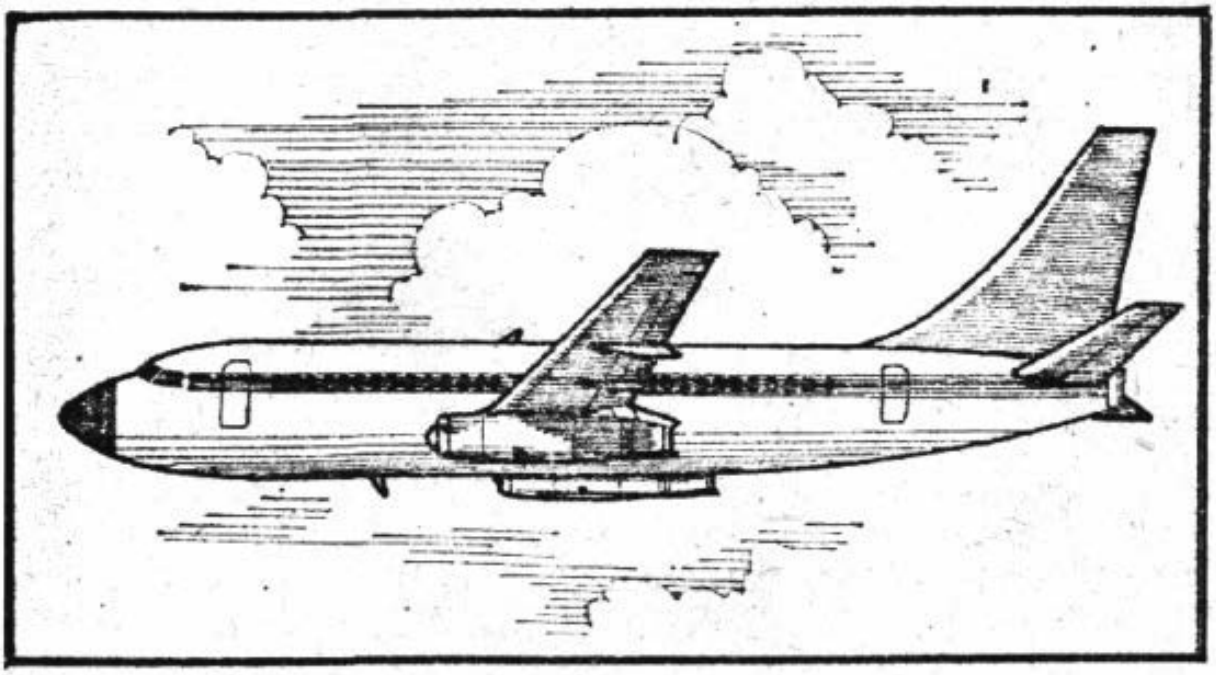

Fig. 45 Avionul *Boeing B 737-200*

bord 119 pasageri de diverse naționalități și un echipaj compus din opt oameni (inclusiv cele cinci însoțitoare de bord) a decolat de la Cuença (Ecuador), pornind spre capitala țării, Quito. Condițiile atmosferice erau favorabile, aparatul bine verificat tehnic, echipajul experimentat și totuși *B 737* a dispărut la scurt timp după plecarea din Cuença, fără să lanseze măcar un mesaj de alarmă. Echipele de salvare ale forțelor naționale ecuadoriene, sprijinite de avioane și elicoptere, au încercat zadarnic timp de aproape o lună să găsească supraviețuitori sau frag-

mente ale aparatului în jungla de sub traseul pe care se înscrisese acesta.

Singurul lac din apropierea orașului Cuença este locul unei adevărate drame ecologice : zecile de mii de păsări (aparținînd celor mai diverse specii) ce se întorc din migrația anuală spre sud, o dată ajunse deasupra apelor se aruncă în adîncuri, sinucigîndu-se în masă. Ornitologii susțin că, dintr-un motiv necunoscut (surse naturale de infrasunete sau fenomene magnetice neobișnuite petrecute pe fundul lacului), păsările cad victime unor majore tulburări psihice. Nu s-a putut găsi însă o explicație cît de cît acceptabilă pentru amploarea unei astfel de anomalii asupra unui număr atît de mare de păsări din specii diferite, deci avînd o rezistență fizică și psihică diferită. Oricum, fenomenul nu pare să aibă legătură cu soarta celor 6 avioane mari dispărute pe ruta Quito-Cuença între 1976 și 1985, întrucît acestea nu zburau pe deasupra lacului, iar efectele distrugătoare ale „capcanei de păsări" (cum o numesc localnicii) nu se manifestă și asupra oamenilor.

Ce se întîmplă oare cu toate aceste avioane, hidroavioane, elicoptere, nave maritime de suprafață, submarine, grupuri de oameni, specii de animale sau indivizi dispăruți în condiții enigmatice ? Să fi ajuns ei într-un alt univers, căzînd accidental într-unul din „punctele de trecere", fantastica ipoteză despre care vorbesc Vallée, Sagan sau Poher ?

Dr. J. Allen Hynek scria : „Ar putea avea fenomenul OZN două aspecte (cel extraterestru și cel al trecerii într-un univers paralel — *n.a.)* ? Ar putea fi granița dintre realitatea noastră și o realitate paralelă, ușa spre o altă dimensiune ? Desigur, nu am ajuns la ultima revoluție în gîndirea științifică ; știința secolelor XXI, XXV sau XXX va conține probabil concepte tot atît de neinteligibile pentru noi ca energia nucleară pentru omul cavernelor" (*„OMNI"*, aprilie 1984).

Se poate aplica această ipoteză și dispariților enigmatice ? Rămîne ca timpul și evoluția gîndirii științifice să o demonstreze sau să o infirme.

EPILOG

În numărul său din aprilie 1984, revista franceză „*Science et Vie*" publica o știre care provoca stupoare în Europa : „Prin hotărîrea autorităților școlare din statul american Texas, se interzice menționarea teoriilor evoluționiste ale lui Charles Darwin, pentru a nu-i ofensa pe cei ce nu *cred* în ele. Ca și cum ar fi o problemă de credință ! Așteptăm pe curînd constituirea unui grup care să se declare jignit de teoria relativității a lui Albert Einstein, fie ea și restrînsă ! !"

Încă din anii '20, în S.U.A. (în special în statele din Sud și în puritanul Middle East) a început seria „proceselor maimuțelor", prin care se contesta în fața Curților locale și federale evoluționismul, marea descoperire științifică prin care Darwin consolida edificiul cunoașterii umane. Ceea ce nu a putut aduce secolul al XIX-lea a adus secolul al XX-lea : interzicerea, într-una dintre țările cele mai avansate din punct de vedere tehnico-științific, a unei teorii științifice fundamentale.

Noul curent de combatere a evoluționismului, așa-numitul „creaționism științific" este, în rezumat, încercarea de a asimila ori subsuma perioadele geologice ale istoriei Pămîntului, descoperirile paleontologice sau astronomice, teoriile chimiei, fizicii și biologiei moderne (pentru care autorii lor fuseseră în cele mai multe cazuri persecutați de biserică) vechilor teorii creaționiste ce susțineau că Universul a fost „proiectat și construit" de o forță supranaturală. Argumentele folosite ? „Nimeni din cei care cred nu se poate îndoi că..." sau, mai des, „Oricine crede cu adevărat trebuie să admită că...". Deci, din nou „Crede și nu

cerceta" ! Care sînt însă motivele relansării cu atîta vigoare a campaniei impotriva evoluționismului ? Ce rațiuni au determinat unele guverne ultraconservatoare din Europa, America de Sud și Centrală să interzică darwinismul (mai ales pînă în anii '50) și cum au putut admite autoritățile americane introducerea „creaționismului științific" în școlile publice ale unor state din Sud, începînd cu anii '70 ? De ce nu sînt auzite protestele unor somități în paleontologie, antropologie și zoologie, ca Leakey, Taieb, de Grouchy, Attenborough, Gould sau Heuvelmans ori avertismentele lui Alvin Toffler cu privire la gravitatea unei asemenea cedări în fața iraționalității ?

Cel mai răsunător răspuns la aceste întrebări l-a dat probabil paleontologul american Stephen Jay Gould, titularul catedrei de Istorie a Vieții pe Pămînt (History of Life on Earth) de la Universitatea Harvard, unul dintre cei mai virulenți apărători ai evoluționismului. Într-o campanie de un sarcasm și o forță de impact deosebită, Gould nu s-a sfiit să spună lucrurilor pe nume, declarațiile sale din interviurile și articolele publicate în revistele „*Newsweek*", „*Natural History*", „*The New Yorker*" sau „*Asimov*" fiind atît de edificatoare, încît, după cum observa un ziarist american : „După ce Gould se ocupă de un subiect nu mai rămîn multe de spus". Iată cîteva fragmente din răspunsurile paleontologului de la Harvard în cadrul interviurilor luate de reporterii de la „*Newsweek*" și „*Asimov*" :

„Frica autorităților și creaționiștilor nu este provocată de știința propriu-zisă. Lor le este teamă că studiul disciplinelor științifice duce la concluzia inevitabilă că nu trebuie să existe obligatoriu o autoritate supremă în Univers, pe Terra sau măcar în familie. Cred că aceasta deranjează enorm (...). Nu consider că așa-zisul creaționism științific polemizează despre știință sau religie. Este vorba mai curînd despre motivele politice ale unor grupuri religioase organizate, ce pretind că au ajuns la adevărul suprem. Promotoarea acestui curent este foarte bine organizata și finanțata dreaptă evanghelică (este vorba despre tendințele conservator-puritane ale republicanilor — *n.a.*), iar ideea de a se preda creaționismul în școli reprezintă numai un front în cadrul marii bătălii pentru a distruge

multe dintre reformele secolului nostru — drepturile femeilor, egalitatea rasială, separația dintre biserică și stat — și a institui un punct de vedere conservator, care nu se poate impune singur în rîndul oamenilor, printr-un decret guvernamental obligatoriu. (...)

Inamicul nu este fundamentalismul creaționist, ci intoleranța. Așa cum spunea Clarence Darrow : «Ignoranța și fanatismul sînt mereu active și cer să fie hrănite. Cînd sînt hrănite cer mai mult». Oamenii raționali trebuie să facă tot ce le stă în puteri pentru a se opune intoleranței".

Este greu de admis că astfel de lucruri se pot întîmpla în pragul anului 2000 și nu sînt exagerate avertismentele lui Toffler : își poate închipui cineva ce ar însemna Inchiziția în era atomică ? ! Preluarea ideilor unor organizații religioase cu tendințe vădit intolerante de către autoritățile dintr-o țară democratică nu poate decît să surprindă și să întristeze. O astfel de cedare într-o problemă științifică poate fi urmată de altele mult mai grave : nu declarau recent unii politicieni de dreapta că lagărele de concentrare de la Auschwitz, Matthaussen, Dachau sau Buchenwald „nu au existat", ele fiind „inventate" de Aliați în scopuri propagandistice ? !

Dar vremea disputelor de acest gen a apus de mult și nimeni nu mai poate lua în serios aberantele teorii creaționiste. Astăzi, lumea științifică se preocupă de îmbunătățirea modelelor *materialiste* privind apariția și evoluția vieții. Astfel, mulți paleontologi au criticat în repetate rînduri tendința de a se considera teoriile darwiniste elaborate în secolul al XIX-lea drept legi cărora nu li se mai pot aduce amendamente și perfecționări. În ultimele șase decenii, paleontologia, antropologia, biologia, zoologia, botanica, chimia organică și medicina au făcut progrese de neînchipuit pentru vremea cînd Charles Darwin punea bazele evoluționismului ; cu toate acestea, noile descoperiri, teorii sau ipoteze științifice nu pot depăși inerția unor cercuri conservatoare. Evident, nu este vorba de a contesta darwinismul (operă de o importanță capitală pentru epoca modernă), ci de a-i perfecționa modelul, în funcție de datele paleontologice, biologice, zoologice și geologice acumulate în secolul al XX-lea.

Astfel, în 1972, Stephen Jay Gould și Niles Eldredge propuneau revizuirea modelului de evoluție darwinist ca proces lent, gradat. Cei doi tineri paleontologi nu făceau decît să exprime prin aceasta o serie de îndoieli formulate de-a lungul timpului de specialiști celebri, ca Huxley, Dubois, Bolk, Leakey, Attenborough, Heuvelmans, Sanderson sau de Grouchy. Potrivit ipotezei emise de Gould și Eldredge (numită a „echilibrului întrerupt"), noile specii s-au dezvoltat în izbucniri neașteptate, practic „într-o clipă" la scară geologică.

În interviul dat revistei americane *„Asimov"* (nov. 1982), Gould rezuma problema astfel : „Unii susțin că evoluția s-a produs gradat, o specie transformîndu-se în alta de-a lungul a milioane de ani, printr-un proces foarte lent, de selecție naturală. Din nefericire, fosilele descoperite nu atestă deloc așa ceva ; sînt găsite dovezi incontestabile ale unor foarte lungi perioade statice, în care o specie rămîne relativ neschimbată. Argumentul gradualiștilor a fost mult timp acela că fosilele nu sînt destul de numeroase, deci nu există suficiente urme rămase care să fi înregistrat toate schimbările gradate ce au dus la apariția noilor specii. Acum avem o lungă și destul de completă istorie paleontologică reconstituită pe baza fosilelor descoperite, însă modelul evoluției a rămas același : perioade lungi de stagnare, punctate de proliferări rapide ale unor noi specii. Nu s-au găsit urme ale formelor de tranziție, așa cum ar fi trebuit să se întîmple (fapt cu atît mai curios, cu cît se aplică în egală măsură la insecte, moluște, pești, reptile, păsări sau mamifere — *n.a.*). Gradualiștii se uită la aceste perioade lipsite de schimbări și nu văd nimic : pentru ei stagnarea nu contează. Eldredge și cu mine susținem că miliardele de ani în care nu s-a întîmplat nimic sînt *date științifice importante*, confirmînd faptul că noile specii au apărut adesea foarte rapid, în cîteva mii de ani. *Ceea ce nu are nimic în comun cu teoria catastrofică*. Aceasta afirmă că, din cînd în cînd, gigantice cataclisme naturale au distrus majoritatea speciilor terestre și viața a pornit din nou de la zero. Nu există dovezi în favoarea acestei teorii în istoria descoperirilor paleontologice, căci pînă și disparițiile masive din Cretacic s-au limitat exclusiv la dinozauri, lăsînd mamiferele neatinse

(...). Cauzele declinului anumitor specii şi ale ascensiunii rapide a altora pot fi foarte diverse : dificultăţi create de modul de reproducere, schimbarea surselor alimentare, a condiţiilor de mediu (...). Noile specii tind să se dezvolte izolat de celelalte şi apoi proliferează brusc, exact în momentul în care condiţiile devin propice, astfel încît speciile vechi şi cele noi pot coexista milioane de ani".

Într-adevăr, citind lucrarea „*On the Origin of Species*" („*Despre originea speciilor*"), T.H. Huxley, un mare naturalist britanic, fervent evoluţionist (faimos pentru sarcasmul necruţător şi calitatea argumentelor ştiinţifice prin care îşi „desfiinţa" pur şi simplu adversarii în conferinţele publice), prieten şi admirator al lui Darwin, i-a trimis acestuia o scrisoare în care îl ruga să nu mai includă gradualismul ca parte esenţială în argumentaţia evoluţionistă. Observaţii asupra rolului redus jucat de *adaptarea la mediu* la *apariţia de noi specii* au făcut de-a lungul timpului savanţi ca Dubois, Haeckel, Agassiz, Bolk, Ingalls, Samuel Leakey... După al doilea război mondial, ştafeta a fost preluată de Heuvelmans, Sanderson, Richard Leakey, Attenborough, de Grouchy şi, mai recent, de către Gould, Eldredge, Johanson sau Mackall. Toţi aceştia au subliniat faptul că eroarea nu este atît a lui Darwin (care nu avea de unde să cunoască noile descoperiri), cît a celor ce îi interpretează incorect teoriile, mergînd pînă la afirmaţia că evoluţia a fost „planificată" de natură ca să ducă în final la speciile existente astăzi.

„Spre deosebire de mulţi dintre discipolii săi de astăzi — atrăgea Gould atenţia —, Darwin respingea ideea vreunui ţel anume spre care s-ar îndrepta natura. El a avut curajul de a susţine că evoluţia este neplanificată şi nedirecţionată, iar natura selecţionează doar acele organisme care se adaptează perfect la un anume mediu (...). Într-adevăr, nu este obligatoriu ca diversele perioade ce s-au succedat să ducă gradat, progresiv, la niveluri mereu crescînde de organizare, viaţă şi inteligenţă. Terra s-a format acum mai bine de 5 miliarde de ani şi pentru cel puţin 5/6 din acest timp nu a existat viaţă decît sub forma unor celule primitive, bacterii sau alge. Apoi, acum 600 milioane de ani, a venit explozia vieţii din Cambrian şi, practic, *toate formele de animale superioare au apărut într-un*

milion de ani. Nu cunosc motivele acestui fenomen și nimeni nu le știe. Poate să fi fost declanșat de sporirea cantității de oxigen în atmosferă sau de reproducerea sexuală, ce a dus la o mai bună selecție și transmitere a caracterelor genetice. În orice caz, această explozie se putea produce de-a lungul a patru miliarde de ani și totuși nu a avut loc".

O asemenea enigmă poate fi elucidată numai printr-un studiu științific intensiv, ale cărui rezultate se pot dovedi importante pentru completarea datelor despre lanțul evolutiv al omului. După cum se știe, acesta prezintă trei mari hiatusuri, nu numai perioade de stagnare urmate de apariția unei specii superioare precedentei, fără prezența unor etape tranzitorii, ci chiar lipsa aproape totală de fosile semnificative între cele două trepte de evoluție. „Golurile" menționate sînt : 1) Cel dintre *Australopithecus* (apăruți acum 5 milioane de ani și dispăruți acum 2 milioane de ani) și *Homo erectus* (apăruți acum 1 milion de ani și dispăruți acum 400 000 de ani) ; 2) Cel dintre *Homo erectus și Homo Neanderthalensis* (ultimii, apăruți acum 150 000 de ani și dispăruți acum 30 000 de ani) ; 3) Cel dintre *Homo Neanderthalensis* și *Homo sapiens Cro-Magnon* (cei din urmă, apăruți acum 30 000 de ani). Salturile fiziologice, cu tot ce comportă ele în privința capacității de adaptare și supraviețuire a speciei, dar mai ales a evoluției spre rațiune, sînt uimitoare, caracteristici semnificative în acest sens fiind media taliei și a capacității cutiei craniene :

Specia	Înălțime	Craniu
Australopithecus	120 cm	700 cm^3
Homo erectus	130 cm	900 cm^3
Homo Neanderthalensis	155 cm	1 500—1 600 cm^3
Homo sapiens Cro-Magnon	180 cm	1 600—1 700 cm^3

La aceasta se adaugă faptul că *Homo sapiens Cro-Magnon* este nu numai cea mai evoluată specie umană (după calculele lui Bolk fiind necesari încă 30 milioane de ani în plus pentru a se ajunge la performanțele fizice și psihice

ale grupei *Cro-Magnon* în cazul păstrării ratei de evoluție obișnuite de la *Ramapithecus* și pînă la *Homo Neanderthalensis),* dar și singura care s-a dovedit capabilă să se exprime prin forme de artă, să inventeze unelte și arme relativ complexe, să adopte concepte și principii de viață socială perfecționată, să stocheze și să transmită informații, să folosească un limbaj articulat, să creeze societăți ierarhizate, să stabilească în mod eficient contacte permanente între populații, aflate uneori la mare distanță uncle de altele etc.

Principalele realizări „tehnologice" și „practice" ale oamenilor de *Cro-Magnon* au fost : producerea focului (întrucît neanderthalienii il foloseau pe cel provenit din surse naturale, ca spre exemplu trăsnetul, păstrîndu-l apoi în ceea ce Rosny-Ainè numea atît de sugestiv „cuști pentru foc") ; realizarea armelor perfecționate, cele mai importante fiind arcul, praștia și lancea (introducînd conceptul de lovire la distanță) ; olăritul ; construirea de locuințe, capcane de vînătoare (primele mecanisme complexe), mijloace de traversare a apelor (bărci, plute) ; folosirea de unelte diverse și strict specializate (sapă, topor, răzuitoare, ac de cusut, piuă, daltă etc.). Toate acestea dovedeau nu numai capacitate de abstractizare, anticipare și gîndire rapidă, dar și curiozitate, sete de cunoaștere, dorință de a-și perfecționa și împărtăși experiența... Rezultatele au fost uimitoare : descoperirea unor principii de bază ale tehnicii (pîrghia, roata, legile flotabilității, acțiunea forțelor de atracție gravitaționale, centrifuge, de frecare etc.) și constituirea unui fond tot mai vast de cunoștințe despre Univers și lumea vie (în special în domeniile astronomiei, geologiei, botanicii, zoologiei, medicinei) care au dus la trecerea spre viața sedentară, apariția agriculturii, metalurgiei, a marilor așezări, a schimburilor economice și artistice, spre creșterea continuă a siguranței și calității vieții lui *Homo sapiens.*

Un exemplu tipic pentru noile relații ale omului cu natura (caracteristice exclusiv grupei de *Cro-Magnon)* este domesticirea animalelor, dintre care cea mai spectaculoasă pare a fi cea a cailor. Majoritatea arheologilor con-

siderau că îmblînzirea calului n-a început mai înainte de anii 6000 î.e.n. Dar în 1911, paleontologul Henri Martin, care studia celebrele monumente ale artei rupestre din sudul Franței (Lascaux, Marsoulas și salba peșterilor de pe văile rîurilor Dordogne și Garronne) a descoperit, pe solul pietros din caverne, mai mulți dinți de cal tociți. Dinții — a căror vechime a fost estimată la 30 000 de ani — purtau semnele așa-numitului „nărav". Or, această deprindere de a mușca îngrăditura, frînghia sau zăbala care-i ține prizonieri (semn de plictiseală) nu se întîlnește la caii sălbatici, fiind proprie exclusiv animalelor domestice, obișnuite de multă vreme cu captivitatea. După descoperirea acestor dinți și a numeroaselor oase de cal care nu prezentau fracturi (ceea ce demonstra că animalele nu fuseseră ucise la vînătoare), Henri Martin a ajuns la concluzia că oamenii de *Cro-Magnon* domesticiseră caii încă de acum 30 000 de ani. Teoria lui, contrazicînd opinia generală a paleontologilor de la începutul secolului, a fost ignorată și a rămas acoperită de uitare șapte decenii, pînă cînd lucrările sale au fost descoperite de arheologul britanic Paul Bahn, de la Universitatea din Londra.

După ce a studiat în laborator dovezile prezentate de Martin, cercetătorul britanic s-a deplasat în Franța și a continuat timp de doi ani săpăturile paleontologului francez. Descoperirea în peșteri a unor mari cantități de oase și dinți tociți (ca și a excrementelor fosilizate de cai) i-a permis lui Bahn să afirme cu certitudine că oamenii preistorici îmblînzeau caii în Europa anilor 15—20 000 î.e.n., rămînînd deschisă posibilitatea ca această perioadă să se extindă pînă la anii 30 000 î.e.n. („*OMNI*", august 1983). Paul Bahn consideră că animalele erau capturate probabil prin gonirea lor spre un țarc îngrădit, situat la capătul unui defileu. Odată prinși, caii erau îmblînziți și folosiți pentru călărie sau ca sursă de carne în timpul iernii. Într-adevăr, dacă ne amintim că indienii nord-americani deveniseră un popor de călăreți desăvîrșiți la cîteva sute de ani după ce europenii au adus caii în America, este foarte probabil ca, printre oamenii primitivi (care trăiau între hergheliile de cai sălbatici de multe milenii), cineva să fi avut ideea că aceste animale pot sluji și la altceva decît ca țintă pentru lănci. Mulți paleontologi sînt de părere

că oamenii de *Cro-Magnon* îmblînziseră cu certitudine cîinii și caii sălbatici (și, probabil, unele specii de rumegătoare), asigurîndu-și astfel o completare a rezervelor alimentare obținute prin vînătoare, un ajutor prețios la luptă, deplasări pe distanțe lungi, transportul greutăților etc.

Important de știut ar fi contextul apariției și factorul declanșator al ideilor de acest gen, însă, din nefericire, este mai mult ca sigur faptul că vor rămîne anonimi „inventatorii" amnarului, roții, prăștiei, arcului, picturii rupestre, capcanei-cumpănă, pirogii cu balansier, casei cu acoperiș, ușă, fereastră și vatră ; „îmblînzitorii" cailor sau cîinilor ; „chirurgii" care efectuau trepanații în epoca de piatră sau „astronomii" ce au avut primii curiozitatea să observe constelațiile și să le deseneze apoi pe stînci. Cunoașterea mecanismului acestor salturi calitative din istoria evoluției lui *Homo sapiens* are o deosebită importanță nu numai pentru înțelegerea trecutului, dar și pentru a împiedica prezentul să repete vechile greșeli. Și, de ce nu, pentru a pregăti un viitor eliberat de teamă, intoleranță și fanatism, de pericolele ce amenință astăzi civilizația de care sîntem atît de mîndri : criza energetică, poluarea, risipirea irațională a resurselor de materii prime și, mai presus de orice, spectrul unui holocaust nuclear...

Agățată cu gheare puternice de ramurile unui copac, o creatură informă, acoperită de bulbi și artere roșii, pulsînd încet, așteaptă răsăritul. Cînd primele raze ale soarelui se tîrăsc de-a lungul cîmpiei moarte, ființa se desface asemeni unui mugur, absorbind căldură și energie, apoi „planează" spre un lac vîscos și bea prin trompa pornind din mijlocul trupului ghebos. O față este acum vizibilă printre încrețiturile pielii și vene : un chip omenesc.

Scena relatată se petrece peste 50 milioane de ani pe planeta Pămînt, iar strania creatură de pe creanga acoperită cu mușchi este descendenta noastră, așa cum a imaginat-o paleontologul scoțian Dougal Dixon, autorul cunoscutului volum *„After Man"* (*„După Om"*). Adevărat „tratat de biologie futuristă", cartea schițează animalele și plantele unei lumi viitoare, în care omul a dispărut. Într-un vast articol publicat în revista *„OMNI"* (nov. 1982), Dixon elabora însă o altă variantă a scenariului său, por-

nind de la premisa că specia umană a supraviețuit totuși dezastrului ecologic pe care ea singură l-a provocat. Cauzele degenerării omului ar fi în principal poluarea și războaiele, ce ar da naștere unei serii de tare genetice, transmise și amplificate o dată cu trecerea mileniilor, pînă cînd aproape fiecare individ ar deveni purtătorul unei boli. S-ar putea ca inima și plămînii să slăbească nepermis de mult, iar mușchii să se atrofieze complet, astfel încît să fim nevoiți a ne baza pe tehnologie pentru supraviețuire. Dixon scria : „Peste milioane de ani omul riscă să devină o patetică boccea de organe și membre veștede. Va avea un trup zbîrcit, inutil, și picioare paralizate, intacte rămînînd numai organele senzoriale și de reproducere. Doar creierul se va dezvolta enorm, ajungînd de zece ori mai greu decît restul corpului și furnizîndu-i omului suficientă inteligență pentru a supraviețui". Corpul uman, fragil și subțire, va fi neputincios în a susține acest creier supradimensionat, dar ingineria genetică va realiza un „suport artificial de menținere a vieții", asemănător unei uriașe coji de nucă (în care sînt adăpostite organele sănătoase, rămase în vechiul stoc genetic), completată cu o trompă pentru hrană și organe ca niște frunze ridicîndu-se spre soare pentru a capta lumina. Membrele scurte și groase vor avea gheare puternice, căci, peste 50 milioane de ani, copacii vor deveni căminul omului, după ce munții vor fi distruși în căutare de minereuri, iar orașele vor sucomba din cauza extinderii exagerate și a crizei energetice. Terra se va transforma într-un deșert de ruine și deșeuri, iar oceanele ei albastre vor fi înfundate de gunoiul generațiilor trecute. Oamenii vor locui în vîrful copacilor, hrănindu-se cu alge verzi-albăstrui (obținute prin inginerie genetică) capabile să convertească lumina soarelui în substanțe nutritive.

Zonele în care va mai exista viață vor fi de fapt cîmpii plate, acoperite de vegetație (iarbă, arbuști și copaci înalți de pînă la 30 m), înecate în ceața densă, alburie, întreruptă pe alocuri de strălucirea verde a lacurilor unde cresc algele bogate în proteine. Jungla tufișurilor joase va fremăta de viață sălbatică, dar speciile dominante nu vor fi mamiferele (eliminate aproape complet de oameni în veacurile de distrugeri irațională), ci păsările, mai iuți și mai mobile, scăpînd de masacru datorită capacității de a se

deplasa prin aer pe mari distanțe. O dată cu dispariția dușmanilor naturali (mamifere și reptile) și schimbarea regimului alimentar al oamenilor, păsările vor renunța treptat la zbor, devenind terestre. Speciile alergătoare din cîmpii se vor împărți în ierbivore (fig. 46) și carnivore (fig. 47) (ambele dispunînd de picioare lungi și puternice), cele care vor trăi pe malurile lacurilor își vor săpa galerii adînci sub pămînt, iar speciile din desișuri vor dispune de gituri musculoase și ciocuri tăioase pentru a-și face loc prin vegetație (fig. 48).

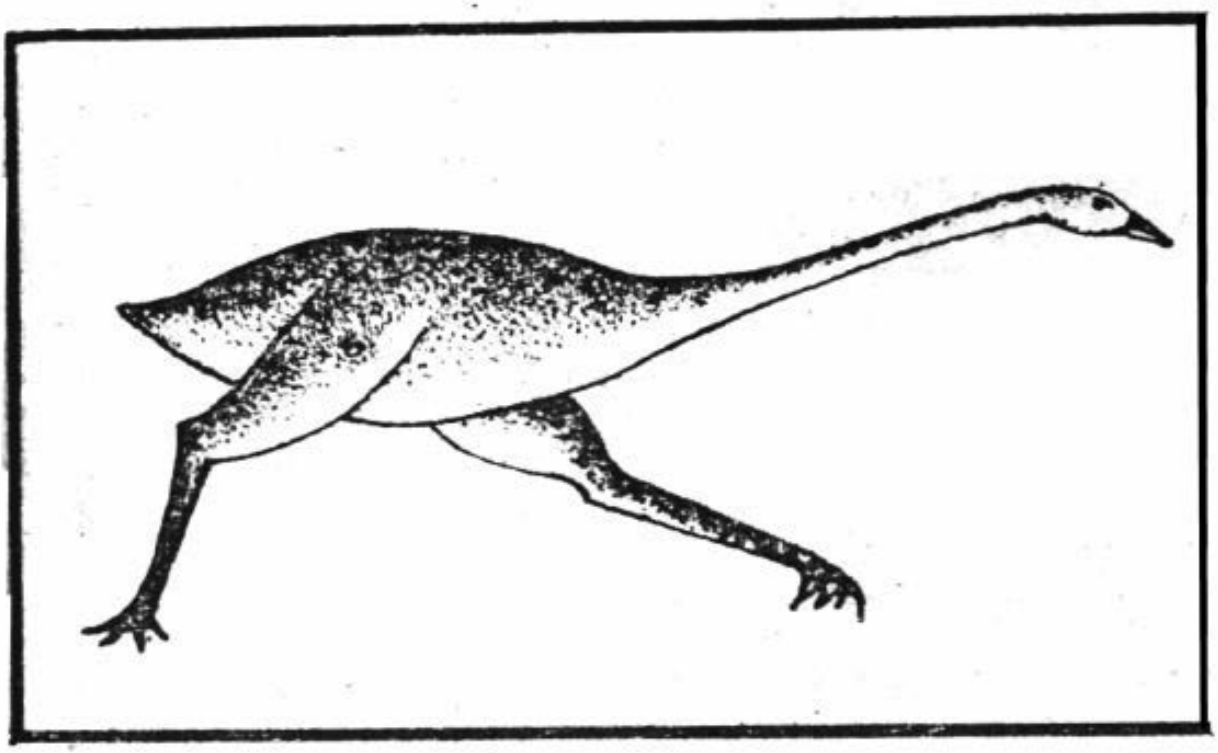

Fig. 46 Pasăre alergătoare ierbivoră (după Dougal Dixon)

Viziunea lui Dixon despre lumea viitoare pare cam sinistră și nu este de mirare că puțini oameni de știință îi împărtășesc părerile. Antropologul Owen Lovejoy de la Kent State University din Ohio (S.U.A.) declara : „Dacă vom avea posibilitatea de a interveni prin inginerie genetică în anatomia umană, atunci o vom îmbunătăți în loc să-i reducem eficiența. Vom mări durata vieții, eradica bolile, spori imunitatea etc. ; urmașii noștri vor fi mult mai bine adaptați pentru supraviețuire decît oricare dintre noi".

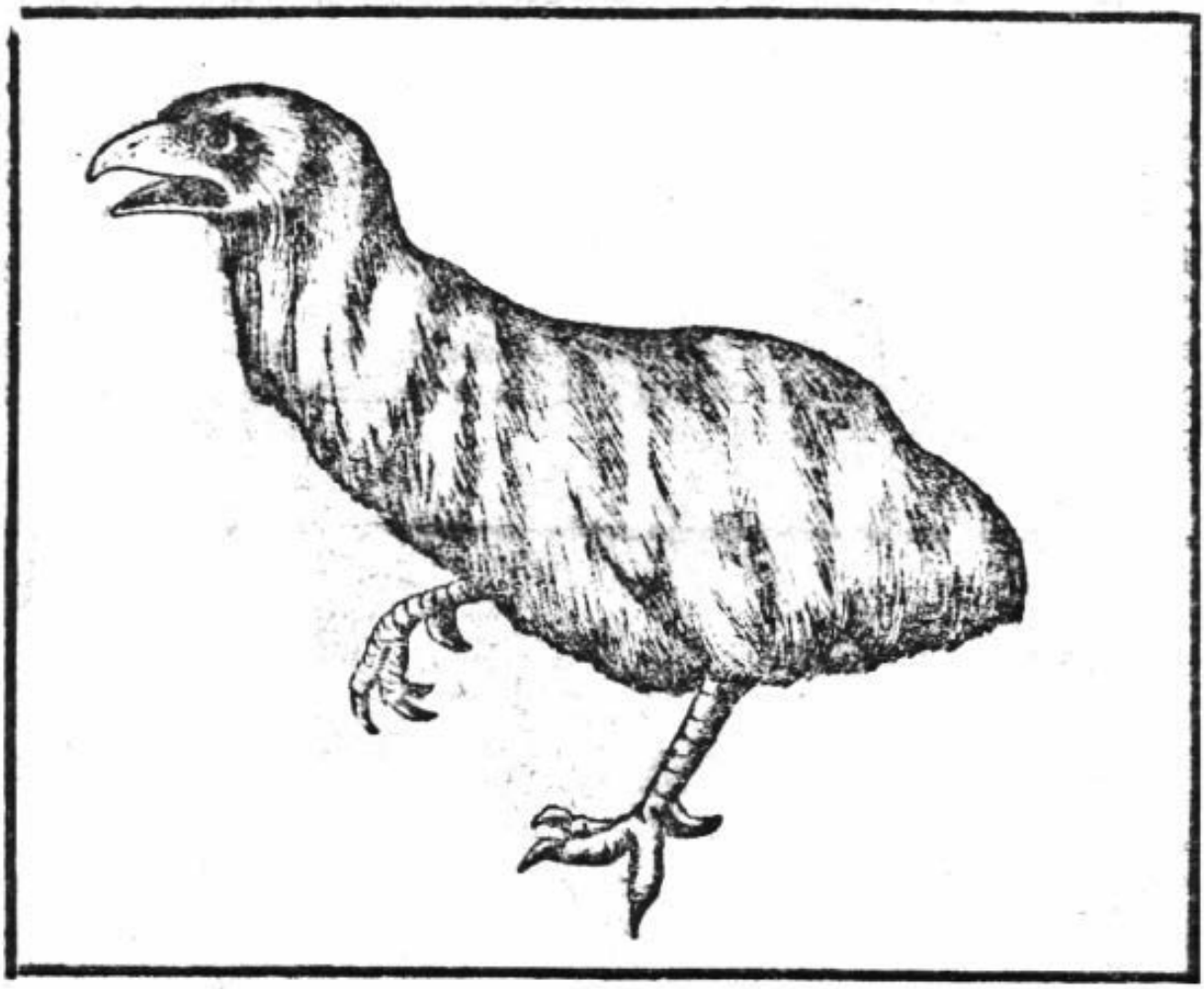

Fig. 47 Pasăre alergătoare carnivoră (după Dougal Dixon)

Majoritatea celorlalți cercetători sînt de acord că omul viitorului își va întări și perfecționa corpul și mintea. După gerontologul Richard Cutler din Baltimore (S.U.A.), urmașii noștri vor atinge maturitatea sexuală la 26 de ani, vîrsta mijlocie la 80 și vor trăi pînă la 200 de ani sau chiar mai mult. „Creierele lor vor fi de două ori mai mari și mai puternice decît ale noastre, necesitînd mai multă energie, deci omul viitorului va avea nevoie de un corp mai mare pentru a i-o furniza. În consecință nu văd cum ar fi posibilă micșorarea taliei sau atrofierea membrelor", declara Cutler revistei *„OMNI"*.

Este adevărat că, în ultimii 30 000 de ani, evoluția lui *Homo sapiens* a avut o traiectorie curioasă din punct de vedere fiziologic : pornind de la înălțimea medie de 1,80 m, a cunoscut perioade în care statura a scăzut considerabil

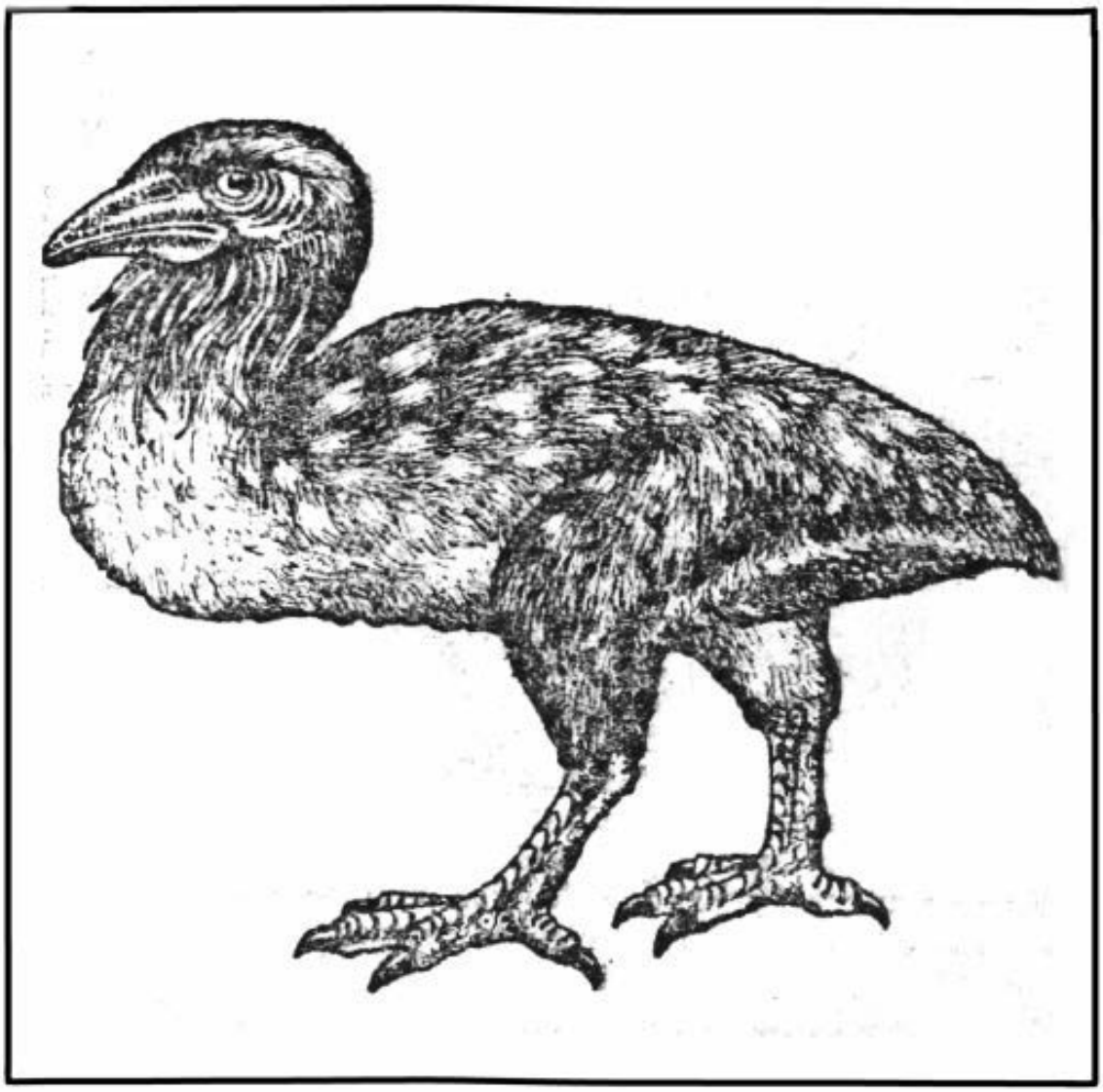

Fig. 48 Pasăre de desiș (după Dougal Dixon)

(1,40 m în mileniul I î.e.n., 1,50 m în secolele XI—XII, din nou 1,40—1,50 m în secolul al XIX-lea etc.), ajungînd iarăși la 1,80 m de-abia după 1980. Capacitatea cutiei craniene a fluctuat între 1 500 cm^3 și 1 700 cm^3, menținîndu-se astăzi la o medie puțin mai scăzută decît cea a grupei *Cro-Magnon*. Dar, dincolo de aceste avataruri datorate secolelor de foamete, molime, războaie sau intoleranță, omul și-a păstrat aspectul anatomic aproape neschimbat de-a lungul a 30 de milenii. Nicăieri în lume paleontologii nu au găsit argumente în sprijinul teoriei lui Dixon (ceea

ce, desigur, nu scade cu nimic valoarea avertismentului pe care îl dă acesta unei umanități gata să se autodistrugă datorită lipsei de rațiune). Cercetătorul scoțian se referă însă la o perioadă aproape geologică în comparație cu istoria cunoscută a omenirii : 50 de milioane de ani. Avem oare dovezi că *Homo sapiens* ar putea rezista neschimbat de-a lungul mai multor milioane de ani ? Pe Terra nu există alte argumente în afara urmelor omenești din Cretacic și Carbonifer, descoperite în S.U.A. și U.R.S.S. În schimb, în sistemul nostru solar au fost găsite dovezi în această privință, într-un loc unde puțini oameni de știință s-ar fi așteptat : Marte, planeta roșie.

În aprilie 1977, la congresul de astronomie de la Acapulco (Mexic) profesorul J.J. Hurtak (de la Universitatea California — S.U.A.) a prezentat pentru prima oară în public două imagini senzaționale, făcînd parte din setul trimis de sonda spațială americană *Mariner 9* încă din 1972, dar „uitate" de N.A.S.A. (National Aeronautics and Space Administration) în „dosarele de importanță secundară". Fotografiile fuseseră obținute la un interval de șase luni una de alta și sub unghiuri diferite (ceea ce excludea ipoteza unui joc de umbre sau a defecțiunii aparatelor de fotografiat) și dovedeau că pe solul marțian se află un ansamblu de patru piramide tetraedrice, cu fețele și muchiile regulate, identice ca aspect cu piramida lui Keops, însă de dimensiuni de zece ori mai mari ! Lîngă ele, un chip uman uriaș, sculptat într-o stîncă avînd 1 500 m diametru și 500 m înălțime, privește spre cer cu un zîmbet prietenesc, universală chemare la rațiune și pace (fig. 49).

Purtătorul de cuvînt al N.A.S.A. a declarat : „Așa-zisul ansamblu arhitectural al piramidelor este de fapt o simplă aglomerare de stînci sculptate de vînt". Unii astronomi au afirmat că ar fi vorba de „conuri vulcanice modelate fațetat de intemperii sau de eroziunile glaciare", iar geologii au presupus că piramidele sînt „vechi pungi de lavă solidificată sub scoarță, în jurul cărora solul s-a erodat ulterior". Aceste ipoteze erau cel puțin puerile, căci ar fi fost imposibilă producerea unor astfel de fenomene naturale în *PATRU* cazuri, la mică distanță unul de celălalt și cu o asemenea perfecțiune a detaliilor. Cît despre chipul uman, acesta a fost considerat „o simplă iluzie provocată de jocul

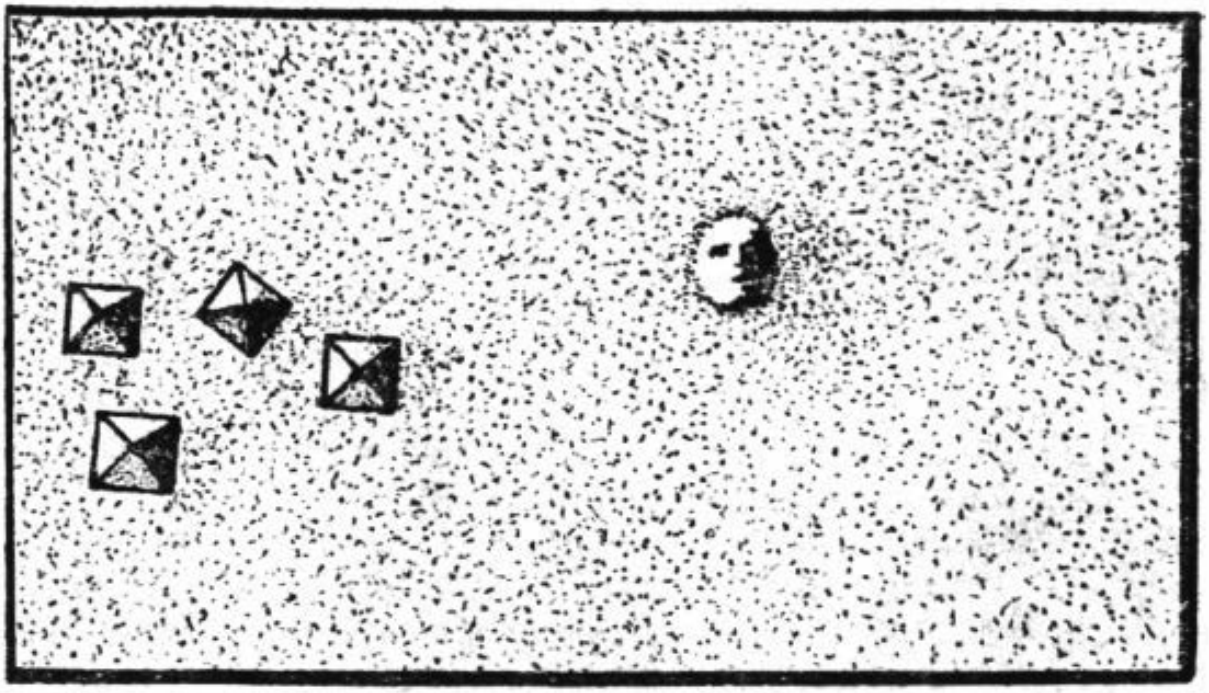

Fig. 49 „Complex arhitectural marțian" : 4 piramide tetraedrice și Sfinxul

luminii și umbrelor", „o dună de nisip modelată de vînt" sau chiar „o pată pe lentilele aparatului de fotografiat al sondei *MARINER*". Dar, în 1976, stația automată *VIKING-ORBITER* a fotografiat și ea „complexul piramide-sfinx" sub un unghi diferit și de la o înălțime mai mică decît *MARINER*. Noile imagini nu făceau decît să le confirme pe cele obținute anterior, iar datele suplimentare obținute pînă în 1985 au determinat mulți oameni de știință (printre care și cei 30 de universitari americani ai „Grupului de Investigare a Planetei Marte") să considere ansamblul ca fiind probabil construit în urmă cu foarte mult timp, de o civilizație necunoscută. Cercetătorul Richard Hoagland de la Universitatea Berkeley (California — S.U.A.) este de părere că fotografiile obținute de *VIKING* reprezintă „indicii serioase privind prezența unei vechi civilizații marțiene", iar prof. dr. West Churchman (șeful catedrei de astronomie de la aceeași universitate) a declarat : „Este greu de crezut că această simetrie (dintre piramide și sfinx — *n.a.*) ar putea fi creată de către vînt și nisip. Dacă ar fi existat numai chipul omenesc, nu aș fi fost pe deplin convins, dar faptul că piramidele sînt te-

traedrice şi dispuse într-un anume mod în raport cu acesta, mă determină să cred în existenţa unei străvechi civilizaţii pe Marte" („*New York Times*", 1985).

Mulţi cercetători francezi, britanici, spanioli şi canadieni ajunseseră încă din 1979 la această concluzie şi N.A.S.A. a fost deseori criticată pentru încercarea de a induce în eroare opinia publică şi pentru refuzul de a trimite laboratorul *VIKING II* să amartizeze în zona piramidelor.

Luptînd totuşi pentru minimalizarea problemei şi refuzînd să admită evidenţa faptului că eventuala civilizaţie marţiană a fost humanoidă, unii oameni de ştiinţă au lansat ipoteza că „sfinxul" nu ar reprezenta un chip omenesc, ci unul de... maimuţă ! Lăsînd la o parte faptul că o singură privire aruncată asupra fotografiei convinge pe oricine de absurditatea unei asemenea afirmaţii, ideea în sine dovedeşte o oarecare „lipsă de inspiraţie". Este normal ca orice civilizaţie să lase ca dovadă a trecerii ei imaginea speciei inteligente (unică sau dominantă) ce o reprezintă. Urmînd raţionamentul susţinătorilor ipotezei „chipului de maimuţă", ori civilizaţia marţiană aparţinea antropoidelor, ori N.A.S.A. ar fi trebuit să graveze pe placa de aur de pe *PIONEER 10* siluetele a două maimuţe în locul bărbatului şi femeii care au fost reprezentaţi pentru ca o eventuală civilizaţie extraterestră ce ar descoperi sonda (prima care a părăsit sistemul nostru solar) să ştie cum arată constructorii ei.

Misterul piramidelor de pe Marte nu va putea fi soluţionat însă înainte de 1997, căci, în iulie 1985, N.A.S.A. a anunţat oficial amînarea zborului cu echipaj uman spre „planeta roşie", programat pentru 1986. Purtătorii de cuvînt ai N.A.S.A. şi E.S.A. (European Space Agency), agenţii spaţiale care colaborează atît la „Programul de terraformare a planetei Marte", cît şi la „Programul zborurilor umane spre Marte", au declarat că zborul va avea loc în perioada 1996—1998, decolarea fiind prevăzută pentru data de 13 noiembrie 1996, înscrierea pe orbită la 11 iulie 1997, amartizarea în 1997 şi revenirea navei pe Terra în 1998. Rămîne de văzut însă dacă locul de asolizare va fi prevăzut, aşa cum este şi firesc, lîngă „complexul arhi-

tectural" sau se vor găsi motive pentru a eludă această problemă de o importanță inestimabilă pentru umanitate. Faptul nu ar fi surprinzător, luînd în considerare modul cum s-a procedat cu datele despre cantitatea de apă și formele sub care se găsește ea pe Marte, divulgate parțial sau cu mare întîrziere, pentru a obține un avans al N.A.S.A. în proiectele de terraformare a acestei planete.

Descoperirea chipului omenesc sculptat pe „planeta roșie" poate fi, așa cum scrie în *„Enigme în Galaxie"* cercetătorul Florin Gheorghiță, „un indiciu al faptului că tipul humanoid este rezultatul programatic al proceselor de evoluție a materiei vii bazată pe chimismul carbonului". Dar mai poate constitui și o dovadă a faptului că una sau mai multe specii humanoide s-au răspîndit cu mult timp în urmă în galaxia noastră sau chiar în Univers, favorizînd apariția sau doar evoluția unor ființe inteligente asemănătoare lor. În orice caz, această descoperire aduce un argument greu de ignorat în favoarea ipotezelor paleoastronauticii, care susțin posibilitatea contactelor vechilor popoare de pe Terra cu o civilizație foarte înaintată tehnologic (motiv pentru care, ca și exobiologia, sînt virulent atacate de adepții „creaționismului științific", nemulțumiți să constate apariția unor noi argumentații materialiste privind evoluția ființelor vii și dezvoltarea societății omenești).

Construcțiile piramidale tetraedrice sau în trepte se întîlnesc pe tot globul : fortificațiile apașilor pueblo, piramidele mayașe din Chichen-Itza sau Palenque, cele incașe și preincașe din Tiahuanaco, Machu Pichu, Sacsayhuaman, cea scufundată în Triunghiul Bermudelor, cele egiptene de la Gizeh și Saqqarah, cele din Zimbabwe, Polinezia, Insula Paștelui, India, China, Persia și Sumer, pînă și stilul pagodelor, fortificațiilor sau templelor chineze, japoneze și tibetane, toate prezintă același obsedant motiv al piramidei. Dacă variantele inițiale sînt în general construcții în trepte, unele monumente devin adevărate simboluri ale perfecțiunii, cum ar fi piramida tetraedrică a lui Keops (148 m înălțime inițială) și respectiv cea din Triunghiul Bermudelor (200 m înălțime), situate la aceeași latitudine și avînd unghiuri identice de înclinare a fețelor

față de orizontală. În plus, ca și în cazul ansamblului arhitectonic de pe Marte, cel de la Gizeh conține și o statuie cu chip omenesc, plasată lîngă piramide (chiar dacă dimensiunile sînt sensibil mai modeste). O simplă coincidență ? Să fie piramidele, așa cum sugera Florin Gheorghiță, niște simboluri tipice ale unei anumite civilizații cosmice, adevărate balize marcînd planetele pe care a ajuns aceasta ?

Cu aproape un secol în urmă, revista *„Literary Digest"* publica un articol procreaționist, geo- și antropocentrist, care începea astfel : „Reînvierea de către Alfred Russell Wallace (naturalist englez, 1823—1913 — n.a.) a teoriei potrivit căreia Pămîntul nostru se află în centrul universului stelar și este singura planetă locuibilă a trezit un uriaș interes în întreaga lume". Nu se știe cît de mare a fost interesul stîrnit de această „teorie", dar hohotul de rîs pe care l-a provocat pamfletul *„A fost oare lumea făcută anume pentru om ?"*, prin care Mark Twain le răspundea creaționiștilor și antropocentriștilor, a fost într-adevăr homeric. Dincolo de obișnuitele sarcasme ale marelui scriitor american, se ghicea însă o documentare științifică exhaustivă și o profundă înțelegere a problemei vieții în Univers. Twain își încheia pamfletul cu următoarea constatare : „Omul există pe Pămînt de 32 000 de ani *(Homo sapiens Cro-Magnon — n.a.)*. Faptul că a fost nevoie de 100 de milioane de ani pentru a-i pregăti intrarea în lume este o dovadă că aceasta a fost creată anume pentru el. Cel puțin așa presupun. Nu știu precis însă. Dacă turnul Eiffel ar simboliza vîrsta lumii, pojghița de vopsea de pe clanța ușii din foișorul cel mai înalt ar reprezenta cota-parte omenească a acestei vîrste : și oricine și-ar da seama că turnul a fost clădit anume pentru a exista această pojghiță de vopsea. Cel puțin așa presupun. Nu știu precis însă". Nici astăzi nu s-ar putea sintetiza mai exact inconsistența afirmației că Terra este singura planetă locuită din Univers, refuzul de a înțelege că, așa cum spunea Stephen Jay Gould, descoperirea vieții extraterestre inteligente ar fi unul dintre cele mai importante evenimente din istoria umanității, grăbind poate, fie și numai din spirit de emulație, evoluția civilizației omenești spre rațiune, pace și fericire.

SCARA GEOCRONOLOGICĂ [1]

ERA	PERIOADA		EPOCA	FAZE DE OROGENEZĂ	PRINCIPALELE EVENIMENTE DIN LUMEA VIEȚUITOARELOR		
NEOZOIC 70 mil. ani	CUATERNAR 1 mil. ani		HOLOCEN	Orogeneza alpină	Era angiospermelor	Era mamiferelor Diversificarea lamelibranhiatelor și a gasteropodelor	Numuliți
			PLEISTOCEN				
	TERȚIAR	NEOGEN 28 mil. ani	PLIOCEN				
			MIOCEN				
		PALEOGEN 41 mil. ani	OLIGOCEN				
			EOCEN				
			PALEOCEN				
MEZOZOIC 150 mil. ani	CRETACIC 65 mil. ani		CRETACIC superior	Orogeneza mezozoică	Era gimnospermelor	Era reptilelor gigantice Era amoniților și belemniților	Dispariția reptilelor gigantice Apariția mamiferelor placentare
			CRETACIC inferior				
	JURASIC 45 mil. ani		MALM				
			DOGGER				
			LIAS				Apariția păsărilor
	TRIASIC 40 mil. ani		NEOTRIASIC				
			MEZOTRIASIC				
			EOTRIASIC				Apariția mamiferelor aplacentare
PALEOZOIC 335 mil. ani	PERMIAN 25 mil. ani		PERM superior	Orogeneza hercinică	Păduri luxuriante (ferigi arborescente articulate, licopodinee arborescente, gimnosperme primitive)	Era trilobiților	Dispariția trilobiților, coralierilor paleozoici și a altor grupe de organisme. Diversificarea reptilelor Apariția reptilelor, diversificarea stegocefalilor Fusuline, brahiopode, neuroptere gigantice
			PERM inferior				
	CARBONIFER 55 mil. ani		CARB superior				
			CARB mediu				
			CARB inferior				
	DEVONIAN 55 mil. ani		NEODEVONIAN				
			MEZODEVONIAN				Apariția stegocefalilor Diversificarea peștilor (pești dipnoi)
			EODEVONIAN		Primele plante de uscat (Psilohtale)		
	SILURIAN 40 mil. ani		Superior	Orogeneza caledoniană			
			Mediu				
			Inferior				
	ORDOVICIAN 80 mil. ani		Superior		Bacterii și alge		Trilobiți, graptoliți, tabulați, brahiopode, pești placodermi
			Mediu				
			Inferior				
	CAMBRIAN 80 mil. ani		NEOCAMBR				
			MEZOCAMBR				Trilobiți, brahiopode, Archaeocyathus
			EOCAMBR				
PROTEROZOIC	2000 ± 100 mil. ani			Mai multe etape de orogeneză	Bacterii, alge marine, diferite grupe de nevertebrate		
ARHAIC	mai mult de 3000 mil. ani				Apariția vieții (cele mai vechi urme)		

[1] Preluată, cu unele modificări ale autorului, după Meszaros, N.; Petrescu I.: „*Coloși printre viețuitoarele străvechi*", Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976.

NOTĂ BIBLIOGRAFICĂ

La baza științifică și faptică a acestui volum se află ipotezele și teoriile unor oameni de știință reputați, rapoartele și memoriile a numeroși exploratori, în sfîrșit, studiile și anchetele unor publiciști cunoscuți pentru obiectivitate și acuratețea detaliilor.

Aceste materiale au fost găzduite în paginile următoarelor publicații : „ANTIQUITY" (1982) ; „ARCHAEOLOGIA" (1966—1970) ; „ASTRONOMY" (1980—1985) ; „AVIATION WEEK AND SPACE TECHNOLOGY" (1976—1986) ; „DISCOVERY" (1937) ; „LE GEPAN" (1979—1985) ; „LIFE" (1960—1969) ; „NATIONAL GEOGRAPHIC" (1968—1986) ; „NATURE" (1950—1986) ; „NATURAL HISTORY" (1939—1983) ; „NEWSWEEK" (1970—1986) ; „NEW SCIENTIST" (1973—1985) ; „OMNI" (1979—1986) ; „PARIS MATCH" (1968—1986) ; „SCIENCE DIGEST" (1976—1985) ; „SCIENCE ET VIE" (1955—1986) ; „TIMES" (1840—1986). Tematica a fost tratată în volumele de mai jos (a căror descriere bibliografică a fost inclusă în text) : *Akimuşkin, I.* „PE URMELE UNOR ANIMALE RARE ŞI NEMAIÎNTÎLNITE" ; *Attenborough, D.* „LIFE ON EARTH" ; *Berlitz, Ch.* „THE BERMUDA TRIANGLE" ; *Bergier, J.* „LES EXTRATERRESTRES DANS L'HISTOIRE" ; *Bodard, L.* „LE MASSACRE DES INDIENS" ; *Bölsche, W.* „DRACHEN" ; *Cousteau, J. Y. şi Dumas, F.* „LE MONDE DU SILENCE" ; Dart, R. „AUSTRALOPITHECUS AFRICANUS" ; *Darwin, Ch.* „ON THE ORIGIN OF SPECIES" (ed. XII), ; *Dixon, D.* „AFTER MAN" ; *Dorst, J.* „AVANT QUE NATURE MEURE" ; *Gesner,* K. „HISTORIA ANIMALIUM" ; *Gheorghiță, F.* „ENIGME ÎN GALAXIE" ; *Gould, R.* „THE STARGAZER TALKS" ; *Gould, S. J.* „THE MISMEASURE OF MAN" ; *Gould, S. J.* „THE PANDA'S THUMB" ; *Heyerdahl, Th.* „AKU-AKU" ; *Heyerdahl, Th.* „THE KON TIKI EXPEDITION" ; *Johanson, D. şi Edey, M.* „LUCY — THE BEGINNINGS OF HUMANKIND" ; *Kircher, A.* „MUNDUS SUBTERRANEUS" ; *Lamb, H.* „GHINGHIS-HAN" ; *Leroi- Gourhan, A.* „LE GESTE ET LA PAROLE" ; *Lips, E. J.* „VOM URSPRUNG DER DINGE" ; *Oudemans, C. A.* „THE GIANT SEA SERPENT" ; *Persinger, M. A. şi Lafraière, G. F.* „SPACE-TIME TRANSIENTS AND UNUSUAL EVENTS" ; *Sailer-Jackson, O.* „LÖWEN, MEINE BESTEN FREUNDE" ; *Sendrail, M.* „SAGESSE ET DÉLIRE DES

FORMES" ; *Solecki, R.* „SHANIDAR : THE FIRST FLOWER PEOPLE" ; *Verril, A. H.* „LES ETRANGES ANIMAUX PREHISTORIQUES" ; * * * „CAPTAIN COOK'S VOYAGES OF DISCOVERY".

Pentru datele științifice, enciclopedice și maritime au fost consultate următoarele materiale de referință : *Brehm, A.E.* „DAS TIERREICH" ; *Piveteau, J.* „TRAITÉ DE PALÉONTOLOGIE" ; *** „DER KRIEG ZUR SEE : 1914—1918" — KRIEGSMARINE ARCHIV ; *** „ATLAS GEANT INTERNATIONAL" *** „L'ENCYCLOPAEDIA UNIVERSALIS" (vol. 1—21) ; *** „LLOYD'S REGISTER OF SHIPPING" (1840—1985) ; *** „THE NEW ENCYCLOPAEDIA BRITANNICA" (vol. 1—30).

CUPRINS

Introducere 5
Un avanpost în spațiu 9
Pasărea tunetului 21
Oamenii mării 33
Dispăruți fără urmă ? 46
Gnomii și giganții pădurilor 58
Vinătorii de dinozauri 83
Aventura „cimpanzeilor pitici“ 91
Animale în armură 95
Copiii lui Kupe 100
Tigrul marsupial 104
Dragonii blindați 111
„Ursul“ african 117
Fantoma cenușie 122
Monștrii apelor 127
Șarpele de mare 137
Ultimele harpii 160
Calmarul gigant 172
Uriașii savanelor 194
Dincolo de oglindă 204
Epilog 219
Scara geocronologică 237
Notă bibliografică 238